CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

STELIAN TĂNASE

SUNT UN COPIL AL RĂZBOIULUI RECE

De același autor:

FICȚIUNE

- *Luxul melancoliei* (1982)
- *Corpuri de iluminat*
(1990, roman interzis de cenzură în comunism)
- *Playback* (1995, roman interzis de cenzură
în comunism)
- *Maestro* (2008)
- *Dracul și Mumia* (2010)
- *Moartea unui dansator de tango* (2011)
- *Skepsis* (2012)
- *Nocturnă cu vampir. Opus 1* (2017)
- *Partida de vânătoare* (2018)
- *Marele incendiator* (2019)

Volume apărute în traducere în SUA,
Marea Britanie, Italia, Spania, Bulgaria.
Eseuri traduse în Germania, Austria, Franța, SUA.

STELIAN TĂNASE

SUNT UN COPIL AL RĂZBOIULUI RECE

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

STELIAN TĂNASE

SUNT UN COPIL AL RĂZBOIULUI RECE

CORINT BOOKS

Redactare: Flori Bălănescu
Corectură: Dorina Lipan
Tehnoredactare: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: Stelian Tănase copil, în primăvara lui 1959, alături de copiii din blocul G6, de pe strada Fildeșului. (Arhiva foto a autorului)
Ilustrații interior: din Arhiva foto a autorului (1959–1989).

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
EDITURII CORINT BOOKS.

ISBN: 978-606-793-743-5

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TĂNASE, STELIAN
Sunt un copil al Războiului Rece / Stelian Tănase. - București:
Corint Books, 2020

ISBN 978-606-793-743-5

821.135.1

Fratelui meu, Iţă

Motto:
„Întâi te ucide melancolia, abia apoi bătrânețea și boala."

CAPITOLUL 1

1

Am debutat în viața asta bine amprentat de epocă. M-am născut la maternitatea „Donca Simo", de pe strada Avrig, lângă Hala Obor. Donca Simo era în acei ani „eroina clasei muncitoare". Existau străzi, fabrici, statui, era elogiată în manuale și în articole în presă. Nu murise schingiuită de zbirii Siguranței, cum spunea versiunea oficială. Am găsit după 1989 că fusese adusă la închisoare cu diagnosticul „tuberculoză" – boală nevindecabilă în interbelic. Sfârșise în 1937, la spitalul închisorii Văcărești. Fusese înmormântată la Cimitirul Izvorul Nou. Voi povesti mai încolo cum am fost făcut pionier la mormântul ei...

În 17 februarie 1952, mă bucuram, așadar, de auspicii bune, astrele se poziționaseră OK grație acelei uteciste, zeița „vremurilor noi". O conjunctură cum nu se poate mai fericită. Mă potriveam perfect cu acele vremuri sângeroase. Donca Simo veghea asupra mea ca să nu mor prematur, să fiu sănătos, să am kilogramele ca la manual, să nu-mi lipsească nimic: un deget, o ureche sau – Doamne ferește! – știu eu ce. M-am născut la miezul nopții cu căiță pe cap, semn de noroc în viață. „O să fie cineva!" Nașterea a decurs normal, chiar dacă am scos strigătul de bun venit cam târziu, lovit de moașă cu palma la poponeț. Am încasat-o de la început, totul se anunța minunat. Ideea era că, dacă eram bătut, făceam și ce trebuie. Cu acest strigăt am apărut pe lume. Poate m-aș fi întors în uterul mamei – d-aia am plâns, pesemne –, dar nu mi s-a dat nicio șansă. Dădeam încă de atunci semne că sunt recalcitrant. Așa am rămas până azi.

Suntem la mijlocul lui februarie 1952 – gruzinul Iosif Vissarionovici Stalin mai avea de trăit puțin peste un an și atinsese, simțindu-și sfârșitul aproape, cota maximă a paranoiei. Cred că înnebunise. Îl damblagise puterea absolută, nu doar bolile și scleroza. Cădeau capetele în jurul lui pe bandă rulantă. Demiteri, arestări, Lubianka, execuții. Gulagul era plin cu milioane de prizonieri. Siberia îi înghițea pe toți. Poporul sovietic, triumfalul, învingător al hoardelor naziste, oferea acest spectacol degradant – acasă la el îndura cnutul fără să crâcnească. Ce eroi!!! Jumătate de Europa era bolșevizată și trăia extrem de greu sub ocupația Armatei Roșii. Cortina de Fier căzuse între Stettin, la Marea Baltică, și Trieste în sud, la Marea Adriatică, după cum anunțase Churchill, între un trabuc și un pahar de whisky, în 1946, la Fulton. Ignoram, se înțelege, aceste detalii geostrategice, altfel nu aș mai fi venit pe lume. Să știu o treabă. Chiar era să nu mă mai nasc, dar nu am avut acest mare noroc. Iată cum!

Încolțit de chinezi în 1951, gloriosul general SUA din Asia de sud-est, Douglas MacArthur, a cerut folosirea bombei atomice în războiul din peninsula Coreea. Dacă ar fi primit acordul de la Casa Albă, omenirea – booom! – sărea în aer. Degeaba părinții mei se cunoscuseră la Salonul de dans „Ileana", de la capătul străzii Avrig. Spermatozoidul care mă purta nu mai ajungea, drăguțul de el, la adresă și un mare destin era/ar fi fost ratat. Lumea se găsea în plin Război Rece. Sub această zodie am trăit mai mult de jumătate din viață. Tunelul a durat până când, în insula Malta, liderii celor două supraputeri, George Bush și Mihail Gorbaciov, au anunțat că Războiul Rece s-a încheiat. Aveam 37 de ani, vestea a venit prea târziu, tinerețea mea se cam dusese. Ceaușescu nu va prinde sfârșitul anului, va fi executat la 25 decembrie 1989. Și eu, care credeam că e nemuritor!!! Regimul de dictatură a proletariatului își trăia ultimele zile. Aveam să târăsc cu mine, tot restul vieții, amintirea de cenușă a Războiului Rece – rama tabloului în care am evoluat odată cu prima generație postbelică. Estimp, s-au scurs multe evenimente pe care le-am privit de la distanță și care mi-au marcat viața ca un incendiu din curtea vecinului.

La 5 martie 1953 (aveam un an și trei săptămâni și încă udam scutece), Iosif Djugașvili Stalin a murit. L-au îmbălsămat și l-au depus în

mausoleul din Piața Roșie ridicat pentru Lenin. M-am întrebat, când am început, la Washington, în 1991, să scriu *Dracul și mumia* (lui Lenin se înțelege): cum s-au înțeles cei doi bandiți siliți de Biroul Politic să împartă același spațiu? Rușii trăiau în comun cu alte familii în anii de după război. Era o mare criză locativă, locuiau în vagoane de tren prin depouri, prin parcuri, școli, hale industriale, claie peste grămadă. Așa că Lenin – îmi imaginam în carte – s-a resemnat și a acceptat ofensa asta: să i se aducă un colocatar, anume Stalin, căruia îi lăsase moștenire partidul. Au trăit împreună în Piața Roșie până când dracul, impresionat de atâtea scandaluri, l-a extras pe Lenin din mausoleu și-a fugit cu el în lume. În romanul meu, nu în realitate. Așa se face că Stalin a rămas singur, până când, în decembrie 1961, după un Congres PCUS, a fost dat afară și îngropat în zidul Kremlinului. În noile condiții, Lenin a acceptat, la rugămințile fierbinți ale tovarășilor, să își reia locul consacrat și să servească poporul care-l venera. Îndată, marele popor rus a făcut cozi imense să îl viziteze, să se roage la mumia lui suprarealistă. Aici închipuirea s-a încheiat. *Konec tavarasci!* Când memoria este o foaie nescrisă, fabulația ține locul amintirilor și completează ce lipsește.

Nu îmi amintesc nimic, firește, de moartea lui Stalin, decât că toată lumea plângea – sau e o falsă amintire? Totuși, ceva concret mă leagă de împrejurare. După ce terminasem de scris *Luxul melancoliei* (1979) și *Playback* (1982), ardeam de nerăbdare să mă întorc la istorie. Toată cariera mea de scriitor am pendulat între fiction/nonfiction. Le-am slujit cu egală credință și pasiune. Venise rândul, după două romane, să încerc nonfiction. Mă cam sastisisem de ficțiune. Căutam un teren mai sigur să mă desfășor. Mi-am zis să-mi las imaginația să se odihnească o vreme. Proiectul meu era simplu: să întreb diverși ce-și amintesc despre împrejurările morții lui Stalin. Cum s-a resimțit șocul în patria mea dragă. I-am chestionat pe interlocutori (prea puțini au fost de acord să-mi răspundă) unde se găseau când a venit anunțul morții lui Stalin?! Cum au primit vestea? Era o veste bună sau rea? Din ce sursă au auzit – radio, ziar, la serviciu? Cum ați petrecut zilele de doliu? Unde lucrați/învățați în acel timp? Investigația a devenit repede fierbinte. Nu prea a fost cum îmi

imaginasem. Lumea l-a plâns pentru că se temea de viitor. Ce urma după Stalin?! Unul și mai nebun, și mai sadic? Lumea îl știa de frică și nu se bucura nimeni la Est de Cortina de Fier, că o mierlise în vila din Kuntsevo, lângă Moscova. E rău cu frica în oase, dar și mai rău fără ea. Totuși, destui s-au bucurat că omenirea scăpase de tiran, mai ales în URSS. Au trăit un sentiment de ușurare, bucuroși că îi supraviețuiseră. Funeraliile au fost ceva imens. La Moscova s-au călcat în picioare. Bisericile s-au umplut de popor, de milă, de spaimă, l-au plâns și s-au rugat pentru el. S-au tras clopotele de la Vladivostok până la Praga, inclusiv în gubernia noastră. Popii noștri au slujit cu mult sârg, s-au rugat la icoane pentru sufletul lui Stalin, fostul seminarist. Brava armată română și-a vopsit mantalele din kaki în negru și a defilat în fiecare oraș unde exista o garnizoană. Firește, cu fanfara de rigoare cântând de jale. Fațadele imobilelor publice au fost acoperite cu steaguri și portrete în bernă. La radio s-au dat numai muzică sovietică, marșuri funebre.

Cu acest material voiam să fac o carte... Nu am apucat. Unul dintre interlocutori (poate mai mulți) s-a grăbit să mă denunțe Organelor. Proiectul meu s-a dus dracu'. Am fost chemat la vorbitor. „Cine ești tu, Tănăsică, să scrii pe un asemenea subiect? Te crezi Marin Preda? Ocupă-te de problemele noastre, de construcția socialismului! Citește discursurile tovarășului Ceaușescu să te inspiri! Tovarășii sovietici, știi bine, l-au dezavuat pe Stalin" – așa suna gargara unui știab care se voia amabil și cu umor. Mi-a tăiat pofta să râd. Păcat, pentru că mă distram bine cercetând urmele acelui fabulos martie 1953. Nu era în planul meu să îi stârnesc pe tovarășii. Cel mai rău a fost că am fost clasat peste noapte drept SUSPECT. „Uite cu ce se ocupă ăsta! O să avem necazuri cu el!" N-am scăpat o zi până în decembrie 1989 de eticheta asta de „suspect". De atunci, nu am mai avut viață cu Regimul – concret, cu editurile, cu cenzura. Nici cu Securitatea, care mi-a deschis dosar de urmărire. A început prin ascultarea telefonului, în martie 1983. A continuat cu filajul din 1985 și cu exploatarea intensă a rețelei de informatori tot de atunci, conform arhivei CNSAS.

Ar trebui să încep enumerarea evenimentelor din tot acest interval 1952–1989 cu răscoala din 17 iunie 1953, din Berlinul de Est, împotriva ocupației sovietice. Ar urma, Conferința de la Geneva din 1955 și, în 1956,

Congresul XX al PCUS de la Moscova, când Nikita Hruşciov a demascat crimele lui Stalin. Ar veni la rând criza din Polonia şi revoluţia de la Budapesta, în acelaşi an, 1956, despre care nu am niciun fel de amintiri. Prima mea amintire nu are nimic politic. Este despre viscolul teribil din iarna anului 1954. Ca prin vis, îmi apar tata şi bunicul meu. Dădeau zăpada afară din curte, voiau să elibereze ferestrele şi uşa, să putem ieşi din casă. Zăpada depăşea streaşina casei noastre în înălţime. Am această imagine extrem de cinematografică, cu siluetele celor doi bărbaţi înlăturând cu lopeţile zăpada care tot cădea de pe acoperiş şi nu se mai sfârşea. Următoarea amintire ar fi din 1958 (făcusem 6 ani). E despre retragerea Armatei Roşii şi atmosfera febrilă din casă (ne mutam în acel timp în alt cartier, la Bariera Vergului). Am aflat mai târziu ce era acea agitaţie. Un amestec de bucurie şi teamă, legat de plecarea uniformelor ruseşti spre Est. „Siberia vă mănâncă!" le strigau unii de pe trotuare, în timp ce huruitul şenilelor le acoperea glasurile. Curaj, nene! Bunicul – de felul lui, sas de la Braşov –, Filip, maistru la fabrica SET din vecinătate, nu putea să îi sufere pe ruşi. Se întreba: „Chiar pleacă? Ce va urma? Cade Dej? Ne bombardează americanii ca în aprilie 1944?" Din fericire, nu s-a întâmplat nimic.

Apoi, timpul, nu ştiu cum, a început să curgă mult mai repede. Anii, lunile, săptămânile, orele NU trec în mod egal. Unele sunt mai scurte, altele mai lungi. Un secol nu durează întotdeauna o sută de ani. TIMPUL e un nor. A venit în calendar alegerea lui Kennedy (aveam 8 ani), ridicarea Zidului Berlinului în august 1961 şi Criza rachetelor din Cuba, toamna 1962, când am simţit o mare teamă în jur. La 22 noiembrie 1963, Kennedy a fost ucis la Dallas. Am simţit că se termina o lume. Începeam să casc ochii la ce se întâmpla în jur. Prima mea luare de contact cu realitatea – directă, brutală, corporală – a fost în august 1968, odată cu invadarea Cehoslovaciei. Am înţeles instantaneu că se întâmpla ceva rău. Aveam 16 ani, îmi petreceam timpul jucând fotbal în curtea şcolii, cântând la chitară într-un părculeţ de la colţul blocului (P3, strada Stejarului 42), curtând fetele frumoase şi mai ales citind pe rupte. Am avut pasiunea cititului. O am şi azi. Fundalul copilăriei şi al adolescenţei, petrecute ambele cu cheia de gât, a fost – ca un ecran de cinema – războiul din Vietnam. Toate jurnalele TV şi ziarele de la Bucureşti cuprindeau

neapărat ştiri despre bombardamentele aviaţiei americane, miile de victime, bombele cu napalm, distrugerile, Ho Şi Min, preoţi budişti care îşi dădeau foc în pieţele Saigonului. Vietcong, masacre (un exemplu, la My Lai), piloţi americani făcuţi prizonieri, demonstraţii de protest la New York, Chicago, Washington DC. Plus un şir lung de nume misterioase (Delta Mekong, Da Nang etc.) care se schimbau în fiecare zi. Era un război de guerilă purtat în junglă, fără un front clasic în care duşmanii stau faţă în faţă. Citind comunicatele TASS (reproduse de Agerpres), nu înţelegeai nimic, nici cine pierde, nici cine câştigă – acesta era şi scopul. Dar înţelegeam bine că este un război murdar.

Adolescenţa mea s-a scurs citind comunicate de război, ascultând la un hârb de radio Janis Joplin şi Jimi Hendrix, visând să ajung cumva în Occident. Nu prea ştiam cu cine să ţin. Întrebarea era: cine va câştiga? Îi simpatizam pe americani, nu pe vietnamezi, pe care îi vedeam ca pe marionetele lui Brejnev şi Mao. Vietnamul de Nord însemna regimul comunist, detestat la Bucureşti de aproape toată lumea. Ne întrebam, stând de vorbă seara în jurul unei chitare: ce caută americanii în Vietnam? De ce bombardează oamenii nevinovaţi, de ce folosesc napalm? La ce bun atâtea victime? Eram împinşi să ne punem întrebări despre protestele din campusurile americane, despre marşurile antirăzboi, despre mişcarea hippie, pe care le simpatizam. Eram încurcaţi în opţiunile noastre. Doream să câştige SUA, pentru că înţelegeam destul de exact că în Vietnam se confruntau pe viaţă şi pe moarte cele două sisteme, democraţia şi comunismul. Speram să bată americanii şi să scăpăm de Moscova, de care eram sătui până în gât. Dar ţineam şi cu victimele. Bun, la 23 ianuarie 1973 (zi mare!), Richard Nixon a anunţat încheierea războiului din Vietnam. Ajunsesem cu lecturile la Montesquieu, Rousseau, Marx, Tocqueville ca filosofi, şi Kafka, Proust, Faulkner în literatură. Învăţam de zor pentru admiterea la facultatea de filosofie. Cum căzusem deja de două ori, era ultima mea şansă. Mă gândeam, dacă pic iar, să fug în Occident – scenariul B. Făceam schiţele primului meu roman, *Luxul melancoliei*, o confruntare între succes şi eşec. Mă întrebam ce se va alege de mine. Mă temeam de viitor, de ratare, să nu fiu declasat de împrejurări şi ghinion. „Nu e nimic de capul

tău!" îmi zicea tata câteodată. Am reușit la facultate în vara 1973, printre primii. Tot atunci m-am emancipat de părinți. La scurt timp (aprilie 1974), m-am mutat împreună cu femeia pe care o iubeam într-o casă de mahala bucureșteană, descrisă mai târziu în *Corpuri de iluminat* – roman cenzurat (1987), ca și *Playback* (1983). Nu știam ce îmi rezervă viitorul, dar trăiam o poveste ca în *Romeo și Julieta*. Toată lumea din jur era împotrivă, dar noi ne iubeam și credeam că e de ajuns. Nu a fost.

Am trăit peste zece ani printre comunicate și știri zilnice despre masacre, bombardamente, Golful Tonkin, Hanoi, Saigon, avioane doborâte. Întâlniri între delegați la Paris, Lê Duan și Henry Kissinger. Orice făceam, în viața mea oarecare de la București exista măcar un episod din acel război îndepărtat. Așa ne-am dus viața, eu și generația de care aparțineam. Părea că războiul murdar nu se mai termina. La Casa Albă s-au perindat Eisenhower, John F. Kennedy, Lyndon Johnson, Richard Nixon, Gerald Ford. La Moscova, Stalin, Hrușciov, Brejnev. În fine, la Conferința de la Paris, delegații SUA și Vietnam s-au înțeles. Americanii, presați de protestele masive de la ei de acasă, s-au grăbit să părăsească Vietnamul (în debandadă), când au înțeles că nu pot avea victoria. Plătiseră cu peste 56 000 de morți, vietnamezii pierduseră două milioane de-ai lor. Hanoiul a semnat pacea presat de Moscova și Beijing. Astfel, războiul din Vietnam a luat sfârșit. A rămas în urmă doar ca amintire. Odată cu încetarea ostilităților s-au dus copilăria și adolescența mea (a noastră). Piesa asta mai ține câteva acte. Cortina cade abia în 2–3 decembrie 1989, când Gorbaciov și Bush – din rada portului, la Malta – ne-au anunțat, ca pe niște copii retardați, că „Războiul Rece s-a terminat". Ca să vezi cum trece timpul! Viața noastră s-a scurs între două summituri, Ialta și Malta.

2

Stalin fusese îmbălsămat și depus în Piața Roșie. La 19 iunie 1953 Ethel și Julius Rosenberg au terminat-o pe scaunul electric. Procesul a început mai de mult, la 6 martie 1951, când nu existam nici măcar în faza de proiect. Părinții mei încă nu se cunoșteau. Niște evenimente mari au alcătuit

zgomotul de fond. Mai bine zis – era o uvertură la viața ce aveam s-o duc. Erau înghesuite toate subiectele cu care mă voi confrunta mai târziu. Încă din 1951 ursitoarele se pregăteau. Din fericire, tribunalul newyorkez a avut bunavoința să aștepte să mă nasc pentru a da sentința capitală. Eisenhower nu s-a lăsat impresionat de nenumăratele marșuri de soldaritate cu acuzații, nici de miile de petiții, nici de protestele Moscovei&sateliților. Abia după ce Juriul a auzit orăcăitul meu venit de la est de Cortina de Fier, cei doi au fost prăjiți la celebra închisoare Sing Sing. Deja, mama adusese pe lume un frățior pentru mine. Mihai, Mihăiță, Iță. Mama abia împlinise 19 ani și avea deja doi copii. Boom generation, eram contribuția ei modestă la lupta pentru pace. O măsor pe mama nostalgic în poze. Am prea puține imagini cu ea, din păcate. Pe vremea aceea oamenii nu prea făceau fotografii, lumea nu avea aparate foto, trebuia să developezi la un laborator contra cost. În plus, aparatele foto erau suspecte, trebuia să explici la ce le folosesti. Exclusiv la evenimente de familie – nașteri, nunți, botezuri etc. În imaginile pe care le am, mama e frumoasă de pică. Mi-o imaginez: 1. împingând căruciorul pe strada Popa Lazăr, 2. vizavi de casa noastră, în parcul din fața bisericii Sf. Nicolae, ieșită la aer sau 3. în curte, în vara aceea îmbăindu-ne într-o albie. Parcă o aud cântând. Dar dacă e doar o închipuire!?

Execuția celor doi spioni, soț și soție, a avut loc a doua zi după revolta muncitorilor din Berlinul de Est, împrăștiată de tancurile cu stea roșie, de sub comanda generalului Greciko. Războiul Rece era în plină desfășurare. Iunie 1953 marca un vârf. Isteria era totală. Se întâmplau lucruri, epoca era cât se poate de fierbinte. Să te tot naști! Întrebare de baraj – de ce au fost executați soții Rosenberg? Ca să însângereze câteva destine? Nu erau destule cadavre la Berlin!?... De obicei, spionilor în vremuri de pace, odată capturați și judecați, li se dă o pedeapsă grea ca să înfricoșeze. Din toată pedeapsa ispășesc o parte și sunt schimbați cu spioni din tabere adverse. Clienții nu sunt greu de găsit, pentru că toată lumea spionează pe toată lumea. Checkpoint Charlie din Berlin a ajuns celebru pentru schimburile de spioni efectuate la granița Pactului de la Varșovia cu NATO. De ce erau vinovați soții Rosenberg? De vânzarea secretelor

primei bombe atomice. Făceau parte dintr-o rețea de spionaj controlată de Moscova. În anii '40 au livrat sovieticilor mai multe dosare despre experiențele americane de la New York și Los Alamos, din cadrul „proiectului Manhattan". Au fost arestați după ce David Greenglas, cumnat cu Iulius Rosenberg, frate cu Ethel, i-a denunțat la FBI, care tocmai făcea o anchetă despre scurgerile de informații din zona cercetărilor atomice. Mesajele transmise Moscovei de la ambasadele din NY și Washington au arătat existența unor cârtițe. Era clar că KGB înfiltrase agenți în inima cercetărilor Top Secret. Cei doi Rosenberg au fost anchetați, găsiți vinovați de spionaj și deferiți justiției. Procesul a avut o largă expunere mediatică. SUA și URSS se găseau într-un conflict deschis în Coreea. Opinia publică americană era cuprinsă de îngrijorare și chiar de panică. URSS făcuse primele teste nucleare reușite în 1949. SUA pierdeau monopolul atomic – principalul lor factor de siguranță – și s-au simțit amenințate. E perioada în care senatorul Joe McCarthy declanșează o vânătoare de vrăjitoare extrem de mediatizată. Unele dintre victimele senatorului erau din lumea bună a Hollywoodului. Joe McCarthy întreținea isteria anticomunistă, o adevărată psihoză. Cei suspecți de activități comuniste erau puși pe liste negre, anchetați de Comisia pentru Cercetarea Activităților Antiamericane prezidată de senator. Cei găsiți în culpă își pierdeau joburile, o parte dintre ei au făcut și închisoare. Multe celebrități au avut de a face cu Comisia – scriitori, scenariști, actori, regizori – Bertolt Brecht, Charlie Chaplin, Dashiell Hammett, Lillian Hellman etc. Pe acest fundal istoric a avut loc procesul celor doi Rosenberg. Estimp, eram plimbat cu cărucior în mahalaua Obor.

Am copilărit la capătul străzii, unde începea piața cu tarabe, barăci, prăvălii, chioșcuri unde negustorii își strigau marfa până răgușeau. Locuiam pe strada Popa Lazăr la nr. 5, în fața bisericii „Sf. Nicolae". O stradă scurtă, 20 de numere cu totul. Dădea în strada Avrig, la un capăt, și la vestita cârciumă „La Puiul Mamii", în gura pieței, la celălalt. Era ultima cârciumă care trăgea obloanele în zori, când un soare însângerat se ridica peste acoperișuri. Mereu plină de negustori și misiți, de telali, de detailiști și angrosiști. Puteai

să cumperi căruțe de pepeni, perechi de cai, duble de grâu, dar ce nu!? Aici se bătea palma, se dădea arvuna, se bea aldămașul, se cinstea cu cinzeacă boerul, adică pe cel care plătea negustoria. „La Puiul Mamii" poposeai când nu mai găseai pe nimeni în piață, după ce își strângeau toți marfa. Aici își numărau câștigul. Veneai să te dregi cu ciorbă de potroace, cu măduvioare, momițe, tochitură, organe, fleică în sânge pe capac de lemn. Vin de la butoi, rece, tărie câtă poftești. Bre, numa' buzunarul să te țină. Nu la cârciuma „La Puiul Mamii" mi-am făcut studiile, se înțelege.

Primii ani i-am petrecut jucându-mă în curtea bisericii. O curte largă, ce ținea până în atelierele și prăvăliile întunecate de pe Avrig. Biserica se vedea de departe și din toate unghiurile – de la Cinema Florida, devenit „23 August", de la Liceul „Iulia Hasdeu", de la stația de tramvai Vaselor. Azi este ecranată de un bloc cu șapte scări, înalt de nouă etaje, ridicat anume s-o ascundă privirii. Casa de la numărul 5 nu mai există. Peste ea s-a întins în anii '60 curtea de la „Mecanică fină", fostă SET – fabrica de avioane ridicată de Carol al II-lea. Aici fusese adus de la Brașov bunicul meu, Filip. Nu cred să se fi adaptat vreodată la traiul de București. Îl vorbea de rău. Lumea proastă, fără cuvânt, puturoși mulți, clădiri uriașe, climă rea. Nu prea îl suferea și îi găsea felurite defecte. Casa de la nr. 3 există încă, identică cu cea care a fost la nr. 5. Am făcut într-o zi posomorâtă o plimbare nostalgică prin cartier. Am tras fotografii ca să-mi amintesc (cu imaginația, nu cu memoria) cum era locul prin anii '50, când eram un pici în pantaloni scurți, negociați de mama la o tarabă din Obor. Casele erau tip vagon și datau de la 1900. Aveau camere de închiriat pentru nevoiași, muncitori, calfe de prăvălie, ucenici, meșteri. „Mecanica fină" nu mai există nici ea de ceva timp, la data redactării acestor memorii. Pe locul halei unde se montau avioane odată, azi este un maidan plin de bălării. Hala găzduiește depozite pe unde se aciuiesc haitele de câini, pisici și șobolani. Buruienile înalte ating tavanele și acoperă cerul, dând un peisaj suprarealist.

Târgul Moșilor exista cu mult timp înainte să apar eu pe lume. Oborul era bâlciul orașului, miezul lui. O lume extrem de vie, colorată, gălăgioasă, cu de toate. Când mă scufund cu amintirile în acea lume, văd ultimele trăsuri cu lipoveni pe capră. Își țineau echipajele lângă linia de

tramvai. Seara, târziu îi găseai retraşi pe strada Făinari, unde înnoptau. Mai văd călușei, roata mare, montagne russe, lanțurile, motocicliștii rotindu-se la zidul morții, tiribombele, caruselele pline de copiii care făceau mare zgomot. Mai văd un cort uriaş, colorat, unde se aciuia câte un circ cu acrobați la trapez, clovni. Lei, tigri, elefanți – speriau de groază puştimea cartierului. Mai erau şi ţiganii zlătari cu urşi ţinuţi cu belciug în nas dansând pe spinările unor mahalagii care sufereau de dureri de şale. Îmi amintesc sunetele, atmosfera, coloritul – bâlciul şi artiştii lui nemaipomeniți. Îmi mai amintesc comercianții de sirop, gogoşi, vată de zahăr, bragă. Toți au alcătuit mediul în care am crescut până la vârsta şcolară. Sunt experiența mea esențială, de fapt, tot ce ştiu/simt despre viață. Habar nu aveam că lumea aceea dispărea. Credeam că este eternă, începând de la Facerea despre care ne vorbea părintele la slujbă. Pe părinte îl chema Popescu, cu fiu-său, Lucian, eram prieten la cataramă.

Se întâmpla că nimerisem la Est de Cortina de Fier. Voia sorților! Avusese loc un război despre care auzeam prin casă, la vecini, într-o prăvălie unde mă ducea mama să-şi ia/dea la reparat un pantof. După acel război misterios – nu înțelegeam ce însemna – se ridicase un zid de netrecut între o jumătate a Europei şi cealaltă, între trecut şi prezent. Era cum ai tăia un măr juma-juma, să ne ajungă mie şi lui Iță, fratele meu mai mic cu un an. Rușii cu tancurile erau aici. Le-am zărit, nu o dată, târându-se pe străzi. Ocoleau fumegând piața şi dispăreau spre nord, pe şina tramvaiului, spre Piața Victoriei. Circulația se întrerupea, agenți de Miliție cu nişte palete îndrumau coloana, maşinile erau retrase pe dreapta cu ţignale stridente. Lumea se oprea pe unde o găsea întâmplarea – în fața vitrinelor, pe refugiile din stații. Tancurile... un coşmar, nişte arătări spectaculoase. Îți băgau frica în oase. Pe trotuare, lumea înjura în gând şi-şi scuipa în sân. În apropiere, între Piața Ianculuı şi Vatra Luminoasă, era o cazarmă populată cu ruşi. Vedeam acolo soldați cu stea roşie la chipiu. O santinelă care se întorcea stânga-mprejur cu mişcări mecanice. Noi, puştii, îi priveam încântați. Însoțitorii noştri mai puțin, ei îi priveau cu teamă. Nu simțeam pic de entuziasm la mama şi tata, la bunicul, mai

ales. Când soldații primeau permisii, se plimbau prin cartierul Obor în grupuri. Ne priveau de sus, intimidau. Nu era bine să ai de-a face cu ei. Când se lăsa întunericul, se îmbătau repede la una dintre nenumăratele cârciumi din zonă și se încăierau cu cine se nimerea. Eram amenințați de părinți când nu stăteam cuminți c-o să vină un soldat rus să ne ia și să ne ducă în Siberia. Amenințarea funcționa, ne cuminţeam instantaneu.

Habar nu aveam că asistăm la ultimele respirații ale acelei lumi. Că negustorii, barăcile, cârciumile, prăvăliașii, Oborul întreg dispar. Că mai au de trăit doar câțiva ani. Istoria e istorie, universul copilăriei nu e legat de istorie și, în general, de trecerea timpului. Pentru mine, Oborul anilor '50 se identifică sută la sută cu ce e lumea. Lumea mea, dar și lumea obiectivă. Părinții, vecinii din curte, de pe strada Popa Lazăr – nu mi se păreau ceva efemer. Îmi păreau eterni ca universul. Nu aveam pe atunci înțelegerea faptului esențial al vieții – TIMPUL. Voi descoperi mai târziu că lucrurile dispar așa cum apar. Că trăim sub condiția trecerii timpului. Oborul a dat copilului care eram primele imagini ale lumii și primele învățături. Îi datorez totul... Tot ce sunt și știu de acolo vine. Da, lumea este un bâlci infinit. Sunt esențial legat de Oborul copilăriei mele. Mai trec uneori pe aici, cu și, mai ales, fără treabă, încercând să retrăiesc acele zile, fără să reușesc și sunt tot mai nostalgic. Totul a dispărut ca și cum n-ar fi existat vreodată. Sunt neputincios, nu pot face nimic să le readuc o clipă la suprafață. Va dura până când mă va doborî melancolia. Nu boala și vârsta ne ucid. Mai întâi ne doboară melancolia. Abia după ce-și face efectul ei devastator vine moartea să-ți închidă ochii, când deja nu mai vezi cu ei.

3

Sfânta Maria, născută din Ana și Ioachim, a fost un copil făcut târziu pentru că Ioachim se răzvrătise împotriva lui Dumnezeu și a fost pedepsit. Abia după ce și-a ispășit păcatele în deșert, îngerul Gabriel a vestit-o pe Ana că va avea un copil... Așa am auzit într-un sat din Bărăgan, Plătărești, când eram copil. Acasă, în București, „la oraș", ar fi fost imposibil, pentru că ai mei se temeau să-mi vorbească deschis despre Biblie. Cred

că erau oarecum atei în acel timp. Corect ar fi să spun că nu prea știau ce sunt. Cert este că nu se omorau cu mersul la biserica de vizavi, unde am și fost botezat – „Sf. Nicolae" din Obor – la presiunea bunicilor paterni. Coana Lixandrina nu ar fi admis în ruptul capului să nu fiu creștinat – păcat capital care m-ar fi trimis direct în focurile iadului. Era o sfântă, credincioasă habotnică. A fost îngropată în curtea mănăstirii Mărcuța la sfârșitul anilor '70. Oricât de dificile ar fi fost timpurile, botezul lui Steluș (așa îmi spuneau) era de neevitat. Suntem în 1952, când stalinismul atinsese apogeul. Țara se întindea până în Siberia pe Enisei, nu doar până la Prut. Să-ți botezi copilul trecea drept un act de frondă. La țară, religia („opiu pentru popor", zicea Marx) nu se estompase atât de tare ca la oraș și nu era privită cu dușmănie, pentru că făcea parte din viața de zi cu zi – nunți, înmormântări, botezuri. Toate actele existenței treceau neapărat pe la biserică. Era o viață religioasă puternică în raport cu ce vedeam în mahalaua Oborului. Când a murit moș Radu, eram student, am aflat prin rude că mănăstirea din Plătărești avea un schepsis. Fusese ridicată de Matei Basarab. În timp, aici funcționase un spital de nebuni, apoi închisoare de femei. La Plătărești, fără popă nu se putea trăi. Aici, părințelul îți intra cu sfeștania în casă însoțit de dascălul cu căldărușa. Mă minunam mereu când se întâmpla, că niciodată câinii din curte nu îi luau în colți. Se țineau departe, temători, nu auzeam nici mârâit, nici lătrat. La București, popa venea singur, pe furiș – dacă te vedea vecinul că îl primești, dădeai de necazuri. În plus, nu treceai drept cineva în pas cu vremurile, ci un nenorocit de reacționar. Și nu se cădea, tovule. Cei din cartier se doreau progresiști, măcar de ochii lumii. Te pândea madame Manoliu și te raporta sectoristului că ești contra și riscai să oprească Pobeda neagră noaptea, în fața porții, să te salte trei gealați. La niște vecini se întâmplase, toată strada vorbea. Era folclor?, cine mai știe azi? Cert e că lumea obișnuită se temea. Părintele Popescu venea aproape zilnic la noi, să-și ia fiul acasă. Nu aducea cuvântul Domnului, îi plăcea să stea cu Taia la o parolă și o sticlă cu vin (o aducea el), să învârtă politica.

Tot ce mi-a rămas din copilărie, ca educație religioasă, sunt rugăciunile și poveștile biblice spuse seara la lumina lămpii cu gaz de cei doi

bunici. În casa de la țară erau icoane peste tot (nu și la București). La Plătărești, nu aveam voie să mă duc la culcare până nu spuneam o rugăciune. Înainte să mă înfrupt din ce se găsea pe masă, trebuia să ascult o rugăciune de mulțumire către Doamne-Doamne. După rugăciune, trebuia să mă închin. Trei degete în frunte, la buric, umărul drept-stâng. Doamne ajută! Episodul de seară se întâmpla după ce eram controlat sever dacă mi-am schimbat hainele murdare cu altele curate, dacă m-am spălat bine-bine la fântână. Moș Radu avea ordin să îmi toarne apă dintr-o cană de tablă. Eram rupt de foame și nerăbdător să-mi umplu farfuria. Așa că încercam să sar peste servituți și obligații, din păcate, fără succes... Visam să mă întorc acasă, în Paradis. Rugăciunea era rostită de bunica, basarabeancă venită în refugiu în 1940 și luată de nevastă de moș Radu cel bun, după ce se lăsase de coana Lixandrina când se întorsese de la război, prin 1941, nu a vrut să rămână holtei. Fusese mobilizat, dar făcuse puțină armată pentru că luptase în Primul și era și decorat. Doar ceva instrucție – 6 luni – la Ghencea, cu masca de gaze pe figură, săpat de adăposturi antiaeriene, curățat armament și cam atât, mi-a povestit chiar Taia. Avea patru copii și cu ai basarabencei lui, șase. O lege a lui Antonescu îl ferise de tranșeele Rusiei. Un susținător de familie trebuia să rămână acasă să aibă grijă de gospodărie. Taia ținea gospodărie mare și îi trebuia un suflet care să-i încălzească casa. Plus brațe harnice în grădină, în șopron, în curte. Nu răzbea cu treaba – nu se sfârșea niciodată –, chiar dacă angaja și oameni cu ziua. Aici l-au găsit coloanele de blindate sovietice în trecere dinspre Prut spre Dunăre, în Balcani, în septembrie 1944.

Adresa Paradisului era strada Popa Lazăr nr. 5, într-o curte dreptunghiulară cu case de raport – fără etaj, dar cu marchiză. Aici mi-am petrecut primii ani din viață. Curtea avea un mare roșcov proptit în gard. Exista și o cișmea de la care luau apă chiriașii. Proprietăreasa, madame Manoliu, văduvă de război, ne striga: „Neastâmpăraților, să nu uitați apa deschisă, că e scumpă, închideți robinetul!" Oful ei era, de fapt, altul – să nu întârzie nimeni cu plata. Părinții noștri erau chiriașii ei. Nu-mi amintesc nimic de găini, gâște, rațe, doar de un curcan care se înfoia și ne silea să o luăm la fugă. Țin minte, chiar dacă vag, un câine cu gabarit, chior de

un ochi și flocos. O ciurdă de pisici își ducea traiul fericită pe sub sârmele întinse pentru uscat rufe. De obicei, pierdeam vremea vizavi, în curtea bisericii. Când era slujbă pândeam să șutim colivă. Firește, eram alungați de fiecare dată de femeia care îngrijea de pomeni. Mereu în negru. Eram gălăgioși și auzeam: „Ssst, tăceți din gură! Afară!!!" Nu aveam pic de respect pentru ce se întâmpla sub acoperișul Domnului, deși zidurile pictate, icoanele, porțile împărătești, popii în odăjdii, cântările îmi impuneau. Mai mult, îmi băgau frica în oase.

Evenimentul cosmic al fiecărei zile se petrecea după-amiaza, când domnul Hanț trecea solemn prin fața casei. Îl recunoșteam după sunet, lovea caldarâmul cu vârful bastonului. Metalul făcea țac, țac, țac! Se auzea de când dădea colțul la Salonul Ileana, de pe Cherestegii, și cotea pe Avrig. Făcea mare impresie și noi, copiii, ne feream de el, nu știu exact de ce. Ne temeam că domnul Hanț are puteri supranaturale. Când nu băteam strada și nu alergam prin băltoacele din curte, ne găseai prin curtea cea largă a bisericii. Aici se petreceau toate poznele primei mele copilării. Adică până să intru în clasa întâi la Școala 39 din Bariera Vergului, unde ne vom muta în 1958, cu tot familionul, minus Taia și Maia. Ei rămâneau pe loc. Părăseam Paradisul, fără să știu că nu îl voi regăsi niciodată...

4

Cineva spunea că, dacă ești străin și vrei să cunoști Bucureștiul trebuie să vezi neapărat două locuri: cimitirul Bellu și Oborul. Oborul e un loc de mare tradiție, o mahala cândva foarte efervescentă. Aici, în ziua pomenirii morților, se aduna lumea să petreacă. Venea și Vodă, cu tot alaiul de boieri, cler și armată. Toată suflarea se strângea la capătul Podului Târgului de Afară, cum se numea Calea Moșilor, de fapt, Calea morților. Târgul dura câteva zile de comerț prosper. Se cumpăra și se vindea orice: vite, grâne, unelte agricole, pânzeturi și haine, vin, sare și acareturi pentru casă. Aici se consumau și execuțiile capitale. Osândiții erau plimbați prin tot orașul și ajungeau la mâna călăului, pe unde este azi magazinul Bucur. Tot aici, de ziua morților aveau loc marile sărbători populare.

Totul se desfășura în jurul unei păpuși venerate. Avea șase metri înălțime și se numea Geamala. Era plimbată prin mahala cu mult entuziasm. Pe trotuare, muzici, gălăgie, artificii, saltimbanci și acrobați, mulțimea extaziată. Carnavalul a fost, din păcate, uitat după ce a fost interzis de Pavel Kiseleff, guvernatorul rus al Principatelor. Hala Obor de azi a fost proiectată de Horia Creangă la sfârșitul anilor '30. Aici am văzut cu Taia și Iță, la începutul anilor '60, o balenă-gigant adusă din SUA. Se afla într-un mare turneu mondial. Cum a fost adusă dincoace de Cortina de Fier, mă întreb și astăzi. Balena pe post de spărgător de gheață al Războiului Rece. Așa se înțelegea! Era într-o iarnă grea, într-o duminică dimineață. Am stat la coadă eroic să o vedem, înghețând în ger, degeaba ne dădea Taia ceai din termos. Monstrul fusese tranșat și puteai să vezi capul, trunchiul, coada, înșiruite pe o schelă orizontală. Arătarea era prezentată drept cea mai mare balenă care fusese pescuită vreodată și era ținută într-un cort uriaș. Pe o schelă se găseau înșirate mari hălci din balenă, vopsite cu negru catran și ceva uleios ca să se conserve. Parcă eram la mausoleul lui Lenin, cu trupul țeapăn al marelui cârmaci îmbălsămat. Am văzut scheletul, inima, capul, la final coada. Ceva uriaș într-adevăr, te intimida. Locul expunerii continua tradiția bâlciului din Obor, unde erau arătate curiozități, monștri îngrozitori, ființe contra naturii.

Nu era zi aproape să nu rătăcesc printre tarabele Oborului. Era ca un parc de distracții. Dar tot ce-mi amintesc e că într-o zi m-am trezit singur în mulțime. Mă pierdusem de mama. M-am speriat foarte tare. A fost prima mea senzație de frică absolută. Am început să plâng, lumea în jur mă întreba al cui sunt. Asta îmi producea marea panică. Nu știam să ajung acasă și nici să spun adresa. Depindeam total de mama. La un moment dat, o forță mă smulge de mână și aud o voce care mă ceartă. Era mama, la fel de speriată ca mine. Scena este unul dintre coșmarurile copilăriei mele. Mai mult experiența esențială din prima copilărie: primejdia de a o pierde pe mama, de a rămâne într-o mulțime străină care-mi vrea răul, groaza de a mă rătăci!!! Acele clipe sunt tot ce am înțeles mai profund din primii ani de viață. Atât mi-a rămas. Când dispari, când rămâi singur, când nu știi încotro să o apuci și ai doar 4–5 ani. Am trăit

câteva minute o senzație absolută de pierdut în spațiu, de rătăcire în infinit. Ce mă fac? Mă întrebam plângând, în vreme ce mulțimea se bulucea pe scara din hala de carne. Și lumea venea continuu, mă temeam să nu alunec și să cad sub puzderia de încălțări care tropăiau în apropiere. Mai era și zgomotul glasurilor, vuietul halei. Uneori îmi apare și azi în vis scena și nu sunt deloc fericit, mă trezesc îndată. Este experiența mea esențială. Mă urmărește și azi. O mulțime este un labirint și un tăvălug. În spațiul liber e o sărbătoare, care se strânge și se întinde ca o armonică. Respiră bucurie, are ceva carnavalesc. Dar, într-un spațiu închis, e infernul.

Mahalaua Oborului începea la Calea Moșilor, ținea până la Biserica „Sfânta Treime" și ducea până la Gara de Est. În anii '50, Oborul mai păstra din datele lui de odinioară. De exemplu, caii scopiților lipoveni. Se refugiaseră de la Teatrul Național și-și găsiseră adăpost la Obor. Aici se găseau multe saloane de dans celebre în anii '40–'50, unde se strângeau la sfârșit de săptămână tineri de extracție modestă, muncitori, soldați, tineri funcționari. Părinții mei s-au cunoscut la un astfel de salon, zis „Ileana", pe strada Avrig (clădirea există și azi), unde funcționa în timpul săptămânii un cinematograf. Lumea care se învârtea în Obor era foarte amestecată, pitorească, un amestec de Orient și Occident, de orășeni și țărani. Fiecare cu vorba, portul și obiceiurile lui. Oborul și negustorii lui au fost cea mai fierbinte parte a Bucureștiului. Un comerț mai viu nu se desfășura nicăieri. De-a stânga și de-a dreapta Căii Moșilor se înșirau prăvăliile, maghernițele întunecate unde era înghesuită marfa. Era cea mai sigură adresă, dacă voiai să cumperi ceva mai ieftin decât în marile magazine de pe marile bulevarde. Aici mai găseai vestigiile hanurilor, bazarelor, Balcanilor și Constantinopolului.

5

Iarna însemna frig de ne învinețeam, paltoane grele, fulare strânse la gură, datul pe ghețuș, bătăile homerice cu zăpadă. Dar și mersul cu colinda. De perioada când eram în Obor nu îmi amintesc să fi mers – eram prea mic. Îmi amintesc bine de un brad împodobit de tata și mama, de cutiile legate cu fundă pline de cadouri, de atmosfera sărbătorească din casă.

În Bariera Vergului unde ne-am mutat, da, am fost la colindat. Se dădea vacanță puțin înainte de Crăciun și ținea până de Bobotează. Colindele începeau la Sfântul Nicolae. Întâlneam colindătorii în tramvaiul 26, când mergeam în vizită la bunici în Popa Lazăr. În Obor erau foarte multe cete, la fiecare colț de stradă, care cântau de mama focului. Erau așteptați cu covrigi, nuci, mere, bani, firește. Dacă nu îți intrau în casă colindătorii, era vai și amar tot anul. Lumea din mahala era superstițioasă, mai aproape de cultura tradițională. Când îți poposea ceata în curte, se simțea un iz atemporal. Acest feeling va dispărea la Bariera Vergului. Altă lume. Nu am fost cu colinda – Steaua, Vicleimul, Capra, Plugușorul –, dar cu Sorcova am fost. Rar, dar am fost. Mergeam în bloc, la celelalte apartamente. Vecinii se bucurau să ne vadă. Apoi, prin blocurile și casele din jur. Trebuia să primești cu colinda dacă voiai să îți meargă bine în acel an. Dacă refuzai, era de rău augur, aveai ghinion și tocmai la anul celălalt aveai ocazia să-ți repari greșeala. Știu și azi pe dinafară versurile de la Sorcova... Alte colinde aveau narațiuni întregi, personaje, o dramatizare veche, costume. Nu era simplu și nu se mai lega nimic într-o lume care abia se închega – cu mulți oameni noi, strânși din toate părțile și din toate straturile societății. Locuiau de prea puțin timp în acel cartier nou, în schimb satul era etern. La oraș lipsea continuitatea. Eram străini unii față de alții. Memoria colectivă egală cu zero. Nu existau cetele de flăcăi de la sat, care se cunoșteau între ei, își confecționau costume din timp, repetau tot anul pentru ca spectacolul să fie perfect. În Plătărești bunicilor mei, era același ritual de sute de ani, care se tot relua. În plus, în zona rural-urbană în care ne aflam, tradiția se pierdea – dacă fusese vreodată pe malurile gârlei Flax, în lumea care se întindea în spatele uzinelor Malaxa, unde lucra toată lumea din zonă. Nicolae Malaxa era încă venerat aici la sfârșitul anilor '50 – începutul anilor '60, pentru că le dăduse tuturor o pâine. „Unde era ura de clasă despre care ni se tot vorbea?" m-am întrebat mai târziu. Un capitalist, un burghez odios, venerat de proletari, de angajații lui și de familiile lor!?... Ceva nu se potrivea.

În prima mea copilărie, în vremea Paradisului, undeva în Obor, în decembrie se trecea cu Vicleimul, Steaua, Plugușorul aduse de cete de

colindători. Dădeau un adevărat spectacol. Apăreau în colțul străzii Avrig sau în Popa Lazăr cu mare zarvă, înfășurați în costume. Purtau pe umeri mari capete de urs cu care speriau toată puștimea. Sau unul din lemn, imaginând o capră care țăcănea din fălci ca un AKM pus pe foc automat. Tot înghețai cât ai fi fost de... înghețat. Aveau cu ei uneori urși vii care dansau pe cărbuni încinși și speriau lumea strânsă ciorchine în poartă. Colindătorii pocneau din bice, dădeau cu tiribombe, dansau, băteau în tobe... Oh, cât de exact îmi amintesc, Dumnezeule, sunetul acela, mirosul, costumele făcute din petice, măștile grozave care mă înfricoșau teribil. Nimeni nu le dădea bani, ar fi fost considerat o jignire, o blasfemie. Gospodarii avea pregătite din timp tot felul de daruri – nuci, mere, pe care colindătorii le băgau într-o traistă atârnată de gât cu un șnur colorat. Banii au apărut când colindele s-au proletarizat și-au devenit cerșetorie deghizată.

La Bariera Vergului lucrurile aveau mult mai puțin glamour și *thrill*. Niște maidane cenușii, pârloagă, curți nesfârșite, case prăpădite. Garduri, într-o rână. Spectaculosul Târg al Moșilor, circul, bâlciurile, corturile colorate populate de ființe fantastice, fanfarele, caruselele, lanțurile, călușeii nicăieri. Doar colindele – și numai iarna – animau ceva-ceva posomoreala. Colindele prin anii '60 își pierdeau cu repeziciune substanța. Colindătorii se iveau prin tramvaie, la colțuri de stradă. Dar nu erau „aceia", costumațiile nu mai erau la fel, erau din ce în ce mai fușerite. Îngăimau ceva ca să nu plece tramvaiul și treceau la cerșit. De Sfântul Nicolae apăreau în tramvaie puști zdrențăroși și cântau de mama focului. Coborau la prima stație – înainte ca taxatorul (câte unul de fiecare vagon) sau vatmanul să îi alunge. Asistam fără să știu la un exemplu viu de luptă împotriva obscurantismului. Trebuia eliminat din Regimul de dictatură a proletariatului în care trăiam. De ce să dăm ghes superstițiilor? Pretextul era „să nu deranjeze călătorii". Războiul dura cât țineau și colindele. Am văzut destul de des scene cu colindători fugăriți. Rar să le fi luat cineva apărarea.

Târziu, prin anii 1990–2000, i-am întâlnit din nou la Paris, timpul se scursese degeaba peste mine. Erau aparent identici cu cei din copilăria

mea, dar ăştia nu ştiau nici versurile. Ce se întâmpla nu era ritualul cunoscut, ci o improvizaţie cu tot felul de adaosuri şi stâlciri. Bâiguiau ceva luându-se după tartorul lor, unul mai măricel de talie şi vârstă, care comanda. Ceata deţinea şi un acordeon, eventual o vioară şi o tamburină. Unul trecea prin vagon de la pasager la pasager, scuturând o pălărie şi suna mărunţişul. Destul de ameninţător, de altfel. Ca detaliu, tartorele refuza să se lase fotografiat şi, dacă accepta, totuşi, cerea bani. Nu era o colindă, cum credeau parizienii, ci o operaţiune de cerşetorie pe tipar bucureştean. Ca ingredient se adăuga faptul că pretindeau că sunt refugiaţi, goniţi din ţara lor de sărăcie şi de persecuţii. Asta pentru ca parizianul să-şi deschidă generos portofelul la auzul poveştii lacrimogene. Capitalismul învinsese, aşadar, comunismul în ciuda a tot ce ni se spusese la lecţiile de învăţământ ideologic. Cel puţin în Estul Europei, comunismul nu a învins capitalismul, ci mai curând invers. Aşa se face că ai noştri cerşeau de la burjui o bucată de pâine prin vagoanele de metrou. Umilinţă mai mare nici că se putea. Marx se întoarce în mormântul din cimitirul londonez Highgate.

6

Într-o zi, pe strada Avrig, a defilat încet, foarte încet, un dric cu cai negri, acoperiţi de valtrapuri, cu câte un panaş semeţ înfipt între urechi – ca într-un spectacol de circ, aşa cum vedeam la Târgul Moşilor din apropiere. Dric lucios, dus cu pompă la cimitir. Un corp întins într-un coşciug cu capacul deschis. În spatele acelui dric mărşăluia în pas cadenţat o fanfară în uniforme cenuşii, suflând cam chinuit în alămuri. O tobă mare dusă de un burtos tuciuriu regla paşii cortegiului. Buf-baf-buf-baf! Eram impresionat. Să fi avut 5–6 ani. Stăteam la colţul străzii Popa Lazăr cu Avrig şi priveam curios. Mama (şi ea impresionată) mă ţinea strâns de mână ca să nu mă pierd în mulţime. A zis: „E domnul Hanţ, îl duc la groapă!" În spatele grozavei fanfare, rudele, lume cernită din cartier, dacă era să mă iau după figuri. Din piaţă, din hala de peşte şi din cea de carne, din barăcile unde se dădeau reprezentaţii cu scamatori, acrobaţi şi dresori. Veniseră să

îl conducă pe domnul Hanț și de la fabrica SET, din atelierele care lucrau în zonă, cizmari, mecanici, reparatori de chei și lacăte, frizeri... Și mai multă lume stătea pe trotuare să caște gura. Bârfeau mortul și alaiul, caii și dricul. Bărbații își scoteau pălăriile și rămâneau țepeni așa până trecea alaiul, cu capul descoperit și bărbia în piept. Femeile își acopereau gura cu colțul basmalei, își făceau cruci, plângeau, îl căinau pe răposat.

Nu știu câți îl cunoscuseră pe domnul Hanț, un sas pripășit la București în preajma războiului, cu care Taia, și el sas din Brașov, conversa pe nemțește. Taia nu cred să se fi adaptat la București – plin de prea mulți venetici. Nu avea cuvinte bune pentru valahi pentru că nu vorbeau limba germană, ceea ce românii din Ardeal făceau. Nici eu nu am învățat, fiind greu de cap în copilărie, ca și mai târziu, când am încercat de câteva ori s-o învăț, de fiecare dată fără succes. Domnul Hanț apărea pe înserat la pas, lovind trotuarul din piatră cubică cu măciulia bastonului. Mama îl auzea de departe. „Auzi", zicea, „trece domnul Hanț!" Semnal la care deveneam cuminți și eu, și Iță. Venea dinspre Cherestegii, unde avea o căscioară ascunsă în mari tufe de liliac alb. Taia îl invita în curte bucuros de taifas. Era singurul lui interlocutor valabil din cartier. Când era vreme rea, îl poftea în casa lipită de gardul fabricii, deși Maia și Taia erau strâmtorați, trăiau cu chirie. Dar de o dulceață de gutui sau o linguriță de șerbet de trandafiri servit cu apă rece de la răcitor se găsea... Vara stăteau sub roșcov, lângă magazie. Nu știu ce vorbeau, Taia nu mi-a permis niciodată să asist. Să fi vorbit politică? Nu cred. Celor din casă le era interzis. Vorbeau, cred, despre Brașovul copilăriei, despre fetele frumoase din tinerețea lor, despre baluri, promenade ori expediții prin munți. Cu Taia mă obișnuisem, așa că îl priveam curios doar pe domnul Hanț, obiectul unui cult în familia noastră.

Domnul Hanț murise, va să zică... Nu pricepeam ce însemna să fii mort, cum nu pricep nici azi când mă tot întreb în așteptarea morții ce mi se cuvine ce înseamnă, de fapt, să nu mai exişti, să te taie din cartea de imobil, să fii radiat de la întreținere, să ți se elibereze certificat de deces. Să nu mai fiu viu?!... Bref, Taia era lângă mine, nu în cortegiul funerar. Când a ajuns în dreptul meu, m-a săltat de pe trotuar, hopaaa! și m-a luat cu el. A trebuit să îl însoțesc, în ciuda opoziției mamei, care de obicei nu

îi ieșea din cuvânt. Ciudat, dar nu-mi amintesc nimic despre acel drum prin prăfăraia cartierului. Ne-am oprit la toate intersecțiile ca să-și ia adio mortul de la locurile pe care le iubise și le cutreierase rezemat în baston. Adio de la cârciuma „La Puiul Mamii", unde domnul Hanț juca dame, șah și domino. Bea bere la draft cu guler înalt de spumă. Tot aici citea ziare. Citea numai ziare vechi, din anii '30–'40, și deloc ziare la zi. Să își ia adio de la sălile de Cinema „23 August" (Florida) și „Donca Simo" („Ileana"). Domnul Hanț era mare cinefil, nu rata niciun film. Le vedea în fiecare luni seara, chiar în ziua premierei. Adio de la părculețul de la capătul Bulevardului Tolbuhin (azi Ferdinand), unde îi plăcea să stea ore în șir să mediteze pe o bancă, sub câteva raze de soare.

Pe drum, cum ne târam pașii în spatele dricului fălos, coborât din altă lume, îl măsuram ca să îi aflu dedesubturile și să îi ghicesc secretul. Trebuia să existe unul, nu mă îndoiam. Îmi plăcea enorm să desfac jucăriile, mașinuțele și să le fac la loc. Nu prea reușeam partea a doua, dar Taia o făcea cu brio. Eram curios să știu cum era făcut dricul, ființa aceea fantastică. Și ce mândru eram că mă găseam în alai, privit de lumea de pe trotuare. Eram foarte important, cert. Ne-am intersectat cu o stropitoare a Primăriei. Cum dracu' îi găsise să ude chiar atunci!? Îmi mai amintesc zidul cimitirului. Ne-am oprit să așteptăm intrarea altui convoi funerar, plus lumea multă care ieșea de la o înmormântare abia încheiată. Lumea surâdea, era încântată. „A fost o înmormântare reușită! Ce slujbă faină a ținut părințelul!", a zis o doamnă trecând prin poarta ruptă. Am intrat în cimitir – nu mai fusesem niciodată într-unul. Femei în negru, curățând morminte. Necunoscuți stăteau pe băncuțe și șușoteau. Mi-am spus: „Aha, uite ce înseamnă să fii mort! Să intri într-o grădină înconjurată de ziduri înalte și să rătăcești printre cruci". Nici nu știam cum le zice și ce rost aveau. Era ceva lugubru și înfricoșător. A fost de ajuns o privire ca să detest cimitirele. Le detest și azi cu aceeași fervoare. Miros de flori uscate, de pământ reavăn, de candele, de cadavre în putrefacție.

Târziu mi-a mai fost dat să particip la o înmormântare. La cea a bunicului meu, Filip. S-a întâmplat în zilele când susțineam examenul de bacalaureat, iunie 1971. Foarte dornic să revăd dricul tras de cai acoperiți

de valtrapuri negre, să aud iar fanfara, să mă aliniez în cortegiul funerar... Taia murise prematur, dar moartea lui nu ne luase în familie pe neașteptate. De câțiva ani era la pensie și aveam impresia că-și aștepta răbdător sfârșitul. Obișnuia de la o vreme să vorbească în pilde și în sentințe definitive. O făcea cel puțin cu mine și cu Iță. Își închipuia, presupun, că se ocupa de educația noastră pentru când n-o mai fi. O comoție cerebrală îl făcuse inapt să trudească în iubita lui fabrică SET de lângă Hala Obor. Casa de raport în care locuise când eram noi mici fusese demolată deja, pentru a se lărgi curtea fabricii cu încă o magazie. El și bunica noastră, Maia, fuseseră mutați de sindicat într-un bloc construit vizavi de patinoarul „23 August". I-a plăcut să meargă la partidele de hochei, dese în acea vreme. Devenise un pasionat – ca tot cartierul, de altfel. Mă ducea și pe mine, chestie care mă cam agasa. La vârsta aceea nu înțelegeam jocul. Dar atmosfera era incendiară și beam ceai fierbinte în fiecare pauză. În casa noastră, ceaiul (nu cafeaua) era o religie. Se bea în toate formele (cu rom, cu miere etc.), dimineața, la prânz și seara. Ținea loc și de medicament. Taia murise și toate astea îi deveniseră străine. Am fugit de la liceu, unde aveam examen la Bacalaureat – proba orală, care venea după cea scrisă. Îmi făcuse plăcere să mă fudulesc la dirigintă și să plec din examen, ca un norocos. Firește, după ce îmi ceruse să trag un bilet și să răspund. Mi se părea că sunt important – îmi murise bunicul. Mă maturizasem (în vara lui 1971 aveam 19 ani). Avea de ce să mă privească cu seriozitate. Am încasat 10 la oral, limba și literatura română. La matematică, în schimb, mă împleticeam (eram de 7). Nu îmi ieșea din cap că mă fac scriitor, adică să mor de foame dacă nu deveneam un ticălos. Pe scurt: am zbughit-o spre blocul unde locuise Taia, dincolo de parcul IOR. Nu am avut timp să ajung acasă să schimb uniforma de liceu. În curtea interioară dintre blocurile de cărămidă roșie, lumea aștepta la coadă să urce la etajul doi unde Taia era depus. Locuise în comun, în două camere din care ocupa una. Am urcat în fugă pe scări să-mi iau adio. O ușă banală, dată de perete, un coridor îngust luminat de un bec chior. Înghesuială. Miroseau subțiorile, te frecai de șoriciul unora, inhalai bufeurile altuia. Aer de nerespirat, mirosul tuturor morților din lume. Taia era întins cu ochii în tavan pe o

masă. Nu prea semăna cu cel pe care îl cunoscusem viu. Pământiu-albastru, hainele boțite, slăbise brusc. Avea o expresie de mare tristețe. Se spunea că îi păruse rău că părăsește lumea aceasta. Rudele, toate în negru, îl priveau în tăcere câteva minute scurte și ieșeau din încăpere să lase loc altora, încă neînlăcrimați. Bunica era singura care nu se mișca de colo, colo. Lipită de el, îl tot pigulea, îi aranja șireturile la pantofi, îndepărta o scamă de pe costumul de haine, îi netezea părul, îl mângâia pe frunte și ofta. Fusese o mare dragoste între ei. Ai lui nu îi îngăduiseră să ia o femeie cu copil din flori. Dar Filip se ținuse bine, se rupsese de familie și se însurase cu Anicuța lui. Cred că la acest episod se gândea, așa, cum stătea, plânsă și absentă, dreaptă ca o lumânare. Saluta vag din cap pe cei apăruți în cadrul ușii. Am ascultat apoi slujba fonfăită a preotului... Episodul născuse un conflict puternic între rude. Bunicul meu nu fusese religios deloc. Îi considera tâmpiți pe cei care se duceau duminica la biserică. Pierdere de vreme. Nu dorise preot și nici slujbă. Partida o câștigase bunica mea Anicuța, care trecuse prima dată peste voința bărbatului ei și chemase preotul de la Bariera Vergului, cu argumentul foarte serios – că nu se știe!

La un semnal – îndată după ce preotul a fost omenit, când slujba se încheiase –, sicriul a fost coborât pe scări (nu exista lift). În curtea interioară aștepta un camion. Am fost foarte dezamăgit, doream mai mult ca orice să revăd dricul acela fabulos de la funeraliile domnului Hanț. Eram convins c-am să îl văd... Degeaba l-am căutat din priviri, nu exista decât camionul vechi din vremea războiului, folosit pentru căratul pâinii la cantina sindicatului unde lucrase. Câteva rude s-au suit în remorcă. În fața cortegiului era purtată o cruce mare. Îndărăt – vecini, colegi de la fabrică, cine își mai amintise de el. Am traversat orașul fără dric și fără fanfară, fără pompa de la înmormântarea domnului Hanț. Vremurile se schimbaseră și eu crescusem, îmi luam bacalaureatul. Eram un zeu tânăr prin praful drumului și priveam cu nădejde lumea strânsă acolo. Și mai era ceva. Comparativ cu funeraliile domnului Hanț, din anii '60. Dacă era să compar. Vremurile acelea erau duse, îmi ziceam, mergând cu capul plecat, în uniforma de liceu, câțiva pași în urma camionului împrumutat de la sindicat, care îl ducea pe Taia la cimitir. Moartea se

proletarizase la București. Nu dric, nu cai cu valtrap, nimic solemn sau măreț. Totul devenise mărunt și banal. Lucrurile erau chiar mai rele, deși nu știam încă în acea zi prăfuită și toridă. Mai ales moartea într-o lume care căuta febril nemurirea.

7

În copilărie mergeam la o margine de oraș, mama ne ducea pe mine și pe Iță în mahalaua Pantelimonului să ne jucăm în niște curți mari, pline de vegetație, asta din aprilie până în octombrie. Locuiam de puțin timp la bloc, la Bariera Vergului, după ce ne mutaserăm din Obor. Simțeam lipsa curții, a pomilor, așa că mama ne ducea acolo să respirăm aer curat și să ne familiarizăm cu rudele noastre. Locuiam pe strada Fildeșului, într-unul din primele blocuri care, în timp, vor forma cartierul Balta Albă. Nu eram prea fericiți, deși aveam confort de bloc, apă în casă, gaze, WC, sobe cu gaze (nu caloriferele de mai târziu), balcon, pivniță pentru alimente etc. În Pantelimon aveau case multe rude – bunica, un unchi, mătușa mea, care îmi era și nașă, Felesica. Port numele primului ei soț, Stelian. Casele lor veneau cam vizavi de Cinema Cosmos și de Școala de Muzică nr. 2, unde eram înscris la clasa de pian. Mama mă aducea de mână, mă pasa profesorului, apoi stătea două ceasuri cu Maia de vorbă, în timp ce coseau împreună. O vreme nu am avut pian, așa că acasă exersam pe niște cearșafuri de hârtie pe care un profesor desenase claviatura la scara 1/1. Așa făceam exercițiile de digitație. Școala era la capătul liniei tramvaiului 7, lângă fabrica Koska, ceva mai încoace de stadionul Metalul, unde unchii mei mergeau des la meciuri de divizia B. Nu ajungeam în Pantelimon cu tramvaiul 7, pentru că luam de la Bariera Vergului sau de la patinoarul ridicat atunci tramvaiul 23 sau 24 (îmi plăcea mai ales 23, că avea vagoane de dinainte de război, care păreau niște jucării mecanice din Târgul Moșilor). Coboram la stația Malaxa și treceam peste calea ferată. Se vorbea de un accident – o femeie fusese tăiată de tren și se ventilau ipoteze. Dacă a fost un accident sau se sinucisese din dragoste. Ar fi fost gravidă și bărbatul nu a vrut s-o ia de nevastă. Povestea putea fi și o sperietoare ca să nu trecem noi, copiii, peste șină când bariera

era coborâtă. Cine știe?! Frica juca un mare rol în educația pe care ne-o pasau părinții. Totul se baza pe frică. Treceam printr-un părculeț, lăsam Fabrica de sticlă pe stânga, iar pe dreapta un teren de fotbal. Apoi veneau și pe stânga, și pe dreapta vegetație, parc și clădirea unei case de cultură, ridicată pentru Festivalul tineretului din august 1953.

Ajungeam pe strada unde locuia bunica. Brusc, dădeam de curți cu garduri de lemn, vopsite alb sau verde. Copii gălăgioși băteau mingea pe stradă. Aici locuiau unchii și mătușile mele și șefa clanului – Maia, mama tatălui meu. În Pantelimon i se zicea Coana Lixandrina. Croitoreasa. În curți erau mulți pruni, zarzări, corcoduși, viță-de-vie, roșcovi, duzi, pruni, dar mai ales vișini. Copilăria mea este legată în amintire de mirosul de vișini, de florile lor în culori splendide primăvara, de gustul lor amărui, acrișor, dulceag. De dulcețuri în borcane, de vișinată în damigene și sticle aflate pe pervazuri, pe rafturi, în dulapuri, pretutindeni. Proviziile nu se terminau niciodată. Când plecam de acolo, mama le primea în sacoșă, să le avem acasă, în Bariera Vergului. Unde nu găseai de niciunele, zicea Maia cu milă spre mama. Mă săturasem de vișine ca de mere acre și nu mai voiam să le mănânc. Mama le servea cu un pahar de apă rece (cumpăra dimineața o jumătate de bloc de gheață de la colțul străzii) pe o farfuriuță, cu linguriță alături – firește, când avea vreo vecină în vizită. În curtea bunicii se găsea un nuc bogat, cu o coroană mare, umbroasă. Se zicea că are 100 de ani. Maia a dat ordin într-o vară să fie tăiat pentru că nu avea lumină în casă și ea toată ziua lucra la mașina de cusut. Era mândră că ajunsese croitoreasa cartierului. Toată lumea cosea la ea. Îi slăbise vederea și într-o zi nu am mai găsit nucul. L-am plâns pentru că îmi plăcea să mă cațăr pe crăcile lui până în vârf, spre groaza mamei. Cert, eram mai dotat pentru cățărat în pomi decât pentru exerciții de pian.

Uneori, mama mă veghea în clasa de pian, stând într-un scaun în colțul sălii unde eram numai eu și profesorul, pianul uriaș și câteva ferestre mari care dădeau în curtea pustie. Nu făceam mari isprăvi pe claviatură, eram cam leneș și fără vocație. Studiam teorie cu o doamnă care vorbea cu accent rusesc. Făceam și solfegiu, învățam să citesc note cu un domn în vârstă, chel, care se ștergea mereu cu o batistă uriașă pe creștet. Purta ochelarii lăsați pe vârful nasului și ne privea pe noi, puștii de 6–7 ani,

pe deasupra lentilelor. Era cumsecade, sfătos, iubea copiii. Pentru că era bun la suflet și nu ne era teamă de el, făceam multă gălăgie și boroboațe la orele lui. Nu se supăra. Câteodată, mama mă ducea alături, la cinema. Am văzut, de exemplu, *Gulliver în țara piticilor*. Ce mă provoca era cum de apăreau pe ecran unele personaje pitice și Gulliver, un gigant. Nu îmi trecea prin cap că nici nu era o poveste pentru copii, lucru pe care aveam să îl descopăr peste 20 de ani, când Swift a devenit una dintre pasiunile mele literare. Așa a rămas până azi. Am văzut un alt film, *Trapez*, din care nu am înțeles mare lucru, dar mama l-a urmărit foarte atentă. Era, cred, cu o prietenă și cu mama altui elev, la vioară, care trecea drept genial. A fost trimis mai târziu la studii la Conservatorul din Moscova, de unde a ajuns la Londra și a rămas acolo ca șofer de taxi. Îi ziceam Paganini. În ziua aceea, când la Cosmos a rulat *Trapez*, mama m-a dojenit reproșându-mi că m-am foit tot timpul. Filmul mă plictisise. Îmi plăcuseră doar secvențele de circ, culorile, acrobațiile la trapez. Îmi aminteau de Obor. Povestea de iubire mă lăsase rece. Am văzut filmul recent pe un canal TV. I-am recunoscut pe Burt Lancaster, Gina Lollobrigida, Tony Curtis. M-a făcut să îmi amintesc de mahalaua Pantelimon, de livezile cu vișini, de lecțiile de pian, de filmele văzute în acel cinematograf îndepărtat, de Maia și de buna mea mamă. Între timp, amândouă s-au prăpădit. Întoarcere în timp, nostalgie pură, ochii umezi.

8

Îmi amintesc uneori lecțiile de pian din copilărie. Profesoara, doamna Grigorescu, locuia lângă Foișorul de Foc. Era soția unui aghiotant regal închis la Aiud. Semăna leit cu Arghezi, după cum vedeam în fotografiile înșirate în micul ei apartament. Tot așa, vedeam în jur tablouri, covoare, argintărie, porțelanuri (resturile unei bunăstări trecute). Altă atmosferă decât în apartamentele din cartierul proletar de unde veneam eu. Aflasem, fără să înțeleg exact semnificația faptului, că vindea lucrurile din casă pentru a adăuga ceva bănuților câștigați din lecțiile predate copiilor din mahalalele Vergului, Dristor, Iancului, Obor, Negustori, Armenească. Mă înființam de două ori pe săptămână la lecție, ținut de mână

de mama. Coboram din troleibuzul 84, care făcea stație chiar în dreptul gangului pe unde se intra într-un bloc vechi de pe Bulevardul Pache. Locuia la etajul doi, cred.

Ajungeam acolo după ce treceam prin curtea interioară și urcam o scară care scârțâia groaznic sub pași. Până prin 1950 locuise pe tot etajul, de unde fusese alungată de autorități în fostele încăperi ale servitorilor. Lecțiile erau pentru mine o corvoadă. Visam o minge de fotbal și un maidan cu patru cărămizi, să încingem o miuță. Adesea, puneam palmele pe claviatură și rămâneam așa. Nu îmi venea nimic sub degete. Priveam partitura fără să îmi pese ori să bănuiesc că trebuia să interpretez ceva. Mama îmi cerea să îi zic politicos „doamnă", spre deosebire de școală, unde aveam de-a face cu „tovarășa". Atunci am înțeles diferența și mi-a rămas întipărită în minte până azi. Cu infinită grație, cu o voce stinsă și catifelată, îmi exemplifica răbdătoare cum se cântă, cu ce degete trebuie să apăs fa diez sau do. Îmi repeta digitația pentru mâna stângă, cânta cu mine la patru mâini (știa cât de mult îmi place), doar-doar mă va atinge inspirația.

Câți bemoli sunt la cheie, adică în ce gamă suntem, diferențele dintre cheia sol și cheia fa erau prea grele pentru mine. Mi se părea ciudat că alți copii nu aveau nicio dificultate să cânte minunat; de exemplu, menuete transpuse pentru începători. Mai ales o fată pistruiată, cu un păr roșu și ochi albaștri-violeți – avea să emigreze în Israel chiar în acei ani –, îmi atrăgea intens atenția. A fost primul meu amor. Abia așteptam să termine exercițiile de digitație ca să pot vorbi cu ea în voie, într-un holișor unde era o canapea cu pluș roșu sau verde. Apoi treceam și eu pe scăunelul rotativ în fața claviaturii. Mă amuza mai mult decât pianul. Doamna avea, dacă îmi amintesc bine, un Steinway veritabil adus de la Viena – o bijuterie. I-l făcuseră cadou părinții în copilărie, fără să fi bănuit că îi va sluji să-și câștige pâinea când țara o să cadă sub șenilele Armatei Roșii. Fusese adus pe Dunăre, cred, înainte de Primul Război Mondial, când toată lumea de condiție bună avea un pian în casă. Scăunelul era așezat pe un preș roșu cardinal, la un pas de pian, cât să ai loc să ajungi cu pantofiorii la pedale. Îmi plăcea să mă rotesc cu scăunelul în mai mare măsură decât să îmi arăt înalta artă interpretativă. Fetița care îmi căzuse cu tronc nu aprecia virtuozitatea mea, de altfel,

extrem de precară. Îi plăcea un grăsan transpirat, care între exerciții înfuleca sendvișuri. Rivalul executa remarcabil gamele, solfegiile, arpegiile. Îl invidiam. Atunci au încolțit în mine niște instincte criminale. Profesoara îl lăuda și mi-l dădea de exemplu. Mă simțeam, firește, un caraghios. Era clar că fetița nu era de nasul meu. Eram un leneș care la zece ani nu reușeam să cânt nici măcar un menuet de Mozart ca lumea, cap-coadă! Bref, lecțiile se repetau săptămânal. Erau două ceasuri de plictiseală și chin, cu nesuferite exerciții de digitație. Ce era să fac?! Ai mei mă vedeau pianist de concert sau „măcar" dirijor. Ceea ce nu aveam cum să ajung, grație lipsei mele vădite de talent și de interes pentru această perspectivă.

Și azi mă mai visez uneori în fața unei săli pline cu spectatori care așteaptă cu ochii pe pian să cânt, iar eu, nevolnic, am uitat partitura și las secundele să treacă... Un coșmar. Exact cum pățeam în copilărie la lecțiile de pian, în prezența doamnei Grigorescu.

9

Era mai întâi distracția de pe linia tramvaiului 26. Ne suiam din mers în ultimul vagon. De preferință ne agățam de tampon și mergeam agățați de la stația Dristor până la Bariera Vergului. Niciodată mai departe. Treaba noastră era să înșiruim pe șină capace de sticle de bere, să fie aplatizate, să jucăm la perete sau să facem schimb. Cele mai tari erau Pilsner, cehoslovace. Adunam capacele de la diverse bodegi din jur, din spatele cârciumii „Debarcader", din parcul „23 August". Alt loc era „Scăricica", fosta „La Socialistu" – cum o știau bătrânii din cartier. În vremurile de glorie, aici cântase Maria Tănase. Nu știu dacă se servea scăricică. Cârciuma avea niște trepte la intrare, pe o parte a zidului care flanca localul. Aici era o denivelare, unde începea să se ridice dealul Dristor, unul dintre cele șapte dealuri ale Bucureștiului, toate dispărute în timp (Spirii, Cotroceni, Arsenal, Mitropoliei etc.). „Scăricica" contrazicea adagioul „Să nu-ți faci prăvălie cu scară!" Avea vad, în anii '60 era plină de mușterii. Mai ales când ieșea proletarul din schimb și cobora la Dristor din tramvai să schimbe linia. Urca scările și trăgea cu bere „Grivița". Chiar în fața intrării era stația de tramvai, liniile 26 și 27. Odată, adolescent fiind,

m-am despărțit pe refugiul acestei stații (Dristor) de o iubită. Melancolie, amintiri triste, răni nevindecate. Asta e.

Nu-mi mai amintesc cum îi spunea cârciumii de lângă cinematograful Munca, fost Vergu. Plină mereu de lume, dar mai ales în zi de leafă. Era o zonă muncitorească, cu amploiați și proletari de la fostele Uzine Malaxa. Așa le zicea toată lumea, nu Republica sau 23 August. Se întâmpla uneori să jucăm pe aici „Hoții și vardiștii" sau „v-ați ascunselea". Îmi amintesc câteva ziceri ca să ne alegem, cine se ascunde și cine se pune, adică pe cine cade ghinionul să stea cu fața la perete și să numere cu ochii închiși până când ceilalți dispar în diverse ascunzători. Iată câteva exemple: „Unica donica trei surcele/ Macli macli farmacele/ Țui țui cap de pui", sau „Antan tichitan sever căpitan/ andarache bumbarache glonț", sau „Pumnareta pumnati/ tapi tapi gri". Erau niște poezioare cu iz suprarealist, mi-au rămas în minte până azi.

Altă distracție a copilăriei. Mergeam la gârlă la Flax (lacul Titan de azi), unde ne pierdeam cam toată vara. Mergeam pe jos, desculți, cu gașca. Jucam 9 pietre, leapșa etc. Când ne-am făcut mai măricei, am rămas la fotbal. Puneam niște cărămizi pe stradă, ne-mpărțeam în două echipe și băteam mingea până la lăsarea întunericului, de fapt, până când mă striga mama să intru în casă. A doua zi o luam de la început.

10

Bariera Vergului, pe liniile de tramvai 23–24–26–27. Cartierul a apărut în prelungirea Uzinelor Malaxa pe terenuri cumpărate de patron, date lucrătorilor și funcționarilor să-și ridice case. Odată era câmp, și grădini de zarzavat. Drumul ducea (trenul din gara Titan) la Plătărești și Oltenița. Țăranii, orășenii de margine, mahalagiii, grădinarii bulgari ieșeau la Bariera Vergului cu legume, fructe, lapte și brânză. I-am mai apucat – umblau pe străzi și își strigau marfa. Aveau de clienți gospodari și negustori din zonă. Băteau la poartă și intrau fără să mai aștepte. Dacă nu, urcau scara unui bloc și te serveau cu brânză de vaci, niște bucăți rotunde de mărimea unui pumn, scoase din tifon. Mai aduceau lapte de

vacă proaspăt în niște bidoane, lapte prins, smântână în niște borcane de iaurt legate la gură cu pânză. Veneau cu șareta, trasă de un cal, în spate aveau marfa acoperită cu o pătură. În mijlocul pieței, la Bariera Vergului, exista între liniile de tramvai un refugiu. Pe el se găsea o baracă din scânduri unde se vindeau gaz de lampă și alte produse petroliere casnice. Trebuia să ai grijă, tramvaiele veneau foarte-foarte aproape, din ambele direcții. Clipele acelea erau ca o senzație tare la un film cu Harold Lloyd, cum am văzut când m-am făcut mai măricel la Cinema Munca, alături. Peste drum erau înghesuite câteva prăvălii. Una era preferata mea, unde mă ducea mama când venea în plimbare cu altă femeie, unguroaica Betty. Aici se servea în picioare, la niște mese într-un picior, rotunde, prea înalte pentru mine. Spațiul era înghesuit. Tanti servea orez și griș cu lapte cu scorțișoară, iaurt rece și covrigi calzi. Îmi plăceau la nebunie.

Toată această aripă a pieței era zgomotoasă și animată. Chiar în colț, spre Cinema Vergu, era o alimentară mare, cu cafea boabe în saci de cânepă deschiși la gură – mirosea tare. Se mai vindeau măsline din butoaie cu ulei. Marmeladă din lăzi, zahăr tos din saci înalți cât mine. Vânzătorul lua zahărul cu o lopățică și turna în pungi de hârtie. Se mai vindea ulei vărsat din butoaie metalice urâte la înfățișare. Se vărsa în sticle cu pâlnia de tablă. Trebuia să vii cu sticlă de acasă. Acest trotuar – cu cinema, prăvălii, cârciumi – era centrul nervos al Barierei Vergului. Era și o agenție loto. Îmi amintesc niște năsturași din lemn, înnegriți, tociți de atâtea degete care îi frecaseră, cu un număr incrustat, pe care trebuia să îi scot dintr-o pungă, cum îmi cerea bunicul. El juca mereu, sperând să se îmbogățească. Eventualitatea unui câștig, variantele posibile se discutau cu pasiune. Era și o librărie mare pe colț, și o sifonărie vizavi de o farmacie. În mijlocul pieței, ocolită de șinele de tramvai, se găsea o statuie (vopsită urât, în verde), plantată în mijlocul unui bazin rotund cu fântână arteziană, care uneori azvârlea apa, spre bucuria noastră (am descris-o în capitolul 2 din *Luxul melancoliei*). Reprezenta o femeie goală la scaldă, o nimfă, am zice azi. Când era cald, copiii se bălăceau în bazin. Vizavi de biserică începea Calea Călărași. Aici întorcea autobuzul 34, pentru a traversa apoi orașul până la Piața Chibrit.

Pe mâna stângă, când veneai din oraș cu tramvaiul 26, se afla, într-o clădire din anii '20, Cinema Vergu (Ateneu Vergu, se citea în zid). În acei ani avea firma „Munca" (azi este o sală de bingo). La intrare erau vitrine cu poze și afișe. Filmul se schimba în zilele de luni. Mă ridicasem în vârstă, eram în clasa a IV-a sau a V-a. Era obligatoriu să mă duc să aflu ce film a venit. Învățam la un internat cu program săptămânal și ajungeam numai în weekend acasă. În anii '60 am asistat la schimbarea filmelor sovietice cu altele, italienești și americane. Aveam 10–12 ani când s-a produs schimbarea și eram încântat să văd filme mai bune. Cinefilul din mine se trezea. Bardot mi se părea mai apetisantă decât Samoilova, Delon din *Rocco și frații săi* și *Ghepardul,* ori Yul Brynner din *Cei șapte magnifici* decât Serghei Bondarciuk din *Soarta unui om* sau Batalov din *Zboară cocorii.* Treceam de vârsta filmelor cu partizani care aruncau în aer trenuri nemțești. Voiam să văd femei frumoase și mașini care fug tare pe șosele. Dacă mai apărea un schimb de focuri ori un sărut era perfect. Filmele Mosfilm ofereau pudice și bigote povești de dragoste sau bătălii duse eroic de Armata Roșie (pe care nimeni nu o iubea în cartier). La scena sărutului, să zicem Mastroiani cu Sofia Loren, obligatoriu se tropăia și se saluta împreunarea buzelor cu gesturi obscene și fluierături groaznice. Nu participam la aceste momente de delir popular, eram pudic. Rușinos, zicea tata.

La filmele cu cerere mare (*Spartacus*, de exemplu) apăreau lângă cozile la bilete bișnițari cu figuri interlope. Ofereau la suprapreț ce râvneai tu cel mai tare, un loc, două. Scoteau din buzunarul nădragilor teancuri de bilete, chiar în vecinătatea unui milițian care se făcea că nu vede. Eram atât de mare amator de filme, încât visam să locuiesc în blocul unde se afla Cinema Vergu, undeva la etajul 1 sau 2. Și-mi imaginam că fereastra se deschide în sală și vedeam filmele gratis... Procurarea banilor pentru film era mereu o mare problemă. În cel mai rău caz mă vedeam angajat controlor de biletele. Puteai, după ce intra lumea în sală, să te așezi într-un scaun și să vezi filmul. Se întâmpla uneori să se dea „în continuare". Adică nu se golea sala după terminarea proiecției. Intrai în sală în orice moment, nu neapărat la început, și ieșeai când voiai. Am făcut de câteva ori experiența să intru la matineu și să ies seara (la *Ocolul pământului în*

80 de zile, cu David Niven, Shirley McLaine, Patachou, *Pe aripile vântului*, cu Clark Gable și Vivian Leigh).

În copilăria mea, în parcul „23 August" era un lac pe care lumea mahalalei se plimba cu barca; făcea 15 lei ora, plus buletinul de identitate, lăsat garanție la debarcader. Până la 14 ani, când ți se elibera un buletin, nu puteai să te plimbi cu barca singur. Toți băieții se imaginau romantici, în barcă, sub sălcii, făcând declarații de amor fetei din vecini. Era și un turn de parașutism unde mergeam să văd cum coboară din vârf diverși, atârnați de cabluri, să fi fost 100 de metri înălțime. Noi, puștii, făceam pariu dacă am avea curaj să sărim de acolo. Lumea venea ca la picnic. Se așeza pe iarbă pe o pătură cărată în sacoșă, scotea mâncarea din coșuri, desfăcea berea. Noi pândeam capacele de la sticle și le ascundeam în buzunare. Berea stătea în iarbă, pe blocuri de gheață. Cam 15 lei blocul, cred. Berea o aduceai de acasă sau o cumpărai din parc, unde erau câteva chioșcuri. Se petreceau câteva ceasuri bune privind parașutiștii, la iarbă verde.

Mai era și un teatru de vară, unde nimeni nu plătea bilet, pentru că se intra prin spărturile din gard. Mergea și metoda boierească, de a da 5 lei paznicului. În weekend veneau diverse spectacole, cântăreți, estrade. Li se zicea „șușe". Un comic, doi, trei-patru cântăreți de muzică ușoară, doi-trei de populară și spectacolul era gata. Foarte bun pentru o lume simplă, fără pretenții. Nu se auzea ce se întâmpla pe scenă, amplificarea sonoră era jalnică. Spectatorii nu se deranjau dintr-atât. Mahalaua se înființa cu cățel și purcel pe băncuțele din lemn. Te cam durea spatele, dacă spectacolul se prelungea cu bisuri. Străzile din jur se umpleau de lume, îngrămădeala începea de la Bariera Vergului, din stația de tramvai. Uneori, apăreau milițienii călare, și eram foarte impresionat. Se întâmpla să vină cu caii, când se jucau cuplaje pe stadionul „23 August". Adică două meciuri, între Steaua, Dinamo, Rapid, Progresul. Pe la 14–16 ani veneam destul de des în parc, singur, cu o carte sub braț. Mă întindeam pe iarbă. Așa am citit *Enigma Otiliei* și *Patul lui Procust*. Când era ziua mamei mele, de aici tăiam trandafiri, atent să nu fiu prins de paznici. De cumpărat, nici vorbă, costau o avere la florăresele din Bariera Vergului. În adolescență, îndrăgostit fiind, pe aici mă plimbam cu o fată, niciodată după căderea întunericului când parcul se umplea de figuri suspecte. Seara

preferam să circul la pas pe esplanada de la Gloria, luminată și aglomerată. Era o cofetărie unde se găseau Pepsi și Cico, unde puteam conversa în voie. Nu vorbeam despre ce vedeam la TV, cum se întâmplă azi. Subiectele veneau din ce citeam. Nu ne dădeam seama cât de rupți eram de realitate. Ne pasionau personaje din Dostoievski și Balzac, și Pirgu din *Craii de Curtea-Veche*, și *Adela* lui Ibrăileanu.

Azi, Teatrul de vară este o ruină, bălăriile sunt la ele acasă. Teatrul a fost inaugurat în august 1953, cu ocazia Festivalului tineretului. Are arhitectură sovietică, coloane la intrare și o scenă largă. În spatele scenei era un fel de terasă cu vedere spre aleea principală a parcului și la lac. O construcție ieftină făcută în grabă, care se voia pompoasă. În fața teatrului, un scuar cu un bazin în care pluteau pești exotici. Un moft! Ce le trebuiau mahalagiilor peștii roșii, galbeni, negri, aduși din China! O fi fost vreun dar de la Mao. În liceu veneam în gașcă să întâlnim fete, să vorbim de muzică și filme. Într-o vară, cred în '69, a poposit un grup *beat*, „The Federals" cu Tony Bolton. Firește, imitat apoi de chitariștii și vocaliștii din cartier. Când a murit Jimmy Hendrix, aici s-a dat un spectacolul dedicat lui (cu „Roșu și Negru"). A început o ploaie torențială. După cinci piese, spectatorii au urcat pe scenă să se adăpostească laolaltă cu muzicanții. Am așteptat împreună să stea ploaia. S-a întâmplat târziu, concertul nu s-a mai reluat.

În 1960 s-a deschis patinoarul. Chiar în acel an, în august, a venit spectacolul de revistă *Parisul pe gheață*. Toată lumea s-a omorât să vadă. Iar am asistat la secvența cu Miliția călare, cu mulți oameni de ordine cu brasarde pe braț, cu o mulțime nebună care împingea la greu să spargă geamurile. Spectacolul venea din Occidentul decadent. Gheorghiu-Dej oferea puțin circ, ca să mai uităm mizeria și teroarea. Erau primele semne ale deschiderii. Avea o reclamă ce nu se mai văzuse la București, foarte occidentală.

În rest, patinoarul era deschis pentru lumea din cartier, să vină să patineze când nu se disputau partide de hochei. N-am patinat dintr-un motiv simplu – ai mei nu au avut bani să îmi cumpere patine, așa că degeaba am copilărit în apropiere, nu știu să patinez. Patinajul a fost în acei ani și mai târziu distracția favorită în cartier. Faptul că nu știam să patinez mă izola. Joi–vineri–sâmbătă–duminică toți erau acolo. În celelalte zile se

băsmuia despre ce a fost și se plănuia ce va fi. Alt subiect nu exista, numai patinoarul. Prilej de flirturi, de avansuri și sărutări furate. Mergeam – câteodată cu Taia – bucuros la meciuri de hochei. Hocheiul mi-a plăcut dintotdeauna. Mi-am dorit mereu să fac sporturi dure, rugby, hochei, box, nu tenis. Mersul în pauze la bufet, să bei ceai fierbinte și să comentezi fazele – era un ritual. Nu mi-am mai oferit de mult plăcerea asta. Mă mai uit câteodată la televizor la o finală NHL sau la o partidă Rusia–SUA, Cehia–Suedia în campionatul mondial. Când eram copil, aici s-au desfășurat Campionatul Mondial de lupte și altul de box, noi, puștii, alergam după autografe, n-am scăpat o gală.

Veneam la patinoar, adolescent fiind, vara. Se monta un ecran și seara, pe răcoare, puteai să vezi un film, de regulă american, cam comercial, gen *Love Story*, *Marea evadare* cu Steve McQueen. Era o distracție ieftină și cartierul umplea scaunele. Aici am văzut, în vara lui '70 sau '71, cel mai tare concert rock dinainte de 1989, „Blood Sweet and Tears", într-un patinoar aproape gol. Gol pentru că nu se făcuse nicio reclamă, nu s-au pus afișe, nu s-a anunțat nici la radio, nici la TVR. Părea ceva clandestin. Am aflat de concert din cartier, chiar în ziua concertului. A trebuit să alerg mult să fac rost de bani pentru bilete, cam scumpe. Multe scaune goale, au ținut mult timp probele de sunet, era haos. În sfârșit, s-a cântat ceva mai mult de o oră. Apoi au strâns instrumentele, fără grabă. Noi, gură-cască, am rămas să vedem ce se întâmplă. Era ceva foarte misterios. Cred că și muzicienii s-au mirat de atmosfera ciudată de după Cortina de Fier. Nu știu cum au ajuns la București, probabil aduși de Biblioteca americană pe speze proprii, iar regimul a acceptat concertul din diverse rațiuni. De exemplu, pentru că era gratis, ca să le arate americanilor că Bucureștiul e deschis la schimburi culturale etc. Dracu' știe! Patinoarul mi-a rămas în minte. Azi e o clădire în paragină, părăsită. Ar trebui să opresc într-o zi, să fac câțiva pași înăuntru, dar mi-e teamă că m-ar copleși melancolia.

După teatrul de vară și patinoar, impozanta biserică „Sfinții Împărați Constantin și Elena" atrăgea atenția adolescenților în anii '60–'70. Domina Bariera Vergului, se vedea de departe, de pe Calea Călărași (fostă

Vergu), Dristor, Obor. Fusese ridicată în timpul războiului. Cam goală, lumea nu se înghesuia la slujbe. Ajungeam în biserică în zilele când mă plimbam cu o fată din vecini. Făcea parte din arsenalul meu amoros s-o duc acolo. Era interesant să nu operez seducția în prăfăraia din Bariera Vergului, traversată de zgomotoasele camioane „Steagul Roșu" care ridicau mizeria până la streașină. Biserica era altceva, alt spațiu, altă planetă. Intram spășiți, făceam o cruce mare la vedere, aprindeam o lumânare, bolboroseam ceva care semăna cu o rugăciune. Apoi îi explicam fetei în șoaptă ce se găsea pe pereți. O priveam galeș și o luam de mână. Idila căpăta brusc altă semnificație decât banala gagicăreală. Ieșeam din biserică îndrăgostiți și coboram treptele. În aer plutea miros de covrigi scoși în clipa aia din cuptor, de pâine caldă și ciocolată fierbinte. Alături se găsea o fabrică de biscuiți unde făceam expediții nocturne – săream gardul și furam resturi cu copiii de pe stradă. Între timp, renunțasem să port pantaloni scurți, dacă nu ați observat. Devenisem un tânăr promițător.

Elevii liceului dădeau năvală la slujbă numai de Paște. Pentru mine era singura zi când puteam să întârzii în oraș după miezul nopții. Mama știa unde sunt, motivul era bun. Lumea se călca în picioare, era o mare de umbre. Miliția în uniforme, posomorâtă, bănuitoare. Agenți în civil, plus profesorii care notau ce elev e la slujbă. La final ne risipeam pe străzi cu lumânările aprinse în pumni – duceam lumină acasă. Era un spectacol de văzut, l-am descris în capitolul de început din *Corpuri de iluminat*. În 1988, cenzura l-a hașurat integral cu creionul roșu – *A nu se publica!* După slujba de Paște ajungeam acasă numai spre dimineață. O găseam pe mama cu ochii pe ceas, lipită de fereastră. Privea de-a lungul străzii să mă zărească o clipă mai devreme. Nu mă certa, părea bucuroasă că nu pățisem nimic. Unde fusesem? La un ceai cu colegii, dansasem după un magnetofon Tesla. Nu-i spuneam că încercasem o țigară, băusem un pahar, ieșisem cu o fată pe balcon și că ne-am îmbrățișat. Era noaptea anului, nu revelionul – sărbătoare proletară și atee, fără nimic magic.

Trec uneori, într-un taxi, prin Bariera Vergului – am încă rude în zonă. Iau poze cu telefonul prin parbriz. Cartierul copilăriei mele seamănă cu trecutul meu: ziduri coșcovite, firme vechi, buruieni, borduri sparte.

CAPITOLUL 2

1

Azi Sala Floreasca este o dărăpănătură. Trec uneori pe lângă zidurile ei, e acoperită de frunze și părăsită. Cred că plouă înăuntru. Nu știu dacă mai are cineva habar ce era aici cândva. Anii '50–'60. Era locul unde se derulau plenarele de partid importante, cu Gheorghiu-Dej la prezidiu. Mari finale de handbal și volei. Concertele cântăreților străini veniți în turneu la București. Era singura sală care putea găzdui mari evenimente. Iată unul despre care știu din auzite. Mama și tata nu au prins bilet, nu știu dacă din cauza prețurilor exorbitante sau pentru că s-a intrat numai cu invitații. Le-a părut rău. Tatei îi plăcuse mult filmul *Salariul groazei*, cu Yves Montand cap de afiș. Devenise actorul lui favorit. Mi-a povestit filmul când eram mic de nu știu câte ori. În februarie 1957, Yves Montand și Simone Signoret au aterizat pe Aeroportul Băneasa împreună cu orchestra lor, impresar etc. Erau așteptați de oficiali, translatori, muzicieni, membri ai ambasadei Franței, gazetari. Montand se afla într-un turneu în Europa de Est. Prima etapă, o lună în URSS, decembrie 1956, pe ruta Moscova – Leningrad – Kiev. Apoi, câte o săptămână la Varșovia, Berlinul de Est, Praga, Budapesta, București, Belgrad, Sofia... În martie, înapoi la Paris.

Momentul era prost ales. În octombrie, Varșovia era înconjurată, Armata Roșie amenința să ocupe orașul. La 24 octombrie, la Budapesta a izbucnit revoluția. La 4 noiembrie, Hrușciov a trimis tancurile împotriva insurgenților. Șocul a fost enorm. Șase săptămâni mai târziu, Montand debarca la Moscova. Invitația pentru turneu era mai veche, dar în noile circumstanțe turneul era problematic. Anticomuniștii erau de părere că

spectacolele lui Montand în URSS cauționează Kremlinul. Goșiștii, cred, dimpotrivă, că, dacă renunță la turneu, Montand face jocurile reacționarilor! Mai e o chestiune, Montand era comunist, deși bogat, devenit din proletar burghez. Un comunist caviar. A participat la multe acțiuni inițiate de PCF. Hotărăște, în cele din urmă, să plece în turneu. Gajul oferit de Kremlin era enorm, pentru ruși era o mare lovitură de propagandă în acel moment. Banii sunt bani, totuși. În plus, turneul prin circumstanțele lui deosebite avea să se bucure de o mediatizare puternică. Louis Armstrong, printre alții, și-a contramandat turneul în URSS, motivând cu înăbușirea revoluției de la Budapesta. Montand a vrut să vadă la fața locului ce se întâmplă. A dat zeci de spectacole și i-a întâlnit pe liderii URSS, Hrușciov, Bulganin, Molotov, Mikoian. La un dineu restrâns, a stat de vorbă cu ei patru ore, despre Stalin, Polonia, Ungaria. A încercat să afle răspunsuri la întrebări pe care și le punea, ca un comunist ce era. Mai târziu a spus: „Les évènements de 1956–57 signifient pour moi la perte de la foi. J'entame une longue marche en moi-même. Je continue d'espérer. Je ne crois plus"*.

În februarie 1957, Montand a concertat la București, la Sala Floreasca, plină mai ales cu oficiali curioși să-l vadă pe starul francez cunoscut din *Salariul groazei*. Publicul obișnuit a avut mai puțin acces, biletele și numărul de spectacole fiind limitate. Nu știm dacă l-a întâlnit pe Dej sau pe baronii lui. În memoriile ei, Simone Signoret (*La Nostalgie n'est plus ce qu'elle etait*, Edition du Seuil, 1979) nu menționează o asemenea întrevedere. Fie că ea nu a avut loc, fie că Signoret a uitat. Putem să credem că a avut loc, pentru că tipicul programului schițat de Moscova s-a păstrat în toate capitalele est-europene. Concerte și întrevederi cu lideri locali. Cei doi le-au pus întrebări gazdelor lor despre soarta Anei Pauker, care avea mulți amici în Franța, chiar în conducerea PCF. Maurice Thorez, liderul comunist francez, o cunoștea bine, din Franța, din anii '20–'30, și de la Moscova, din anii '40, de la Comintern. Fosta nevastă a lui Thorez avusese grijă de Maria, copilul ei făcut cu un agent cominternist, ucis de nemți în 1943, în Belgia. Și alți comuniști de la vârful PCF o cunoșteau bine. Din 1952,

* „Evenimentele din 1956–57 înseamnă pentru mine pierderea credinței. Începea o lungă bătălie cu mine însumi. Continui să sper. Nu mai cred."

Ana Pauker a fost marginalizată, scoasă din funcții, iar în 1953 a fost și arestată pentru trei luni. O salvase moartea lui Stalin, survenită la 5 martie 1953, și intervenția lui Molotov pe lângă Gheorghiu-Dej. Ana Pauker era bună prietenă cu soția lui. În Franța, prietenii Anei Pauker îi rugaseră pe cei doi artiști în turneu est-european să se informeze despre soarta ei. Din 1952, când a căzut în dizgrație, nu se mai știa nimic despre ea. În 1957 era încă în viață. (A murit de cancer la 3 iunie 1960.)

Ce-și amintește Simone Signoret în confesiunile ei este clădirea Casei Scânteii, asemănătoare cu cea din Moscova, unde o vizitează pe Constanța Crăciun, ministrul Culturii. Ne mai spune că românii nu au fost întrebați dacă vor comunism sau nu, le-a fost impus de Armata Roșie. Simone Signoret observă că, la București, rușii sunt detestați – ca și la Varșovia, Budapesta, lucru inexact pentru Praga și Sofia. O pagină nu numai a entertainmentului autohton, dar și de pură istorie a epocii comuniste.

2

Pe 24 ianuarie 1959, cineva a pus la difuzor „Hora Unirii" și profesoarele ne-au cerut să ne luăm de mâini și să ne rotim. Au cântat ele în gura mare ca să auzim intonația și textul. Ni s-a spus să cântam și noi, că așa este frumos. Era ceva cu totul nou. Nu mai trecusem prin ceva asemănător. Cum îmi plăcea ce e nou, m-am amuzat destul. Acasă am aflat că, într-adevăr, era. Mama era chiar mirată. Dacă făceai așa ceva cu un an în urmă, erai vârât la închisoare. Hora Unirii era un cântec interzis, nu se dădea la radio, de exemplu. O pățiseră destui – la beție o fredonaseră, sperând să nu fie auziți. Slabe speranțe, mereu se găsea un mușteriu sau cineva din personalul bodegii să meargă cu pâra unde trebuie și te trezeai cu o mașină neagră la poartă. Te ridicau și nu mai auzea nimeni nimic de tine multă vreme.

Dar uite că „se dăduse liber" la Hora Unirii. Motivele nu le-am aflat decât mai încolo, când începusem să pricep ce se întâmpla în jur. În anul 1958, Armata Roșie se retrăsese din România la ordinul lui Hruşciov, care voia să șteargă impresia deplorabilă lăsată de intervenția militară a Kremlinului la Budapesta. Dorea să aibă relații mai bune cu Occidentul și să nu mai treacă drept un satrap al estului Europei. Așa se face

că în două luni s-au golit cazărmile de ruși, s-au organizat ceremonii de despărțire prin gări cu flori, fanfare, lacrimi de crocodil, îmbrățișări. Dej – cum i-a văzut pe ruși suiți în tren și plecați – a prins curaj. Se voia popular și știa că pe coarda patriotismului avea numai de câștigat. Lumea îi detesta pe ruși. Când a murit, în martie 1965, a fost plâns de români. Dobândise la finalul vieții lui figura unui lider care încearcă să se debaraseze de rușii atât de detestați. Golise pușcăriile, se trăia puțin mai bine, ridica locuințe, magazinele aveau mărfuri de consum pentru prima dată după război. Lumea românească uită prea ușor, și deja uitase teroarea din anii '50. Imaginea lui Dej era una falsă, un surogat, dar a ținut. În așa fel încât să fie chiar plâns – de neexplicat. La moartea lui Stalin s-a întâmplat la fel. Rușii l-au plâns, deși ucisese milioane dintre ei. Fascinația pe care o exercită dictatorii asupra popoarelor oprimate rămâne un mare mister al istoriei. Nu încetez să mă minunez.

Așa că noi, copiii, ne-am procopsit în 1959, la o sută de ani, cu Hora Unirii. La fel se întâmpla în toată țara – în grădinițe (trebuia s-o luăm de mici cu propaganda), școli, licee, facultăți, în întreprinderi. Un fel de frenezie după 10 ani de interdicție. Cred că lumii românești i-a făcut plăcere să se întoarcă în trecut – fără să fie pedepsită – și să își arate la vedere sentimentul național. Mai târziu, Hora Unirii a devenit o formalitate și se băga oamenilor pe gât. S-a uitat cum a fost trăită experiența în 1959, când s-a cântat prima dată după 1948. Seara, la radio, s-a difuzat dramatizarea unei piese despre 24 ianuarie 1859. La TVR la fel, s-a dat o piesă despre Unire. Am stat toți din familie să ne uităm.

Anul următor, 1960 – în toamnă intrasem elev clasa întâi la Școala nr. 39 – s-a întâmplat la fel. În recreația mare, de 24 ianuarie am fost scoși în curte. Un profesor ne-a ținut un discurs scurt (recreația dura puțin), în care ne-a explicat ce se întâmplase în 1859 și cum trebuie să cinstim memoria înaintașilor. I-a evocat pe Cuza și Kogălniceanu. A mârâit împotriva „monstruoasei coaliții" (nu înțelegeam ce e asta) care l-a alungat pe Cuza și a adus un principe străin. Mie îmi suna teribil „monstruoasa coaliție". Vedeam numai balauri și diavoli care aruncă flăcări cu bazooka și pârjolesc totul în jur. La final, vorbitorul a spus avântat: „Fiți patrioți, să nu vă fie rușine cu patria voastră, care vă crește la pieptul ei generos!"

Alături de vorbitor, pe podium, se găsea tovarășa directoare (tovarășa Iordan, figură maternă și autoritară, iubită și respectată de elevi), mai marele școlii noastre de pe strada Stejarului, colț cu Caporal Ruică.

În continuare, ne-am luat de mâini (asta mi-a plăcut, nimerisem lângă Marcela, fata care-mi plăcea cel mai mult) și ne-am rotit în cerc. Am fost atât de emoționat, că mi-au transpirat palmele. Ceea ce de regulă nu mi se întâmplă. Profesorii au cântat în gura mare, încercând să ne facă și pe noi să cântăm cât de cât. Hora Unirii se introdusese mai nou în programa școlară și normal ar fi fost să știm textul lui Alecsandri. Dar eram timorați, nu prea înțelegeam ce se petrece și ce se voia de la noi, chiar dacă profesorii făceau toate scamatoriile să ne stârnească entuziasmul. S-a auzit clopoțelul, recreația mare a încetat brusc și ne-am întors în clase. Erau separate de hol prin ușile gri-albastre – pe acel etaj unde era încazarmat tot efectivul clasei întâi, grupat în vreo șapte clase cred. Eu eram în a-ntâia B și stăteam într-o bancă pe penultimul rând, lângă sobă. Cam asta a fost cu Hora Unirii atunci. În anii următori, obiceiul a fost uitat. A fost reluat abia după „Tezele din iulie" 1971, când Ceaușescu a introdus „revoluția culturală", importată din China și Coreea de Nord.

3

Un eveniment care a făcut senzație în București în 1960 a fost doborârea supersonicului de spionaj american U2, pilotat de Gary Powers, deasupra orașului Sverdlovsk, în Urali. Într-un film regizat de Steven Spielberg, dat pe HBO recent – *Podul spionilor* –, se povestește o istorie reală din anii Războiului Rece. Este vorba despre schimbul efectuat la Berlin între spionul sovietic Rudolf Abel și pilotul SUA Gary Powers (10 februarie 1962). Mi-am recapitulat, văzând filmul (cu Tom Hanks în rolul avocatului care mijlocește schimbul), diverse lecturi, documente și mi-am amintit din copilărie câte ceva. La începutul anilor '60, povestea asta ajungea la București foarte-foarte filtrată, mai mult ca zvon, după posturile de radio străine. Ce circula oficial provenea din *Scînteia*, care prelua din *Pravda*. Despre Abel nu auzisem pentru că presa română nu publicase nimic despre el. Dar despre Powers știam câte ceva, chiar

copil fiind. Procesul lui de la Moscova a fost redat în *Scînteia* pe pagini întregi, ca o probă a superiorității sistemului sovietic, a vigilenței și a echipamentelor Armatei Roșii, a capacității liderilor URSS, Hrușciov & Co, de a conduce lagărul socialist spre victorie împotriva imperialismului american.

Cine era Rudolf Abel – marfa de schimb despre care nu știam nimic!? Orice informație despre el la Est de Cortina de Fier dezvăluia faptul că URSS spiona SUA, ceea ce, deși toată lumea știa, era dezmințit de TASS. Propaganda de la Kremlin spunea că URSS nu se preta la acțiuni de război murdar – era țara păcii. Rudolf Abel nu era primul spion descoperit de FBI. În anii '50 au căzut mai multe rețele sovietice de spionaj. Abel făcea parte dintr-o serie mai lungă de eșecuri ale KGB. S-a născut în 1903, în Marea Britanie – nume real William Fischer –, din emigranți ruși. În anii '20 a revenit în Rusia, a lucrat pentru Comintern și GPU, apoi pentru KGB. În anii '40 a condus operațiuni radio pentru teritoriul inamic. După război a fost trimis în SUA. A fost ceea ce se numește o „fantomă adânc conspirată". A operat sub mai multe identități. A avut mai multe adrese în NY, unde făcea figură de fotograf și pictor. A fost arestat în 1957, după ce propriul asistent, tot spion, a defectat și a turnat tot la CIA. O percheziție la una dintre adresele lui Abel a dezvăluit un material documentar bogat, care nu a lăsat nicio îndoială asupra adevăratei ocupații. A fost condamnat la 30 de ani de închisoare pentru activități de spionaj. Nici la anchetă, nici la proces nu a făcut mărturisiri. Se cunosc puține lucruri concrete despre performanțele lui de spion. În 1962 a fost schimbat cu pilotul Gary Powers. Ajuns în URSS, a ținut conferințe pentru KGB, a fost expert pentru dosare de spionaj. A murit de cancer la plămâni în 1971.

Gary Powers (n. 1928), pilot militar, în 1956 se angajează în CIA. În 1960, pe 1 mai, este doborât de o rachetă sol-aer deasupra orașului Sverdlovsk. A fost anchetat dur câteva luni la Lubianka. Procesul său, public – popularizat la București de *Scînteia* –, a fost un prilej de propagandă antiamericană. Au asistat soția, părinții, avocați aduși din SUA, jurnaliști sovietici și străini. Gary Powers a fost condamnat la zece ani – trei de închisoare, șapte de lagăr în Siberia. Episodul a dus la contramandarea unei întâlniri la vârf între liderii marilor puteri, care trebuiau să

negociezeze la Paris limitarea armamentelor nucleare. Dar Hruşciov nu voia, îi trebuia un pretext să contramandeze. Doborârea supersonicului U2/CIA la 1 mai 1960 venea la ţanc pentru el. D-asta jubila Hruşciov... După câteva zile de tăcere a lansat un atac furibund împotriva imperialismului american, a lui Eisenhower. Nu se va întâlni nimeni cu nimeni la Paris. Povestea a căzut. Belicoşii mareşali ai lui Hruşciov puteau dormi liniştiţi, bugetele militare nu se vor tăia.

În 1962, Gary Powers este schimbat la Berlin cu Rudolf Abel. Întors în SUA, a fost primit rece, calomniat în presă şi de oficialităţi. I s-a reproşat că nu s-a aruncat în aer cu avionul, ceea ce a permis URSS-ului să afle secrete tehnologice americane. I s-a mai reproşat că a vorbit cam mult la interogatorii şi, mai ales, că nu s-a sinucis, deşi avea mijloacele. După un timp, atitudinea oficialilor şi a presei s-a schimbat, mai ales când a fost clar, în urma mai multor anchete şi audieri, că nu a trădat. A primit mai multe decoraţii, i s-a recunoscut public eroismul. A părăsit CIA, s-a angajat civil la Lockheed, ca pilot de încercare. Apoi a lucrat pentru o altă companie, ca pilot de elicoptere, unde verifica traficul. A scris o carte despre experienţa din anii 1960–1962. A murit în 1977, într-un accident de elicopter la Los Angeles.

Un episod uitat al Războiului Rece, dar nu numai atât. Am ignorat dedesubturile acestei istorii cam rocambolești, demnă de John Le Carré, până după 1989, când am călătorit în SUA şi am cumpărat, şi citit cărţi despre povestea asta. Undeva, în spatele acestui ecran uriaş, se găsea neidentificat de radare şi copilul care eram atunci, din Bariera Vergului. În 1960 terminam clasa întâi.

4

Locuiam cu ai mei într-un pâlc de blocuri de două şi trei etaje, în mijlocul unui uriaş maidan care se întindea între Bariera Vergului şi gârla Flax. Ca să le facă loc, se demolase o parte din întinderea de case ţinute de lucrători de la Uzinele Malaxa. Mai la sud, în Dudeşti, trăiau grădinarii bulgari. Îi auzeam dis-de-dimineaţă strigându-şi marfa. Unii vindeau zarzavaturi, alţii lactate, dintr-o şaretă trasă de un cal cuminte,

care mergea la pas fără grabă, știa drumul, nu trebuia să-l șfichiuiască negustorul cu biciușca. Periferia Bucureștilor se retrăgea, traiul patriarhal devenea o amintire. Zona era un amestec de rural și urban, populată de meseriași, lucrători în salopete cu șapca dată pe ceafă, grădinari cu cobilițe. Dar și de inși cu ocupații orășenești – nenea cu televizorul, poștașul, reparatori de tot felul, sifonarul, frizerul, tejghetarul care ne vindea rahat turcesc cu nucă și stafide. Erau și țăranii abia coborâți în gara Titan, postați cu brațele încrucișate la limita șantierelor, urmărind forfota orașului, care așteptau să apară un șef să le dea de lucru – ei erau zilierii, munceau cu ziua pe mai nimic. Ofensiva industriilor se făcea sub ochii mei, un copil. Ce dacă nu pricepeam nimic din marea mișcare care se producea. Cartierul lua locul mahalalei.

Orașul era oarecum departe, se ajungea cu troleibuzul. Linia oprea la Dristor, unde era terenul PTT. Nu exista o legătură directă și era o aventură să treci dincolo de Bariera Vergului spre Obor, pe linia tramvaiului 26, sau pe Calea Călărași (fosta Calea Vergului) spre Hala Traian și mai departe, spre Hala Unirii. Bărăganul începea la capătul străzii, la gârla Flax. Blocurile erau invadate de o lume rurală. Țăranii erau aduși de prin satele din jurul Bucureștiului să lucreze pe șantiere. Pretutindeni în jur schele și blocuri se ridicau în mare grabă. Acești lucrători improvizați – țărani, nu orășeni – locuiau la celălalt capăt al străzii, pe Caporal Ruică, în niște improvizații din lemn, insalubre, loc împrejmuit, denumit de noi „La Barăci". Era un loc pe care îl priveam cam îngâmfați și cu teamă. Nu aveam voie să ne apropiem – interdicție de la părinți. Acei venetici se spălau dimineața și seara la o cișmea, și erau câteva sute. Duminica încingeau partide de fotbal pe un maidan alăturat. Terminau ziua la bere, în parcul „23 August", la Debarcader, unde pe seară – beți – se luau uneori la bătaie. A doua zi dimineața, ferchezuiți, curați, aliniați, porneau spre schelele care înveleau niște zidării care vor ajunge blocuri de locuit. Nu coborau de acolo toată ziua. Plăcerea copiilor era să ne facem prieteni printre ei, ca să ne lase să ne cățărăm sus – o distracție periculoasă. Odată, un copil a căzut de la etaj și numai bine nu i-a fost...

Într-o zi s-a inaugurat clădirea Școlii nr. 39, la intersecția străzilor Caporal Ruică cu Stejarului. Mi-am petrecut o mare parte din copilărie în curtea acestei școli, în sălile ei de clasă. Până când liceul s-a mutat (treceam în clasa a XI-a) pe Bulevardul Ion Șulea. Trebuia să iau autobuzul 107, să ajung acolo în fiecare dimineață devreme. N-a mai fost o plăcere să merg la școală. Dar să mă întorc în 1959, când s-a inaugurat localul Școlii nr. 39, școală generală și liceu, când s-a dat în folosință și sala de festivități. Aici se făceau și orele de sport de la care chiuleam cât puteam. Aveam oroare să apar în fața celorlalți în șort și maiou, nu-mi plăcea să fac exerciții la spaliere, nici să joc bâza sau să mă iau la trântă pe saltea.

Ei bine, un așa-zis comitet de stradă animat de pensionari organiza aici diverse evenimente. Tombole, serbări, adunări. Peste tot existau comitete de stradă după model sovietic. Lumea era încadrată și supravegheată la birou, în fabrică, acasă. Nu trebuia să rămână de capul ei niciun minut. Comitetul te poftea la muncă voluntară. Trebuia să ieși când apărea anunțul pe avizier. Primăvara mai ales, când se plantau pomi și se curățau zonele verzi de gunoaiele iernii. Erau și ședințele de bloc unde se dezbăteau diverse subiecte la ordinea zilei. La aceste adunări era obligatoriu să participe măcar un locatar din apartament. Absențele nu erau bine văzute. Se discuta despre restanțierii la plata întreținerii, despre agresiunea americană din Cuba, despre zgomotul din apartamente, despre colectarea de fier vechi, plante medicinale și hârtie. Se citea articolul de fond din *Scînteia*. Bătrânii erau cei mai fericiți că erau băgați în seamă de tovarășii de la raion. Cei mai tineri, cocoșați la muncă, veneau acasă târziu și evitau să se amestece în asemenea activități inutile.

Comitetele astea se ocupau cu spionarea locatarilor – ce fac, când vin/pleacă de acasă, cu cine stau la taifas, ce obiceiuri au, dacă merg la biserică. Aveau o gazetă de perete în părculeț, unde ar fi trebuit să fie lipite articole (ca în China), dar se întâmpla numai de 1 Mai, 23 August și 7 Noiembrie. Organizau câte o excursie la Pustnicu sau la Doftana pentru cei silitori. Făceau și altele – se scoteau scaunele aflate într-o magazie și vinerea (sau sâmbăta?) în sala de sport se proiectau filme. Un singur

spectacol săptămânal la ora 18.00. Venea multă lume, pentru că sălile de cinema (Munca, Arta, Aurora) erau cam departe. Era preferabil să vii aici, aproape de casă, să vezi un film dat cu aparate noi (donate de RDG, țară frățească), decât să te duci la mama dracu' să dai de bișnițarii de bilete și de golanii de Bariera Vergului. Se venea cu întreg familionul – bunici, părinți, copii. Era o experiență interesantă. Sala avea cam patru-cinci sute de locuri. Se trăgea cortina roșie, grea, și se cobora un ecran alb. Lumea se așeza, se striga liniște din diferite puncte ale sălii. Larma înceta brusc. Aici am văzut *Moara cu noroc*, cu Ioana Bulcă și Constantin Codrescu, *Zboară cocorii,* cu Tatiana Samoilova și Alexei Batalov. *Valurile Dunării,* cu Liviu Ciulei, Lazăr Vrabie și Irina Petrescu, de care m-am amorezat instant. Au mai fost *Raidul vărgat,* comedie sovietică, *Celebrul 702,* cu Beligan, o satiră a lumii americane. Și câte altele. Aici a fost prima mea cinematecă. Mai aveam de absolvit câteva: Cinema Aurora, dus cu școala Internat în fiecare miercuri la matineu, doi ani, clasa a V-a și a VI-a; ca student, la Cinematecă la Union și Eforie. Apoi în anii '80 pe video, când am văzut măcar câteva sute de filme. Am luat-o cu filmele devreme.

Prin 1965, comitetele astea au dispărut ca prin farmec. La ordin, cred. Se schimba misterioasa „linie a partidului" și comitetele de stradă nu au mai fost agreate. Cu ce greșiseră? Cât despre misterioasa „linie a partidului", nimeni nu știa s-o definească, nici măcar Gheorghiu-Dej, despre care se zvonea că e bolnav de cancer. Odată cu dizolvarea comitetelor de stradă și de cartier, au dispărut și filmele din sala de festivități a Școlii nr. 39. Și în viața mea a intervenit o schimbare, nu doar a PMR – părinții mei au divorțat. Eu și Iță am fost înscriși la Școala nr. 64 cu regim de internat săptămânal, vizavi de Gara de Est.

5

Am văzut *Piciul* la Cinema Munca. A devenit îndată filmul meu favorit. Ai mei divorțau și mă simțeam părăsit, singur. Mă regăseam în personajul lui Jackie Coogan. Am trecut recent pe la Bariera Vergului, nu am mai recunoscut nimic. Locul e străin și pentru mine, care am copilărit aici. A ajuns un fel de Chicago sau NY de lumea a treia. Sticlă, betoane înghesuite

alandala, aluminiu – clădiri hâde ieșite din scară. Poți citi de departe pe un zid din intersecție că acolo a fost cândva Ateneul Vergu. Ateneele erau case de cultură ridicate în anii '20 prin mai toate cartierele. Erau gândite să ridice nivelul cultural al mahalagiilor. Veneau aici conferențiari, se proiectau filme, jucau trupe de teatru. După război a fost dedicat exclusiv proiecțiilor de film și botezat Cinema Munca. Azi au rămas o sală de bingo și un restaurant la parter, cu mese pe trotuar vara, unde însetații beau bere și înfulecă mici. Poate cineva ar trebui să scrie îndurerat cum au dispărut sălile de cinema din București, mai ales cinematografele de cartier. Mă cuprinde melancolia cea mai grea când mă gândesc.

Copil fiind, visam să mă fac – când voi fi mare – casier sau plasator la Cinema Munca, pentru a putea vedea filmele gratis. Erau meseriile cele mai de invidiat. Aveam un gând secret, pe care îl ascundeam de părinți, care mă vedeau un geniu al pianului. Biletele costau în aceea vreme 1,75, apoi s-au scumpit la 2,50. Cred că o vreme prețurile au coexistat. Biletele mai scumpe erau mai bune, adică îți dădeau dreptul să vezi filmul din rândurile din față. Mai târziu s-au făcut 3 și 4 lei, prețul unei pâini. Filmele se schimbau lunea, nu ca azi, vinerea. Era mai sigur să mergi la film în prima parte a săptămânii pentru că de joi încolo era lume multă și riscai să nu prinzi bilet. Dacă aveai bani, cumpărai bilete la suprapreț de la bișnițarii postați în fața cinematografului. Dădeai și 10 lei să vezi *Angelica, marchiza îngerilor* sau *Spartacus*. Dar eu nu aveam acești bani, așa că eram constrâns să merg la film luni sau marți, când sala era goală. Obsesia noastră, a copiilor din cartier, era cum să intrăm fără să plătim. Folclorul era bogat cu isprăvi de acest tip. Nu cred să fi reușit cineva să se strecoare în sală fără să arate biletul.

La începutul anilor '60, când Gheorghiu-Dej lua distanță față de Moscova, au început să apară filmele din Occident și, concomitent, să dispară cele sovietice. Cred că primele au fost niște filme de montaj, *Zile de fior și râs* și *Când comedia era rege*. Ele puneau cap la cap secvențe din comedii burlești. Așa i-am văzut prima dată pe Buster Keaton, Stan și Bran, Harold Lloyd. Apoi au venit filmele lui Charlie Chaplin, tot așa – întâi, filme de montaj, apoi filme întregi, *Piciul*, *Goana după aur*, *Luminile*

orașului. Ecoul cel mai mare (și datorită vârstei) l-a avut asupra mea *Piciul* cu Jackie Coogan. Firește, mă vedeam un fel de Pici plecat în aventura vieții cu Charlot. Eram un copil singuratic și îmi căutam un reazem, ceva care să mă ajute să merg mai departe. Personajele lui Chaplin (le țin bine minte până azi, la distanță de o epocă), în universalismul lor, povesteau inclusiv despre mine diverse lucruri pe care nu le știam încă, dar pe care între timp le-am aflat.

Între aceste două momente s-a așternut urâțenia lumii. Mi-am pierdut candoarea, am devenit sceptic și m-am resemnat. E clar de ce Charlot are un loc aparte – și va avea întotdeauna – în inima mea.

6

Am fost făcut pionier într-o primăvară, împreună cu alți cinci copii din clasa a treia – în cimitirul Izvorul Nou, la mormântul unei uteciste, Donca Simo, moartă de TBC în pușcărie. Ni se vorbise în clasă despre eroismul cu care înfruntase zbirii bughezo-moșierimii. Profesoara aproape că era în lacrimi când a povestit despre moartea ei în beciurile Siguranței. Eram impresionat. Pe peretele cu catedra se găseau atârnate deasupra tablei portretele „eroilor clasei muncitoare", întâmplător și șefii partidului. Gheorghiu-Dej (soarele de pe cer), Chivu Stoica, Ion Gheorghe Maurer, Emil Bodnăraș, Leontin Sălăjean, Alexandru Drăghici, Alexandru Moghioroș, Dumitru Coliu. Îi învățasem pe dinafară la îndemnul dirigintei care arăta un portret și noi, copiii, trebuia să recităm pe silabe cine era tovarășul. Așa ni se întipărise în minte. Era primul lucru pe care-l învățasem în clasa a treia. Toți petrecuseră la Doftana ani lungi și grei. Din închisoare înfruntaseră odiosul regim burghezo-moșieresc, gardienii și agenții Siguranței. Erau cei mai buni fii ai poporului. Slavă lor!

Pe scurt, urma să mergem la Doftana, lângă Câmpina, cu un autobuz, însoțiți de părinți, instructori UTM, profesori. Dar nu s-a mai făcut și s-a ales în ultima clipă soluția să fim duși la Cimitirul Izvorul Nou. Nu era tot atât de spectaculos ca Doftana, dar asta s-a întâmplat. Aș fi vrut să merg acolo, aveam capul împuiat de poveștile cu comuniști ilegaliști care se sacrificaseră pentru ca noi, copiii, să fim fericiți. Tuturor ni se părea

că mai de soi ar fi fost să fim consacrați ca pionieri – curați ca zorile – la Doftana, nu într-un cimitir – simbolul obscurantismului. Prea multe cavouri, cruci și detestații popi. Școala era ruptă de biserică și nu prea înțelegeam povestea cu primirea cravatei roșii printre morți. Oricât eram de entuziast să devin pionier, îmi cam pierdusem elanul. Și eram contrariat. Ne lăsam pe mâna forțelor întunericului?! În casă la noi nu existau icoane, nu mergeam la slujbe. Tovarășa ne-a explicat că dădeam un pumn în nas trecutului obscurantist. Nici moartea nu mai era ce a fost și nu va mai fi vreodată. În viitor, când vom ajunge în comunism, când vom scăpa de dușmanii de clasă, moartea avea să fie eradicată de pe pământ. Viitorul pe care îl reprezentau pionierii va fi golit de credințe religioase și de misticism. Eram aleșii, primii din promoția noastră care eram făcuți pionieri. Aveam totuși 10 pe linie în catalog. Premianții aveau onoarea să capete cravata roșie și s-o înnoade la gât. Mă vedeam ca *Timur și băieții lui*, cu alți copii eroi sovietici imortalizați în cântece, în literatură, în filme. Văzusem câteva, citisem destule. Eram îndoctrinat, visam la o viață eroică, dedicată revoluției proletare.

Era o zi de duminică. Lume cernită printre cruci, pe alei lume cu hârlețe scormonind. Mormântul Doncăi Simo se găsea destul de aproape de intrare. Am ajuns la Izvorul Nou înainte de prânz, pe niște drumuri prăfuite, însoțiți de părinți grijulii, mai emoționați decât noi, copiii. Afișau marele pavoaz, taioare, coafuri proaspete, costume de haine bine călcate și curățate cu peria, pălării. Erau toți scoși din cutie, parcă mergeau la nuntă. O mulțime de buchete de flori. Plus ceata profesorilor și tovarășii de la raion. Ne-am strâns la parcela X. Câteva goarne au sunat, câteva tobe au răpăit. Am înghețat de emoție. Apoi ni s-a citit textul unui jurământ. Juram solemn credință partidului, poporului, URSS-ului. Am repetat cuvintele în cor toți copiii prezenți. Apoi cineva a trecut printre noi și ne-a legat cravatele roșii la gât. Clipe când mi s-a tăiat respirația. Ba unora le-au dat lacrimile, de ce nu!? Eu, recunosc, m-am ținut bățos, cum îmi spusese tata: „Fii bărbat! Să nu te smiorcăi!" După ce am avut cravata înnodată la gât, am salutat cu degetele la tâmplă. Era cam milităros, mă rog. Trecusem de la om la semizeu și de la copil la un om matur. Toți cei șase elevi fruntași deveniserăm brusc altceva. Câțiva adulți au ținut

cuvântări înflăcărate din partea organizației UTM, a școlii, a părinților prezenți. Toți au spus că trăim un mare moment care ne consacră pentru viață. Eram cam abulic, nu înțelegeam nimic din tot ce se întâmpla. De ce-și dădeau tipii atâta importanță? Mai ales unul, care-și citise cuvântarea dintr-o foaie, prin niște ochelari de sârmă atârnați pe vârful nasului, care îi veneau peste mustață. Nu mă puteam concentra chiar dacă trăiam o zi mare. Priveliștea cimitirului mă apăsa. Singur nu aș fi avut curaj să fiu acolo. Nu avusesem încă morți în familie, seria lungă a celor dragi dispăruți avea să fie deschisă de bunicul Filip în 1971, vara. Până atunci voi rămâne neștiutor în tainele morții. Îmi părea o abstracție îndepărtată care nu mă privea. Eram convins că părinții și bunicii, unchii și mătușile mele nu vor muri niciodată. Mai eram convins că știința sovietică poate totul, că omul va învinge natura, și în timpul vieții mele se va descoperi un leac contra morții. Și vom fi cu toții nemuritori. Surprinsesem o discuție pe tema asta, purtată în bucătărie, la cafea, între mama și vecină, doamna Panait, și eram încrezător. Omul putea orice. Așadar, m-am crezut nemuritor din ziua când am fost făcut pionier într-un cimitir de la marginea Bucureștiului. În drum spre casă, aveam impresia că mă înălțasem cu 25 de centimetri.

7

Era un cântec în copilăria mea din care mai știu și azi refrenul: „La revedere, tabără dragă,/ La revedere, noi plecăm./ De-ai ști tu, dragă, ce rău ne pare/ Și cât de mult noi regretăm!" Îl cântam când tabăra se încheia, pe drum, în gară, în trenul de întoarcere acasă. Aveam ochii în lacrimi toți, uneori și profesorii care ne însoțeau. Într-o vreme, vara, copiii erau masați în trenuri. Toți într-un vagon, în ținută protocolară, cu cravată roșie la gât, cămașă albă, însoțiți de părinți. Lume, ca sardelele, pe peron. Se vărsau lacrimi, se dădeau ultimele sfaturi, se verifica dacă nu lipsea ceva din bagaj – o valijoară cumpărată anume. Explicația acestui peisaj neobișnuit era că aveam să lipsim două–trei săptămâni de acasă. Mergeam în tabără. Părinții își încredințau solemn copiii unor profesori.

Aveam sentimente amestecate: 1) eram nemulțumit că nu mă prăjeam la soare pe gârla Flax, să fiu de capul meu din zori până apune soarele, nesupravegheat; 2) mă întrebam: încotro? Spiritul de aventură era intens exploatat. Necunoscutul căsca o gură de balaur și ne înghițea ca într-un basm. Fremătam, eram *Timur și băieții lui* (Arkadi Gaidar), de care creierele noastre erau îmbâcsite. Sufeream mai ales pentru că eram separat de părinți. O experiență dură pentru acea vârstă. Nu mai plângeam în prezența lor, mă făcusem mare, aveam cravată roșie la gât – nu aveam voie să mă smiorcăi, vorba lu' tata! Dar ce era în sufletul meu?! În fine, ieșeam la fereastra vagonului și le făceam cu mâna. Trenul se punea în mișcare.

După un număr de ore ajungeam la destinație. Ce emoții ne încercau când treceam peste podul de la Cernavodă! Ne grăbeam să aruncăm sticle cu mesaje menite să ajungă în Dunăre și, de acolo, în oceanele lumii. Urma peisajul arid al Dobrogei, apoi venea la rând Constanța, gară mare, unde trenul zăbovea mult. Stația terminus era Eforie – zisă și Vasile Roaită, după numele unui erou utecist. Se zicea că la greva ceferiștilor din februarie 1933 trăsese sirena să-i anunțe pe muncitori că vine armata. Am auzit de nenumărate ori că fusese împușcat de zbirii odiosului regim burghezo-moșieresc, murise eroic cu mâna pe sirena aceea. Propaganda se bazează esențial pe repetiție, să spui un lucru o dată nu este de ajuns. Așa că auzisem de nenumărate ori episodul, reluat iar, și iar. Era și un cântec – „Sirena lui Roaită". Se difuza mereu la radio. La serbările școlare era obligatoriu în repertoriul corului școlii, cum era și „Privesc din Doftana prin gratii de fier". Din păcate pentru el, Vasile Roaită a fost descoperit în arhive – era informator al Siguranței. În perspectiva luptei de clasă era trădătorul clasei muncitoare, nu eroul ei! Portretele lui (mii) au dispărut într-o noapte din sediile de partid, școli, fabrici, din ziare, din cărți, din emisiunile radio. Era ca și cum nu ar fi existat. Nimeni nu i-a mai pronunțat numele. A dispărut pur și simplu în neant, ca toate lucrurile în istorie. Așa a apărut stațiunea Eforie – asta ca să nu se revină la numele vechi, „Carmen Sylva", pseudonimul reginei Elisabeta. Partidul era antimonarhic, se înțelege. Dar în 1959–1962 habar nu aveam de toate aceste încurcături.

De ce eram acolo? Am aflat mai târziu. Eram luați de acasă pentru a fi separați de părinți și ținuți împreună într-o atmosferă intens

ideologică – pionierească, utecistă. Undeva, în spate, se zărea umbra partidului care păpușărea totul. Trebuia să fim îndoctrinați de mici. Cu cât mai devreme, cu atât mai bine pentru Regim. Eram obișnuiți să trăim în colectiv, ca parte a „maselor populare", în care urma să ne trăim viețile. Ni se ștergea individualitatea. Niciodată nu știai ce-ai fi putut fi, dacă ai fi fost lăsat să crești liber. Ți se confecționa *ad-hoc* o personalitate conform canoanelor lui Makarenko. Era universul lui Orwell. Diavolul încerca să schițeze societatea de mâine. Până în „1984" mai era ceva timp. Trebuia să stăm ca la cazarmă, să ni se formeze reflexele condiționate și să fim supuși. Trebuia să ajungem să ascultăm ordinele comandanților și să ieșim de sub influența părinților. Familia era depășită, trecutul – o vechitură, ceva burghez. Proletariatul va fi groparul burgheziei – se va întâmpla când se va ridica la lupta cea mare. În tabără se începea pregătirea acestui final glorios. Va veni negreșit. Trebuia până atunci să fim îndoctrinați. Pentru acest scop am bătut pas de defilare, am mărșăluit în fiecare zi petrecută la Eforie. Am învățat cântece care preamăreau URSS, pe partizanii din „marele război pentru apărarea patriei", pe Lenin și Gagarin.

Dimineața se dădea deșteptarea, ieșeam să facem gimnastică de înviorare, mergeam apoi la spălător. Ne aliniam pentru cantină – ajungeam fix la 7.00. Erau niște încăperi mari, luminate, cu mese lungi acoperite cu pânză roșie. Pe un perete, portretele lui Marx, Engels, Lenin... Pe altul, Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Emil Bodnăraș, Alexandru Drăghici. Într-un colț, steagul unității, roșu, cu stema UTM și câteva insigne. Eram așezați la mese în ordine alfabetică. Fiecare detașament avea masa lui. Eram serviți în ritm susținut de niște tanti grase. O bucățică de margarină, alta de marmeladă sau gem, o cană cu ceai. Eram atenționați să nu vorbim între noi. Învățam disciplina. Eram scoși apoi afară, tot aliniați. Mergeam la careu. Se intona imnul. Suna cam așa: „Te slăvim, România, pământ părintesc/ Mândre plaiuri sub cerul tău pașnic rodesc/ E zdrobit al trecutului jug blestemat/ Nu zadarnic, strămunii eroi au luptat/ Astăzi, noi împlinim visul lor minunat.// Puternică, liberă,/ Pe soartă stăpână/ Trăiască Republica/ Populară Română// Înfrățit fi-va veșnic al nostru popor/ Cu poporul sovietic eliberator./ Leninismul ni-e far și tărie și avânt/ Noi

urmăm cu credință Partidul ne-nfrânt,/ Făurim socialismul pe-al țării pământ"... etc. Se ridica steagul pe catarg, se prezenta raportul de către comandantul de unitate – un copil dintr-o clasă mai mare. Sunau tobele și trompetele – ele anunțau fericirea asigurată de Regim. Intram în program.

Urma partea cea mai distractivă a zilei. Mergeam în ordine la malul mării, cu „cântec voios de pionier". Nu se mergea decât „în formație" (cum se spunea). Nu aveai voie „să te deplasezi" singur prin curtea aceea cât un teren de fotbal. Detașamentul avea locul lui rezervat, același în fiecare zi. Aici făceam plajă între 8.00 și 12.00, în reprize întrerupte de băi în mare. Eram tot timpul păziți de profesori. Ne supravegheau toate mișcările. Teama era să nu ne pierdem în larg și să se înece vreunul dintre noi! În rest, numai reguli și interdicții. Nu intram singuri în apă, numai în grup și cu pedagogul alocat. Nu aveam voie se trecem dincolo de geamandură.

Așa am văzut prima dată marea. Din cauza împrejurărilor nu am reușit niciodată să mă îndrăgostesc de ea. Am preferat mereu gârla, pe care o asociam cu libertatea și unde nu găseai geamanduri și salvamari. La Flax înotam cât voiam, unde aveam chef, săream de pe pod în apă, spre groaza trecătorilor care ne priveau – eram totuși niște pușți. La Eforie în tabără erau de neimaginat asemenea isprăvi. Aproape la fiecare copil din tabără exista un adult care-l păzea de rele. La Flax nu erau educatori cu fluierul de milițian să ne ordone la plajă când trebuie să ne întoarcem pe spate sau pe burtă și câte minute să rămânem așa. Când să ieșim din apă și să mergem la duș, când să ne strângem cearșafurile și să părăsim plaja. Totul – neapărat – după metode științifice practicate în URSS.

Așa decurgea tot restul zilei. Urma masa de prânz. Nimic deosebit față de ritualul micului dejun. După desert ni se ordona să ne ridicăm și ne întorceam în dormitoare. Încăpeam cam 50 în niște paturi aliniate ca la cazarmă. Aveam să descopăr modelul când am făcut armata, la altă vârstă. Să fac patul dimineața era un chin, nu reușeam niciodată să mă încadrez în timp și nici nu îl făceam bine. Adică să sară moneda când o aruncai pe cearșaful întins. Urma program de somn obligatoriu – coșmarul meu. Pe la 16.00 eram treziți de un fluier strident, se comanda deșteptarea! Eram goniți din dormitoare. Ajunși în curtea uriașă, se imaginau tot felul de jocuri.

Vezi, Doamne, „socializam", am zice azi. Exclusiv în grupuri și sub supraveghere. Se ajungea la ora cinei cu exact același ritual. Ziua se închidea, se dădea stingerea, se făcea întuneric. Sub pătură, mă gândeam acasă...

8

Împlinisem 10 ani în 1962, mergeam pe 11. Toamna curgea liniștită. Făceam zilnic drum la școala din colțul străzii. Arăta ca o imagine de propagandă a regimului, fusese inaugurată în 1959, era nouă-nouță, deschisă în noul cartier Balta Albă, care începea la Bariera Vergului, limita orașului. Asta în 1959, când intram în clasa întâi. În 1962 mă „învechisem" ca elev. Cravată roșie de pionier la gât, căpătată de curând. Ghiozdanul în spate, caiete, manuale, călimară, toc, penar, sendviș, măr. Pe hol, la parter, era un cabinet medical. Mă temeam de ușa aceea, acolo ne aliniau măcar o dată pe trimestru și ne injectau vaccinuri. Nu le iubeam deloc. Sala de clasă era prima pe dreapta, după soba de teracotă. Era luminoasă grație ferestrelor mari. Pereții erau acoperiți de hărți și planșe. În față, sub portretele a doisprezece tovarăși mult-iubiți care conduceau partidul, atârna o tablă neagră. Exista un podium și, deasupra, catedra pe care își depuneau profesorii catalogul – spaima noastră. Elevii erau așezați pe trei rânduri de pupitre, doi câte doi, cu mâinile la spate. În rest, scriam după dictare în caiete sau citeam cu glas tare din manual. Cel mai mult îmi plăcea în recreații, din păcate prea scurte. După patru-cinci ore, la prânz, mă întorceam acasă. Drumul dura câteva minute. Urma masa de prânz. Mama ne îndopa, pe mine și pe Iță. Apoi scriam teme, după ce terminam ne jucam cu toată banda în fața blocului până se întuneca și mama apărea la fereastră și ne chema în casă. Spălat, cină, culcare. Mă uitam și la televizor, dar puțin, nu mă pasiona. Lumina aceea difuză din ecran avea darul să mă adoarmă.

Viața curgea liniștită între extemporale, lecții de pian, jocurile copilăriei – fotbal, șotron, de-a v-ați ascunselea, hoții și vardiștii (preferatul meu), la perete (cu capace de bere strivite pe șina tramvaiului). Credeam că Bucureștiul este singurul loc care există pe pământ. Aveam să aflu în

acea toamnă – datorită unor evenimente excepționale – că mai existau Oceanul Atlantic, Marea Caraibilor, Florida, Cuba. Am început să înțeleg că se întâmpla ceva neobișnuit prin observația simplă că tata era îngrijorat și, după el, mama. În acele zile de sfârșit de octombrie i-am auzit făcând planuri să ne ducă pe mine și pe Iță la țară, unde am fi feriți de pericole. Ce pericole? Ignoram. Vecinii noștri – și ei nervoși – vorbeau prea mult, schimbau priviri, se opreau pe trotuarul din fața blocului (P3, strada Stejarului 42), să schimbe ultimele impresii. Toate discuțiile le observam stând cu fundul pe bordură, de unde trăgeam rușinos cu urechea. Ce dacă nu înțelegeam mare lucru!!! Ce conta!? Mă aflam în treabă printre cei mari. Vorbeau repede, nu se ascultau unii pe alții. Dura până când, brusc, unul își amintea că trebuie să plece. Erau grăbiți să ajungă undeva. Discuția se termina nelămurit și toți dădeau din cap nervoși.

Seara, tata se lipea cu urechea de radio și asculta (azi știu că era pe Europa Liberă) să culeagă informații despre cât de gravă e situația, cum escalada conflictul. Sărim sau nu sărim în aer! Cât mai avem de trăit!? Radio București nu spunea nimic din ce voia el să afle. Apoi se ascundea în bucătărie cu mama – era o încăpere unde puteau vorbi fără să fie auziți. Realizam că trebuie să fie important, de vreme ce nouă, mie și lui Iță, nu ne spuneau nimic. Ce-o fi? mă întrebam și nu eram deloc perspicace.

La școală, atmosfera era identică. Profesorii erau îngânduraţi, preocupați de ceva și foarte prevenitori cu noi, copiii. Aveam impresia că ne priveau cu alți ochi, chiar cu milă. Parcă ne vedeau ultima dată.

După mai multe zile sub tensiune maximă, tata, care rămăsese în dormitor să asculte la radio, dă ușa bucătăriei în lături. Jubila, era îmbujorat, a luat-o pe mama în brațe și a spus: „S-a terminat! E bine! Suntem salvați!!!" Nu pricepeam deloc ce însemna explozia asta de fericire, dar mă bucuram de bucuria lui, prin contaminare. Am sărit în picioare ca un resort, Iță la fel, și i-am luat pe amândoi – mama și tata – de mână. Câteva minute am jucat tontoroiul în patru, fără să știu exact de ce. Tata era morocănos de fel. Rareori se bucura, rareori zâmbea sau ne mângâia. Și mai rar auzeam o vorbă bună de la el. Ne-am oprit atunci când vecinul de dedesubt a bătut în tavan, să ne oprim că făceam gălăgie. Tata a presupus

că nu aflase marea veste. A coborât la etaj în pijama, să-i spună ce s-a întâmplat. Drama din Caraibe avea happy-end.

Târziu, peste ani, am aflat ce se întâmplase. Tata a zis: „Steluș (eu adică), atunci era să murim nevinovați (noiembrie 1962)". Hrușciov instala în Cuba lui Fidel Castro rachete cu focoase nucleare cu care putea lovi mai multe orașe americane. Peninsula Florida era la numai 14 kilometri distanță de coastele Cubei, spre nord. Auzisem de Florida. Cinematograful din apropiere de strada Popa Lazăr, unde locuisem o vreme, se numise Florida până în 1948. Lumea din cartier îi spunea tot Florida, nu „23 August", cum se numea după abdicarea regelui – un personaj negativ al istoriei, după cum aflasem la școală. Nu vedeam legătura, dar Florida îmi suna bine în auz. Era sală de cinema și un salon de dans, unde mama și tata, când trăiau idila lor, se întâlneau sâmbăta să danseze după ritmurile orchestrei saxofonistului Florea Mihai. Tata se înnebunea după muzica lui Glenn Miller. Mama mi-a spus odată, când eram măricel și ei divorțați de mult, că tata era un mare dansator. Ei bine, nu mi-l imaginam pe tata dansând. Era mult prea sobru.

Povestea din 1962, toamna, a continuat astfel: Kennedy a prins de veste ce se întâmpla în Cuba și i-a cerut lui Hrușciov să-și retragă jucăriile, l-a amenințat cu represalii. Asta însemna că Războiul Rece s-a terminat și începea al treilea război mondial, de data asta cu arme nucleare. Pe scurt, dispariția planetei, inclusiv a Bucureștiului unde trăiam atât de fericit. Se va întâmpla în câteva zile sau ceasuri. Oricum, dura un minut să pierim toți, și mama, și tanti Felesica, și unchii Tudor, Jean și Mircea, și fratele meu, Iță, și Ani, fata din vecini de care eram îndrăgostit. De unde și nervozitatea tuturor, mai bine zis, spaima. A fost gata-gata să sărim în aer și să dispărem din univers, să ne facem pulbere stelară. Ne-am fi prefăcut în particule invizibile rătăcind la infinit printre constelații.

9

Într-o dimineață, ai mei mă scoală din pat mai devreme ca de obicei. Mama mă gătește ca de un mare eveniment. Îmi spune să îmbrac hainele

cele bune, întinse frumos pe pat. Pantalonii lungi (am împlinit 10 ani, nu?!), flanel, cămașa călcată proaspăt, pantofii cremuiți, vezi după ușă. Îmi aranjează de câteva ori părul, cam rebel, ceva nu se potrivește. Mă piaptănă iar. Tata e în hol și mormăie. Deschide ușa și ne grăbește: „Hai, că întârziem!" E nervos. Mama, în genunchi, îmi leagă șireturile la pantofi. Găsește resurse să zâmbească și să mă îmbrățișeze. Simt că plânge în interiorul ei, deși nu are lacrimi pe obraji. E o tensiune neobișnuită în aer. Mă obișnuisem de ceva timp cu certurile lor, cu scandalurile, cu țipetele și ușile trântite. Mama și tata veneau de la serviciu și se luau la harță. Nu mai avusesem o zi liniștită încă din iarnă. Când apăreau seara acasă, îl luam pe Iță și ieșeam pe stradă – să nu îi văd și să nu îi aud. Îi lăsam singuri, știam că asta și vor. Reveneam când cădea întunericul și mama scotea capul pe fereastră și mă striga: „Hai în casă, s-a făcut târziu!" Își spuseseră ce aveau de spus.

Am luat-o pe jos spre stația de tramvai din Bariera Vergului. Tot drumul tata m-a ținut de mână și mi-a vorbit. Încerca să-mi explice ceva de neexplicat. Mă pregătea pentru ce era mai rău. Viața mea avea să se schimbe, divorțau. În dimineața aceea mergeam la tribunal unde voi fi întrebat cu cine vreau să rămân. Cu mama sau cu tata? Am 10 ani, m-am făcut băiat mare! Judecătorul mă va întreba. Iță nu avea anii, era cu un an mai mic și fusese lăsat acasă. Simplu. Iță va sta într-o parte, eu în cealaltă. Copiii trebuiau să fie împărțiți, ca și bunurile. Asta nu aveam cum să înțeleg. Judecătorul mă va întreba și să spun că vreau cu el. Cu tata adică, așa m-a îndemnat.

Stăteam în fața bisericii din Bariera Vergului, pe refugiu. Alături era o baracă unde vindeau gaz și petrosin. În spate, pe trotuar se înșirau dughene, într-una din lemn vopsit verde se vindea în niște boluri mici orez și griș cu lapte și scorțișoară. Se mai găsea lapte bătut în pahar și covrigi calzi tăvăliți prin sare și mac. Uneori, mama ne aducea aici pe mine și pe Iță. Îmi plăcea foarte mult locul. Mirosul de cuptor încins mai ales. În dimineața aceea, prăvălia era închisă, mă bucurasem degeaba. Până la ora când doamna grasă – în halat bleu, care mă servea după tejghea – va trage obloanele mai era. Tata nu se oprea din explicații, avea să-mi spună lucruri importante, era preocupat.

De mirare, mama și tata nu vorbeau, stăteau la distanță unul de celălalt. Mama la câțiva pași, retrasă, privea de-a lungul pieței, cerceta de-a lungul șinei dacă vine tramvaiul. Cred că plângea, deși era mândră și nu ar fi vrut să o vezi suferind. Ideea era să mă smulg din mâna lui tata și să fug s-o îmbrățișez... Dar nu a fost chip. Tramvaiul 24 a întârziat și monologul tatei a fost lung. De obicei, nu vorbea, tăcea – și mama la fel. În casă era liniște și când erau amândoi prezenți, mai ales atunci. Când mama era singură, își punea plăci de ebonită să asculte muzică la pick-up. Din copilărie îmi amintesc cel mai bine plăcerea aceea care nu se termina, sunetul. Minus perioada când au început să se certe și s-au hotărât să divorțeze, deși aveau doi copii. Uneori, mama cânta singură în bucătărie, gătind sau cosând nasturi la haine. Când nu plângea, firește. Era mereu plânsă.

Limita universului meu era Bariera Vergului. Un drum de mai multe stații cu tramvaiul pe Calea Călărași spre Piața Unirii echivala cu o mare expediție. Am rămas în spatele vagonului să privesc cartierele – Delea, Hala Traian, Sf. Ștefan... La stația de la biserica „Sfânta Vineri" am coborât.

Tribunalul se afla într-o clădire plasată în intersecție, în mijlocul unui parculeț cu vegetația prăfuită, între trotuare cu clădiri vechi, căzute într-o rână. Am urcat treptele, pe holurile clădirii – forfotă gălăgioasă. M-am pierdut, dar mama m-a găsit în mulțime exact când începuse să mi se facă teamă că nu mai scap de acolo. I-am cerut să merg la toaletă să fac pipi. Aveam o presimțire că se va întâmpla ceva rău. Am întârziat înăuntru ca să plâng în voie. Tata m-a găsit stând cu capul pe un pervaz, priveam curtea interioară. „Hai!" a zis și m-a smuls din reverie. Am fost chemați în sală, ne venise rândul. „Dosarul cutare", a strigat cineva chel, negricios, scoțând capul pe ușă. Am intrat într-o sală cu lume așezată pe scaune. Din prezidiu mă cercetau mutre posace. Erau în negru. Am stat pe bănci în primul rând, cineva s-a ridicat, a citit ceva din niște foi. A arătat neprietenos spre tata care făcuse, se pare, lucruri rele. Nu știam care și nu l-am crezut. Altcineva s-a ridicat apoi și a arătat acuzator spre mama, nu am înțeles o iotă din ce zicea. Trebuia doar să am răbdare să

se termine povestea, fără să mă smiorcăi sau să fac vreo boroboață. Simțeam în umeri privirile celor de pe scaune. Nu știu cum s-a terminat. Cineva mi-a zis: „Hai, că te cheamă! Ți-a venit rândul". M-am ridicat, am făcut câțiva pași, ca la serbarea de sfârșit de an. De data asta, nu trebuia să spun o poezie. M-am oprit la cererea judecătorului. Mi-a explicat că părinții mei – aici de față – divorțează și cam ce însemna. M-a întrebat cu cine vreau să rămân – cu mama sau cu tata? Tăcere... Nu puteam să scot o vorbă. Am început să plâng. Judecătorul i-a dojenit pe ai mei, aflați undeva alături, stânga–dreapta, tot în picioare. După câteva minute care au trecut cât un secol, mi-a cerut să mă retrag fără să îmi mai asculte părerea... Nici nu mi-am spus-o. Îi era clar.

Am fost scos din sală. Am ajuns flancat de ai mei în stația de tramvai. Același tramvai 24. Tata m-a boscorodit – de ce mă luase plânsul, eram băiat mare! Prin sentința judecătorească, eu am rămas cu tata, Iță la mama, în urma unei înțelegeri între cei doi pârâți care ceruseră divorțul. Tata nu voia să se pronunțe din vina lui. În fapt, eu și Iță nu am fost despărțiți. Amândoi copiii au rămas la mama, strada Stejarului, să batem mingea, să jucăm hoții și vardiștii, și șotron.

10

După divorțul părinților mei am trecut elev la Școala generală nr. 64, vizavi de Gara de Est, la o stație de Obor. Locul mi-a răscolit instantaneu amintiri din copilărie, amintiri pe care dintr-un instinct de autoapărare le țineam ascunse într-un sertar al memoriei. Am ajuns acolo ca intern pentru că părinții nu aveau timp („oameni ai muncii" amândoi, cum se zicea) să se ocupe de cei doi copii ai lor. Era prima dată când plecam de acasă pentru mai mult timp și a fost un șoc. Îmi aduc aminte prima zi petrecută în internat. Nu mai dormeam alături de părinți. M-am găsit într-un dormitor cu vreo 30–40 de paturi din fier cu pături jilave, de cazarmă, și 30–40 de copii, elevi interni, claie peste grămadă. Cred că în acea noapte am devenit adult, chiar dacă aveam doar 11 ani. Tot ce simt, gândesc și sunt azi, la 60 de ani, este dobândit în acea noapte de

nesomn. Uneori, întunericul și liniștea erau sfâșiate de țipătul locomotivelor. Calea ferată era peste drum. Auzeam conversațiile celor care forfoteau pe peronul gării.

Mă găseam într-un internat săptămânal. După ce terminam programul, sâmbăta la prânz (trebuia să anunțăm ca să fim scoși din porție la cantină) mergeam acasă. Adesea, o făceam pe jos, vreo trei stații până la Cinema „23 August" și luam tramvaiul din fața Liceului „Iulia Hasdeu", prima stație după Obor/Vaselor. Locurile îmi erau cunoscute. O luam spre Bariera Vergului pe jos, pentru că nu aveam niciodată bani de bilet de tramvai. Îmi trebuia tramvaiul 26 sau 27. Costa 25 de bani clasa a doua și 30 de bani clasa întâi. Unii mergeau fără să plătească, reușind să nu fie observați. Exista un taxator la capătul fiecărui vagon, lângă ușă, și trebuia să treci prin fața lui, să dai mărunțișul, iar el îți rupea bilet dintr-un carnețel. Dacă te vedea că nu făceai operația asta, te striga: „Poftiți la bilet!" sau ți se adresa într-o formulă mai dură, în funcție de situație. Totul consta în a te sui într-un tramvai aglomerat și să călătorești pe scara vagonului. Spaima tuturor erau controlorii. Erau mulți, picau peste tine când îți era lumea mai dragă. Biletele la control! Umblau în haite, câte trei-patru. Se suiau pe ambele uși, și gata, te înhățau. Amendă! Mi-era frică să merg pe scară, împins de adulți, dar și să călătoresc în vagon, pe blat, chiar dacă eram un copil și puteam invoca inocența, vârsta fragedă etc. Nu aveam curaj. Veneam dintr-o altă lume. Picasem, după divorțul părinților mei, într-o periferie, cu alte moravuri. Eram preocupat să fiu corect, să nu încalc regulile, cum mi se spusese. Cei șapte ani de acasă pe atunci funcționau. Mi-era teamă de uniforme, de autoritate, de adulți solemni. Vatmanii, taxatorii în acei ani purtau uniforme.

Mă simțeam extraordinar de singur. Stăteam de luni până vineri fără părinți. O experiență dură pentru un copil. Eram printre străini. Nu atunci am devenit melancolic, cu melancolia te naști, dar am ajuns să fiu eu cu mine, distinct de cei din jur, să fac diferențe, să trăiesc cu gândurile și trăirile mele distincte de ce se petrecea în jur. Lunea, după ce petrecusem duminica acasă, trebuia să ajung la poarta internatului fix la ora 8.00, ceea ce însemna că trebuia să mă scol cu noaptea în cap. Săream micul

dejun de la cantină. Se presupunea că mâncasem acasă sau că aveam provizii cu noi. „Intram în porție", cum se zicea, după masa de prânz încolo. Cantina era la demisol, placată cu faianță albă, care îi dădea un aspect de spital. Prin ferestrele plasate la nivelul bordurii ieșeau aburii diverselor sosuri, fierturi, prăjeli. Dădeam târcoale zilnic pe acolo, să aflăm ce se gătește. Puneam pariu să ghicim după miros dacă e mazăre sau cartofi. S-a spus mai târziu despre scrisul meu că descriu amănunțit mirosuri etc. De la internat vine. Trăiam într-o stare continuă de foame. Atunci am învățat că suntem dependenți de stomac. Nu răbdasem niciodată de foame până atunci, era o stare total nouă. La 13.00 ni se servea prânzul, la 19.00 (dacă îmi amintesc bine) cina. Eram încolonați în curtea școlii și un profesor de serviciu dădea comanda – câte o clasă pe două șiruri pășeam ca la armată din curte spre sala de mese. Era un procedeu cazon menit să ne disciplineze, dar și practic. Evita îmbulzeala. Pericolul provenea din faptul că scara era foarte îngustă. Se întâmplau accidente – ne grăbeam să ajungem repede la mese, eram lihniți, atrași irezistibil de mirosul de mâncare. Într-un hol de la demisol, un pedagog ne oprea și ne băga la Spălător, un șir de chiuvete, să ne spălăm pe mâini. Abia apoi ni se permitea – după ce ne controlau palmele în cadrul ușii – să pătrundem în sala de mese. O făceam în liniște. Ocupam, pe rând, câte patru elevi o masă, fără debandadă. Nu aveam voie să vorbim tare, să facem gălăgie. Dacă făceai, riscul era să fii dat înapoi, trimis în curte. O caznă foarte mare pentru un copil înfometat. Nu aveam voie să vorbim între noi în timpul mesei – obicei care azi mi se pare bizar. Existau doi-trei profesori și pedagogi care se plimbau printre mese și păstrau liniștea. Aveau masa lor într-un colț al cantinei. Până se dădea comanda – poftă bună! – stăteam cuminți, muți, cu mâinile la spate și așteptam. Se întâmpla numai când pe toate mesele era felul întâi. Începea îndată hărmălaia, răbdasem prea mult. Mâncam repede-repede în primele săptămâni. Când am căpătat experiență, mâncam foarte încet, fiecare dumicat, ca să apuc să mă satur. Niciodată nu mă săturam, nu pentru că eram nesătul, lacom, ci pentru că porțiile erau mult prea mici. Se serveau două feluri: ciorbă/supă, felul doi – mâncare gătită din mazăre, conopidă, varză,

cartofi, fasole. Și apoi de la început. Toți copiii erau convinși că cei de la cantină furau din mâncarea noastră. Și azi cred asta. Au fost proteste, conflicte, rezolvate prin măsuri disciplinare împotriva îndrăzneților. În acei ani am învățat un cuvânt magic: „supliment". Dacă rămânea mâncare în cazan, venea cineva cu un lighean și un polonic și întreba trecând printre mese: „Cine vrea supliment?" Ridicai două degete și strigai: „Eu, eu, eu!" Aveai drept la conținutul unui singur polonic ca să rămână și pentru alții. Vedeam secvența ca pe o umilință. Văzusem ceva asemănător într-un film britanic, *Oliver Twist*, cu niște copii orfani într-o situație asemănătoare într-o cantină. De atunci, în mintea mea, masa echivalează cu o lacrimă. Aud un plânset interior, uneori chiar plâng. Am mereu în fața ochilor cantinierul cu polonicul trecând printre mese, cu întrebarea: „Cine mai vrea supliment?" Altă soluție să mă satur era să mă ofer să spăl vasele la bucătărie și să fac curat pe mese după ce se încheia servirea la cantină. Erau mulți pretendenți și rareori am reușit să mă strecor printre norocoși.

În fiecare zi de luni intram într-o clasă unde ne întâmpina un pedagog. Era o atmosferă cazonă, cu disciplină strictă, pe model sovietic, cu prea multe reguli. Totul era cuantificat, pe ore și minute, hotărât dinainte. Programul zilei era fixat în amănunt. Se preciza, de exemplu, cum salutai dacă întâlneai prin curte un profesor. Programul era strict. Nu puteai părăsi școala, era interzis să treci dincolo de gard fără bilet de voie. Internatul a fost o experiență radicală. Și azi amintirea lui îmi face pielea de găină. Uneori mi se umplu ochii de lacrimi, alteori râd în hohote. Cele mai bune momente erau când evadam, treceam vizavi, la Gara de Est. Exista acolo o pasarelă, un fel de pod peste șinele de cale ferată. Dimineața și pe la 4 după-amiaza treceau lucrătorii în salopete în ambele sensuri, ducând sufertașe cu mâncare. Muncitorii se purtau cu basc sau șapcă, se recunoșteau de la depărtare. Îmi plăcea să urc scara imaginându-mi că de partea cealaltă a podului nu sunt căutat, nu voi fi găsit. Stăteam cu bărbia rezemat în balustradă și priveam gara, peronul, trenurile, fabrica din cărămidă. Scrutam cartierul Baicului de dincolo de barieră, unde așteptau la barieră bicicliști, căruțe, camioane. Mă jucam

numărând secundele până se ridica bariera și coloana se punea în mișcare. Acolo se termina orașul București. În partea cealaltă era Oborul meu, unde mă născusem. Priveliștea era dominată de hală. Alături, ascunsă privirii era casa unde trăisem primii ani – strada Popa Lazăr nr. 5, lângă biserica „Sf. Nicolae". Imaginea era destul de dureroasă pentru că detestam din tot sufletul internatul. Îmi aminteam neputincios anii când eram liber, lângă părinți, protejat.

Am considerat internatul o închisoare. Lectura mea favorită a fost (descoperire din clasa a VI-a) *Oliver Twist* de Dickens. Cu un an înainte mă amorezasem de *Cuore*, de Edmondo de Amicis. Găseam povestea mea asemănătoare cu cea a lui Oliver Twist. Dar, mai întâi, până să citesc cartea, am văzut ecranizarea englezească la Cinema 23 August, fost Cinema Florida. În fiecare miercuri eram duși cu clasa, aliniați pe două rânduri, la spectacolul de la matineu. Erau cam două stații de la școală. Era ziua noastră fericită, deși ne era cam rușine să fim văzuți înșiruiți pe trotuar ca niște pedepsiți, în uniforme, păziți de pedagogi. Vedeam filmul care rula în acea săptămână. Nu ne dădeau programe speciale pentru copii. Rulau filme occidentale, nu mai dominau filmele sovietice. Am văzut atunci filme italienești neorealiste. Îmi aduc aminte un film *Cu mâinile pe oraș*, despre politică, mafie, corupție. Am văzut *La Strada* de Fellini, cu Anthony Quinn și Giulietta Masina, povestea lui Zampano m-a impresionat mult. Veneau și filme americane (*Hatari*), erau mai convenționale, westernuri (*Ultimul tren din Gun Hill, Diligența*), comedii mute, *Keystone*, comedii muzicale – una cu Elvis Presley, *Veselie la Acapulco*. Erau apoi filmele „furioșilor" englezi. Filmul copilăriei mele (și a rămas până azi) a fost *Singurătatea alergătorului de cursă lungă* cu Tom Courtenay. Și azi iubesc filmul, mă emoționează la fel de puternic ca atunci. E un film întunecat, fără iluzii, sobru despre periferia socială. Firește, m-am confundat cu antieroul, cum o fac și azi. Forma de protest a personajului împotriva alienării, un protest individual, fără zgomot, pe cont propriu autodestructiv mi-am asumat-o. Scena din finalul filmului (refuzul de a continua, de a se lăsa folosit de sistem) mi s-a părut extraordinară. De câteva ori l-am imitat pe Colin Smith, alergătorul de cursă

lungă. Și o voi mai face, după câte mă cunosc. Cine nu îmi cunoaște firea și-o poate explica văzând finalul acestui film. Să spun că pe cartea mea de vizită scrie „recalcitrant". Singura cale de a te răzvrăti este să o faci de unul singur. Singura formă de protest care are sens. Vivi Lazăr, antieroul din *Marele incendiator*, este un ecou târziu al lui Colin Smith.

Pentru educația mea sentimentală, acești doi ani de internat cu filmele de miercuri au fost esențiali – cu disciplina, cu singurătatea, cu cantina din demisol, cu dormitorul de la mansardă. În internat am început să văd lumea ca pe un perimetru închis, un spațiu înconjurat de un gard – cu paznici și bilete de voie, în care îți câștigi libertatea – o libertate efemeră de câteva ceasuri – de unul singur. Ce am uitat să notez aici este senzația continuă de frig între acele ziduri acaparate de igrasie.

CAPITOLUL 3

1

În 1961, 12 aprilie, împlinisem nouă ani, eram la ştrand cu părinţii, când în megafoane s-a anunţat că URSS a lansat primul om în spaţiul cosmic. Acesta se numea Iuri Alexeevici Gagarin. Se rotise o dată în jurul planetei şi revenise cu succes pe pământ. Lumea s-a oprit, a aplaudat, a fost un entuziasm de nedescris. Toate discuţiile au fost confiscate de acest subiect. Totul se înţelegea atunci prin prisma Războiului Rece. Se părea că, după 4 octombrie 1957, când patria sovietelor lansase *Sputnikul* şi acum, după 12 aprilie 1961, Moscova depăşise SUA în cursa pentru cucerirea spaţiului cosmic, fapt care proba (zicea la radio) superioritatea lagărului socialist în raport cu Occidentul. Kennedy a dat asigurări publicului american, îngrijorat de întâietatea URSS, că până în 1970 SUA va ajunge pe Lună cu echipaj uman. S-a întâmplat în 1969. Dar zilele de jubilaţie din aprilie 1961 au fost răsturnate în octombrie 1962, când, în criza rachetelor din Cuba, SUA şi-a probat superioritatea. Hruşciov a trebuit să dea înapoi şi a suferit o umilinţă fără precedent.

Gagarin (n. 1934) a murit în 1968, la 27 martie, s-a prăbuşit cu un MIG în timpul unui exerciţiu. Moartea lui este până azi neelucidată. Mama sa, Anna, l-a acuzat în anii '90 pe Brejnev că ar fi dat ordin să fie asasinat, gelos pe celebritatea fiului ei. Puţin probabil. Iuri Gagarin fusese, după 12 aprilie 1961, un propagandist docil şi de succes al Kremlinului. A fost trimis în toată lumea să vorbească despre victoriile URSS. Una din vizitele sale s-a consumat la Bucureşti, unde a fost decorat de Gheorghiu-Dej. A fost primit cu fast, i s-au organizat festivităţi. Lumea românească l-a primit bine, a fost aici la fel de popular ca la Paris, la Londra,

la Beijing... Noi, copiii, eram fascinați. Devenise peste noapte eroul nostru. I-am colecționat chipul pe fotografii, timbre, cărți poștale. Pe strada mea, toți am vrut o vreme să ne facem cosmonauți.

2

Până în 1989, propaganda făcea mare caz de răscoala pandurilor condusă de Tudor Vladimirescu. Era în film (*Tudor*) o trimitere la asuprirea sovietică din anii '40–'50. Și Tudor Vladimirescu luptase să-i alunge pe fanarioții greci, tot străini care sugeau sângele poporului. Era un apropo, mă înțelegi!? Eram măricel, de vreo 10 ani, când ne-au dus cu școala la cinema, să vedem un film românesc alb-negru, prezentat ca o epopee. Era vorba despre Tudor Vladimirescu și răscoala din 1821. Azi nu îmi amintesc mare lucru – o perindare de boieri bărboși în caftane și cu potcap, personajele negative, o șleahtă de trădători și complotiști. Îmi amintesc vag de slugerul Tudor care cuvânta avântat în fața a mii de țărani strânși la Padeș ca la congresul Partidului. Îmi amintesc de diverse cete alergând de colo-colo pe ecran, strigând uraaa. Mai erau și niște greci perfizi, eteriștii, aroganți, conduși de Ipsilanti, care într-o secvență finală îl ucid pe Tudor.

Clou-ul filmului era tovarășa Lica Gheorghiu, fiica lui Gheorghiu-Dej în viața reală. O femeie mărunțică, dolofană, cu figură de gospodină banală, cu o voce proastă, fără niciun un pic de talent. Făcea pe boieroaica și fecioara îndrăgostită. Nu avea nimic care s-o recomande pentru un rol în vreun film de pe lumea asta, dar ea voia să fie vedetă de cinema. Asta a fost marea ei ambiție. Era o veleitară, nu se școlise în domeniu, deși ar fi putut să absolve facultatea de teatru fără probleme, fiind prea protejată. Nu era la prima ei apariție cinematografică, toate celelalte la fel de lamentabile. Sala fremăta când își făcea apariția pe post de fiica unui mare boier, îndrăgostită de Tudor Vladimirescu – ceea ce nu prea corespundea principiului luptei de clasă promovat de regim. Nu îmi dau seama de ce se producea zarvă la aparițiile ei pe ecran.

Când am ieșit din sală, profesorii care ne însoțiseră erau supărați de indisciplina noastră la adăpostul întunericului. Ne purtaserăm necuviincios, tropăiserăm, huiduiserăm aparițiile primadonei. Ne-au amenințat

că nu mai pupăm alt film. Azi înțeleg că puteau să aibă necazuri pentru „manifestație dușmănoasă" împotriva „conducătorului iubit". Nu ni s-a întâmplat nimic, au rămas la vorbe. Presupun că peste tot unde rula filmul *Tudor* se întâmpla fix același lucru. În fond, tovarășii își făcuseră planul de a umple sala cu școlari, încasările erau OK. Nu vedeam cum oameni obișnuiți ar fi intrat într-o sală de cinema să vadă așa ceva. Aduceau elevi și soldați cu forța și raportau sus succesul filmului cu Lica Gheorghiu. S-o fluieri golănește pe fiica lui Dej nu era chiar cel mai simplu lucru din lume pe vremea aceea. S-a pus totul, cred, pe seama faptului că ne cam înfierbântam când Emanoil Petruț și Lica Gheorghiu se luau în brațe. Adică eram niște puberi cam tâmpiți.

3

Știrea morții lui Kennedy a venit la București prin TASS, preluată de Agerpres. Transmisiile radio și TV s-au întrerupt. A fost unul din șocurile copilăriei mele. Eram elev intern, seara mă găseam la meditații, cum se spunea. Stăteam într-o clasă însoțiți de un pedagog (domnul Lupescu) și ne făceam lecțiile pentru a doua zi, eram în clasa a V-a. Cineva de la cancelarie a intrat și i-a transmis ce se întâmplase la Dallas.

Imaginea mea despre SUA era formată de westernurile care începuseră să vină la cinema. Așa că, aș spune, nu m-am mirat prea tare. Acolo se scoate Coltul din cingătoare și se trage repede asupra unei ținte vii, de asemenea, înarmată. La 11 ani eram îndoctrinat și nu vedeam nimic rău că șeful taberei capitaliste fusese doborât. Texasul apărea frecvent în westernuri, acolo se trăgea mult și mai ales repede, toată lumea înarmată, șerifii nu pridideau să îi caute pe ucigași să-i linșeze, să-i atârne în știreang, să îi facă sită. O lume violentă. La Dallas, 22 noiembrie 1963, Moscova condusă de cheliosul Nikita Hrușciov repurta încă o victorie. Câștigase partida, îl găbjise pe Kennedy. Dirigintele – Nour cred că-l chema – ne-a făcut la repezeală o prelucrare. Nu prea înțelegeam de ce era îngrijorat. Ne-a spus că nu trebuia să ne lăsam provocați, că era un moment periculos, ne puteam aștepta la orice. Ne-a cerut să păstrăm disciplina. Erau cuvinte solemne din care nu înțelegeam nimic. Pe fond, cred că nu a crezut nimeni că

J.F. Kennedy a fost ucis de-adevăratelea. Era o montare Hollywood, o diversiune. Prea era ca în *Ultimul tren din Gun Hill*, cu Anthony Quinn și Kirk Douglas. Apoi, lucrurile s-au lămurit. Erau montate niște difuzoare prin curtea școlii. Se întrerupea muzica și dădeau știri. Da, Kennedy murise pe loc. Fusese dus la spital, autopsiat, nevasta lui, Jacqueline, îl însoțea... Nu știu cum se făcea, dar Radio București dădea știri în timp real despre asasinat. Nu eram obișnuiți. Nu se mai auzea poezeaua propagandistică obișnuită. Cineva voia să ne arate cât de tare decăzuse SUA dacă, iată, se întâmpla un asemenea lucru oribil. Să ucizi un președinte în miezul zilei, în mijlocul mulțimii. Victoria lagărului socialist părea mai aproape ca oricând. În sfârșit intrăm în comunism, exact cum ne anunțase nu de mult Hrușciov. Moartea lui Kennedy era moartea Occidentului. Am răsuflat ușurați, venise pacea, o să fie bine!

Da, John F. Kennedy a fost asasinat de un anume Oswald. Da, Oswald a fost asasinat de Jack Ruby, care a fost prins și va fi judecat. Da, trupul neînsuflețit al președintelui a fost transportat cu Air Force 1 la Washington pentru funeralii. Noul președinte SUA a devenit fostul vicepreședinte Lyndon Johnson. Mamă, ce l-am urât pentru Vietnam! Ce-mi amintesc din acea perioadă este că, într-o zi, am fost înghesuiți în sala de festivități. Pe scenă se aflau cinci-șase elevi care urmau să fie judecați. Nu știa nimeni de ce. Erau din clasele mari, a VII-a. Tot pe scenă se găsea o masă de prezidiu acoperită cu o față de masă roșie. Pe fundal, portretele oficiale ale conducătorilor partidului: Dej, Chivu Stoica, Maurer, Apostol, Drăghici, Sălăjean și toată banda care alcătuia Biroul Politic. Îi știam pe dinafară, ca pe sfinții apostoli. Le știam faptele, lupta eroică dusă împotriva burgheziei, anii de pușcărie la Doftana (am fost dus cu școala să vizitez închisoarea într-o duminică, în clasa a IV-a). Cunoșteam eroismul lor din timpul luptelor de clasă. Eram pe mâini bune, dar cu portretele lor agățate pe cortina roșie nu se anunța nimic bun. Eram de partea copiilor înșurubați pe scenă, orice s-ar întâmpla, am hotărât în sinea mea intrând în sală. Să vedem faptele! Ce li se reproșa. Ne pregăteam fremătând de spectacol. Îi priveam ca pe niște rebeli și îi admiram. Aveau reputația de zurbagii, de neascultători și indisciplinați. La prezidiu, câțiva tovarăși veniți din afară – boieri divaniți – necunoscuți. Numai directorul școlii era o

figură familiară. Stătea pe un colț al mesei de prezidiu și privea spre sala unde fuseserăm masați – elevii claselor V–VII. Străinii păreau a fi tovarăși cu greutate de la raion, de la Învățământ, de undeva de sus. Aveau mutre preocupate, de ștabi apăsați de mari răspunderi. Un zâmbet nu am văzut pe acele fețe întunecate. Nu s-au prezentat, părea de la sine înțeles că se ocupau cu luarea deciziilor. Eram niște copii, prima dată tratați ca adulți. O masă amorfă înghesuită în scaunele acelea de cinema, urâte, negre, incomode, care scârțâiau îngrozitor. Mi s-a părut că tovarășii – așa li se spunea cu respect – erau periculoși, veniți să facă ordine într-o școală care o luase razna și unde se petreceau grave fapte de indisciplină și chiar de rebeliune. Veniseră să ne înfricoșeze. Vor urma exmatriculări, eliminări, scăderea notei la purtare, repetenții și corigențe. Cum altfel, adunarea era mult prea solemnă. Nu mai trăisem o experiență asemănătoare. Mă gândeam numai la rău. Ce aș face eu dacă aș păți așa ceva. Sigur nu mai eram primit acasă.

Elevii supuși judecății stăteau vizavi de prezidiu, cu capetele plecate, aliniați ca la tablă. Un tovarăș la costum și cravată – de la Partid, a zis cineva – a pus șapca lângă el și a început să citească din niște foi un raport care incrimina faptele celor cinci. S-a auzit musca, vocea a răsunat zgrunțuroasă peste capetele noastre tunse reglementar, numărul 3, care ne dădea un aspect de pușcăriași. Cei cinci se făceau vinovați că au format o bandă. Țineau întâlniri clandestine. Ce făceau acele năpârci crescute la sânul școlii, fără știrea părinților, oameni ai muncii cinstiți care roboteau în fabrici și uzine? Se foloseau de pseudonime, cum văzuseră în filme, aveau o ierarhie, un șef, doi adjuncți și soldați. Puneau tot felul de lucruri la cale, cum indicau niște hârtii descoperite la percheziție. De pildă, să discute pe teme interzise. În plus, obișnuiau să evadeze, să nu țină cont de ordine. Ce făceau în afara școlii? Se suiau pe podul de la Gara de Est. Vizitau bisericile din împrejurimi (Obor, Gara de Est, Baicului), demonstrând astfel spirit mistic, care nu avea nimic de-a face cu spiritul utecist, de care ar fi trebuit să dea dovadă. În ascunzătoarea lor din podul școlii se găsiseră cărți care nu erau pentru vârsta lor, unele chiar interzise de organele statului. A înșirat o listă din care nu îmi amintesc decât de Iorga. Despre care auzisem. Încercasem să citesc un volumaș găsit cine știe cum, dar mi s-a părut prea

greu. Tovarășul i-a acuzat că neagă cuceririle științei etc. Săreau gardul și colindau cartierul, se luau de lume pe stradă, pierdeau vremea pe peron, mai ales când veneau trenuri în gară. Au fost văzuți la cofetăria din colț, când ar fi trebuit să fie la ore. Fuseseră reclamați la raion și la școală. În plus, încălcaseră interdicția apărută în zilele când exista atenționarea de după asasinarea lui Kennedy. Aici era chichirezul întregii povești. Motivul pentru care erau puși în discuție era altul. Se prezentaseră la ambasada SUA cu o scrisoare de condoleanțe. Cei din prezidiu au dorit să afle cine i-a învățat. Cine concepuse textul? Ei sau cineva dinafară? Și cine ar fi persoana? Elevii s-au încăpățânat să spună că ei înșiși, că nu aveau complici, că scriseseră din capul lor. Ideea le venise de la difuzor, unde s-a spus la știri că la ambasada SUA s-au prezentat condoleanțe de către diverși. Întrebarea „cine i-a învățat?" a trecut pe la fiecare, răspunsul a fost același: „Nu ne-a învățat nimeni!" Directorul școlii, pe colțul lui de masă, făcea fețe-fețe. Le indica prin semne să fie respectuoși, să recunoască ce li se cere. Începuseră să vocifereze și mai ales să nege faptele. În sală tropăiam din picioare ca la filmele western, când eroul îl împușca pe „negativ" și ne pregăteam de aprinderea luminii gata să o zbughim. S-au dat pedepse grele, o exmatriculare, trei eliminări cu notarea absențelor. Plus scăderea notei la purtare... Mare mi-a fost mirarea când, la începutul trimestrului al doilea, cei cinci rebeli – admirați și invidiați de toți elevii – s-au întors la școală ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. S-a spus că au fost iertați ca să își încheie cele șapte clase obligatorii... Ne-am bucurat foarte mult.

Atât despre ecourile asasinării lui J.F. Kennedy la o școală de lângă Gara de Est.

4

În Pildele lui Solomon (1, 22–33): „Până când, proștilor, veți iubi prostia? Până când, nebunilor, veți iubi nebunia? Și voi, neștiutorilor, până când veți urî știința? [...] De aceea și eu voi râde de pieirea voastră și mă voi bucura când va veni groaza peste voi, când va veni peste voi necazul ca furtuna și când nenorocirea ca vijelia vă va cuprinde. Atunci mă vor chema, dar eu nu voi răspunde; din zori mă vor căuta și nu mă vor afla, pentru că ei au urât știința și frica de Dumnezeu n-au ales-o, fiindcă

n-au luat aminte la sfaturile mele și cercetarea mea au disprețuit-o. [...] Îndărătnicia omoară pe cei proști și nepăsarea pierde pe cei fără minte; iar cel ce mă ascultă va trăi în pace și liniște și de rele nu se va teme".

În apartamentul cu două camere unde locuiam – familie de funcționari, oameni tineri cu doi copii – biserica era ceva îndepărtat, religia la fel. Era una în apropiere, pe strada Cățelu, mică, o fostă locuință de mahala căreia i se atașase o cruce pe acoperiș. Era slujită de un singur preot de împrumut, care venea din altă parohie, numai în unele zile, la cererea enoriașilor, și la marile sărbători, cum ar fi Paștele. Când intrai înăuntru, spațiul mic îți spunea că acolo era o casă oarecare. Nu era chiar rău, intimitatea nu strica, dimpotrivă. Cea din Bariera Vergului, „Sfinții Împărați Constantin și Elena", era largă, urcai niște trepte, avea cupole înalte, vizibile de departe, dominau cartierul. Îți impunea. Când pășeai înăuntru te strivea. Tot biserică și asta. Nu mergeam la slujbe, nu ne rugam înaintea mesei, nici seara înainte de culcare. Nu aveam icoane pe pereți. Nu existau discuții pe teme religioase. Ca să folosesc o formulă consacrată, rațiunea și știința învinseseră la noi acasă. Ar fi trebuit să fim mândri. De Paște mama nu înroșea ouă. Mi-am dat seama de situație după ce am intrat la școală, schimbând impresii cu ceilalți copii. Unii țineau de biserică, alții nu. Unul – din banca a treia de la fereastră – venise cu ouă roșii în ghiozdan, ceea ce a provocat scandal în cancelarie. Părinții copilului (prietenul meu) au fost poftiți la școală pentru a li se interzice să îi mai pună-n ghiozdan ouă roșii și cozonac. Era o provocare, un vădit act de propagandă ostilă. Nu înțelegeam de ce. Ideea de a colora ouăle mi se părea plină de imaginație. Habar nu aveam ce însemna de fapt situația care se ivise, gravitatea ei. Nici că asistam fără să vreau la un episod al luptei de clasă. Viitorul lupta pe viață și pe moarte cu trecutul obscurantist, bătălia se va termina odată cu victoria comunismului. Am învățat astea odată cu înjurăturile și cuvintele porcoase. Totuși, iarna ai mei împodobeau un brad. Era voie. Nu erai luat drept un superstițios, chestie de care se temeau mulți. Moș Gerilă îi luase locul lui Moș Crăciun. La câte filme de propagandă ateistă ni se livrau, nu e de mirare. Cât eram noi de copii, prindeam atmosfera, când părinții și profesorii erau indispuși și îngrijorați. Că era ceva interzis sau măcar nu era bine văzut. Nu făcea să

te apropii de persoanele prea credincioase, de cele care treceau pragul bisericii din Bariera Vergului, cam des. Asta ni s-a spus în clasă. Riscai să iei vreo boală, așa se zvonea. Copiii care proveneau din familii religioase erau ținta glumelor proaste ale clasei. Atacurile erau – am observat – tolerate, chiar încurajate de profesori. Dar poate că mi s-a părut. Eram foarte bun prieten cu un copil cu care împărțeam în recreații marmelada, untul, pâinea neagră, mărul, eugenia. De ce ar fi trebuit să renunț la prietenul meu? Numai pentru că mergea la biserică cu părinții lui? Nu avea deloc sens pentru un puștan ca mine. Era și foarte greu pentru că locuiam aproape și mergeam împreună la școală și plecam la fel, târând ghiozdanul eu, el cocoșat, pentru că îl ducea în spate. Pe scurt, lumina înfrunta forțele întunericului. Secera și ciocanul împotriva crucii. Lenin *versus* Isus.

Vara mergeam la țară, la bunicii din partea tatălui, în satul Plătărești. La moș Radu și soția lui de-a doua, basarabeanca venită în refugiu în 1940. La Plătărești, atmosfera era diferită. Bătrânii erau profund religioși, credeau în Dumnezeu. Se rugau, aveau icoane pe pereți în toate camerele. Mergeau duminica odată cu tot satul la slujbă și trebuia să îi însoțesc. Înainte să mâncăm ceva trebuia să spunem rugăciunea. La fel, seara la culcare. Eram tot un pici. Scindarea s-a produs pe negândite. Înțelegeam că lucrurile erau diferite. Trăiam în două realități ultime, două universuri care nu se aveau bine, chiar se contraziceau. Devastator sufletește pentru un copil. Acasă, la București, nu era bine să amintești de religie, nici să vorbești despre Isus Cristos altfel decât ca despre o născocire, un basm. Trebuia să spui că nu există, este o superstiție prostească. Opiu pentru popor – cum am învățat mai târziu formula lui Marx. Ca ateu, te așezai în rândul lumii, erai modern, contemporan, un tânăr dezghețat. Altfel, erai luat drept un idiot obscurantist, deveneai suspect, un dușman al celor din jur. Erai un învechit și vechiturile se aruncă la gunoi. Istoria le condamnă. Era obligatoriu să te lepezi de fantomele trecutului, să nu fii un retrograd. Cam așa mergeau lucrurile, difuz, firește, dar cenzura era foarte dură și de neevitat. Lumea atee, materialistă, golită de Dumnezeu, orășenească. Inversul ei era lumea rurală, satul, unde drumul la biserică era obligatoriu dacă voiai să fii acceptat.

Scindarea aceasta nu s-a vindecat în sufletul meu niciodată. M-a traversat toată viața fără răgaz, în fiecare clipă. Dăinuie și azi în mine ca în zilele când eram puști. Niciodată nu am reușit, în ciuda multor și repetate încercări, să îmi limpezesc gândurile și să aflu ce simt până la capăt. Nu am reușit să privilegiez niciuna dintre viziuni. A fost și este pentru mine o infirmitate sufletească esențială.

Am avut o Biblie în mână pe la 13–14 ani. Nu mi-a trezit cine știe ce interes. Am citit-o pe sărite, ca pe basmele lui Wilhelm Hauff sau *1001 de nopți*, de care aveam capul împuiat. Apăreau în „Biblioteca pentru toți" în acei ani. Aveam acasă o colecție întreagă. Îmi mai plăceau Frații Grimm și E.T.A. Hoffmann. Se găseau de cumpărat ieftin la librăria din capul străzii, la Baba Novac. În primul an de liceu, 1967–1968, învățam prost, eram debusolat, criza de pubertate/adolescență, eram lucrat de demoni, o cârpă. Învățam să cânt la chitara primită cadou de la tata, compuneam câte ceva. Mă visam Bob Dylan, și-mi trebuiau texte. M-am apucat să citesc ce mi-ar fi folosit pentru versuri. Așa am citit o Biblie oferită de fata pe care o conduceam acasă de la școală. Ocazie cu care vorbeam prea mult, îi împărtășeam gândurile, foarte negre de altfel. A fost prima persoană în fața căreia mi-am descărcat sufletul. Fata era descumpănită de lipsa oricărui simț religios la mine. Ai ei erau foarte religioși, poate sectanți pocăiți, religia era pentru ei ceva extrem de serios. Trăia printre rugăciuni, pomeni, posturi, drumuri la cimitir, unde aveau mulți morți. I se părea de neacceptat că eu nu aveam credință în Dumnezeu și o punea pe seama unui uriaș deficit de cunoaștere. Nu credeam pentru că nu știam, zicea. Îmi plăcea că mă făcea ignorant. Îmi plăcea ea, de fapt, foarte tare. Eram îndrăgostit pe bune, numai la ea mă gândeam. Zicea că sunt jumătate om, nu om întreg. Chestia mă amuza. Făceam și pe teribilul, și lansam spre urechile ei diverse blasfemii la adresa iubitului ei Iisus, a Fecioarei Maria, contestam învierea lui Lazăr, ca pe o mare prostie, în general miracolele le făceam praf. Imaculata concepțiune îmi stârnea râsul, la fel coborârea în mormânt, când aproape plângea. Era impresionabilă și nimic nu o emoționa mai tare decât Iisus. Golgota, suirea pe cruce. Eram cam porc, recunosc azi. Insensibil la ce simțea ea. Când mă porneam cu prostiile, se supăra și rămânea mută. Dar nu îmi întorcea spatele, continua să pășească alături,

în tăcere. Mă asculta, și pentru asta o iubeam. Mă făcea cu tăcerea ei să mă simt vinovat și ticălos. De altfel, nu era vorbăreață, dar cu unul ca mine chiar că nu scotea un cuvânt. Care ar fi fost acela?

Într-o zi a adus în ghiozdan o Biblie și mi-a pasat-o odată cu un sendviș. M-am temut pentru ea, dacă o prindea vreun profesor că a adus Biblia în liceu, i-ar fi confiscat-o. O punea în discuție UTC-ul sau i se scădea nota la purtare. Erau câțiva zbiri care se ocupau cu treburile murdare, ne supravegheau ca să păstrăm puritatea rândurilor. De ei te temeai când apăreau pe holuri. Totuși, contextul era așa și așa. În 1967–1968, Bucureștiul era ceva mai deschis, mai tolerant. Nu va dura, în iulie 1971 perioada se va încheia cu o revoluție culturală. În ziua aceea, cum ziceam, mi-a pasat un sendviș. Știa că nu am niciodată nimic de mâncare la mine. Mi-a trecut și o Biblie. Când am ajuns și am deschis-o, am găsit câteva pagini cu semn, îmi indicau ce trebuia să citesc întâi și m-am conformat. Așa am început să aflu lucruri, să îmi schimb gândurile și lumea. Făceam un pas în afară, *pericoloso sporgersi*. Amestecam în cocktail și altceva decât așa-zisele învățături ale ideologiei oficiale de până atunci, transmise prin toate canalele – ziare, manuale, televiziune, radio, cărți, ședințe UTC. Climatul era marxist-leninist, radical, stângist, infestat de clișee. Dacă nu aveai șansa (și cine avea) să pleci în Occident măcar o vreme, să vezi altceva, erai pierdut. Un prizonier. Îndoctrinarea nu avea limite. M-a salvat L. cu Biblia ei, cu discuțiile religioase purtate în lungi plimbări înfrigurate prin cartier. Aș fi vrut mult să scriu romanul unei întâlniri salvatoare a doi adolescenți – copii încă – prea speriați de ce li se va întâmpla în viață. Nu am reușit pentru că niciodată nu m-am îndepărtat. A fost tot ce am avut mai de preț în acei ani. Nu a durat, pentru că s-a mutat în alt cartier, îndepărtat, apoi în alt oraș, în altă țară. Fiecare s-a înscris pe orbita lui. Mi-a lipsit mai mult ca orice până târziu.

5

Pe când eram în școală, de multișor, 1 și 8 martie erau niște încercări grele. Le-aș spune eroice. Unii preferau să se scutească la cabinetul medical ca să nu vină la ore. Pe alții, părinții îi țineau cu treburi acasă. Ca să treci cu

bine datele astea, îți trebuia întâi imaginație. De 1 martie treacă-meargă, era Mărțișorul. Ieftin și bun. Toți elevii cărau în ghiozdane micile atenții puse cu grijă de părinți în celofan pentru fiecare profesoară cu care aveai ore în ziua aceea. Ca să scape de o cheltuială prea mare foloseau și mărțișoare din anii trecuți – mergeau perfect oricând. Diriga era tratată separat, cu o piesă deosebită, căutată de mame prin prăvălii. Cine avea degete harnice și pricepute le lucra în casă. Imaginați-vă că într-o clasă erau cam 30 de elevi, care ofereau 30 de mărțișoare. Cum suna clopoțelul și profa apărea de la cancelarie, depunea catalogul pe catedră. Atunci elevii năvăleau în jurul ei și o cadoriseau. Arătam ca într-un afiș de propagandă – profa înconjurată de elevi cu cravate roșii la gât. Recunoscători, bucuroși, curați ca lacrima. Era ceva. Până prin 5 martie, profesoarele umblau cu taioarele încărcate de mărțișoare. Apăreau în școală ca mareșalii sovietici după al Doilea Război Mondial, plini de decorații. Era chiar o problemă să-și țină coloana vertebrală dreaptă cu kilogramele pe ele.

Drama intervenea la 8 Martie – Ziua Internațională a Femeii, lansată de Clara Zetkin și Lenin. Întrebarea încuietoare era: Ce dracu' să duci profei? Nu era simplu. Și distracția costă, firește. Dacă veneai cu mâna goală sau cu un fleac, te făceai de râs în fața celorlalți. Funcționa și în școală o ierarhie socială: cei cu dare de mână, medii și sărăntocii. Nu putea nimeni să ignore așa-zisul eveniment. Se punea mare preț pe acea zi. Să-ți arăți prinosul de recunoștință, cum spunea limba de lemn. Sărbătoarea venea din URSS, din tradiția primului stat al muncitorilor și țăranilor. Arăta mai ales egalitatea femeii cu bărbatul. Superioritatea orânduirii comuniste. Vezi, Doamne! Și cât de prețuită și respectată era femeia în lagărul socialist. Soție, mamă, fiică, tovarășă de muncă etc. Se ascundea că era folosită pur și simplu ca brațe de muncă, la cratiță, pe șantiere, în birouri, unde era nevoie de muncă multă plătită prost. Am înțeles asta mai târziu. Cert este că în februarie se duceau campanii teribile pentru creșterea producției, pentru îndeplinirea planului cincinal. Să adunăm sticle goale, fiare vechi, hârtie etc. Se făceau mari mobilizări prin fabrici și uzine pentru 8 martie. Era o sărbătoare oficială. Una în șir cu altele – pretext pentru supramuncă, pentru campanii de tot felul. 1 Mai, 23 August, Ziua Recoltei, 7 Noiembrie. La est de Cortina de Fier o

duceam bucuroși și entuziaști dintr-o campanie într-alta, dintr-o sărbătoare într-alta. Mobilizați de partid și fericiți.

6

Jurnalul Annei Frank a fost una dintre lecturile care m-au maturizat cel mai mult. Întâi cred că am văzut filmul. Apoi mi-a căzut cartea ei în mână, *Jurnalul*. Povestea acestei fete și a jurnalului ei m-a afectat. Faptul că Anna Frank nu a avut nicio șansă, că a fost condamnată dinainte, faptul că a fost trădată, vândută de unul dintre apropiații familiei mi s-a părut lucrul cel mai odios, de neacceptat. Am rămas cu această imagine care mă urmărește și azi. Pot spune că nu am uitat nicio zi povestea Annei Frank. Am considerat de atunci trădarea și delațiunea cele mai sinistre trăsături ale naturii umane. (Tema nu m-a părăsit niciodată – am scris un roman, *Skepsis*, despre trădare, despre Iuda.) Să te duci la Poliție să raportezi e cât se poate de murdar și abject. Aici era vorba de faptul că în casa de alături se ascundea o familie de evrei.

Cred că sentimentele filosemite în mine s-au născut atunci. Probabil și din faptul că aveam în cartier, la școală, destui copii evrei și eram foarte bun prieten cu unii dintre ei. Cred că unul mi-a adus cartea. Pe vremea aceea făceam intens schimburi de cărți și le comentam. Aveam, cred, vârsta Annei Frank, 13 ani, și m-am îndrăgostit de ea, instant. A fost iubita mea secretă, este și azi. Am avut, am imaginea ei în minte. A victimei inocente trimise la abatorul istoriei. Abjecția era și mai mare pentru că Poliția însemna Gestapo, ocupantul străin care vâna evrei pentru a-i extermina. Când respectivul a trădat, știa că trimite la moarte familia Frank. Era, în fapt, un ucigaș. Într-adevăr, Anna Frank nu s-a mai întors. A murit de tifos la începutul lunii martie 1945, în lagărul Bergen-Belsen, înainte cu o lună ca lagărul să fie eliberat de trupele britanice. Cineva a ascuns jurnalul în 1944, când a venit Gestapoul. L-a înapoiat tatălui Annei, Otto Frank, singurul din familie care a scăpat viu din Holocaust. Prima ediție a *Jurnalului* s-a tipărit în 1947.

Nici până azi nu se știe cine a trădat. Am văzut/citit mai multe versiuni. Cea mai plauzibilă pare aceea că trădătorul ar fi fost un partener de

afaceri al tatălui Annei, care ar fi trădat pentru a rămâne proprietarul firmei. Evreii erau obligați să își arianizeze afacerile, adică să le predea unor olandezi sau germani. În 1944, mersul războiului se clarifica, victoria Aliaților se apropia, de unde și graba, impulsul trădătorului de a se descotorosi de adevărații proprietari. Poate scriu cu păcat și trădătorul este altul. Poate fi oricine și asta e problema. Olandezii au rămas cu această rană. De decenii acest stigmat a rămas intact. Olanda ar fi puțin mai fericită dacă ar afla numele trădătorului pentru ca acuzația să aibă un nume și să nu îi mai atingă pe toți. De fapt, nu e vorba doar de olandezi, ci de noi, ca specie. Când trădezi, mai ales când știi că acela va muri în urma denunțului tău, nu mai ești om.

7

Pe vremuri, 1 Mai era mare sărbătoare. Eram scoși cu școala, pionieri, cravate roșii la gât, bluze albe, curați. Ne adunam pe una dintre străzi și, pe jos, încolonați eram duși departe, în nordul Bucureștiului. Aici, vreme de zece minute, lumea trecea prin fața tribunei oficiale unde se găseau Gheorghiu-Dej, Bodnăraș, Maurer, Drăghici, Ceaușescu și alți tovi pe care îi aveam în clasă în fotografii pe perete, deasupra tablei. Aceiași tovi de la tribună făceau cu mâna poporului muncitor. Am uitat un detaliu: înainte de a trece prin fața tribunei oficiale se împărțeau buchete de flori artificiale și li se cereau nefericiților scoși din casă la ora aceea matinală să le ridice deasupra capului când treceau prin fața tribunei pline-ochi cu șefii noștri extrem de zâmbăreți și voioși.

Preferam să nu mă duc, copil fiind, și am reușit de cele mai multe ori să mă fofilez. Mi se părea mai interesant și mai puțin obositor să văd la televizor, alb-negru (TV Rubin 102, made în URSS, vă amintiți), la niște vecini care primeau copii de pe stradă să se uite la televizorul lor. Îmi plăcea mai ales parada sportivilor. Îmi plăcea și vocea crainicului care transmitea defilarea.

După ce se trecea prin fața tovilor și lumea își arăta prinosul de recunoștință pentru viața minunată de care se îngrijea partidul, mulțimea se risipea prin Herăstrău și Băneasa, la iarbă verde, unde se „dădeau" ieftin

mici, bere, cico, crenvurşti. Din loc în loc, orchestre înveseleau lumea. Asta până când secţia de propagandă a PCR a descoperit şmecheria cu staţiile de amplificare. Lumea era scoasă cu de-a sila. Cine nu se prezenta era tăiat din condică şi pierdea bani la salariu, chiar dacă teoretic 1 mai era zi liberă. În plus, era luat la ochi ca element nesigur. Puţini riscau... Multora – în cenuşiul vieţii acelui timp – le şi plăcea acest eveniment. Mai ales tinerilor. Era prilej de gagicăreală, de noi cunoştinţe, era distracţie cu voie de la Miliţie în nişte ani foarte cenuşii şi posomorâţi. Era altceva decât în restul anului. Era „ca şi cum" eram liberi şi fericiţi. O veselie simulată, o bună dispoziţie la comandă. O ieşire în decor de care azi destui îşi amintesc cu nostalgie. Nu de regim, firește, de anii tinereţii.

8

Dej a murit la 19 martie 1965, ora 17.53. Din 1 ianuarie 1948 era mai marele României. Moartea lui a dat naştere la nenumărate speculaţii, unele ajungând şi la noi, copiii. Aveam 13 ani, eram în clasa a VI-a. Mulţi au văzut în această moarte subită mâna Moscovei. Momentul mi-a dezvăluit ceva la care nu mă aşteptam. Cât a fost în viaţă era ocărât şi temut. Lumea l-a plâns. Profesoarele toate în doliu. Mie totul mi se părea cam ciudat. Am fost băgaţi într-o clasă şi puşi să ne uităm, supravegheaţi de profesori. Cum a fost scos sicriul purtat de tovarăşi pe umeri, din Palatul Regal, am urmărit şi un discurs, afară era destul de rece. Cortegiul a pornit pe bulevarde spre Parcul Libertăţii, fanfara cânta marşuri funebre, lumea pe trotuare şi în spatele afetului de tun. Nu-mi dădeam seama dacă lumea aceea cernită suferea şi era tristă sau simula, dacă era o comedie. Nu ştiu de ce, dar îmi venea să râd. Nu că mă bucuram că murise Dej, dimpotrivă. Dar mă făcea să râd lumea în poziţii tragice, cu gesturi caraghioase, pe care le văzusem alb-negru în comediile burleşti. Dacă aş fi fost acasă cu ai mei, nu printre străini (fapt care mă crispa, pentru că trebuia să-mi ascund sentimentele – de altfel, confuze) ar fi fost mai bine. M-aş mai fi animat, nu eram aşa mortăcios, cum stăteam înghesuit într-o bancă în clasa aceea şi urmăream, cu obrajii înfipţi în pumni, transmisia TV.

Nu înțelegeam cum ajunsese lumea să țină la Gheorghiu-Dej. Lumea în jur forfotea, unii nu mai puteau de bucurie, alții îl plângeau și îl căinau. Am bănuit, cât eram de copil, că lumea se temea mai ales de ce va urma. Cine îi va lua locul? Pentru că Dej – și mort – producea încă multă frică. Făceai în pantaloni când oprea mașina neagră în fața porții. Debutase în 1948 cu arestări și pușcării. Și prin Cartierul Obor, și la Bariera Vergului – unde ascultam comentarii și amintiri fără să vreau – făcuse ravagii. De bine, de rău, românii se învățaseră cu el, și el slăbise puțin șurubul după 1960, lumea cam știa la ce să se aștepte. Se învățase cu el. Aud și azi sălile congreselor scandând: „Gheor-ghiu-Dej! Gheor-ghiu-Dej!" Frica venea din faptul că aproape nu exista familie în care să nu fie măcar unul închis la pușcărie ori trimis la Canal pe motive politice. Alte întrebări care erau pe buzele tuturor în jur: „Vin rușii înapoi? Se întoarce Armata Roșie să ne blagoslovească?" Chiar dacă trecuse ceva vreme de când soldații sovietici plecaseră acasă la ei. Bărbații, mai ales, se întrebau. Profesorii se ascundeau de noi. Nu eram suficient de maturi să vorbească de față cu noi, nici să ne lase să participăm la discuții. Noi, copiii – în recreații, în dormitor, seara târziu –, tot despre asta vorbeam. Nu ne mai feream de profi, de pedagogi, de străini.

Fiecare avea o poveste despre felul cum ajunsese să învețe la internat. Toți visau să se întoarcă acasă. Urau internatul. Să scape de acolo. Poveștile spuse seara târziu erau un refugiu pentru cei din familiile cu probleme – ele își dădeau copiii aici. În alte școli nu erau primiți. Adesea, problema era chiar asta – o rudă în pușcărie din motive politice. Poate că Dej era iubit pentru că de vreo doi-trei ani rudele închise veneau acasă. Când ne strângeam la dormitor, și mai ales după ce se stingea lumina, începeau poveștile. Unul povestea, ceilalți ascultau în liniște. Marele pericol era pedagoga. O femeie înaltă, trecută de prima tinerețe, cu părul oxigenat, strâns coc la spate. Fuma țigară de la țigară, avea o voce tabagică. Dormea în cămăruța ei, pe culoar. Când se întâmpla să plouă, auzeam picurii lovind țiglele. Pedagoga pornea în inspecție prin dormitoare. Erau ca niște vagoane, se înșirau unul după altul, 20–30 de paturi de fier în fiecare. Mergea șontâcăit, se rezema într-un baston. Când se apropia periculos, unul dintre ai noștri,

pus anume în ușă, striga: „Șa-se!" și povestitorul tăcea, se făcea liniște. Ne prefăceam că dormim. Nu convingeam întotdeauna, mirosea că ceva nu era în regulă și trecea printre paturi. Se oprea, dădea pătura brusc la o parte cu bastonul și te găsea. De pildă, descoperea că citești la lumina lanternei. Urmau un perdaf și o pedeapsă: să faci de planton peste rând, rămâneai trei ore fără somn. Dacă era grav, făceai curat în dormitoare dimineața, în loc să mergi la cantină să iei micul dejun. Era expertă în a inventa pedepse și le dădea cu mare plăcere.

Așa am schimbat impresii despre moartea lui Dej. Într-o seară târziu, pe întuneric, ciulind urechile, nu cumva să apară pedagoga. În seara următoare a fost la fel. Și de data asta (pesemne îngrijorată sau din ordin) ne-a lăsat să vorbim după stingere, fără să mai administreze pedepse – specialitatea ei. Am vorbit până când lumina a albit lucarnele. Da, Dej murise. Ce se va întâmpla cu noi, cu părinții? Ce va fi!?

Kremlinul căuta un înlocuitor pentru Dej ca să scape de un vasal indisciplinat. Intrigile înlocuirii lui Hruşciov cu Brejnev (octombrie 1964) îi ținuseră pe sovietici ocupați. În ianuarie, Dej participase la Varșovia la o întrunire cu șefii statelor comuniste din Europa. S-a spus că fusese iradiat, iar cancerul lui galopant își avea aici cauza. Altă versiune susține că iradierea lui Dej a început mai devreme. O piatră misterioasă primită cadou, care se afla pe biroul lui Dej, era o bucată de uraniu. Era expus câteva ore pe zi iradierii. Mai mulți colaboratori ai lui Dej au murit de cancer în perioada următoare. Coincidență? O altă versiune susținea că boala fatală s-a declanșat mai devreme cu un an, dar cei rămași fideli Moscovei din anturajul lui nu au luat măsurile necesare pentru a-l îngriji. Mai mult, au fost chemați doctori sovietici. I-au administrat un tratament nepotrivit care i-a grăbit moartea. Orașul se umpluse de zvonuri, toate imaginate de frică. Ajungeau până la marginea orașului, la Gara de Est. Timpul făcea un salt în gol.

CAPITOLUL 4

1

Bunicul meu matern, Filip, a fost cel mai influent personaj la vremea copilăriei mele. Dominator, având un fizic masiv, nu îi ieşeai din cuvânt. Semăna cu un star de la Hollywood din anii '40, Clark Gable. A fost un pasionat jucător la Loto. Conversaţiile lui favorite se învârteau în jurul unor abstracţii din care nu înţelegeam nimic. Nici mama şi nici tata – nepăsători faţă de pasiunea lui. Altfel, om respectabil, raţional, sever. „Neamţul", cum îi ziceam uneori, vedea cu ochii minţii numere, combinaţii, înşiruiri, repetiţii... Numerele erau nişte personaje, aşa li se adresa – făţarnicul 6, fidelul 15, seriosul 31... A sperat toată viaţa să câştige la loto. Era o chestiune de prestigiu, să-l invidieze vecinii. Pentru el, a juca la loto era o ştiinţă. Trebuia să vii de acasă în agenţia loto cu numerele pe care voiai să le joci. Astfel se comporta un jucător adevărat, spre deosebire de ageamii, cei care jucau întâmplător şi fără doxă. Nu aveai voie să bagi degetele în săculeţul de pânză cu năsturaşi de lemn care aveau înscrise cele 49 de numere. Săculeţul de pânză se găsea la îndemână pe tejgheaua agenţiei din colţul străzii. Nimic mai simplu să te faci om! Ieşeai de pe Popa Lazăr, pe Avrig, ajungeai la un scuar cu bănci. La colţ, pe mâna stângă, se afla o prăvălie în rând cu altele – alimentară, reparaţii încălţăminte, parcă şi o frizerie. Avea două vitrine strâmbe şi cam murdare. Podeaua era frecată cu petrosin. Aici fusese până la război tot o agenţie pentru jocuri, se numea după patron, „Stănoiu". Mama fusese cu fata lui în clasă, mi se pare, şi reuşea să câştige premiul întâi mai în fiecare an. Mi-a povestit cu mândrie toată viaţa cum o depăşea

la învățătură pe fata aceea adusă la școală cu mașina de un șofer în uniformă, care avea servitori și învăța pian acasă. Mama era o fată simplă, dintr-o familie modestă. Cealaltă, o burgheză înstărită. Mama a păstrat urmele inferiorității ei de clasă până târziu, nu i-a trecut nici după 1989. Nu s-a vindecat niciodată de acest complex. Unde fusese Agenția Stănoiu, în anii '50–'60 se găsea Loto Pronosport.

Mai ales după ce Taia a ieșit la pensie – prematur, pe caz de boală, a făcut un atac cerebral – și-a găsit în loterie și în numerele misterioase o preocupare... Se plictisea în apartamentul de două camere pe hol, unde locuia în comun cu încă o familie plasată de Spațiul locativ. O familie de două persoane (Maia și Taia) avea drept la o singură cameră. Era mai bine, mai larg în Popa Lazăr din Obor. Fuseseră evacuați de aici – o adevărată dramă. După pensionarea forțată, Taia avea timp berechet să facă socoteli și să viseze la câștiguri fabuloase. Se gândea la numerele lui câștigătoare în fiecare zi a săptămânii. Încerca să ghicească ce numere vor ieși la următoarea extragere. De asta depindea totul. Cum se apropia ziua cea mare, joia, am impresia, nu mai avea liniște. Se învârtea nervos prin casă, dar și plin de speranță. Joi seara asculta lipit cu urechea de radio când se transmiteau numerele câștigătoare. Un ritual. Ziua hotărâtoare. Îl vedeam, când asistam uneori la scenă, cum – pe măsură ce crainicul anunța numerele – se dezumfla și bombănea tot mai nemulțumit. Era ca un copil căruia îi lua cineva jucăriile. Ceva se întâmpla de fiecare dată și schema lui nu ieșea. Vineri era trist. Sâmbătă începea să refacă socotelile. De fiecare dată părea că a înțeles, în fine, unde greșise (de exemplu, de ce ieșise 14, și nu 35). *Next week* era sigur că va nimeri combinația fericită.

Se așternea iar pe calcule savante după o gazetă care dădea săptămânal statistici, scheme de câștig, făcea biografia preafericiților milionari loto. Taia se vedea în broșura aceea cu o poză pe copertă, zâmbind fericit cu un teanc de lei-hârtie în brațe. Gazeta se vindea la agențiile loto din oraș. Taia citea asta, nu Biblia. Râdea de superstițioșii care se duceau la biserică să se roage la Dumnezeu să le îndeplinească dorințele. Inclusiv aceea de a nimeri combinația câștigătoare care i-ar fi umplut de bani. Ca să-și cumpere neprețuita gazetă, se ducea lunea la agenția loto.

Aici găsea alți jucătorii pasionați din cartier și chibițau. Uneori, Maia se ducea după el să-l aducă acasă. În calculele lui obscure s-ar fi mulțumit să câștige și o mașină – Pobeda, Fiat 500, Wartburg – dacă tot rata marele premiu în bani. Dar în esență dorea bani ca să-și cumpere o căscioară la mahala, prin Giulești, unde avea și niște rude. Avea un prieten din copilărie, domnul Mazilu. Stătea la curte, scăpase de demolare (Taia nu reușise, fabrica SET se extinsese și fusese mutat silit din Obor, pe Bulevardul Muncii, vizavi de Stadionul „23 August"). De la casă cu curte la bloc era o decădere și nu s-a adaptat niciodată. Îi plăcea să stea la taifas în curtea din Giulești a domnului Mazilu o zi întreagă. Jucau table, cărți, se amuzau printre pisici și câini. Când i se făcea de ducă, Taia lua tramvaiul de dimineața devreme și traversa orașul pe traseul Obor – Giulești să regăsească paradisul pierdut. Venea acasă pe seară, înviorat.

Nu-mi amintesc să fi câștigat vreodată ceva, deși nu a fost săptămână în care să nu-și fi depus la agenția Loto numerele alese după o știință pe care numai el o înțelegea, dar care, din păcate, a ratat de fiecare dată.

2

Pe 15 septembrie începeau școlile. Vacanța de vară, de trei luni, se termina și trebuia să îmbrăcăm din nou uniforma. Civilia din timpul verii se încheia. Unii mai aveau și belele, cum ar fi corigențe și chiar repetenții. Astea erau niște instituții serioase care ne înfricoșau. Nu am avut onoarea să rămân repetent, nici corigent în doisprezece ani de școală. Nu mă lăsam pe toamnă pentru că nu aveam chef să-mi stric – tocind la mate sau fizică – bunătate de vacanță. În plus, îmi plăcea cartea, era refugiul meu împotriva unei copilării nu prea fericite. La începutul lui septembrie îmi căutam uniforma. Când am trecut în clasa a IX-a, mi-a cumpărat tata una de la un magazin din Obor. Am purtat-o tot liceul, deși de la un an la altul creșteam în înălțime și îmi rămânea tot mai mică. Prin clasa a XII-a arătam ca un struț, cu manșetele mai sus de glezne și mânecile scurte de mi se vedea ceasul. Unul vechi sovietic, dăruit de tata când am intrat la liceu, era din garderoba lui. Am avut o dispută pe tema asta, pierdută de mine,

firește. Voiam un ceas nou, nu vechitura aia. Nu aveam niciun chef să port Pobeda. Am acceptat darul oftând. Acasă i-am scos capacul, i-am pictat cadranul în culori țipătoare, cu flori hippie. Am mascat marca made în URSS din anii '50. Tata s-a prins de fază în timpul unei vizite pe care i-am făcut-o. Ai mei erau divorțați și ne vedeam la una-două săptămâni, duminica, acasă la el, într-un bloc vizavi de patinoarul „23 August", unde se mutase. M-a bodogănit și m-a făcut capsoman. Eram.

Mama îmi spăla uniforma și o călca. Pe vremea aceea nu aveam mașină de spălat. Se freca în cadă, după ce se lăsa la înmuiat o zi. Stofa era proastă, se spăla-freca greu, de călcat era și mai dificil. Vara mă înnegream pe gârlă la Flax. Toată adolescența nu am pupat o zi de mare din lipsă de fonduri. Eram curios să văd cum îmi vine uniforma – cu cămașă albă și cravată, cu matricola nesuferită pe umăr. Era obligatorie și vizita la frizeria de la Bariera Vergului. Tunsul era o operație pe care o detestam din toată inima. Nu doar pentru că voiam să port părul lung, dar și pentru că tocita mașină și foarfeca frizerului mă ciupeau. Nu era nicio plăcere. La final mă întreba dacă e bine, privindu-mă prin oglindă. Mă răcorea făcând vânt în jurul capului meu cu prosopul. Îmi dădea apoi cu o măturică pe ceafă și eram gata. Săream de pe scaunul rotitor, moment care îmi plăcea – furam o rotație, din partea casei. Mă îndreptam spre casierița din colțul acelei încăperi pline cu oglinzi. Scotoceam prin buzunare, plăteam, cred, 5 lei. Nu-mi mai amintesc cât costa... Aveam și 2 lei bacșiș pentru frizerul care mă chinuise. Frizeria era plină de elevi care începeau școala. Ce peisaj, o tristețe!

A doua zi, 15 septembrie, strada se anima brusc după o vară în care picotise în praf. În curtea școlii se adunau profesorii pe treptele de la intrare. Elevii erau așezați în careu, pe ani și clase. Mai erau prezenți, în număr destul de mare, părinții copiilor – mai ales din clasele mici. Aveau brațele încărcate de buchete de flori – trebuiau plasate la timpul potrivit diriginților, de obicei femei. Mai erau și aparatele foto care luau imagini ca să rămână în amintire. Erau părinți care fotografiau, dar și fotografi oficiali aduși de școală. Ăștia făceau o afacere având sute de comenzi pe clișeu. Câți elevi avea o clasă? Fiecare poză se cerea plătită, nu era ieftin

dacă voiai să-ți fie imortalizat copilul. Părinții erau cu emoția, cu febrilitatea, cu cheltuiala și creau atmosfera sărbătorească. Unul dintre motivele pentru care nu-mi plăcea „deschiderea anului școlar" era că mama și tata nu participau niciodată, erau mereu ocupați în acea zi.

Steagul fâlfâia pe catarg. Din stația de amplificare se auzeau marșuri. La ordin se făcea liniște. Băteau tobele, sunau trompeții detașamentului de pionieri. Încercasem cândva să mă exersez ca toboșar, dar ratasem – nu aveam talent. Erau minutele după ce se cântase imnul la stația de amplificare. Copiii încercau să adauge vocile, dar nu ieșea nimic onorabil. Era ca atunci când orchestra își acordează instrumentele înainte de concert. O hărmălaie de nedescris. Imnul trecea repede și se ajungea la discursuri. Directoarea, tovarășa Iordan, cineva de la raion/sector, de la Învățământ, un părinte. Chiar și un elev mai răsărit citea câteva cuvinte dintr-o foaie. Se pasau florile de la părinți la profesori. Lucrurile se cam încheiau aici. Se trăgeau în continuare fotografii, se iscau conversații. Lumea se grăbea. Părinții să ajungă la serviciu, elevii să intre la clasă. Asta era tot.

3

Mai '68, mă găseam cu colegii de clasă din Liceul nr. 39 adunați cu japca de profi pe Kiseleff. Ne îngrămădeam pe trotuare, flancați de securiști și activiști de la UTC și PCR, ăștia foarte transpirați și nervoși. La un moment dat, dinspre Casa Scânteii a apărut coloana oficială – o mașină deschisă sau două, cu inși în spatele unor camere TV și aparate foto, apoi un pâlc de motociclete ale Miliției. S-a pornit o agitație neobișnuită, câțiva tipi au mobilizat mulțimea să-și arate prietenia față de „înalții oaspeți", asta era formula. Chiar că era înalt generalul, măsura peste 1,90. De Gaulle venise în vizită oficială în România într-un complicat joc de biliard politic, privind mai mult spre Moscova și Washington decât spre București. Noi, în uniforme de liceu, croite din doc ieftin, bleumarin, cu matricolele cusute pe braț, tunși regulamentar, ne bucuram sincer, ceea ce nu ar fi fost cazul dacă ar fi venit Brejnev sau unul dintre sateliții Kremlinului, Gomulka sau Jivkov. Ne bucuram să vedem un lider

occidental important și speram că vizita lui va aduce o deschidere spre Vest. Asta nu avea nimic de a face cu agitația haotică a tipilor la cravată și costum care ne flancau.

Așa l-am zărit pe generalul de Gaulle câteva clipe, era mai înalt cu un cap decât Ceaușescu și decât toată lumea. Nu-mi amintesc exact dacă purta sau nu celebrul chipiu desenat de toți caricaturiștii lumii. Din fericire, coloana mergea destul de încet. Nu au coborât pentru o baie de mulțime, dar amândoi liderii erau zâmbăreți, bucuroși să fie bine primiți. Românii încă își mai puneau speranța în Ceaușescu. Politica de emancipare de Kremlin, deschiderea spre Occident îi aduseseră destule simpatii. Ne găseam înainte de invazia Cehoslovaciei și de discursul lui de la balconul clădirii CC al PCR. Ne găseam înainte de revoluția culturală de inspirație nord-coreeano-chineză declanșată în 1971, și înainte de delirul de grandoare care l-a cuprins în anii '80.

Coloana rula destul de încet ca de Gaulle și Ceaușescu să se bucure de miile de steguțe tricolore românești și franțuzești care se agitau deasupra capetelor. Să citească în voie bannerele și să asculte (dulce ca mierea) scandările de salut. Textele ne fuseseră furnizate pe niște bucățele de hârtie cât palma. Mă aflam în dreptul Muzeului Satului. I-am urmărit pe cei doi cu privirea până când au trecut de Arcul de Triumf. Când gașca s-a spart, ni s-a spus că suntem liberi. Cam nasol, pentru că fuseserăm aduși cu niște autobuze și ne gândeam că la fel se va petrece și la plecare. Tovii își făcuseră treaba, păreau fericiți, scăpaseră cu bine. Cât despre noi, liceenii, Dumnezeu cu mila, să ne descurcăm cum om ști! Nu era târziu, am intrat la Muzeul Satului, așa l-am vizitat prima dată. Locuiam departe, dincolo de Bariera Vergului, până aici, în nord, nu ajungeam decât rar. Mâncai o pâine pe drum. Unul avea o chitară, erau și câteva fete cu noi, care au scos niște sendvișuri, ne-am distrat bine. Am ajuns acasă târziu.

Mulți ani după acel mai '68 am aflat semnificația și contextul vizitei. Chiar atunci studenții la Paris baricadaseră Sorbona și bulevardul Saint-Michel. Poliția a intervenit în forță și confruntarea s-a declanșat. De Gaulle a trebuit să își scurteze vizita. Tot acel an 1968 a fost unul al

revoltei. La București urmăream evoluțiile protestelor din SUA, Germania, Italia, Polonia – de departe, ca și cum trăiam pe altă planetă – prin radio, zvonuri etc. Lumea românească s-a împărțit în două. Unii țineau partea generalului care prin vizita lui dăduse un sprijin politic pentru „independența României față de Moscova". Alții se alăturaseră cu sufletul studenților protestatari de la Sorbona care îi cereau să plece de la putere. Atunci am fost net de partea studenților, doream căderea regimului de Gaulle. Azi gândesc exact pe dos, protestele studenților din mai '68 de la Paris au fost o prostie, se cam săturaseră de bine. Personajul istoric, tragic chiar, al momentului a fost generalul de Gaulle, care se întâmpla să aibă și toată dreptatea de partea lui. Azi nu cred că a făcut bine că a venit la București. I-a dat apă la moară lui Ceaușescu, care începea să se creadă un lider de anvergură mondială, numai pentru că se întâmpla să dea mâna cu de Gaulle, Nixon, Brandt, Mao, Brejnev etc. Știm azi că generalul nu îl aprecia deloc, dimpotrivă.

4

Occidentul diavolesc se strecura în viața cuiva care trăia la est de Cortina de Fier. Cu blugi, chewing gum, mai rar cu o motocicletă sau o mașină. Chiar și mai modest – dar cu atât mai periculos –, cu o pereche de ciorapi de nylon sau lame de ras Gilette. Pe la 12–13 ani m-am amorezat de muzica Beatles-ilor. Așa am făcut cunoștință cu Occidentul. Nu mai știu cum s-a întâmplat. Cred că un coleg de clasă a adus un vinil, single, o piesă pe fiecare față. Mă găseam la internatul de la Voila (lângă Câmpina), aici am învățat în clasa a VII-a. Tatăl colegului, bănuiesc, era diplomat și lucra la o ambasadă în Occident. Era internat cu mine pentru că părinții nu aveau cu cine să-l lase acasă. Am ascultat discul în cancelarie – blasfemie! Provocare! Eram elev de serviciu, purtam o banderolă pe braț și-mi dădeam importanță. Singurul pick-up al școlii, o gioarsă sovietică, se afla în cancelarie, pe un raft. Amicul a scos discul din ghiozdan, a ridicat acul... Ce a urmat a fost un șoc pe care îl țin minte și azi. „Ce e asta?" l-am întrebat. „Ceva după care se înnebunește toată lumea!" mi-a

zis. Sunetul era total diferit de tot ce ascultasem. Aparatul de radio de acasă era o vechitură din anii '40. Apoi am avut un radio rusesc adus de tata la o zi de salariu. O hărăbaie cu pick-up deasupra. Ne lipseau plăcile, așa că pick-upul nu prea era întrebuințat. Plăcile stăteau cocoțate pe șifonier. Nici nu ajungeam la ele. Plăci – așa li se spunea discurilor. Dacă îți scăpa din mână se spărgea, se făceau din ebonită. Cum erau scumpe, era o pagubă. Îți părea rău după ele. Aveam numai câteva, supra-ascultate, tocite și zgâriate. Bani pentru altele nu se găseau. Un Mozart cu menuete, Ceaikovski și alt rus, parcă Glinka. Aveam și câteva basme, unul era „Ursul păcălit de vulpe", pe care l-am ascultat de atâtea ori că îl știam pe dinafară.

Iată, îmi ieșea dinainte Beatles. Radio București nu difuza asemenea muzică. Era interzisă – reprezenta decadentismul burghez. Nu trebuia ascultată pentru că avea efecte nocive asupra ta. Te zăpăcea, îți creșteau instantaneu urechile – asta când nu rămâneai surd. Regimul de democrație populară veghea să fim feriți de orice influență din Vest. Persoane serioase vorbeau despre pericolele venite pe calea muzicii de dans. Nici nu era dans, ci o scălâmbăială. Muzica subversivă ajungea la București clandestin. Astfel, Occidentul ți se strecura pe sub ușă și-ți acapara sufletul. Occidentul era dușmanul păcii. Într-o zi, când proletariatul va ridica baricade pentru bătălia finală, o să-l distrugem. Se spunea că Beatles, Elvis, Rolling Stones etc. excitau instinctele primitive ale omului.

Îmi aduc bine aminte un număr al revistei *Flacăra* – publica un articol pe mai multe pagini despre nenorocirea care cuprindea tânăra generație din Occident din cauza acestei muzici otrăvite – *beat*, rock-and-roll etc. Sălile de concert erau devastate acolo unde cântau Beatles și alții ca ei. Când se rupeau scaunele, patronii sălilor de concert se considerau norocoși c-au scăpat ieftin. *Flacăra* scria că se declanșase o adevărată isterie care zdruncina creierii fragili ai adolescenților. Poliția intervenea și se produceau nenumărate incidente. Asta se lega de consumul de alcool și de droguri. Era un dezmăț, moravurile se prăbușeau cu repeziciune, semn că și capitalismul își trăiește ultimele zile. Occidentul intrase într-o criză, din care nu-și va mai reveni. Rochiile și fustele se scurtaseră

nerușinat până la fese. Se foloseau pilula și alte metode contraceptive, ceea ce va duce la depopularea Vestului până la sfârșitul secolului XX. Eliberarea sexului era o capcană enormă. Societatea de consum era pe ducă. Dansurile erau o maimuțăreală ca la zoo. Ținuta la fel – bărbații umblau ca fetele cu părul lung, pantalonii se purtau strâmți, fustele erau mini. Așa arăta Apocalipsul. Textele Beatles-ilor, scria *Flacăra*, îndemnau la distrugere, la înarmare, la sinucidere și făceau apologia războiului și a capitalismului. Jurnalistul se întreba: „Unde duc toate astea?" Tineretul occidental era debusolat. În schimb, cel din patria noastră era ferit de asemenea tentații, trăia fericit îndeplinind visul lui Marx, Engels și Lenin.

Dovada decadentismului era ceea ce declarase John Lennon: „Beatles-ii sunt mai populari decât Isus!" De aici ieșise un scandal imens. Cei patru au anulat mai multe concerte în SUA, discurile lor au fost incendiate în piețele mai multor orașe din sudul SUA. Au avut loc – anunța TASS – manifestații de stradă împotriva formației. KKK a amenințat cu represalii. Magazinele care vindeau Beatles au fost atacate cu sticle Molotov. De altfel, scria *Flacăra*, succesul formației încetase. Discurile zăceau nevândute pe rafturi. Sălile rămâneau goale, patronii lor au contramandat mai multe spectacole din turneu. Să fii jurnalist pe atunci la București îți cerea să ai imaginație (nu informație) și să te ții de linia partidului. Articolul cu pricina era însoțit de fotografii. Așa i-am văzut prima dată pe John Lennon, Paul McCartney, George Harrison și Ringo Star. M-am hotărât pe loc să îmi las plete și să îi cer tatei să-mi ia o chitară. În rest, nu eram în pericol de contaminare. Distanța dintre Bariera Vergului și Liverpool era cosmică.

Pentru Beatles am avut prima experiență – dintr-un șir lung – cu Organele. Ajunsesem în liceu, în clasa a IX-a sau a X-a (1967–1968), cineva mi-a pasat adresa unui fan club din Londra. Naiv, am trimis o carte poștală să cer o fotografie cu autograf. Spre mirarea tuturor din gașcă, am primit după șase luni fotografia cu cei patru, plus autografe, tipărite, nu originale, dar tot era ceva. Câteva zile mai târziu, un maior de Miliție de la secția 9 a bătut la ușă. Mama era singură acasă. Maiorul a întrebat-o unde e soțul. Nu am, sunt divorțată. Maiorul i-a dat deja o

notă proastă mamei. A continuat: de unde aveam adresa, cum am trimis cartea poştală la Londra, dacă mai corespondam cu cineva din străinătate? Mama nu ştia nimic, maiorul nu a crezut-o. Nimerise într-un cuib contrarevoluţionar. Mama s-a speriat foarte tare, a plâns. Nu în faţa uniformei albastre, ar fi fost umilitor pentru ea – era mândră. A vărsat lacrimi numai după ce maiorul a plecat. Când m-am întors de la liceu, mi-a povestit ce vizită primise. Sigur nu-l tratase cu dulceaţă de vişine şi apă rece. „Şi fotografia?" am întrebat. „A confiscat-o maiorul." Am auzit-o zicând, blândă cum era: „Are doi copii acasă". Mama avea nişte intuiţii extraordinare. Luase cartea poştală cu Beatles ca s-o dea copiilor lui, nu ca să întocmească dosar împotriva mea. Cert este că nu a mai revenit să ceară alte informaţii sau să semnez vreun document, să ne dea o amendă – de asta mă temeam cel mai mult în sărăcia în care trăiam. Nu am fi avut de unde s-o plătim. Am plătit-o cu cartea poştală cu chipurile celor patru Beatles.

5

Toată copilăria mi-a fost bântuită de obsesia unui atac cu bombe atomice asupra Bucureştiului. Fără întreţinerea acestei isterii, Războiul Rece sovieto-american nu ar fi existat. „Coexistenţa paşnică" – mitul anilor '50–'60 – ar fi dispărut în desuetudine repede dacă nu existau în jur strigoii războiului înarmaţi până în dinţi. În anii de după Ialta şi Potsdam, SUA şi URSS se înarmau pentru a-şi susţine economiile în marş, unii, pentru a se reface, ceilalţi. Dar şi pentru ca populaţia să stea cuminte. În plus, Occidentul se temea teribil de scenariul „revoluţiei mondiale bolşevice", ca la sfârşitul Primului Război.

Generaţia mea a fost turtită de campaniile de presă – nu se mai terminau. Până şi în anii '80 am avut parte de aşa ceva. Am fost scoşi atunci în stradă să defilăm pentru menţinerea păcii, împotriva cursei înarmării. Asta era ceva nou, de obicei se scandau lozinci de 1 Mai, 23 August, 7 Noiembrie, în cadru organizat. Atât. De data asta am fost scoşi să defilam fără o dată aniversară, în 1986, pe marile bulevarde cu „oamenii

muncii". Am arătat îngrijorarea noastră față de cele două mari puteri care nu se mai potoleau să-și crească bugetele de înarmare. De fapt, era un cot administrat de Ceaușescu în coasta Kremlinului – a dorit s-o facă pe nebunul și a ieșit din rânduri. D-asta am răgușit în acea zi.

În copilăria mea era diferit. Teza era că numai americanii ațâțau la război. Ei erau „cavalerii întunericului și distrugerii". Ei amenințau pacea și bunăstarea omenirii întregi. Se spera să devenim – sub bombardamentul propagandei din *Scînteia* – antiamericani, „omul nou" gata să se sacrifice pentru viitorul omenirii, care, firește, era vopsit în roșu, ca ouăle de Paște.

Mai era un aspect care a generat marșul păcii din 1986. Anii '80 cunoșteau o penurie fără precedent. Dacă n-ar fi fost cartele, ar fi fost ca în vremea lui Antonescu – circula un banc. Dar atunci era război! Magazinele alimentare erau literalmente goale. Mai găseai în rafturi sticle de șampanie proletară Zarea, creveți vietnamezi și conserve cu ardei umplut, numite balastru, atunci când erau refuzate la export. Da, se reintroduseseră cartelele. Dar nici așa nu găseai ce să cumperi – se exporta totul pentru a fi plătite datoriile externe făcute fără cap de Ceaușescu. Nu le ceruse nimeni datoriile alea, dar se grăbea, ca fata mare la măritat. Se simțea umilit că era dator...

Marota cu care eram îndoctrinați de mici, de la grădiniță, era atacul cu bombe atomice asupra a două orașe japoneze – Hiroshima și Nagasaki, în august 1945. De câte ori nu ni s-a repetat povestea avionului *Enola Gay*? De câte ori nu ni s-au arătat groaznicele imagini cu victimele bombardamentului atomic, statisticile celor 70 de mii de morți din ziua loviturii? „Iată ce au făcut americanii!", ni se spunea ca să ni se zdruncine admirația față de ei, admirație pe care o nutreau toți copiii de pe stradă. Ni s-a vorbit des despre decizia „criminală" a lui Harry Truman, despre zborul nocturn peste oceanul Pacific al acelui bombardier, despre dezastrul care a urmat. Obsesiv! Când americanii erau atacați pentru a satisface nevoile de propagandă sovietice, ni se aducea aminte de Hiroshima și Nagasaki. Kremlinul avea nevoie punctual de acele imagini terifiante cu victimele bombelor atomice pentru a-i demoniza pe americani, cu oameni arși, cu case spulberate...

La școală, în anii '60, se preda „Surâsul Hiroshimei" (apărut în 1958, un an înainte să intru în clasa întâi), de Eugen Jebeleanu, poet oficial al epocii. Nu-mi mai amintesc dacă era în manualele de literatură. Dacă nu era, atunci sigur se găsea pe lista lecturilor obligatorii. Se prelucra în clasă la dirigenție. Tema „atomică" trebuia bifată și tot ce se găsea disponibil era „Surâsul Hiroshimei". Nu am reușit niciodată să-l citesc până la capăt deși m-am străduit de frica profei de română. Era un poem traversat de sentimente antiamericane ferme. Un poem discontinuu, cu versuri abrupte, greoi la citit, cu imagini repetitive. Semăna mai curând cu un editorial din *Scînteia* sau *Pravda*, decât cu literatura. Alinia în pagină ororile neimaginate din acele zile de august 1945 când intram brusc în era atomică. Viața de pe pământ, ni se explica, putea dispărea de atunci începând în fiecare clipă... D-aia trebuia noi să strângem cureaua la mâncare și confort, și să ne înarmăm neabătut sub protecția Armatei Roșii, îndrumați de partidul comunist.

Pe la începutul anilor '60, într-un moment de criză, eram iar amenințați că americanii aruncă bomba peste țara noastră iubitoare de pace. Isteria ajunsese la cote maxime. TV dădea imagini cu nebunia made în USA. Americanii de rând își construiau adăposturi antiatomice individuale prin grădini. Își puneau la adăpost familiile – dacă ar ataca rușii. Ceea ce era o certitudine. Dacă nu e azi, va fi mâine. Povestea asta se transformase într-un uriaș business. Cei care aprovizionau cu beton armat, cu alimente, cu medicamente, cu măști de gaze, cu iod au făcut averi. Între NY și Los Angeles se difuzau zilnic filmulețe cu exerciții – ce facem dacă suntem atacați de ruși?! Trebuie să ne aruncăm sub mese și să ne ghemuim. Să avem o sticlă de apă alături. Crainicii televiziunii române erau sarcastici, asta când nu înfierau cu mânie proletară pregătirile de război de peste ocean. Pe micile ecrane vedeam o populație speriată de iminența unui atac nuclear sovietic care va nimici SUA.

Dar frică ne era... Vizavi de blocul unde locuiam se găsea un parc cam părăginit. Acolo am ales noi, copiii de pe stradă, să săpăm adăposturi antiatomice, niște biete gropi în care trebuia să ne facem covrig când vor apărea pe cer avioanele yankeilor – firește, precedate de sunetele

sirenelor. A început anul școlar și pregătirile noastre de război s-au dus dracu'. Dar au rămas adulții să facă exerciții de apărare antiaeriană, să vegheze cerul cocoțați pe acoperișurile clădirilor, să facă gărzi duble la fabrică. Îi așteptam pe americani. Ca de fiecare dată, nu au venit.

6

Am fost tulburat la începutul lunii decembrie 1967 când televiziunea română a anunțat, la telejurnalul de la 19.00, că s-a efectuat primul transplant de inimă. Spre deosebire de obișnuita penurie de informații, de data asta abundau. Era vorba despre Africa de Sud, un spital din Capetown, Groote Schuur. Întâi că nu știam ce e aia grefă sau transplant. În plus, povestea se petrecea în Africa de Sud, ceea ce însemna apartheid – capitalismul cel mai de jos, un regim odios. Să dai o știre bună despre Africa de Sud încălca flagrant regulile propagandei oficiale. Mai curând te așteptai s-o ascundă ca pe atâtea altele. Ei, la București trecea o ușoară briză de liberalizare. Credeam că Africa de Sud era o țară subdezvoltată – analfabetism, segregație rasială, cocioabe, mizerie. Asta dacă mă luam după propagandă. Uite, totuși, că acolo s-a efectuat primul transplant de inimă, inexplicabil. Îmi contrazicea prejudecățile de *homo sovieticus*. Ceva îmi zbârnâia fals în auz pentru că nu se întâmplase minunea în SUA, Anglia sau Franța... Aveam parte zilnic de imagini cu violențe împotriva negrilor, cu manifestanți împrăștiați cu furtunul cu apă, cu câini, cu gaze și mai ales cu gloanțe. Era rău în acea țară, iadul pe pământ, scria *Scînteia* aproape zilnic. Când se vorbea oficial despre capitalism, inevitabil se ajungea la apartheid, ghetouri, la Africa de Sud. Se aducea apoi vorba despre SUA, cel mai detestabil loc din lume. Prilej de a perora despre lupta pentru drepturile civile, represalii, marșul negrilor de la Washington, KKK, linșaje, Martin Luther King, care zisese: „I have a dream!".

De data asta, registrul era total schimbat. Almanahul *Scînteia* saluta marea victorie a geniului uman. Știința învinsese obscurantismul. Se deschideau perspective nebănuite pentru om. Vom deveni nemuritori în

maximum o generație. Când ți se va defecta ceva în corp, ei bine, acel ceva va fi pur și simplu înlocuit, cum se întâmplă cu mașinile. Cade carburatorul, pui altul; faci pană, schimbi cauciucul. Aspectul mă fascina. Așa m-am convins că în timpul vieții mele, pe vremea Războiului Rece, se va descoperi leacul vieții veșnice. Pământul va fi populat în secolul XXI de zei, muritorii vor dispărea ca omul de Neanderthal.

Cam așa am înțeles știrea venită de la Capetown. Treaba nasoală era că nu se întâmplase la Moscova, țara celei mai înaintate științe medicale, cu cei mai buni doctori și spitale din lume. Nu în URSS se întâmplase minunea, ci în nefericita țară a apartheidului. Personajele: 1) Denise Darwell, 25 de ani, care pierise în ziua precedentă într-un accident rutier; 2) Louis Washkansky, 55 de ani, grav bolnav de inimă, imposibil de salvat cu mijloace tradiționale; 3) Christiaan Barnard, fiu de preot, chirurg cardiolog la spitalul Groote Schuur din Capetown. Operația senzațională a avut loc pe 3 decembrie 1967. Washkansky a fost primul om care a trăit cu inima altuia. A supraviețuit 18 zile. În acea împrejurare am aflat definiția morții și, mai mult chiar, că ea s-a schimbat peste noapte. Al doilea pacient supus unei operații de transplant și tot de Christiaan Barnard a fost doctorul Philippe Blaiberg, care a supraviețuit 600 de zile. Termenele de supraviețuire s-au prelungit odată cu acumularea de experiență.

Povestea m-a preocupat și după ce am ieșit din adolescență. Un personaj are parte de mai multe grefe prin care i se înlocuiesc 100% organele. De ce nu!? Ajunge în tribunal pentru o cauză oarecare și se apără spunând că el nu este el, argumentând că nimic din corp nu este al lui. Cel care a comis fapta nu mai există! Eu sunt alt om, chiar dacă în actul de identitate scrie același nume. Azi îmi sună cunoscut, dar destulă vreme scenariul m-a urmărit ca o umbră. Da, omul este interșanjabil. Am amintit povestea asta în romanul meu de debut (1982, *Luxul melancoliei*). M-a urmărit un presentiment – nu-i de mirare că sunt cardiac, am trecut deja printr-un infarct. Ceva esențial pentru om s-a întâmplat la spitalul Groote Schuur.

Doctorului Christiaan Barnard nu prea i-a priit succesul. A divorțat de mai multe ori, a ținut mii de conferințe în toată lumea (a fost și la

București). S-a îndepărtat treptat de chirurgie. A fost taxat de playboy, arogant, superficial, devorat de succes. A fost contestat și bruftuluit de invidia colegilor deranjați de celebritatea lui. A scris cărți și piese de teatru. A murit în Cipru, unde se retrăsese „departe de lumea dezlănțuită", la începutul acestui secol, 2001.

7

Vara anului 1968, eram adolescent și nu mă gândeam decât la muzică – eram leșinat după Janis Joplin și Hendrix. La citit și la fetele mișto din cartier. Cum nu aveam bani, nu plecasem în vacanță. Mă prăjeam la soare pe asfalt, mai invitam câte o fată la plimbare prin cartier. Într-o zi, pe când stăteam întins pe burtă în pat și citeam dracu' știe ce, la radio s-a dat un buletin de știri, ediție specială, am spune azi. Anunța cu o voce gravă că țările Tratatului de la Varșovia au invadat Cehoslovacia. România nu se găsea printre ele – ceea ce m-a făcut să mă simt mândru. Mai multe clădiri oficiale, radioul, televiziunea, ministere, sediul partidului comunist, aeroportul fuseseră ocupate. Tancurile Armatei Roșii mărșăluiau pe bulevardele Pragăi. Nu se știa unde se găseau liderii cehoslovaci. De mirare, toate astea erau transmise de un reporter român aflat la fața locului. Mă surprindea – dincolo de grozăvia știrii – tonul reporterului, necenzurat, liber, era evident emoționat. Nu auzeam obișnuitul comunicat în limba de lemn a propagandei. Ni se cerea să rămânem lângă aparatele de radio, să aflăm cum evoluează lucrurile. Situația era de o gravitate excepțională. Praghezii ieșiseră pe străzi și încercau să oprească cu mâinile goale tancurile și să parlamenteze cu soldații care le invadaseră țara, să îi convingă cumva să plece înapoi. Se petreceau scene inimaginabile. Emoția era copleșitoare. Se simțea din vocea acelui reporter...

Am rămas câteva zile cu urechea în aparatul vechi din casă, ascultând Radio Europa Liberă, Vocea Americii și Bucureștiul, care în acele zile erau altfel ca de obicei. A urmat mitingul la care a vorbit Ceaușescu, TVR l-a transmis în direct. În Piața Palatului, în balconul Comitetului Central, Ceaușescu a condamnat invazia. Evenimentele au evoluat cu repeziciune,

nu știam ce să cred. Ce va urma? Va fi ocupată România de tancurile sovietice? Un zvon care circula insistent spunea că rușii sunt la granița, gata să intre. Tot românul era speriat de moarte. Coloane de mașini luaseră calea spre Iugoslavia. Șoselele spre Belgrad s-au aglomerat într-un ceas. Urma un refugiu? La magazine, cozi interminabile, se cumpăra orice – conserve, pastă de dinți, pâine, ulei, zahăr, carne... Multă lume a fost chemată din concedii în întreprinderi. Gărzile se dublaseră în fabrici și în instituții. Armata era pusă pe picior de război. Se făceau exerciții de apărare, se dădeau alarme. Lumea în blocul unde locuiam vorbea numai despre asta.

Zilele de panică și isterie au trecut. Treptat, climatul obișnuit a revenit. Radioul și TVR au schimbat tonul, ca și *Scînteia* și *România liberă*. Reportajele *live* din Cehoslovacia au încetat brusc. Vocea acelui reporter de la Praga și-a reluat vechile fraze, clișee ale limbii de lemn. URSS a redevenit marele nostru vecin, țara sovietelor, iubitoarea de pace. A fost prima mea experiență în care am fost confiscat de politică. În august 1968 am început să înțeleg pe ce lume trăiam.

Astăzi, firește, știu ceva mai mult decât atunci. Invazia Cehoslovaciei l-a luat pe Ceaușescu prin surprindere. El nu a refuzat să participe la această invazie, cum s-a spus, pur și simplu nu a fost invitat. Se bănuia că relațiile dintre București și Paris sau Washington făceau din România o țară incapabilă să păstreze secretul. Brejnev nu avea încredere în Ceaușescu. Din 1964, Bucureștiul începea să se distanțeze de Moscova. Sigur era multă iluzie în această tentativă, dar lucrurile așa se vedeau în anii '60. Motivul era simplu: liderii comuniști de la București (numiți de Stalin în anii '40) nu doreau ca Moscova să se mai amestece în jocurile lor de putere. Știau perfect că, atunci când la Kremlin se schimbă personalul, marionetele din capitalele est-europene erau înlocuite. O făcuse Stalin, o făcuse și Hrușciov.

În 1968, Ceaușescu nu avea încă toată puterea. Era obturat de baronii lui Gheorghiu-Dej, puternicii Emil Bodnăraș, Ion Gheorghe Maurer, Gheorghe Apostol. Nu devenise dictatorul de mai târziu, fiind silit să împartă puterea cu ei. Reacția la invazia Cehoslovaciei a fost să organizeze un miting de proporții în Piața Palatului pentru a dovedi că PCR este susținut, că politica sa externă are adeziunea maselor. Mesajul era că,

dacă trupele Pactului de la Varşovia invadează România – spre deosebire de Cehoslovacia unde nu a existat rezistenţă –, aici poporul va lupta cu arma în mână să-şi apere ţara şi conducătorii. Era o iluzie hrănită de spectacolul propagandistic. Ceauşescu împreună cu mai mulţi lideri au umplut balconul Comitetului Central al PCR, din Piaţa Palatului. În noaptea precedentă, membrii Biroului Politic au hotărât să se vorbească ponderat, să nu îi întărâte pe Brejnev & Co. Ceauşescu trebuia să aibă un discurs moderat pentru că era o mare teamă că ruşii se vor folosi de prilej ca să-l schimbe nu numai pe Ducek, ci şi pe Ceauşescu. Văzând însă reacţia mulţimii, Ceauşescu a pus foaia jos şi a început să vorbească liber, aprinzându-se. În acest dialog cu mulţimea care îi cerea un ton şi mai vehement a spus cuvintele care l-au făcut celebru. Ceauşescu a devenit în câteva minute un Maverick al blocului sovietic, un lider curajos care se opune Kremlinului! În emoţia acelor zile legate de invadarea Cehoslovaciei, Occidentul a fost câştigat.

Nu ştiu cât a crezut Occidentul povestea asta, dar i-a plăcut s-o creadă. Mai ales că s-a folosit de ea pentru a inventa un soi de erou al rezistenţei în interiorul lagărului socialist împotriva lui Brejnev. Suna bine – o ţară mică se opunea gigantului de la Răsărit. Pe plan intern a fost momentul în care Ceauşescu a devenit peste noapte o figură de anvergură europeană şi a devenit stăpânul absolut al PCR. A luat toată puterea, a devenit un dictator de tip stalinist, alimentat de mitul pericolului de la Răsărit, de Armata Roşie. „Discursul de la balcon" a fost momentul lui de glorie. În august '68, nu discursul lui Ceauşescu sau mitingul i-a împiedicat pe sovietici să ocupe România. Le-ar fi luat – după calculele Statului Major al Pactului de la Varşovia – cel mult 48 de ore să fie la Bucureşti. România a fost salvată după discursul riscant al lui Ceauşescu de intervenţia fermă a preşedintelui american Lyndon Johnson, care l-a apelat pe Leonid Brejnev şi l-a pus în gardă că SUA nu va accepta încă o invazie. În decembrie 1989, momentul se repetă. În jur, regimurile comuniste se prăbuşeau. Ceauşescu se considera ameninţat şi e hotărât să îşi păstreze puterea. A încercat să se salveze folosindu-se de aceeaşi metodă ca în august 1968 – organizează un miting de solidaritate. Acelaşi loc, Piaţa Palatului,

clădirea CC al PCR și balconul. Mulțimea adunată în piață, microfoane, televiziunea, lozinci, drapele. Dar sensul istoriei s-a schimbat. În 21 de ani făcuserăm cunoștință cu toate aspectele sordide, dure, mizere ale unui regim de dictatură. Lumea îl privea pe Ceaușescu cu alți ochi. Starea de spirit se schimbase cu 180 de grade. Adusă să își exprime adeziunea față de Ceaușescu ca în august '68, mulțimea s-a revoltat, a scandat sloganuri anticomuniste, dictatorul a fost huiduit și împiedicat să vorbească. A fost răsturnat a doua zi. Câteva zile mai târziu a fost judecat și executat. Ce nu știau – el și acoliții lui – era că istoria nu se repetă. Se luaseră după Marx, suficient ca să piară.

8

Când mă duc la Praga – mi se întâmplă rar, dar mi se întâmplă – trec neapărat prin Piața Wenceslas cu o floare, locul unde Jan Palach și-a dat foc, la 16 ianuarie 1969, ora 15.00, în semn de protest față de invadarea țării sale de trupe ale Pactului de la Varșovia. A murit pe 19 ianuarie, trei zile mai târziu, din cauza arsurilor. În ianuarie 1969 eram elev de liceu, și prima dată chiar îndrăgostit. Când nu mă gândeam la creatura aceea diafană, cântam la chitară și scriam cântece și poezii în maniera lui Leonid Dimov. În rest, citeam pe rupte. Într-o seară la Radio Europa Liberă s-a anunțat că Jan Palach, student, 21 de ani, și-a dat foc. A fost un șoc mai mare pentru mine decât invazia care a curmat „primăvara de la Praga" și decât discursul din balcon ținut de Ceaușescu a doua zi, care făcuse atâta zarvă.

Văzusem documentarul *Mondo cane* la Cinema Timpuri Noi și mi-am amintit secvențele cu un preot budist care se imolase la Saigon. Impresionant! În sală în acele clipe se auzeau respirațiile. Cred că secvența i-a inspirat lui Jan Palach forma de protest. Poate l-a inspirat și arderea pe rug a lui Jan Hus, eroul național al cehilor. Am scris cu chitara mea un cântec: „Hai să intrăm ca-ntr-o odaie/ În Praga cuprinsă de văpaie/ Călcată de șenile de tanc/ Țintuită sub fier de bocanc./ Daaaa, la Praaaga!... etc... Ciudat este că am cântat piesa la școală, în parc cu prietenii, la ceaiuri, și nu am pățit nimic. La un moment dat, profa de engleză, pe care o prețuiam foarte

mult, mi-a zis într-o recreație, după ce m-a auzit, că e mai bine să nu repet figura și mi-a confiscat vremelnic chitara. A depus-o la cancelarie într-un dulap, sub sticlă. Cred că așa am scăpat de o eliminare sau, poate mai rău, de o exmatriculare. Cineva tot s-ar fi sesizat și m-ar fi turnat într-o zi.

Dubcek era încă în funcție în ianuarie 1969, abia în aprilie va fi schimbat cu brejnevistul Husak. Serviciile secrete, Poliția, activiștii dogmatici de partid, care vizau întoarcerea la stalinism și strangularea reformelor, deveneau treptat mai puternici, împinși de la spate de Kremlin. Lumea ceda presiunilor și, lipsită de soluții, se alinia. Unii devin chiar colaboraționiști ai ocupantului străin. Dar există și zone care rezistă. Printre studenți, artiști, în presă, printre partizanii reformelor. Jan Palach este dintre aceia care nu se acomodează. Credea că un șoc, cum ar fi sacrificiul suprem, plătit cu propria viață, ar putea trezi și îndemna pe cehoslovaci să nu renunțe la libertate. Peisajul uman este aproape apocaliptic, vine din Bosch. Opțiunile erau extreme – colaborezi sau nu, cedezi sau nu, lupți sau te predai. Trădările își fac repede loc și sunt la ordinea zilei. Dilemele morale – infinite. Praga era de coșmar. Presiunile Armatei Roșii și ale KGB-ului creșteau continuu. Dacă nu acceptai să te supui, urmau represaliile, iar imaginația ocupantului nu avea limite când era vorba să facă rău. Tragedia cu Jan Palach a împărțit țara în două. Slugile Moscovei au golit de conținut sacrificiul său, au vrut să spună că nici nu a fost un protest. Kremlinul avea nevoie ca de aer să ascundă motivul real al actului lui Palach. Toți cehoslovacii s-au poziționat pro/contra față de gestul lui – pentru unii de curaj, eroic, pentru alții fără sens. Pentru că locul în care a murit devenise loc de pelerinaj, trupul i-a fost ars în secret într-un crematoriu – să i se piardă urma.

Am ajuns târziu la Praga, abia prin anii 2000. Primul drum l-am făcut în Piața Wenceslas. Au rămas foarte puține semne din perioada comunistă. Am avut, nu știu cum, în auz sunetul legăturilor de chei de la marile demonstrații din decembrie 1989 desfășurate aici, care au dus la căderea odiosului regim Husak. Dar grija mea a fost să descopăr locul unde și-a dat foc Jan Palach. Aici a început totul. Primul eveniment dintr-o lungă serie. Așa a început, de fapt, căderea comunismului. Suntem

vinovați că nu am întrezărit atunci adevăratul înțeles al sacrificiului lui. El a dat un crez popoarelor oprimate de la est de Cortina de Fier – să nu cedeze, să nu le fie frică.

9

Mai întâi, un banc din epocă. Kissinger îi spune alarmat lui Nixon că rușii au trimis un satelit pe Lună și o vopsesc în roșu. „Ei și?!" face Nixon. „Lasă-i în pace!" A doua zi, Kissinger îi spune că au terminat de vopsit. „E toată roșie!" „Ei și?!" face Nixon. „Da, zice Kissinger, dar au scris pe Lună «Coca-Cola»!"

Am văzut coborârea pe Lună pe 20 iulie 1969, alb-negru, la televizorul sovietic Rubin 102. În transmisie directă de la NASA!!! Tare! Trăiam la est de Cortina de Fier, în așa-zisul lagăr socialist, printre popoarele iubitoare de pace. Dincolo, la vest, trăiau ațâțătorii la război, imperialiștii odioși dornici de vărsare de sânge. Ei ne voiau răul. Eram fericiți să știm că vor pieri înaintea noastră. O spuseseră Lenin, Stalin, Hrușciov, Brejnev. Proletariatul se va ridica la luptă și îi va arunca la lada de gunoi a istoriei. Burghezia va pieri, punct. Din câte știu, România a fost singura țară din blocul sovietic care a dat la televizor, în direct, evenimentul – ore în șir.

Eram elev de liceu, treceam în clasa a XI-a și nu știu, zău, cât pricepeam din tot ce se întâmpla în acea vară, dar îmi era clar că SUA marcau un *touchdown*. O luaseră înaintea URSS-ului „în cursa pentru cucerirea spațiului cosmic" și nu era puțin lucru. La 4 octombrie 1957, URSS trimisese primul satelit în spațiu, *Sputnik*. Atunci, propaganda de la Kremlin ne împuiase urechile – iată dovada superiorității comunismului față de capitalism. A URSS-ului față de SUA! În iulie 1969, ce era!? Americanii aselenizaseră, nu sovieticii. Trebuia să înțelegem oare că imperialismul american învinsese comunismul sovietic? Ce se întâmpla cu visul de libertate a peste un miliard de oameni care au crezut în Marx și Lenin? Cei care luptau pentru înfăptuirea utopiei comuniste, a egalității pe pământ ce vor zice/face? Kremlinul o băgase pe mânecă.

După *Sputnik*, SUA intraseră în fibrilație. S-au temut de un atac atomic. Cel mai rău era scenariul că SUA vor ajunge o putere de mâna a doua, după ce vor fi devansate de URSS, ceea ce era de neconceput. SUA erau mai avansate tehnologic și aveau resurse mult mai mari. SUA pierduseră prima repriză a cursei pentru cucerirea spațiului cosmic. Era și o luptă simbolică. URSS se străduia cu toate prilejurile să facă propagandă superiorității comunismului. Ce-i mai turuia gurița lui Hrușciov când vizitase SUA în septembrie 1959!!! Din vorbe îngropase deja capitalismul. Acum treaba era serioasă, nu mai era doar propagandă. Întrebarea *a fi sau a nu fi* era: cine ajunge primul pe Lună? Era aspectul esențial al războiului ideologic care se purta între supraputeri după 1945. Manualele de materialism dialectic (o știință fictivă, azi dispărută) ne învățau că trăsătura fundamentală a lumii contemporane era lupta dintre comunism (care va triumfa, firește) și capitalism (condamnat să piară). Conform ziselor Moscovei, revoluția mondială va ieși învingătoare, dictatura proletariatului se va instala în curând pretutindeni. Episodul *Sputnik* confirma că lumea se îndrepta neabătut în această direcție. Lumea liberă va pieri sub loviturile nimicitoare date de patria sovietelor.

La începutul anilor '60, într-un discurs, J.F. Kennedy ceruse ca până la finele deceniului SUA să trimită un om pe Lună. Era o mare provocare... Puțini au crezut că este și posibil. Discursul avea drept scop diminuarea șocului produs de avansul sovietic. Trebuia înlăturată panica americanilor în privința superiorității atomice și balistice a URSS. Lumea urmărea cu sufletul la gură cursa pentru supremație. Cine se va impune? Orice lansare – de la Cap Canaveral sau Baikonur – a unui satelit în spațiu se bucura de o enormă publicitate. În acest context fierbinte îmi amintesc șocul produs de trimiterea primului om în Cosmos – sovieticul Iuri Gagarin, la 12 aprilie 1961. SUA păreau KO. Kennedy avea de ce să țină acel discurs. Lumea nu credea că SUA mai pot ajunge din urmă URSS și bolșevicii câștigaseră partida. Era clar că rușii vor ajunge primii pe Lună. La Bariera Vergului, toți copiii știau asta. Așa ni se spunea la școală, auzeam la radio, vedeam la televizor, așa scria în ziare.

Spre mirarea noastră, SUA au reușit să recupereze decalajul care le separau de URSS. La 20 iulie 1969, Neil Armstrong a coborât pe Lună.

Un pas mic pentru om, un salt uriaș pentru omenire. Eram contrariați, discuțiile pe acest subiect între noi țineau non-stop. Luna trebuia să fie un teritoriu liber de exploatare, aici primii colonișți vor construi o societate fără clase. Ideologia în care fuseserăm educați primea o lovitură devastatoare. Cine să-și imagineze că URSS va suferi o înfrângere de asemenea proporții? Să ne îndoim de întâietatea comunismului și de viitorul lui? Unii dintre noi erau pro-americani convinși (mai ales după invadarea Cehoslovaciei, în august 1968). Îi detestau pe ruși și țopăiau de fericire. Alții, mai puțin – cei mai îndoctrinați așteptau răbdători vești bune de la Kremlin, care să le confirme încă o dată credința în comunism.

În toamnă, la prima ședință UTC din septembrie s-a discutat chestiunea. Era la ordinea zilei pentru că defetismul pătrunsese adânc în rândurile noastre, ne-a spus un delegat de la organizația de sector, parașutat printre noi la ședință. Insul ne-a lămurit repede că superioritatea URSS rămăsese intactă. Era numai o iluzie scornită de propaganda occidentală că SUA au devansat URSS. Ne prevenea să nu cădem victime capcanelor puse de Radio Europa Liberă și Vocea Americii. Nu le mai ascultați, sunt niște mizerii. A mai zis: SUA se zbat într-o criză economică fără precedent. Până la sfârșitul secolului, SUA se vor prăbuși. Deja se înregistrează proteste uriașe în marile orașe. Bătălia pentru drepturile civile e în toi. Negrii sunt discriminați. Șomajul face ravagii. Poliția intervine cu violență pretutindeni între Atlantic și Pacific. Nu mai zic de războiul din Vietnam. Etc. Așa zicea.

După câțiva ani, eram student, am aflat că acel șef utecist convins de binefacerile comunismului o zbughise în Occident și nu se oprise până la New York. A fost primul dintre cunoscuții mei care a defectat. S-a spus că s-a dus să dea câteva lovituri imperialismului și se întoarce. Dacă nu moare eroic acoperit de un drapel roșu.

10

„Vin americanii!!!" și-a zis românul. În sfârșit! Erau așteptați din 1945 să ne elibereze de ruși. Bunicul meu patern, chiaburul moș Radu, a murit în anii '70 cu gâtul înțepenit de cât privise cerul să îi vadă pe americani

parașutându-se deasupra ogoarelor lui din Plătărești, să îl scape de comuniști. Bun, Nixon face o vizită la București pe 2 și 3 august. Cam târziu și cam puțin, dar, în fine. Ne imaginam ca proștii că, dacă președintele american vine aici, nu este chiar degeaba. Ceva se va întâmpla. Poate scăpăm de Ceaușescu, de comunism, dracu' știe. Am stat în acele zile cu urechea lipită de radio, fixat pe Europa Liberă. Eram contrariat, pentru că postul îl lăuda pe Ceaușescu de-ți cădeau plombele. Nu știam ce să cred. Era la un an după marele lui discurs ținut după invadarea Cehoslovaciei, când atrăsese atenția Occidentului. Dar nu uitam: cenzura, sărăcia și altele. Și încă nu începuse nebunia din anii '80... Semnele se vedeau deja, mai ales dacă îți duceai viața zi de zi aici, fără să poți pleca să te aerisești în străinătate. Dacă nu aveai pașaport și stăteai la cozi pentru carne, pâine, lapte, butelie, era nasol. Nu puteai să îți trasezi drumul tău pentru că ți-l trasa partidul.

Speram că vizita lui Nixon va aduce schimbări. Având sprijinul lui Nixon îmi imaginam că la București se pot face reforme fără să pățim ce a pățit sărmana Cehoslovacie a lui Dubcek. Era în esență cam tot ce voiam. Nixon îi dădea în acel august sprijin lui Ceaușescu. Pe 4 august începea congresul PCR. Ceaușescu era la zenit, urma un triumf, unanimitate. SUA se aflau în plin război în Vietnam și peisajul internațional era extrem de complicat. Despre importanța dată vizitei de oficialii americani ne dăm seama din memoriile lui Kissinger, unde, din 1 000 de pagini, vizita la București este amintită în doar trei rânduri. Am impresia că autorul nu prea știa în ce țară se afla, nici ce căuta la București. Să fi fost din cauza whisky-ului, a prea multor vizite făcute în acea vară, a oboselii, a indiferenței? În necunoștință de cauză, ne făceam iluzii.

Nixon mai fusese la București ca persoană privată, în 1967, când începea drumul spre Casa Albă, într-o perioadă când era în umbră. Ceaușescu l-a primit la București cu onoruri. Nixon nu a uitat. Între cei doi s-a legat o bună relație. Vizita (prima din istoria unui președinte american în estul Europei) era un semnal spre Moscova și Ceaușescu avea mare nevoie de el. Juca rolul unui David care îl sfida pe Goliat. Americanilor le convenea de minune situația și nu le scăpa duplicitatea gazdei lor. Chiar îi amuza, au acceptat să joace în acest vodevil. Țara era prea mică pentru un joc diplomatic veritabil. Când Richard Nixon a demisionat,

Ceaușescu l-a regretat – dispărea o piesă importantă de pe eșichierul politic pe care juca. Mesajul de la București a fost unul de regret.

Debarcarea delegației americane, în frunte cu Nixon, a fost primită cu frenezie. Lumea românească a fost încântată. Mândria și patriotismul nostru erau zgândărite de vizită. Pentru că Nixon refuzase alte capitale comuniste care îl invitaseră. Nixon era cel mai puternic om al planetei. Preferase Bucureștiul și eram umezi de plăcere. Televiziunea l-a însoțit pretutindeni și oriunde erau organizate băi de mulțime. Nixon avea mare slăbiciune pentru ele, iubea să fie adulat. Ca și gazda lui. L-a însoțit la Muzeul Satului unde a dansat perinița, în cartierul Balta Albă unde a văzut blocuri proletare, în Obor unde era etalat tot ce nu se găsea prin magazine încă de la încheierea războiului. România părea în aceste imagini o țară îmbelșugată, chiar dacă noi, bieții ei locuitori, eram rupți în cur. Propaganda funcționa, îi dădea lui Nixon un show de zile mari cu decoruri și costume. Îndată după plecarea americanilor, toate mărfurile au fost retrase. Piața Obor a rămas goală cum o știam.

O amintire. În 1969, românii au sperat o schimbare de regim sau măcar o îmbunătățire a situației lor – libertăți, pașaport, un trai mai bun. Au ieșit pe bulevarde în număr foarte mare să-l întâmpine pe semizeul transoceanic. Opinia românilor era net proamericană și antisovietică. Pe Nixon l-am văzut în Balta Albă de pe un trotuar, trecând într-o limuzină deschisă, în coloană oficială. Era la mine în cartier, pe strada Baba Novac, vizavi de complexul Rucăr, unde mă postasem. Ceaușescu îi arăta cum trăiește poporul sub conducerea sa. I-am făcut cu mâna lui Nixon, firește, nu m-a văzut. Nu vedea pe nimeni. Dădea din mână ca un robot. L-am aclamat. Ni-xon! Mi-am imaginat că le dau rușilor un ghiont în coaste. Ni-xon! Ni-xon! Scuzabil – aveam doar 17 ani. Treceam în clasa a XI-a la Liceul nr. 39.

Cine își imagina ce avea să se întâmple cu cei doi șefi de stat aflați atunci la zenitul puterii și al popularității lor?! La 9 august 1974, Nixon a demisionat în urma afacerii Watergate. I-a supraviețuit lui Ceaușescu cinci ani – moare în California, în 1994. În decembrie 1989, Ceaușescu a fost răsturnat de la putere, judecat în grabă de un tribunal excepțional și executat la zidul cazărmii din Târgoviște. Asta se alege mereu de puterea omenească – praful...

Mama cu Steluș în brațe, în primăvara anului 1952,
la prima apariție publică.

La mare, în 1958.

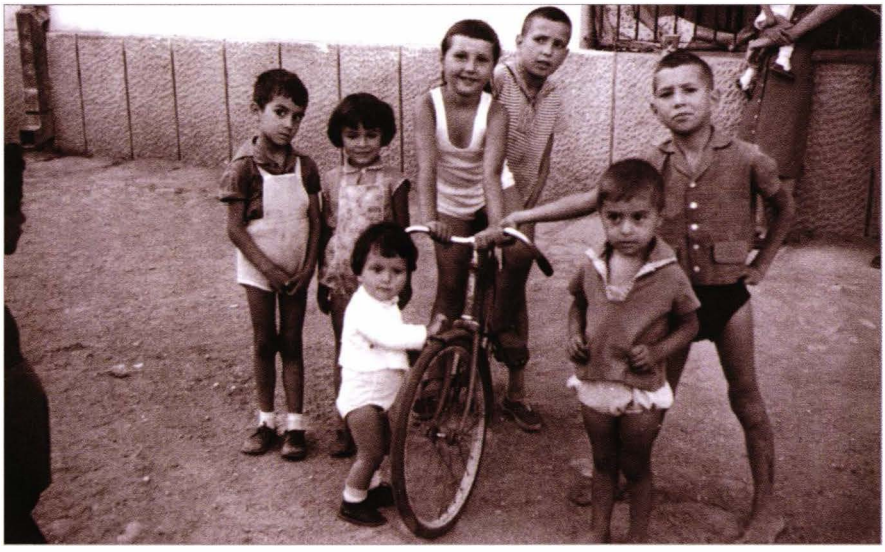

În primăvara lui 1959, alături de copiii din blocul G6, de pe strada Fildeșului. Fericiți să împărțim o bicicletă.

La grădiniță, grupa mare, în prima bancă din stânga.

De Crăciun în 1957, lângă fratele meu, Iță, după ce ne-am întâlnit cu Moș Gerilă lângă pomul de iarnă.

În tabără la Voila, cu fratele meu Iță și mama, venită în vizită, 1966.

Făcut pionier la cimitirul Izvorul Nou, în primăvara lui 1963.

În clasă, la ora de muzică, în 1963.

În tabăra de vară, 1967.

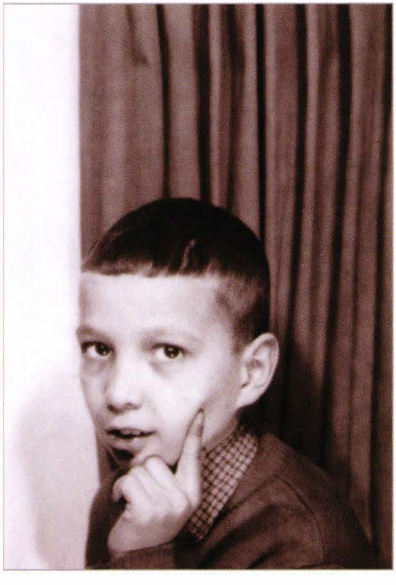

La foto-automatul din Magazinul Victoria.

Frumoasa mea mamă, anii 1950.

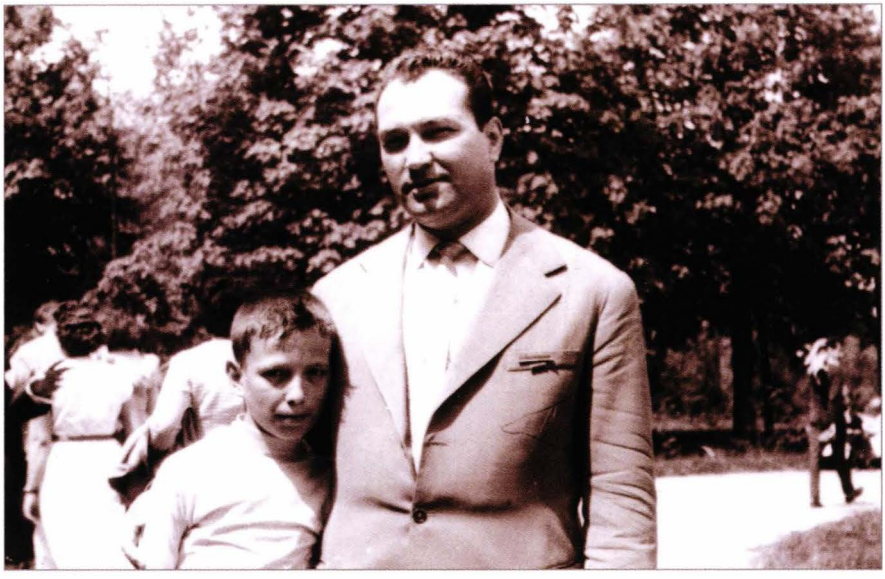

Cu tata la plimbare în parcul „23 August", 1963.

În curtea liceului. Clasa a XI-a.

Alături de colegii de clasă, în iarna anului 1970.

Cu băieții din clasă, după defilarea de 1 Mai 1969.

Slujesc patria. TR-ist, în armată, după terminarea facultății. Craiova, 1980.

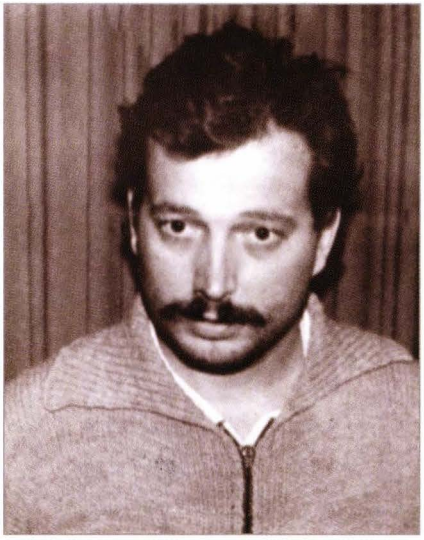

Acasă după stagiul militar, 1981.

După căderea Zidului Berlinului, așteptând Revoluția, 1989.

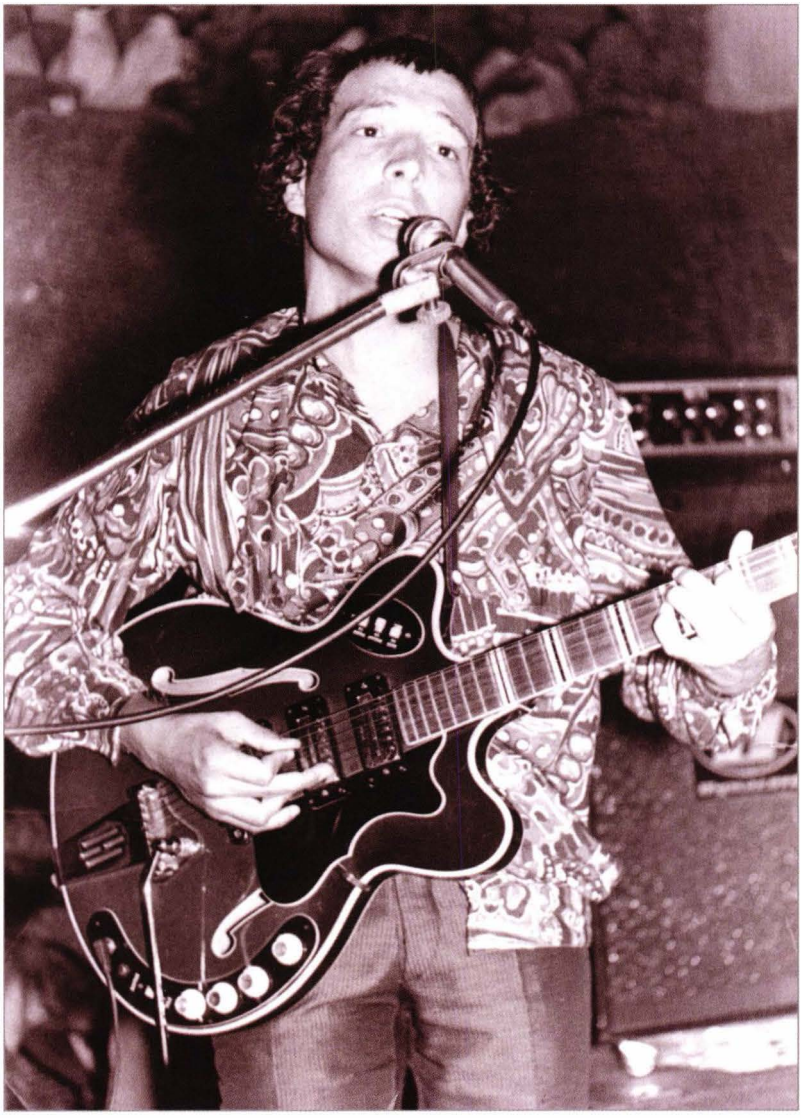

Costinești, 1972.

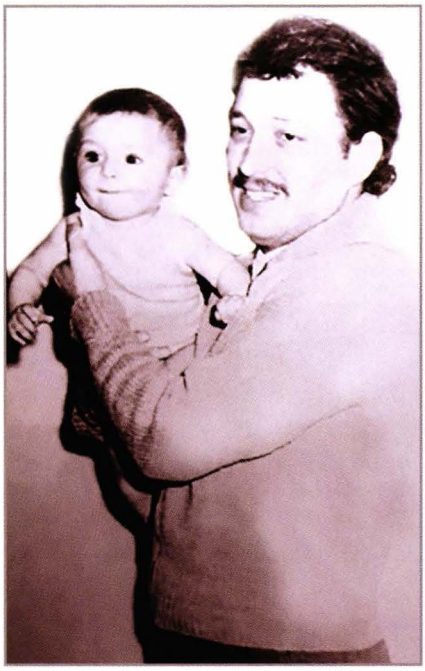

Cu Roxana în brațe, 1980.

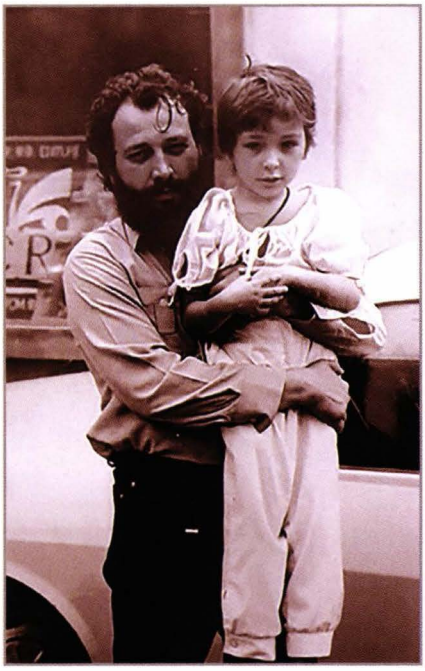

Cu Roxana în curtea editurii
Cartea Românească, 1984.

Din nou în curtea editurii Cartea Românească,
după încă un refuz al romanului *Playback*, 1986.

Ceva mai încrezător, 1987.
Foto: Tudor Jebeleanu

CAPITOLUL 5

1

Prima dată când am simțit fizic că sunt prizonier, închis într-un lagăr, păzit de santinele să nu evadez, s-a întâmplat în 1969, când a fost festivalul din insula Wight. Senzația de spațiu închis, sufocant, a trecut de la o abstracție fără efect la concretul vieții mele, ceva fizic și dureros. Am înțeles brusc că nu eram liber, nici eu, nici prietenii mei. Da, existau subiecte despre care nu aveam voie să vorbim. Dorințe pe care trebuia să ni le reprimăm. Tabuuri. Mai ales despre libertate nu se putea vorbi. Ni se spunea (familie, școală, propagandă) că suntem liberi. Țările noastre, cele de la Est de Cortina de Fier, ne ofereau adevărata libertate, singura posibilă. Nu era o libertate factice ca în Occident, ni se spunea. La București, libertatea era „necesitate înțeleasă". Pe scurt, nu eram liber. În paradisul comunist trebuia să cer numai ce mi se dădea. Propaganda ne spunea repetat cât de încătușați erau tinerii în Occident și cât de liberi eram noi. Fericiților! Nemulțumiților li se ia darul. Cum de ne-am imaginat că am putea să participăm la festival?! Eram niște idioți. Băgați-vă mințile în cap! Bun, începeam să simt că la mijloc e o mascaradă. Nu aveam niciun dram de libertate și era bine să nu vorbesc despre asta. Firește că voiam să nu dau de dracu', adică de organele statului. Ele vegheau să fiu fericit – mă rog, să mă prefac că sunt.

Nu aveam voie să fac ce mi-aș fi dorit, nici să citesc, exista cenzură. Nu aveam voie să văd ce filme mi-ar fi plăcut, nici să ascult ce muzică doream. Nici să mă îmbrac cum aveam poftă. Nici să călătoresc, pentru că nu aveam pașaport. Dacă îl cereai, deveneai suspect că voiai să fugi, că

idealurile comunismului nu te satisfac. Pe scurt, erai dușmanul regimului. Aș fi vrut să ajung în vara aceea în insula Wight. Era o nebunie. Nu-mi imaginam că nu puteam să mă duc. Nu vedeam niciun motiv, mă duceam și mă întorceam. Eram un adolescent normal care dorea să vadă lumea, să călătorească, să trăiască experiențe diverse. Nu bănuiam că Regimul nu voia să văd lumea. Nici eu, nici alții. Am fi înțeles în ce lume de kko trăiam. Ne-am fi contaminat în Occident de cine știe ce boli. Cât de departe era insula aceea?! Era pe o altă planetă... Visam ca proștii.

Statul mă considera sclav pe moșia lui. Voia să mă folosească, eram bun ca brațe de muncă. Regimul avea ambiția să ne supună ideologic și ridica un zid între noi și restul lumii. Mă ținea prizonier. Mă aflam într-un lagăr imens, de la Praga și Berlin la Vladivostok și Shanghai. Ca să reușească experimentul al cărui cobai eram, trebuia să ne izoleze de lumea exterioară. Asta ca să ne mintă, să ne controleze, să ne manipuleze. Nu știam atunci aceste lucruri, dar începusem să le întrevăd. Am așteptat înfrigurat, crezând că se va produce minunea. Eram mai mulți care aveau gândul rebel de a pleca – pe jos, cu autostopul, salahorind pe un vas, cum o fi, numai să ajungem. Eram fani rock, la festival urmau să apară mulți dintre idolii noștri (Bob Dylan, The Who, Joe Cocker etc.). Clar, nu credeam să avem vreo șansă, dar era un vis mișto. Încă nu ne resemnaserăm. Resemnarea urma să vină mai târziu. Minunea nu s-a produs. Nu am ajuns niciodată acolo. Mi-am petrecut vara aceea toridă (în amintire, toate verile sunt toride) pe Flax, balta din cartier unde în 1812 fuseseră îngropate cadavrele ciumaților...

Am rămas cu regretele, m-au urmărit până dincolo de studenție. Prin anii '80 circulau prin București înregistrări video. Nu prea bune, dar puteai să-ți faci o impresie despre ce a fost. Pentru mine era oricum prea târziu, pierdusem entuziasmul, eram cocoșat de poveri, trecusem binișor de 30. Divorțasem la mijlocul anilor '80, două din romanele mele erau interzise, mă pregăteam să fug în Occident. Nu ieșisem până atunci niciodată din țară. Lumea mare îmi era necunoscută. Doream să mă mut definitiv la Vest de Zidul Berlinului. Priveam pe video cu sentimente amestecate. O experiență trebuie s-o trăiești la timpul ei. Ce n-ai trăit la

timpul potrivit nu vei mai trăi niciodată. Și dacă ți se întâmplă totuși să vină mai târziu, e lipsită de conținut. Când meditam așa, nici nu eram în insula Wight, *live*, ci în mahalaua Filantropiei, în fața unui televizor hârbuit, 20 de ani mai târziu.

2

Pe la sfârșitul anilor '60, începutul anilor '70, mă duceam destul de des la Cinema Melodia. Coboram din tramvaiul 26 la stația Lizeanu. Aici am văzut prin 1971–1972 *Love Story*, un film după o carte care a rupt librăriile peste tot în lume, scrisă (prost) de un profesor de latină, Erich Segal. Nu-mi plac melodramele și nu am vrut să mă duc, în ciuda succesului. Toată lumea în oraș vorbea numai despre acest film cu Ali MacGraw și Ryan O'Neill. Dacă te întâlneai cu cineva, în loc de salut nu te întreba dacă ai citit ultima cuvântare a lui Ceaușescu (România traversa revoluția culturală de inspirație maoistă). Te întreba dacă ai văzut *Love Story* și ce părere ai. Dacă îl văzuseși, mai aveai o șansă la stima respectivului, dacă nu, eh, mai aveai de tras. Sub o așa presiune, rugat și de prietena mea de atunci, m-am dus să-l văd, la Cinema Melodia. Nu eram într-o stare prea bună, căzusem admiterea la facultate și șomam, îmi făceam gânduri ce fac mai departe. Pe atunci, acest examen era extrem de restrictiv, dădusem cu vreo 20 pe loc. Multe depindeau de examenul la facultate.

Lumea s-a călcat în picioare, sala arhiplină. Mulți în picioare, pe scări, rezemați de pereți. În jurul caselor de bilete roiau bișnițarii, vindeau la suprapreț. Cumpărau teancuri în înțelegere cu tipii de la cinema, ca întotdeauna când rula un film cu cerere mare. Milițianul era și el parte, cu procent din afacere, și privea impasibil la tot ce se întâmpla. Știind figura (eram un obișnuit al acestui cinema), am ajuns la vreme, am stat la coadă o oră și mi-am luat bilete de la casă. Am zăbovit într-o cofetărie de alături, cu savarine, pepsi, baclavale sau ce o fi fost. Când s-a apropiat ora începerii, m-am înghesuit în hol. Primisem niște locuri proaste, dar nu am făcut nazuri, trebuia să văd filmul în toată isteria aceea. Am stat

în primul rând. Filmul era pe cinemascop. Mi-am plimbat 90 de minute privirea de la un colț la altul al ecranului până mi-a înțepenit gâtul. Am privit figurile supradimensionate ale actorilor. O vizionare cum să zic, vai mama ei! Scenariul avea o intrigă subțire. Doi studenți care se amorezează – el din elită, odrasla unui milionar, ea de la marginea societății. Sfidându-și familia, tânărul se căsătorește cu amoarea lui. Fiul este renegat de tatăl său. În final, fata face cancer și moare. Melo absolut, Romeo și Julieta de campus.

Vedeam filmul la București pe șoseaua Mihai Bravu, dar ne imaginam pe coasta de est a SUA. *Love Story* a fost un film care a făcut mare succes pentru că a evitat să redea cadrul social și politic al acelor ani. Nicio vorbă despre ce se întâmpla de fapt. Despre criza majoră a societății americane. America era devastată de războiul din Vietnam, de mișcarea împotriva războiului, de marșurile pentru drepturile civile, de mari violențe. De droguri, de mișcarea hippie, flower-power, de proteste, de Woodstock, de revoluția sexuală adusă de pilulă. În plus, de asasinate – cei doi Kennedy, Martin Luther King, Malcolm X. Filmul era un basm. Intrai în sală să uiți, de exemplu, că s-ar putea să te trezești în cutia poștală cu ordinul de încorporare pentru Vietnam sau să fii înștiințat că fratele tău a murit acolo luptând contra Vietcong. Rețeta a fost asigurată. Era o poveste anistorică. Se înțelegea la fel la București, la Buenos Aires, la Berlin, la NY. La finalul filmului, când se aprindeau luminile, multă lume plângea, unii în hohote.

Zece ani mai devreme, bucureșteanul se emoționase la un film sovietic, *Zboară cocorii*. Tot un film de război în care scenaristul – cu voia cenzurii, se înțelege – făcea loc unei povești de dragoste. Până atunci în URSS era interzis. Soldatului sovietic îi era interzis să aibă sentimente pe marele ecran. El era devotat trup și suflet, ocupat 24 de ore din 24 cu răpunerea fiarei hitleriste. Era un film făcut bine, produs în perioada „dezghețului" hrușciovist. Lumea a intrat în sălile de cinema mai mult ca altădată. Ce dacă era o producție Mosfilm. Filmele venite de la Moscova erau detestate de publicul românesc. S-a văzut că nu era vechiul clișeu al filmelor de război sovietice – nimic altceva decât propagandă.

Exista emoție. Cei doi eroi jucați de Tatiana Samoilova (frumoasă, fragilă) și Alexei Batalov își făceau bine treaba. Produs în 1957, a primit Premiul Palme d'Or la Festivalul de la Cannes.

Concluzie naivă – timpurile se schimbă repede.

3

La sfârșitul anilor '60 mă înălțasem. Căscam ochii, aflam lucruri, inauguram tot felul de chestii. Partidele de sex, de pildă. Într-o vară am descoperit străinezele și le-am preferat, habar nu am de ce. Parcă miroseau mai bine! Vara era sezon de vânătoare. Coloane lungi de Trabant, Wartburg, Skoda, Volkswagen se târau pe „șoselele patriei noastre binecuvântate în căutarea nisipului fierbinte al Mării Negre", cum zicea o reclamă ONT. Hotelurile erau full de zeițe blonde natural sau vopsite. Craci și țâțe câte pofteai, pe alese. Aparițiile aveau un aer vest-european care lua ochii. Pentru prima dată după război, românii vedeau străini în număr mare. Italieni, nemți, scandinavi. Veneau mai ales est-europeni (ușor de deosebit de occidentali). Au năvălit profitând de foamea de devize a Regimului. Ne-am trezit brusc invadați de extratereștri. Polonezi, est-germani, cehoslovaci. Se spunea la „RADIO ȘANȚ" – cea mai bună sursă de informații – că turiștii care formau lungi caravane de Fiat, Renault, Volkswagen, Skoda, spre litoral, veneau pentru sex. Ei, aș! Veneau să citească *Scînteia* cu discursurile lui Ceaușescu. Ascultai cu nemiluita bancuri despre șocul ciocnirii între lumi. Coitul transfrontalier se întâmpla când Războiul Rece era la zenit. Războiul din Vietnam amenința să degenereze într-un coșmar nuclear. Rușii, chinezii, americanii se frecau periculos unii de alții. Estimp noi – la București, comuniști cocliți, hămesiți, periferia Europei, și vizitatorii noștri – elita, capitaliști bine hrăniți, îmbrăcați Neckermann, cu buzunarele burdușite de valută (aiurea!), ne-o trăgeam într-o veselie. Ce sfidare la adresa puternicilor lumii! Ce tineret zvăpăiat! Se purta contestația, cert.

Romăncele s-au pus pe treabă, au profitat de șansă. Și-au luat concedii de la fabrică, altele aveau vacanță (liceu, facultate). S-au îndreptat spre litoral să se bronzeze, să facă rost de țoale mișto, de afară. Mai ales să

cunoască străini cu care să se mărite și să plece definitiv din țară. Li se făcuse lehamite de Ceaușescu, propagandă și sărăcie. Astfel au ajuns să dea cu fofoloanca în hoardele de occidentali nimerite prin zonă. Și-au făcut atunci reputația că sunt naive și ieftine. Nu făceau fițe, cădeau repede la așternut, prestau gigea. Regula era ca în ziua când l-ai cunoscut pe tipul cu pașaport să te culci cu el – normal, anal, bucal. Asta arăta că erai o tânără la zi, modernă. Ce dacă trăiai la marginea prăpădită a Europei. Graba arăta că prețuiai timpul, nu aveai destul pentru a-l pierde. Câte zile stătea respectivul aici? Toate sperau să se mărite și să îi zică „Bye-bye, Ceaușescu!" Acesta era secretul succesului nebun pe care străinii îl aveau la romance. Îi costa nimica toată – niște ciorapi de nylon, o pereche de blugi, câteva mese la restaurant ieftin și multe minciuni. Devenisem xenofob, eram de părere să se interzică intrarea în țară a exemplarelor de sex masculin. Fetele noastre erau fascinate de pașaportul pe care îl avea în buzunar veneticul. De altfel, se grăbeau să-l ceară ca la vamă, să fie sigure cu cine au de-a face. Se întâmpla ca balaoacheși de la Techirghiol să se dea drept italieni. Au ras multe proaste autohtone zicând că le iau cu ei în Sicilia. Le ascund în portbagajul mașinii și trec granița cu ele. Le declarau amor pasional, ele ca proastele se uitau în gura lor. Cu o seară înainte de plecare respectivii dispăreau în ceață. Degeaba întreba Vasilica la recepția hotelului unde e macaronarul ei. Dacă era italian sau neamț făcuse deja check-in-ul și se ușchise prin Balcani spre casă. Veste proastă. Destui au lăsat cu buza umflată curvetul local. Așa că fetele au început să ceară să vadă pașaportul la primul schimb de replici. Odată arătat documentul, individul nu mai avea nevoie de alte calități. Niște mărunțiș prin portofel, atât, că nu era să plătească ea consumația. Secolul XX a fost, orice s-ar spune, un secol vesel, indiferent de împrejurări și regim politic. Estul cu Vestul se războiau al dracului, Brejnev se lua în colți cu Nixon, dar ce conta! Ne-o trăgeam cu drăguțele din Occident la marele fix pe unde apucam. Și nu eram singurul – prin 1968–1972 a devenit un fenomen de masă. Noi, ăștia, aveam cu totul alte sentimente decât Casa Albă și Kremlin. Eram în faza „coexistenței pașnice între sisteme" – prin parcări, în corturi, pe marginea șoselelor, la tufiș, unde găseam un loc

ferit. De la Năvodari la Vama Veche se găsea cea mai întinsă futelniță din Europa. Nu conta Est sau Vest, ne descurcam grozav.

Nu mai știu cum depistam grupurile de poloneze, cehoaice, nemțoaice, suedeze venite la futut, dar le găseam. Instinctul, pesemne. Când ne apropiam de obiectul cu fustă ni se umflau coițele. Erau ca un radar. Trebuia neapărat să ne deșertăm. Le pândeam la marginea campingurilor, în hoteluri (cu fereală, forfotea Secu), în shopuri (unde ne ofeream galantoni să le ajutăm la cumpărături), în parkinguri, în benzinării. Se ocupau mult cu negoțul ca să-și plătească vacanța. Bișnița să trăiască! Aduceau de vânzare anticoncepționale, prezervative, blugi, tricouri, cafea, ness, țoale. Se vindeau ca pâinea caldă direct pe trotuar. Intram în vorbă simplu și ne cuplam cu ele. Cel mai des agățatul se practica pe plajă. Măsurai marfa în costum de baie, știai pe ce pui mâna. Nu era complicat să mă lipesc, cât eram de timid. Știam că fătuca nu venise la mare ca s-o duc la film sau să jucăm bridge. Ziceai hello, fata zâmbea, o întrebai dacă îți permite să întinzi cearșaful lângă ea, să vă bronzați *zusammen, ensemble, together*. După un minut de conversație, o invitai în mare... La ieșirea din valuri, fuguța la dușuri. O frecai cu prosopul. Era un bun prilej de inițiere – mângâieri și apropouri. O ștergeai și o îmbrățișai expeditiv. O sărutai pe păr, pe gât, pe obraz, în fine, pe buze. Era momentul s-o inviți seara pe terasă la dans. Nu am primit niciodată un refuz. Tehnica agățatului îmi fusese furnizată de un mare crai din Constanța, saxofonist excelent, de altfel. Paradea măcar o străină pe seară și le păpa de bani și de lucruri (blugi, smacuri). Luam uneori gagica și mă duceam în portul vechi, romantic, să dansez pe muzica lui. Mă duceam mai ales să îi prezint achiziția. E sau nu de nota 10?

Împerecherile se produceau adesea pe plajă. Ce cameră la hotel (prea scumpă), ce cort?! Plaja era ca o junglă. Toată lumea era în călduri, vremea rutului. Ce ahuri, ce oftaturi! Râsete, joacă, gâfâieli. Pe nisip noaptea – freamăt de codru. Futai di granda, în masă. Nu puteai să stai liniștit o clipă cu străineza ta pe o bancă în parc, s-o vrăjești, din cauza activității frenetice care-ți ajungea în auz odată cu valurile mării. Se lucra intens. Făcea parte din recuzita romantică a acelei lumi de la marginea Europei. Interesant, toți pretindeau că sunt studenți, indiferent de sex, români sau

străini. „Toți românii sunt studenți? Aici nu lucrează nimeni?" m-a întrebat Katia, o poloneză cu care schimbam primele cuvinte. Frumoasă, ochi verzi, păr blond, craci lungi. Lumea întorcea capul după ea. Era prada mea, invidioșilor! A fost o poveste. Călătorea cu un autocar plin de conaționali. Masculi care umblau beți 24 din 24 de ore. D-aia veniseră. În magazinele noastre, băutura era ieftină și au dat iama, au golit repede rafturile. Nu ca la ei în țară – nasol, cu băutură scumpă și interdicții. Polonezele, cam singure prin stațiune. Șansa unuia ca mine. Am invitat-o la București, să vadă orașul. A acceptat și am dus-o acasă. Mama a plăcut-o. Era fină, politicoasă, educată. După o săptămână a trebuit să plece la Cracovia. Cam asta a fost tot, am schimbat totuși câteva scrisori în acea toamnă.

Asta era pe partea lumpen – studenți, liceeni, tineret hămesiți după aventură și sex. Primul strat – generația noastră abia ieșită din adolescență. Mai exista un strat pe litoral – industria sexului. România era pe legea din august 1949, dată de comuniști, care interzicea prostituția. Atunci au fost golite bordelurile, iar curvele trimise în fabrici. S-au scos damele de consumație de pe bulevarde, casele de *rendez-vous* au fost închise și date cu chirie unor familii de muncitori. Să nu-și imagineze nimeni că în 1949 prostituția a dispărut. Și-a schimbat formele în care s-a practicat. Din când în când câte o rețea clandestină era demascată de Miliție. Câteva fete intrau la pușcărie, ca exemplu de morală comunistă. Clienții nu pățeau nimic. Erau recrutați dintre oamenii regimului. Uneori, *Scînteia* publica articole moralizatoare. Explicația rezistenței fenomenului la urgiile Istoriei – Securitatea și Miliția păstoreau întreaga afacere. Se practica masiv și clandestin în hoteluri, în diverse case și apartamente. Securitatea recruta dintre prostituate agente pe care le folosea în spionarea străinilor veniți la București. Dar și a diverșilor suspecți autohtoni pentru delicte economice sau pentru cârteli împotriva regimului, pe cei care ceruseră pașaport și aveau rude în Occident. Li se strecura în pat o fetiță și ea te raporta ce făceai și ce ziceai. Nu mai vedeai Occidentul mult visat. Curvele erau folosite și altfel. Când tovarășii dădea un chef erau aduse câteva „bagaboante", „pocnitori", „sugative" să îi încălzească. Se consuma cu alcool *on the rocks*.

Vedeam curve de *high class* prin hoteluri de lux, în separeuri, cochetând cu un grăsan neamț sau cu un boșorog italian. Undeva, într-un colț, stăpânul și peștele ei – un colonel cu acte în regulă – observa. Aceste dame rasate nu erau pentru noi și nu îndrăzneam să ne frecăm de ele. Nu aveam bani să le satisfacem pretențiile. Scria „interzis" pe ele. Nu aveai voie să te apropii, *e pericoloso sporgersi.* Tipii cu ochi albaștri vegheau să nu fie deranjate de puștani ca noi, să le încurcăm ițele. Ne știam limitele, rămâneam fideli studentelor – reale sau închipuite – din Europa, venite pe bani puțini. Erau OK și nu voiau decât să le spui că le iubești și să nu le fuți ca marinarii din port. Puțină tandrețe, fraiere, nu strică... Și aici era un joc Est-Vest pe muchie de cuțit. Curvele noastre cu ale lor. Agenții noștri contra agenții lor. Am rămas *low-profile* cele trei sezoane cât am făcut acest exercițiu, de inițiere într-ale amorului, atent la nuanțe, la detalii, dar mai ales la fata pe care mi-o alegeam. Să nu fie Secu, ferea! Să nu fie controlată de un pește cu grade. Să nu poarte bolile venerice care bântuiau acea mizerie. Și, mai ales, să nu fie o curvă din lumea bună. De nasul nostru erau numai amărâștencele cu și fără pașaport.

Prudența mi-a prins bine. Un amic băgat în povestea cu străineze, zis Limbuță, a fost găsit într-o vară – să fi fost 1971 – pe o plajă. Jumătate dezbrăcat și pe de-a-ntregul mort.

4

Janis Joplin a murit la 4 octombrie 1970, în urma unei supradoze de droguri combinate cu alcool. Astfel suna știrea. Se născuse la 19 ianuarie 1943. Nu știu dacă-și mai amintește cineva de un film cu Bette Midler, *Rose.* Personajul principal era întruchiparea/ecranizarea vieții lui Janis Joplin. L-am văzut pe video în anii '80, așa cum se vedea atunci un film. De pe caseta video dintr-o pungă de plastic primită la un colț de stradă de la un amic căruia i-am pasat la schimb altă casetă. Nu știam ce este acest film. Am realizat de la primele secvențe că idolul rock care era aclamat de mii de fani era EA. Nu o văzusem încă în concert. Nu avea prea mulți fani la București. Mi-am făcut prin cineva o copie și l-am mai văzut de multe ori de atunci. L-am împrumutat prietenilor, devenise aproape un drog pentru

mine. Aveam cu *Rose* un surogat al ei. Toată România trecea prin faza surogat – cafea cu înlocuitori (nechezol), salam cu soia etc. Abia în anii '90 mi-am adus câteva înregistrări autentice ale concertelor ei. Nu m-a dezamăgit o clipă. Rămâne cea mai mare cântăreață de rock. Destinul ei se potrivește perfect cu fenomenul (Brian Jones, Jimmy Hendrix, Jim Morrison, Keith Moon, și ei morți prematur înainte de 30 de ani). A ars ca o flacără. A murit de o supradoză, cu alcool și epuizare. Cocktail Molotov, letal.

La 13 octombrie 1970, cenușa celei care a fost Janis Joplin a fost împrăștiată în ocean, pe țărmul Californiei. Am fost fascinat de ea în tinerețe. Avea un geniu, nu înțelegeam de unde vine. Nu înțeleg nici azi, când deja am trecut prin prea multe lucruri. Poate că secretul ei era că te atingea ACOLO, în străfundul sufletului, unde chiar mai contează câte ceva. Unde indiferența, cinismul, tot ce este cenușiu și ne micșorează, ne umilește, ne înfricoșează nu mai există. A fost un strigăt de durere neauzit, o rană neînchisă cât ea a trăit. Să știe acolo unde este acum – deasupra oceanului Pacific sau în adâncurile lui – că încă o iubesc, îi sunt devotat și o ascult de fiecare dată înfrigurat. Omagiul meu. De vocea ei mă leagă o perioadă foarte tristă a vieții mele oricum nu prea veselă.

5

Ne naștem cu atracția pentru celălalt sex. Instinctul nu se naște în pubertate sau în adolescență când începem – ca băieți cu acnee – să urmărim sfârcurile fetelor pe sub sarafanul de liceu. Dacă nu ar fi așa, ar trebui să cred că am fost precoce, de vreme ce mă uitam de copil la tivul fustelor să prind vreo fărâmă din pulpele fetelor. La șotron, la v-ați-ascunselea îmi permiteam atingeri nepotrivite. Nu ai crede că din acest „obsedat" a apărut mai târziu un mare timid în abordarea fetelor drăguțe. Înghețam în apropierea lor. Eram pe la 16–18 ani paralizat de frică, mă temeam să nu fac un gest nepotrivit și totul era nepotrivit atunci. Aveam amici foarte relaxați cu fetele, le agățau și le făceau propuneri indecente (să meargă la film și să se sărute pe întuneric în sală, să iasă în parc în același scop, să le sărute chiar acolo pe stradă...) fără reticențele mele. Aveau un

succes nebun unde eu eșuam lamentabil. Adevărul e că nici nu încercam să trec la fapte. Lipsa de inhibiții era tot secretul lor. Se găsea câte unul să ne povestească încântat isprăvile cu o colegă care îi căzuse păianjenului în plasă. Firește, cu detalii scârboase. Făceam pariuri bârfind câte o fată, dacă mai e virgină sau nu. Nu ghiceam niciodată, unde mai pui că nu afla nimeni. Rămânea un mister care îi amplifica atracția. Oricum, fetele cunoscute nu se culcau cu noi, ci cu studenți din vecini. Erau totuși destui pe stradă care se lăudau cu aventurile lor amoroase. Mdeh, indivizi precoce! Azi cred 100% că se lăudau. Dar atunci ascultam pasionat poveștile lor și credeam fiecare cuvânt. Îi invidiam la modul asasin. Îi consideram superiori, chiar dacă la învățătură erau de 6–7 și mă uitam la ei din înălțimea catalogului, de sus în jos. Eu luam 9 și 10. Așa se stabileau ierarhiile. Lumea adolescenților (ieri ca și azi) este extrem de competitivă. Rivalitățile sunt mai dure decât în restul vieții...

Sexul în anii când mă înălțasem destul cât să poftesc carnal o fată este o poveste cu dus și întors. În 1966, Ceaușescu a dat Decretul 770 și a interzis avortul, introducând pedepse grele cu închisoarea deopotrivă pentru doctorii ginecologi și pentru paciente. Zvonistica dădea multe exemple. Fata lui Patilineț, un ștab apropiat de Ceaușescu, a murit în timpul unui chiuretaj, tat-su și-a pierdut postul și a fost trimis ambasador. Ceaușescu visa o țară cu 30 de milioane de locuitori care să-l aplaude. Pe acest fundal anti-avort mi-am făcut educația sentimentală. Sunt născut în februarie 1952. În 1966 aveam 14 ani, în 1971, când terminam liceul, împlinisem 19. Ce bună școală am făcut pe tema sexului, nu-i așa!? Pudibonderia, secretul absolut, bigotismul și cenzura au fost profesorii mei cei mai buni. Eram pe contul meu, ca fiecare. Nu aveai de unde să afli ceva, să înveți cât de cât ce ai de făcut, care sunt pericolele, cum să te ferești. Mi-amintesc ce sperietură am tras când în București, prin 1970, s-a răspândit o epidemie de boli venerice. Mă gândesc acum că poate era un zvon lansat de propaganda PCR ca să stăm naiba cuminți.

Sexul era – la vremea când începea să mă intereseze chestiunea, ca să nu zic că eram obsedat de ea – un sport extrem. Dacă lăsai gravidă fata, dădeai de dracul – dracul se prezenta sub formă de Miliție și Procuratură.

Și totuși, instinctul nu îți dădea pace, te împingea să ai o viață sexuală normală (și plină de excese). În adolescență, simțurile explodează. Nu ți-e gândul decât la sex. Interdicțiile transformă obsesia în psihoză. A tinerilor, dar și a părinților care se gândesc să nu le vină fata acasă cu burta la gură. Exista o teamă cronică de relații cu băieți și, respectiv, fete. Părinții erau isterizați total. Circula un folclor vast despre cum să te păzești de sarcini nedorite. Un calendar pe care îl țineau fetele, cu datele favorabile și ne. Era și soluția *coitus interruptus*. Prezervativele erau de negăsit în magazinele de stat, numai la bursa neagră la suprapreț. Așa se găseau, totuși, chinezești. Statul scumpea maximal sexul. Am detestat prezervativul întotdeauna. Metoda cea mai sigură să te descarci de tensiunea care-ți umfla *los cojones* era o labă tristă sub duș. Ceea ce nu agream. Îmi plăcea la nebunie atingerea pielii femeii, voiam să îi aud șoaptele, să fabulez în prezența unui trup frumos despre literatura pe care urma s-o scriu.

Ce îmi amintesc cel mai bine din experiențele de atunci este promiscuitatea. Partidele de amor pe fugă (să nu vină părinții acasă să ne surprindă). Locurile improvizate și ciudate pe unde ne întâlneam. Dar nu-mi amintesc aproape deloc numele și chipurile fetelor cu care m-am culcat în acei ani.

6

Pe la jumătatea anilor '60, la București bătea vânt de libertate. La cinema se aduceau mai nou filme din Occident. La TVR puteai să mai vezi câte un program american. Apăruseră magazinele și restaurantele cu mandatari, niște privați (de unde apăruseră?) care preluau o prăvălie, un depozit de vinuri, un atelier auto, o cooperativă de reparat televizoare sau un salon de coafură–frizerie. A fost maximum din liberalizarea pe care au practicat-o Ceaușescu & Co sub influența lui Tito și Kadar. Eram în liceu, mă ocupam cu chitara dăruită de la tata (483 lei, Reghin), de fetele din cartier și începusem să scriu câte ceva. Bucureștiul arăta tot mai puțin sovietic. Începând cu bulevardele, fațadele, vitrinele, neoanele aprinse seara, îmbrăcămintea femeilor.

Atunci ne-a lovit valul minijupelor, al fustelor de 10 centimetri sub fese. Se vedea genunchiul, poponețul chiar, iar fetele luaseră brusc un aer sfidător și obraznic, de-ți albeau nopțile. Câmpul de bătălie era poarta școlii, unde se instalau în fiecare zi profesorii cu schimbul să le oprească pe eleve să intre – mă rog, pe cele prea îndrăznețe. Uniformele au fost scurtate deasupra genunchiului de multe dintre colegele noastre. Regula impusă de liceu – să nu se vadă genunchiul. Câte una mai tare în clanță replica: „Dar ce, aici e mănăstire?" Asta, în toamna lui 1967, când intram în clasa a IX-a. Schema era așa: fetele își lăsau uniformele lungi, dar, când ieșeau de la ore, se duceau la toaletă unde răsuceau tivul și-și arătau pulpele. Așa ieșeau pe stradă, în minijupe. De aici se mergea în gașcă la Complex – intersecția Baba Novac cu Stejarului – unde se deschisese o cofetărie ocupată repede de liceenii din zonă – cei mai mulți de la 39, aflat în apropiere.

Chichirezul era să poarte fustă scurtă-scurtă, să atragă privirile. Le plăcea la nebunie să te holbezi la pulpele și genunchii lor. A nu se uita că trăiam într-o lume pudibondă, morala sovietică domina. Generația războiului era încă pe poziții, în locuri strategice încă din anii '40. Noi ne-am născut toți după război. De unde diferența de abordare și permanentul conflict cu părinții și cu autoritățile pe ținută, și nu era numai asta. Fetele spărseseră frontul și-și făceau de cap, sfidau boșorogii, mai ales pe tovarășii. Le plăcea la nebunie să-și arate picioarele. Fusta trebuia să fie cât mai scurtă – dacă se poate, croită dintr-o batistă, se zicea. Voiau să fie emancipate, libere, să nu aibă prejudecăți. Era exact ce doreau să arate. Eram strânși acolo, la cofetăria noastră, din toți anii, de la a IX-a până la a XII-a. În jurul fetelor foiau niște bărzăuni care se dădeau drept studenți. Fiecare fată avea studentul ei, inevitabil. Ele nu aveau ochi pentru noi, niște puștani, colegii lor. Ca să ai succes la fete trebuia să fii musai student, punct. Îmi găsisem un loc pe o strapontină. Învățasem să cânt la chitară și eram bine-venit. Cofetăria a avut un tonomat pentru foarte scurt timp, dar a căzut în desuetudine pentru că nu avea discurile cerute de toată lumea, din Occident. Se găseau doar producții Electrecord, bune pentru generația veche.

Nu numai fetele duceau războiul lor (cu mult curaj și încăpățânare). Băieții se confruntau cu bătrânii pe tema părului prea lung. Ei ziceau că falimenta frizeriile. Mai era o temă, blugii. Dacă nu aveai o pereche de Levi Strauss sau Lee în garderobă, nu aveai nicio valoare. Erai zero barat. Bișnița făcută de polonezi și cehi alimenta la greu piața neagră – bani să fi avut. Nu aveam, așa că am rămas toată tinerețea fără *blue jeans*, lucru care mi-a cauzat uneori complexe de inferioritate. Revin – poarta școlii era sever păzită. Trebuia să arăți ceafa – să vadă cât de lung este părul, dacă trecea de guler, erai trimis la frizer. Uneori, dacă profu era indulgent, îți spunea să vii mâine tuns regulamentar. Era un război fără speranță.

Prin '67–'68, chiar și în '69, după invadarea Cehoslovaciei, a mers cum a mers. Cu armistiții, bătălii pierdute, mici victorii. După invazia de la Praga, se spunea că rușii sunt la granița noastră cu tancurile și nu era bine să ne arătăm prea liberali în purtări și ținută. Să nu avem un aer prea occidental. Era necesar să arătăm ca sovieticii, cenușii, fără bucurie, se subînțelegea. Războiul est/vest, comunism/capitalism nu se terminase, așa că nu vă relaxați, că acum sună la arme! Cum aveam 18 ani, deveneam carne de tun imediat. Ne înghițea frontul. Apoi, prin 1970, registrul insinuărilor și al zvonurilor s-a schimbat cumva. Nu mai era în joc disputa Occident *versus* URSS, ci în joc era problema independenței României – asta era miza. Ni se bătea obrazul pe patriotism. Nu trebuia să îi deranjăm pe ruși. Brejnev mormăia supărat la Kremlin, dornic să ne trimită generos în dar tancurile Armatei Roșii. Se distrase mișto la Praga și dorea să repete figura, bis! Concluzia aberantă care ni se servea era următoarea: să nu mai purtăm plete, să lăsăm muzica *beat*, să uităm de hipioți, să nu mai umblăm în blugi, să nu vedem anumite filme... Lovitura a căzut în iunie 1971, odată cu revoluția culturală. Pe bulevard, în holurile cinematografelor, în magazine și restaurante frecventate de tineri au apărut echipajele formate din milițieni, gărzi patriotice, civili, care „spărgeau gașca", cum se spune. Cereau actele, te interogau de unde ai blugii, te tirau la frizeria de vizavi, rămâneai fără ciuf și arătai reglementar. Am asistat în acea vară–toamnă de câteva ori la scena asta. Odată i-am fost și victimă în holul cinematografului Gloria. Amicul meu purta pantaloni evazați, milițianul i-a tăiat, eu am

rămas fără bruma de plete. Așa-zise plete, părul era, după toate standardele de atunci și de azi, scurt. Dar ordinele Miliției populare erau stricte, trebuia să curețe străzile de tinerii care aveau un aspect prea occidental, să îi intimideze și chiar sperie. Secvența cea mai tare s-a petrecut în fața Liceului „Mihai Viteazul", undeva pe la ora 2–3. La bordură au oprit o dubă a Miliției și două mașini de teren Gaz. Din ele au coborât soldați și au format un cordon. Au început să ceară buletinele trecătorilor. Întrebau de ce nu sunt la serviciu sau la școală. Apoi, de ce sunt netunși sau poartă minijupe. Povestea nu s-a terminat aici, nu le reținеau numai buletinele, ci și pe cei intrați în colimator. Băieți și fete se trezeau în duba pregătită la bordură. Mai încasau și un pulan pe spate dacă nu se mișcau destul de vioi. Cam așa s-a terminat la București și în provincie liberalizarea, și moda cu minijupe și plete s-a dus dracu'. Occidentul era tot mai departe.

7

Am fost acum mulți ani (1999) la Atlanta. Un ghid ne-a plimbat prin hale, depozite, muzeu și ne-a spus toată povestea. Mă rog, versiunea pentru public. Pentru mine, interesul venea din copilărie și era legat de legendele care înconjoară cele patru silabe magice CO-CA CO-LA. De pildă, aceea că inventatorul băuturii magice ar fi fost bolșevic și d-asta ar fi ales culoarea roșie. Nu prea avea cum, de vreme ce Coca-Cola a fost inventată și oferită ca medicament încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Toată copilăria am visat să beau o sticlă de Coca-Cola. În filmele americane căutam din priviri Cola și blugii. La școală ni s-a spus că sunt bunuri de consum capitaliste și că ne fac rău, ele probează decadența Americii. Ni se cerea să nu ne apropiem de ele. Un diriginte (1963–1964) a pretins că, dacă mestecăm gumă, rămânem cu gura strâmbă. Tare! La acea dată, nici nu văzusem așa ceva. Blocul sovietic era închis pentru Cola, chewing-gum, blugi și tot ce era la modă. Firește, erau consumate numai de reprezentanții eroicei clase muncitoare, nomenklatura. De Lica Gheorghiu și gașca, de Nicu Ceaușescu și gașca. Nu-mi imaginez că în Cartierul Primăverii a lipsit vreodată Coca-Cola din frigider.

Nici îmbrăcămintea occidentală sau muzica rock-and-roll de ultimă oră. Sticla de Coca-Cola reprezenta o barieră socială nevăzută la București.

Ai băut sau nu ai băut? – asta era întrebarea. Prima dată am văzut într-adevăr Coca-Cola la o fată care serba majoratul (1970), al cărei tată era mare ștab și avea acces la magazinele exclusive ale CC al PCR. Prin anii 1968-1969 a apărut la București Pepsi Cola (rivala!). Apoi a dispărut și au apărut în comerț comunistul CICO și alte otrăvuri colorate. Am rămas cu nostalgia sticlei de Coca-Cola, de care apoi, prin anii '90, am cam făcut abuz. O beam oriunde, oricând, foarte rece, cam un litru pe zi. Acum, mai piano! Am renunțat din cauza glicemiei. Mă întreb la ce folos democrația și piața liberă dacă nu poți să te bucuri de ce era odată interzis!?

8

Terminam a XI-a, eram îndrăgostit și, pe deasupra, fudul pentru mediile mele up-up-up. Într-un peisaj, mai curând senin, cade știrea că în Transilvania e prăpăd, inundații ca niciodată. Câmpuri inundate, acoperișuri smulse, case prăbușite, rețele electrice distruse pe mii de kilometri, sate întregi dispărute sub ape, poduri rupte. Mii de sinistrați rămași fără adăpost, cazați prin școli și cazărmi. Imaginile TV erau neobișnuite, un șoc. Prima dată când vedeam un dezastru la TVR, aici se difuza numai fericire, numai bunăstare. Copii bucălați râzând în soare, tinere mame zâmbind larg, câmpuri de narcise, șantiere de locuințe noi-nouțe, ramuri de cais înflorite. Pepsi-Cola, avânt și energie! era sloganul publicitar cel mai popular în cei ani de avânt spre comunism. Așa arăta realitatea românească, la TVR se înțelege. Avânt și energie! Nu eram obișnuit să vină vești proaste din România. Astea veneau întotdeauna de departe – Argentina, Japonia, Africa de Sud. Dumnezeu ne ocrotea, ne ferise de nenorociri până în mai 1970.

Deodată, lucrurile s-au schimbat. Partidul ar fi ascuns dezastrul cu propaganda și cenzura dacă dezastrul nu ar fi fost atât de întins. Bucureștiul a întors foaia, chiar a exagerat cu imaginile terifiante și statistici devastatoare ca să atragă compasiunea străinilor și – indirect – ajutoare. Altfel, cum să fi înțeles apocalipsul pe care-l vedeam în fiecare seară la

jurnalele TV. Apocalipsul îl găseai pe pagini întregi și în *Scînteia*. Eram impresionat de ce se petrecea, de ce auzeam și vedeam. Aveam impresia la liceu că se mergea pe vârful picioarelor, că toți aveam aer în oase. Impactul emoțional a fost foarte mare. Ne-a turtit. Ni s-a cerut să contribuim fiecare cu câte ceva. Să donăm uniforme, să aducem încălțăminte, haine vechi, medicamente, hrană. Toți aveam lucruri de prisos pe acasă. Exemplul l-au dat tovarășii din CC al PCR. Și-au cedat – anunța *Scînteia* pe prima pagină – salariul pe o lună pentru refacerea țării. Nu i-a crezut nimeni. Ce, îi durea gura să zică? S-a înființat un cont la CEC în care puteai depune o sumă pentru sinistrați. Capul de locuitor era invitat să-și rupă de la gură – lumea trăia prost –, să pună niște bănișori în cutia milei. Nu s-a știut niciodată cum au fost folosite fondurile colectate de la populație. Îmi imaginez, sume imense...

Șmenul a fost altul – cu ajutoarele venite din străinătate. Multe milioane de dolari. Occidentul mai ales (nu țările frățești) a făcut nenumărate donații. Câte au ajuns la sinistrați, numai dracu' știe. Șoselele (mai ales în Transilvania) erau tranzitate de coloane de camioane ale Crucii Roșii. Bucureștiul – Gara de Nord, vama, aeroportul Băneasa – era asaltat de transporturi cu „ajutoare". S-au depus la CEC, în bănci de către rudele românilor din străinătate sume foarte mari. Românii au fost încurajați să scrie, să le telefoneze rudelor de afară și să ceară ajutoare – mai ales valută. Înainte de inundații li se interzicea să aibă contacte cu rudele din Occident. Partidul iubit a înțeles să trateze nenorocirea ca pe o afacere. De ce să nu stoarcă fonduri dacă putea?! S-a făcut apel către biserici, firme, guverne. Puteai să-ți faci o imagine despre ce se întâmpla urmărind *Scînteia* și *România liberă*, unde zilnic erau semnalate trimiteri de ajutoare. Se dădeau sumele vărsate, donațiile etc. În fiecare seară TVR ne bombarda cu știri și imagini devastatoare. Era un șantaj emoțional clasa întâi. Partidul a stors tot ce se putea stoarce.

„România sub ape!" era sloganul menit să impresioneze Occidentul. Propaganda îl trâmbița neobosită. Occidentul era nădejdea. URSS & Co au făcut pe niznaiu. Kremlinul nu îl avea la pipotă pe Ceaușescu, se bucura că se înregistrau pagube imense. Cam 250 000 de oameni au

rămas atunci fără adăpost. Plus şoselele distruse, fabricile puse la pământ, sutele de mii de case făcute praf. S-au primit din Occident munţi de donaţii – medicamente, materiale de construcţie, alimente, haine, utilaje pentru industrie, instalaţii de purificare a apei, lapte praf etc.

Povestea urâtă a fost că diverşi tovarăşi sus-puşi s-au înfruptat din donaţii. Blugi, canadiene, încălţăminte, băutură fină, hrană, pulovere, electrocasnice, mai ales, din ajutoarele primite pentru sinistraţi au apărut la bursa neagră. La Bucureşti nu fuseseră inundaţii. Atunci!?... Tipii de pe stradă care le purtau le achiziţionaseră la negru, clar. S-au făcut afaceri babane cu hainele venite din Occident în blestemata vară a anului 1970. Au apărut şi în magazine, mai ales în cele pe valută. Şi statul voia să profite şi era cel mai teribil negustor, un mare contrabandist de fapt. Tatăl celui din gaşca noastră care purta asemenea lucruri bune, „din pachet" cum se zicea, se dădea diplomat, dar l-am văzut în uniformă când pleca de acasă la o aniversare oficială. Fiu-său era teribil de antipatic, încrezut şi buflei, cu bube pe faţă. Toată lumea îl ocolea în cartier. Nu şi de data asta. Destui au descoperit brusc că era simpatic şi i-au căutat prietenia ca să cumpere de la el diverse bunuri străine. La mine nu se punea problema, că nu aveam cu ce să cumpăr. Nu ne-am împrietenit nici până azi, deşi am copilărit împreună. Prin anii '80 făcea bişniţă, era unul din mahării bursei negre (casete şi aparate video, ness, cafea, blugi...), fiind protejat de oamenii lui tat-su de la Secu. După 1989 a fost amestecat în mari învârteli – falimentarea unei bănci, de pildă. Să nu uit, debutul de afacerist şi l-a făcut cu ajutoarele trimise sinistraţilor prin Crucea Roşie din Occident. Atât îmi amintesc despre inundaţiile din 1970.

9

Eram clasa a XI-a când am văzut *Reconstituirea*. Ştiam despre film dintr-un număr al *României literare*, în care câţiva scriitori şi artişti se pronunţau entuziast. Am stat la coadă la bilete, spectacol de prânz. Nu am prins loc, am luat „în picioare" şi am stat cu fundul pe scara care cobora de la aparatele de proiecţie până în primul rând. Luceafărul era o

sală cam rău famată, plină cu pegra Bucureștiului – bișnițari, șuți, zdrențuiți, lumpeni, lume fără ocupație care își făcea veacul între Hala Unirii și Lipscani. Era opusul altor două săli frecventate de lumea bună, Patria și Scala. La Luceafărul rulau de obicei filme pentru vulg, din altă zonă socială. Superproducții la care „prostimea" se înghesuia în număr mare. Filme gen *Angelica, marchiza îngerilor* și filmul indian *Vagabondul*, cu Raj Kapoor, scos în acel an de la naftalină – la care se spărgeau geamurile cinematografului. Mahalalele năvăleau să le vadă. Pirandele din zonă își schimbau numele în Angelica, ei în Raj și învățau să fredoneze Ava-raaa-muu. Ei bine, spre mirarea mea, sala Luceafărul a fost arhiplină la *Reconstituirea.* Se suia lumea pe pereți, cum se spune. Se zvonise că filmul fusese interzis și nu o să ruleze decât câteva zile. În sală am găsit un amestec din toate straturile. Studenți, elevi de liceu plus marginalii despre care am amintit. Mă așteptam să se iște conflicte, să fie mare tevatură și zgomot. Tropăieli, fluierături, conversații cu voce tare. Adevărul este că foarte repede în sală s-a făcut liniște și lumea a urmărit filmul cu sufletul la gură. Au fost clipe când s-au auzit respirațiile.

Mi-a plăcut filmul, mai ales finalul. Nu-mi plăceau filmele românești, cui îi plăceau? Văzusem *Duminică la ora 6*, debutul lui Lucian Pintilie, film despre comuniști, și eram sceptic. *Reconstituirea* m-a convins de la primele secvențe. Imaginile (alb-negru) erau proaspete, situațiile, replicile la fel, păreau adevărate. Pintilie surprindea un adevăr al vieții, recognoscibil. Aducea cu filmele cehoslovace, care îmi plăceau foarte mult: *Dragostea unei blonde*, *Balul pompierilor* de Miloš Forman, filmele lui Jiří Menzel. La sfârșit, am ieșit din sală tulburat. Era un film puternic. În 1970 se simțea încă izul liberalizării lansate prin 1964–1965, dar eram după invadarea Cehoslovaciei și situația putea să o ia în orice direcție – spre una conservatoare, neostalinistă sau, dimpotrivă, liberalizarea să se adâncească. Totuși începea să se strângă șurubul, se simțea în aer. La liceu eram iar controlați la matricolă și uniformă. Fusesem trimis acasă într-o zi pentru că eram netuns. Profa de engleză îmi confiscase chitara într-o recreație. Scandalul *Reconstituirea* era ca hârtia de turnesol. Scoaterea filmului de pe ecrane după câteva săptămâni spunea

ceva despre regimul lui Ceaușescu și cam ce ne așteptam. În 1971 urmau să apară „Tezele din iulie" – odată cu revenirea lui Ceaușescu din China și Coreea de Nord. Ceaușescu s-a văzut ca un fel de Mao adulat de popor sau măcar ca un Kim Ir Sen cu pionieri defilând pe stadioane, cu portrete imense duse pe umeri de militari. Își dorea cultul personalității ca să-și întărească puterea. Se visa dictator. Nu se întrevedea totuși ceva asemănător ca la Beijing și Phenian. Imaginația noastră nu mergea până acolo. Dar în 1970 mai era ceva timp până la „revoluția culturală" și ne bucuram să respirăm un aer puțin mai curat.

10

Zidul Berlinului era o realitate brutală, mi-am dat seama abia după ce am terminat liceul. Eram cam retardat. Întotdeauna am înțeles mai târziu decât alții despre ce era vorba. România trăia binișor perioada liberalizării care demarase odată cu moartea lui Dej. Nu aveam decât să visăm cât vrem, la orice. Eu și gașca voiam să sărbătorim trecerea pragului cu o călătorie prin Europa. Să ne luăm o dubiță Volkswagen pe timpul verii – după examenul de admitere –, ne vedeam toți reușiți, cu carnet de student în buzunar. Să bântuim ca niște adevărați hippies. Era unul hârbuit într-o curte, lăsat probabil de un turist german. Paradit, șifonat, dar cu motorul în regulă. Credeam că îl puteam convinge pe proprietarul vechiturii să ne-o vândă. Admiterea la facultate ne-ar fi dat dreptul la orice nebunie și ar fi deschis buzunarele părinților. Mă rog, așa ne imaginam. Alții au propus să mergem să muncim pe litoral, să facem bani. Aveam o formație rock, aș fi putut să cânt două luni la un restaurant. Vedeam triumfal ieșirea din adolescență.

Învățatul mergea OK, chiar dacă nu ne omoram cu firea – eram deștepți, prindeam lecțiile din clasă și ne rămânea destul timp de fete, de chitară, de ceaiuri, de citit cărțile despre care vorbea lumea. Așa ni se părea că eram niște semizei. După revelionul 1970/71 petrecut împreună, firește, calendarul s-a strâns. Trebuia să ne pregătim concomitent pentru bac și admitere, așa că ne vedeam mai rar, dar nu s-a sistat nimeni de la planul

de a vedea Europa într-un Volkswagen. Altfel, afișam o ținută hippie, ne imaginam pe străzile Londrei, ascultam muzică occidentală. Făceam pe nebunii. Treaba era să nu arătăm ca niște sovietici, noi, tinerii din estul Europei intoxicați de propagandă. Sfidam școala, și părinții. Purtam părul lung (aiurea, cum creștea puțin pe ceafă, diriginta mă trimitea la frizer, altfel a doua zi nu aveam acces la ore). Umblam desculț, îmbrăcam cămăși înflorate, pantaloni evazați – albi neapărat. Confecționarea acestei ținute era dificil de obținut și costa parale, pentru că trebuia să apelezi la un croitor. Era unul în cartier la care mergeau destui. Era homosexual și apela la serviciile clienților lui, mai toți liceeni. Nu l-am frecventat – mama găsise un croitor care lucrase la un teatru. Se angajase să transforme niște haine vechi găsite prin șifonier. De pildă, dintr-un palton a confecționat la fix un veston militar ca-n Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band. M-am mândrit foarte tare să-l port. Haine mai colorate nu se găseau în comerțul socialist. Umblam de colo-colo cu gașca prin cofetării, concerte, parcuri, ceaiuri... Eram o apariție care sfida cotidianul cenușiu al epocii. Generația care se ridica după război.

Era un aspect care ne scăpa tuturor. Anume – trăiam „ca și cum" eram liberi. Bănuiam că nu suntem, dar nu aveam curaj s-o spunem cu glas tare. Învățaserăm de acasă să disimulăm, să ne prefacem că ne găsim într-o lume normală, fără supraveghere polițienească, fără interdicții, fără propagandă, fără cenzură. Făceam pe relaxații, păream a fi niște tineri dezghețați, fără probleme și cu toată viața înainte. Una fericită, asigurată de partid. Jucam binișor comedia nonconformismului. Temerile erau totuși mari și-mi blocau diafragma. Uniforma milițianului la un colț de stradă te făcea să-ți aranjezi ținuta, să verifici dacă ai actele la tine și nu cumva părul prea lung. Poate că am fi sfidat mai tare, dar fiecare avea acasă părinți care trăiseră în frică, unii trecuseră prin pușcării și, dacă nu ei, rude de-ale lor. Li se spălase creierul. Ne doreau numai binele și li se părea că riscam prea mult. D-aia ne potopeau cu sfaturi de genul să fim cuminți. Își făceau griji din pricina noastră. Înțelegeam că trebuia să fim cât mai cenușii, să nu atragem atenția, să fim supuși. Asta nu se potrivea cu ce simțeam noi – iubeam mai mult ca orice contestația. Eram ca niște

cățelandri care-și încercau colții... Realitatea avea să se dovedească mult mai dură decât colții noștri... Voi învăța asta mai târziu.

Timpul nu ne acorda niciun răgaz. În iarna 1970/71 (eram în clasa a XII-a) eram deja prevenit. Dar până atunci mă scăldam cu amicii în vise nerealiste. Ce s-a ales de excursia prin Europa? S-a făcut praf încă înainte de bacalaureat. În iunie, Ceaușescu a făcut o vizită în China și Coreea de Nord și s-a întors pus pe fapte mari. Voia să fie preamărit ca Mao și Kim Ir-Sen. A formulat pentru prostime niște teze de kkt și a declanșat revoluția culturală. Țara s-a întors la anii '50, la stalinism. Planurile noastre au căzut. Imposibil de găsit în noile împrejurări un Volkswagen. Nici de închiriat, nici de cumpărat. De pașapoarte nu mai vorbesc. Nu mai puteam ieși din iubita noastră patrie decât dacă eram copii de ștabi. Am petrecut vara aceea la București. Am dat bacul cu succes și fără emoții. Chiar în zilele acelea a murit bunicul Georg Filip, figura tutelară a copilăriei mele.

La facultate am picat, la fel ca alții. Gașca noastră s-a spart în 1) cei care deveniseră studenți și 2) cei care rataseră admiterea. O cortină de fier căzuse și între noi. Ne-am vorbit tot mai rar, nu ne-am mai întâlnit la ceaiuri, la cofetărie, nu am mai făcut planuri împreună. Era ca și cum prietenia noastră nu ar fi existat. Din cauza eșecului meu la admitere, acasă atmosfera a devenit lugubră. Toți din familie erau triști. Ai mei se întrebau ce se va alege din mine? Fără facultate, ziceau, nu poți ajunge decât un ratat... Tristețea era și din cauza a ceea ce se petrecea la București după Tezele din iulie. Eu, unul, nici nu bănuiam efectul decisiv pe care îl va avea asupra întregii mele vieți acel moment. Iulie 1971.

CAPITOLUL 6

1

Cofetăria Casata de pe Bulevardul Magheru, colț cu Take Ionescu, era un loc de elită, *cool* s-ar zice azi. Aici se strângea lumea bună, protipendada bucureșteană, beizadelele din acel timp... Elevi de la liceele Caragiale, Mihai Viteazul, Lazăr, Spiru Haret. Pentru cei din Bariera Vergului (altă lume) trecerea pe la Casata era un episod pitoresc, demn de a fi povestit la cofetăria noastră proletară din Complexul Rucăr/ Baba Novac. Narațiune agrementată cu detalii picante destul de imaginare – cucerirea unor frumuseți, schimburi de priviri, cafturi, cunoștințe noi în clasa suprapusă. Firește, la Casata băieții de la mahala erau priviți de foarte sus. Mă întreb cum depistau în acea foială că nu aparțineam mediului lor select. Eh, călcasem într-un rahat și miroseam urât! Puteam a periferie, a lumpeni, a sărăntoci. Cine spunea că eram egali unii cu alții se înșela amarnic. Clasele sociale se vedeau cu ochiul liber. Diferența dintre odraslele nomenklaturii și restul lumii era mare. Întâi de la haină, apoi de la haită! Ei aveau haine de ultima modă aduse din Occidentul putrefact. Aveau aerul acela inconfundabil de copii crescuți în Cartierul Primăverii. Noi, ceilalți, eram îmbrăcați din rafturile magazinelor de stat. Ce tenișI purtau ei și ce tenișI purtam noi – chinezești, eventual albiți cu creta. Ce blugi aveau ei – Levi Strauss și Lee – și ce blugi purtam noi!? Dangarezi polonezi.

La Casata se întâlneau planetele Bucureștiului. Ajungeam acolo cu autobuzul 40 (dublu, cu burduf ca acordeonul). Pleca într-un nor de praf gros la Barajul Dunării, din dreptul unei betoniere, lângă fostele uzine

Malaxa. Era granița orașului – ultima stație. Autobuzul 40 oprea după aproximativ un ceas de hurducături la Piața Lahovary. Coboram și traversam nerăbdători *per pedes*. Alt traseu era cu autobuzul 34, pe care-l luam de la Bariera Vergului. Făcea stație în fața cofetăriei, pe bulevardul Magheru. Ne așezam la o masă în colț și sporovăiam despre ultimele albume LP Pink Floyd, Deep Purple, Led Zeppelin. Beatles erau deja cam fumați, se și desființaseră. Nu știu cum dracu' se făcea, dar haita noastră era reperată la minut. Minune – dintr-un grup de tineri gălăgioși deveneam brusc silențioși. Încercam să nu atragem atenția, să nu-i deranjăm pe șmecherii locului. Așteptam cuminți un chelner să îi cerem o casată, o café frappé, sau un profiterol – meniul casei. Se găsea de băut Cico, o băutură de culoarea pișatului cu același gust. Pepsi se găsea numai pe blat pentru anumiți clienți. Dacă întrebai de ce pe masa aia e Pepsi, ți se spunea sec: „Dânșii și-au adus de acasă...". OK, venea și Cico, fie, dar nu era rece, pentru că nu se găsea gheață, mai ales în iulie și august, când era o vipie de te năucea. Pe scurt, Casata era locul cel mai monden pentru adolescenții din Bucureștii acelor ani, din intervalul dintre terminarea liceului și studenție, 1970–1973. Câteva prețuri: profiterolul era 11 lei – scump; casata era OK pentru acea vreme, 3 lei; café frappé costa 6 lei cred, dar nu mă omoram. De obicei, era preferata fetelor și trebuia să ai bani potriviți să le-o oferi. Eram cavaleri. Asta rărea expedițiile haitei la Casata – era o aventură costisitoare. Dar aveam ce povesti.

Cu timpul ne-am retras spre Trocadero și ne-am apucat să ne ținem de halba cu bere. Purtam discuții tot mai grețoase, făceam pe interesanții. Discutam docți despre negocierile de la Paris pentru încheierea războiului din Vietnam, despre cursa înarmărilor și declarațiile lui Kissinger, Brejnev și Nixon. Ne mai interesau femeile, ținutele lor de vară, flirturile. Aveam o viață sentimentală agitată și partenere pe care le schimbam grăbit. Îmi era teamă să mă îndrăgostesc și să mă fixez la una. Cam toți împărtășeam această temere. Când se întâmpla, o rărea cu întâlnirile în gașcă, se deroba etc. Era clar că respectivului îi căzuse una cu tronc și n-o să ne mai vedem. Cei rămași pe poziții dezbăteam cu pasiune despre

soarta lumii și nemurire. Nu credeam să murim vreodată. Niciunul. Boala, bătrânețea, moartea... se întâmplau numai celorlalți. Și așa, gașca s-a risipit ca și cum nu ar fi fost și m-am luat de viață.

2

Am văzut prima dată *Casablanca* pe la începutul anilor '70, cred, într-o miercuri la Telecinematecă, prezentat de Ecaterina Oproiu, care purta o pereche de ochelari supradimensionați (la modă atunci) și rotea un stilou, și el supradimensionat, în fața camerei. L-am văzut apoi la sala Eforie, pe când eram student în anii '70. L-am revăzut de multe ori de atunci. De câte ori am ocazia nu-l scap. Premiera a avut loc la 26 noiembrie 1942, la New York. Jucau Ingrid Bergman și Humphrey Bogart. Nimeni nu a bănuit atunci cariera extraordinară a acestui film. Este unul dintre miturile secolului XX. Sunt fan vechi al filmului. I-am căzut victimă ca atâția alții. Mi s-a întâmplat să îi cad în mreje când TVR a anunțat că îi vom vedea pe Humphrey Bogart și Ingrid Bergman „într-un film de legendă". Eu muream în epoca aceea – ca și azi, de altfel – după filme alb-negru, *Cetățeanul Kane*, *Hoții de biciclete* etc. TVR nu era color, filmul nici atât. De la primele secvențe din *Rick's Cafe Americain*, am fost captivat. Toată povestea e extrem de *cool*, deși are un aer sentimental ușor vetust. Melo!

Pe scurt, Rick, un aventurier din NY, care luptase mereu de partea învinșilor, în Spania de exemplu ca brigadist, s-a refugiat în Franța (unde ține un restaurant cu numele La Belle Aurore). Aici se îndrăgostește de o misterioasă și splendidă femeie, Ilsa. Trăiește o poveste de dragoste cu ea, dar în ziua când trebuiau să fugă la Marsilia – nemții intrau în Paris cu panzerele (suntem în iunie 1940) – femeia nu vine la gară, trimițându-i un bilet de despărțire prin pianistul lui Rick, Sam. Acesta e trecutul. Când începe filmul, suntem la Casablanca, în cafeneaua lui Rick. Femeia reapare însoțită de soțul ei, Viktor Laszlo, un șef important al Rezistenței antinaziste. E clar, acești doi bărbați iubesc la nebunie aceeași femeie, iar ea e complet debusolată, neștiind cum să se împartă. Când Sam cântă

la cererea ei cântecul lor de la Paris („The time goes by", vi-l amintiți?) se produce declicul. Dandanaua e mare. Spectatorul e cu sufletul la gură, încercând să ghicească o clipă mai devreme cine ia dama – în limbajul jocurilor de noroc practicate la Rick's – „potul cel mare". Cinicul și dezabuzatul Rick sau Viktor, eroul abia scăpat din ghearele Gestapoului. Povestea se încurcă – Viktor e amenințat de o nouă arestare și are neapărat nevoie, pentru a decola spre Lisabona, de permise de tranzit, aflate, printr-o întâmplare, ghici, în posesia lui Rick. Melodramă veritabilă, nu te încurci. Ultima scenă, pe aeroport, este de infarct, chiar dacă ai mai văzut-o de o sută de ori. Schimbul de priviri Bogart–Bergman atunci când elicele avionului încep să se rotească este cel mai tare din istoria cinematografului. Apoi te relaxezi când auzi ultima replică: „Louis, cred că este începutul unei mari prietenii!" știută/citată de toată lumea. De altfel, în timpul vizionării, rostesc multe replici simultan cu actorii, numai asta dă dreptul cuiva să se considere din clubul „Casablanca".

Mă leagă multe de *Casablanca*. De pildă, o poveste de iubire din tinerețea mea cu o fată care admira tot atât de mult filmul. L-am văzut împreună la Cinemateca din strada Eforie după o coadă de poveste la care am stat o zi întreagă. Pălăvrăgind de una, de alta ne-am amorezat. În plus, în *Moartea unui dansator de tango*, finalul pastișează pe cel al filmului. Personajul meu, Gogu Vrabete, un fel de Rick al mahalalei bucureștene (îl și imită, are un trench identic, poartă pălării Borsalino), este admirator al filmului pe care îl vede de multe ori prin sălile de cinema din jurul Gării de Nord. Când vrea să fugă din țară, în ultimele pagini, cu femeia iubită, melodrama o repetă pe cea din film și se petrece tot pe un câmp aviatic, la marginea orașului.

Dacă nu ați văzut *Casablanca*, degeaba ați intrat într-o sală de cinema, nu ați văzut nimic. *You must remember this/ A kiss is just a kiss, a sigh is just a sigh/ The fundamental things apply/ As time goes by/ And when two lovers woo/ They still say, „I love you"/ On that you can rely/ No matter what the future brings/ As time goes by/ Moonlight and love songs/ Never out of date/ Hearts full of passion/ Jealousy and hate/ Woman needs man/ And man must have his mate/ That no one can deny/ It's still the same old*

story/ A fight for love and glory/ A case of do or die/ The world will always welcome lovers/ As time goes by.

3

În septembrie 1973 am fost convocat în amfiteatrul facultății de Drept (fusesem admis la Filosofie) să asist la deschiderea anului universitar. A participat și Miron Constantinescu, ministrul Învățământului în acel moment. De la prezidiu s-a trimis un mesaj de solidaritate cu Salvador Allende și cu victimele puciului. Lumea s-a ridicat în picioare, s-a aplaudat, s-a scandat ceva, nu-mi mai amintesc exact ce. Simpatizam net cu Allende și cu victimele dictaturii militare. Radio București nu a mai difuzat nimic despre puciul de la Santiago de Chile, după 12 septembrie s-a așternut tăcerea. Cred că din cauză că Nicolae Ceaușescu se afla în acele zile într-un turneu de „importanță istorică" în America de Sud. Urma să se oprească și la Allende. Vizita în Chile s-a contramandat. Ideea propagandei de la București era să nu știrbească succesul vizitei lui Ceaușescu. Văzusem la telejurnalul de seară câteva imagini de la un miting anti-Pinochet de la Paris (întreaga lume progresistă, se spunea *în off*, protestează... blablabla). M-am întrebat de ce noi, studenții, nu ieșim să protestăm la ambasada Chile? I-am întrebat pe niște colegi – indiferența față de puciul generalului Pinochet era absolută. Un tip de la ASC mi-a și zis: „Las-o moartă! Are cine să se ocupe! Vezi-ți de carte!" Și așa a rămas. Apoi, în scurt timp, Bucureștiul s-a umplut de refugiați chilieni pe care puciul îi prinsese în străinătate. Nu se mai puteau întoarce acasă din cauza simpatiilor lor politice. Nu au rămas aici multă vreme. Ceaușescu în ochii mei era un fel de Pinochet, chiar dacă era civil. „Aici nu este un regim de stânga", mi-a zis unul dintre chilieni, întâlnit pe holurile facultății. Încerca să-și continue studiile la București. Chilienii au primit locuințe în cartiere și la Grozăvești, în cămine studențești. Le-au făcut praf, au ținut-o în chefuri, nu le era clar de ce statut se bucură și ce treabă au aici. Au stârnit repede antipatii, după un val de simpatie și solidaritate. Au trăit la București câteva luni, poate un an, într-un regim politic care semăna leit cu ce voia să facă Salvador Allende în Chile. Au înțeles

cum stătea treaba și au plecat spre Occident să trăiască în detestatul capitalism. O bună lecție de istorie pe viu.

Ce cred azi despre puciul din septembrie 1973 din Chile? Da, Allende trebuia înlăturat de la putere. Scăpase situația de sub control. Chile se prăbușise în haos din cauza măsurilor luate de el în încercarea de a transforma Chile într-o societate comunistă, după modelul Cuba lui Fidel Castro. A fost un puci prost pregătit și prost executat. A rezultat un număr foarte mare de victime. Allende putea fi răsturnat și fără să curgă sânge – prin mijloace strict politice. Generalul Pinochet rămâne în istorie ca un dictator și un ucigaș în masă. Unul dintre cei mai odioși. Alibiul că a salvat Chile, că era patriot, nu rezistă.

4

Nu prea am stat la cozi pentru pâine și carne, deși era un ritual cvasi-obligatoriu. În preajma măcelăriilor și a alimentarelor socializai și-ți făceai rost de-ale traiului. Aici îți petreceai o mare parte din timp. Așa îți treceai viața, între serviciu și cozi. Grija regimului era să nu stai singur cu gândurile tale. Trebuia să fii anturat și controlat. Cozile erau înțesate de delatori. Așa că mă țineam departe de ele. Pur și simplu renunțasem să intru în rând. Preferam așa, decât să aștept să mă las îmbrâncit de vecinii din cartier ca să duc acasă jumătatea de pui, sticla de ulei, cartonul cu ouă, punga de făină, de zahăr, rațiile alocate pe cartelă. Mi se părea umilitor. Preferam să mănânc te miri ce. Nu mă așezam la coadă chiar și mai devreme, în anii '70, ai studenției, când încă nu se introduseseră cartelele și se mai găsea câte ceva de cumpărat. Când rafturile nu erau de tot goale, așa cum s-a întâmplat în anii '80. Dar cozile erau cozi, inevitabile. În acel timp preferam să mănânc film cu pâine.

Am făcut nenumărate cozi la Cinematecă, la sala din strada Eforie și la Sala Union. Curios, ambele străzi erau în pantă. M-am sculat cu noaptea în cap de nu știu câte ori să apuc bilet (se dădeau maximum două) la un film de Fellini, Truffaut, Godard, Kurosawa, Tarkovski, Wayda etc. Ca să te așezi la coadă la Cinematecă îți trebuia abonament, echivalentul cartelei pentru alimente. Abonamentele erau limitate ca număr și se distribuiau

într-o scurtă perioadă – în septembrie. Eram foarte mândru de cartonașul respectiv, obținut tot după o coadă cu liste, cu îmbrânceli și isterie. Multă lume aștepta lipită de zidul Cinematecii. Sigur existau și favoriți, ca în toate dictaturile, care își obțineau abonamentul prin spate sau pe baza unui telefon venit de undeva. Nu eram dintre privilegiați, eram student, așa că trebuia să mă prezint în ziua anunțată să mă înscriu pe un tabel, să aștept la coadă. Dar odată obținut abonamentul făceai parte dintr-o elită de cinefili.

Mi-am scris teza de licență despre legăturile dintre film și literatură, cu profesorul Ion Ianoși. Era o continuare a sutelor de filme de arhivă pe care le-am văzut în acei ani de studenție. Adesea intram în sala de cinema dimineața și ieșeam seara, după ultima proiecție. Îmi aduc aminte de o coadă infernală la Union după un revelion să văd Blow-up. De la chef m-am dus, încă era întuneric, să mă așez la coadă. Am așteptat până după prânz. Zăpada era cât casa, viscolea, bătea vântul, era un ger de crăpau pietrele. Țineam morțiș să prind filmul, nu mai rulase și am fost fericit să prind biletul dorit. Am multe amintiri despre Cinematecă și filmele văzute atunci. Îmi amintesc mai ales atmosfera. Holul îngust, lumea care aștepta răbdătoare. Alcătuiam o sectă, ne cunoșteam și recunoșteam din priviri, ne salutam fără să ne cunoaștem identitatea. Făceam parte din gașca drogaților de film. Filmul era un refugiu, ținea loc de psihiatru și de biserică. Eram ca niște halucinați – ne scufundam frecvent într-o meta-realitate. Îmi amintesc bine sala căzând în întuneric. Filmele erau alb-negru. Îmi amintesc și vocea care traducea la cască. Cinemateca și filmele care rulau acolo erau o fereastră. După un timp se aprindeau luminile și ieșeam în stradă. Nimeream peste lumea posomorâtă a acelor ani extrem de cenușii. Visarea se terminase. Mă târam spre un autobuz care mă ducea la marginea orașului, unde locuiam. Încercam în acea lungă traversare să mențin în mine cât mai mult timp emoția din sala de cinema.

5

Citesc în calendarul zilei pe blog că la 28 decembrie 1973 a apărut în Occident *Arhipelagul Gulag* de Aleksandr Soljenițîn. Eram student în anul I la Filosofie, când, într-o seară, am aflat vestea lipit cu urechea de

Radio Europa Liberă. Ştirea era că librăriile erau luate cu asalt de cei care voiau să citească *Arhipelagul Gulag*, apărut în Germania. Multe lucruri mă leagă de acest scriitor rus şi de *Arhipelagul Gulag*, în special. A fost Biblia mea în anii '70–'80. Am împărtăşit acest entuziasm cu Alexandru Paleologu şi Nicu Steinhardt.

Arhipelagul Gulag a basculat URSS-ul. Nu diviziile de tancuri de care întreba Stalin. Nu ameninţarea nucleară americană, ci spiritul. Spiritul, nu sabia!!! După ce a apărut în Occident (cu un imens succes), Brejnev şi regimul lui stalinist au intrat în faza decadenţei iremediabile. A fost clar că URSS nu mai avea niciun viitor. Ideologia comunistă, de la Marx şi Lenin citire, s-a făcut praf. Credibilitatea ei a dispărut din acel an pentru totdeauna. Pentru un regim bazat esenţial pe ideologie, a fost ceva fatal. După 1973, nimic nu a mai fost ca înainte în lagărul comunist. Din imaginea eroică pe care URSS o avea în lume nu au mai rămas decât ruine. Sistemul lagărelor de muncă forţată, sclavia în care se trăia în patria sovietelor, cenzura, numărul incomensurabil al victimelor – odată demascate – au schimbat complet percepţia lumii. Soljeniţîn a fost primul care a îndrăznit să spună adevărul până la capăt. Răsturnarea a fost totală şi neaşteptată. Chiar şi cei mai determinaţi critici ai regimului comunist nu au asumat adevărul în aceeaşi măsură. Mulţi au mai purtat diverse iluzii şi le poartă – nefericiţii – până azi.

Era apoi amploarea operei, suflul ei inegalabil, tolstoian. Epopeea, viziunea inegalabilă, forţa literară cu care a demascat minciuna şi oroarea. Toate au făcut din *Arhipelagul Gulag* momentul decisiv al unui ciclu istoric. URSS a supravieţuit mai puţin de 20 de ani (1991, decembrie) după ce a apărut această carte-miracol. Şocul a fost imens. Soljeniţîn a demolat toate tabuurile ideologice, unul câte unul. De pildă, că URSS este viitorul omenirii, sau că este imperiul libertăţii. El ne-a spus răspicat că este pur şi simplu ţara represiunii, a sclaviei şi a minciunii. URSS nu şi-a mai revenit niciodată după ce a suferit acest şoc administrat de un singur om – de notat, un scriitor – care a avut tot sistemul împotriva lui.

Cum a fost posibil ca într-un regim supercontrolat să fie scrisă o asemenea carte? Ea necesita viziune, documentare vastă, curaj, abnegaţie

până la sacrificiu, nervi tari, curaj dincolo de limite. Aflăm unele lucruri din *Stejarul și vițelul*, cartea lui de memorii (lectură obligatorie pentru orice scriitor). A scris totul în maxim secret, spionat, supravegheat într-o lume în care existau mai mulți agenți KGB decât civili, o lume populată cu nenumărați delatori și provocatori. În afară de curaj îți trebuia și convingerea cauzei tale. Apoi imaginație multă ca să dejoci manevrele serviciilor secrete și manipulările odioase ale aparatului de propagandă de la Kremlin. Episod dramatic – la un moment dat, Soljenițîn și soția lui hotărăsc că, dacă KGB le va răpi cei doi copii pentru a-i șantaja, să nu cedeze orice s-ar întâmpla. Cartea *Arhipelagul Gulag* era mai importantă...

Tirajul cărții a trecut repede de un milion. Lovitura a nimerit Kremlinul în plin. Cine disprețuiește scriitorul și forța lui trebuie să se uite atent spre opera lui Soljenițîn ca să înțeleagă ce poate face o singură carte. Admirația mea pentru Aleksandr Soljenițîn și pentru *Arhipelagul Gulag* au rămas până azi neștirbite. Putem vorbi despre Soljenițîn și în alte chei (critica Occidentului, întoarcerea în Rusia în anii '90, naționalismul lui etc.). Soljenițîn oferă nenumărate subiecte, ca orice titan. Dar o putem face numai după ce subliniem apăsat geniul lui și impactul avut asupra lumii noastre cu *Arhipelagul Gulag*.

6

La 7 martie 1974, Robert Redford cumpăra drepturile pentru volumul *Toți oamenii președintelui*. Văd pe un canal TV, duminică, filmul cu Robert Redford și Dustin Hoffman, inspirat de afacerea Watergate care a dus la demisia lui Richard Nixon. Cei doi au interpretat rolurile jurnaliștilor Bob Woodward și Carl Bernstein de la *The Washington Post*. Povestea a zguduit America anilor '70, o țară slăbită de asasinarea celor doi Kennedy, a lui Malcom X și Martin Luther King, de înfrângerea din Vietnam și de mișcările contestare din anii '60. Afacerea Watergate a fost „procesul Dreyfuss" în SUA aproape 100 de ani mai târziu. A fost un dur examen al funcționării instituțiilor democratice. Întrebarea era dacă este Constituția o vorbă goală sau chiar are substanță și funcționează. Ei bine, a funcționat, spre

mirarea tuturor. Casa Albă a fost învinsă de o presă care s-a poziționat ca apărătoare a drepturilor și a garanțiilor înscrise în Constituție de părinții fondatori în secolul al XVIII-lea. Toate instituțiile au refuzat rând pe rând să îl apere pe președintele care abuzase nepermis de puterea lui și mutilase sensul Constituției, Congresului, Justiției. În aproape orice altă țară, pariul ar fi fost pierdut de democrație. În SUA a fost exact pe dos.

O amintire. Filmul a fost prezentat în România în anii '80 la TVR, într-o duminică seara, ca propagandă anticapitalistă. Adică: uitați ce se petrece în Statele Unite la care visați ca proștii! Ce abuzuri, ce corupție, ce cenzură, ce servicii secrete!? Omul de rând la București a înțeles diferit acest mesaj. A înțeles că peste ocean presa putea să îl doboare pe cel mai puternic om din lume.

Richard Nixon nu ne era necunoscut. Fusese în România și l-am văzut de pe un trotuar cu multă lume, trecând într-o limuzină deschisă, în coloana oficială, la mine în cartier, pe Baba Novac, în Balta Albă.

7

În anii '70 ai secolului trecut (ce a trecut vremea!) sâmbăta seara orașele se goleau. La televizor, pe singurul canal din acei ani, se difuza serialul american *Kojak*. Theo Kojak era un locotenent din poliția newyorkeză care rezolva un caz per episod. Avea umor, era și cinic, bun de gură, pontos, avea șarm. Ce-l distingea de alți detectivi care s-au perindat pe la TV era chelia. Nu avea fir de păr, avea un cap ca un bec. În plus, se îmbrăca elegant și sugea o bomboană din vârful unui băț. Acadea, am zice azi. La București au apărut imitații fabricate artizanal, cărora li s-a spus „bomboane Kojak". Le vindeau pe la colțuri negustorii ambulanți improvizați mai colorați (mici întreprinzători, capitalismul românesc incipient). Asta prin talcioc, în fața școlilor, la Obor, la meciurile de fotbal, la cinema. Strigau: „Ia Kojaku'! Fă-i o bucurie copilului". Dar mai însemna ceva. Semințe prăjite de dovleac sau floarea-soarelui de care masele largi populare erau amatoare. Li se spunea cu umor „bomboane americane". Negustorii cărau o mică desagă în brațe, treceau printre băncile populate de microbiști și-și lăudau energic marfa, neuitând să adauge: „Ia Kojaku,

să dea Rapidu gol! 25 de bani cornetul" (răsucit din hârtie de ziar). Erau atenți mai ales să nu apară milițianul să le confiște marfa.

Bref, personajul Kojak cu chelia, cu acadelele, cu poantele intrase în folclor, cel puțin în cel urban. Era jucat de un actor bun, Telly Savalas. A devenit după numai câteva episoade un erou popular, a prins repede la publicul românesc. M-a mirat că într-o perioadă cenușie, cu multă cenzură, s-a cumpărat serialul. Secția de propagandă a CC al PCR era foarte atentă. Orice film trăda un mod de viață. Viața din Occident stârnea comentarii. Orice comparație dezavantaja net regimul. Filmele erau vizionate înainte, mai ales datorită marelui impact al televiziunii. Cenzura tăia fără milă diverse secvențe. Totuși acest serial fusese adus în România. Probabil ca să mai anestezieze năduful unei populații tot mai nemulțumite de penuria de alimente și de frigul din case. Era doza de circ oferită în schimbul pâinii lipsă.

În anii '90 am aflat că Nicolae Ceaușescu era mare amator de Kojak. Nu pierdea niciun episod. Sâmbăta seara era în fața televizorului cu mai mulți apropiați. Programul cuprindea neapărat un episod Kojak, plus gustări și taclale. Era un favor să fii invitat și arăta cota pe care o avea tovul X sau tovul Y pe lângă Ceaușescu. Totuși, serialul s-a oprit la ordinul lui Ceaușescu căruia pesemne i s-a părut că românii se distrau prea bine, că popularitatea lui Kojak rivaliza cu a lui. În plus, viața cotidiană newyorkeză surprinsă de serial dădea idei (de exemplu, să pleci din țară definitiv în infernul capitalist). Serialul a fost scos fiind taxat drept propagandă yankee. Telespectatorul român compara standardul de viață diferit dintre cele două lumi într-o vreme în care România se scufunda cu repeziciune într-o neagră sărăcie. Se spune că totuși Ceaușescu a continuat să vizioneze episoadele serialului *Kojak*, copiate special pentru el cu antena satelit pe primele aparate video aduse în țară de securiști.

8

Am avut prima mașină de scris în februarie 1974 de ziua mea – cadou de la tata pentru că luasem examenul la facultatea de Filosofie. În 1971 și 1972 picasem și rămăsesem pe dinafară, fără o identitate socială precisă,

așa cum cerea regimul. Se organizau, după declanșarea revoluției culturale din iulie 1971, campanii de vânare a celor ca mine – nici studenți, nici în fabrici, pe nicăieri. Pierderea admiterii era un dezastru pentru oricine. Îți închidea toate ușile. Am lucrat, printre alte locuri, ca amploiat într-o bancă, să mă întrețin și să duc un ban acasă, la mama, unde locuiam. La bancă a trebuit să învăț să bat la mașina de scris. Experiența mi-a folosit. Când am primit-o pe a mea, știam deja unde sunt tastele, cum se mută carul, să folosesc foița de indigo, nu mai băteam cu un singur deget. Multă vreme mașina de scris a fost obiectul cel mai de preț din casă. Cum pentru alții este un seif sau un pian. Existența mea până târziu, când am trecut pe computer doi-trei ani după 1989 – s-a învârtit în jurul ei. Anii aceia mizeri, '70–'80, ai secolului trecut sunt în esență identici cu imaginea unei mașini de scris.

În primele săptămâni am fost fascinat de tastatură, de culoare, de formele misterioase venind din La Belle Époque. Pentru mine, meseria de scriitor era strict legată de o mașină de scris, de țăcănitul ei de neconfundat. O priveam uneori căzut în admirație. Îmi închipuiam ce capodopere voi scrie țăcănind la ea. Era unealta care îmi va asigura pâinea și gloria. Câte prostii nu ne spunea Marx despre unelte – citit pentru seminar!? Dar Rousseau și Proudhon? Unealta este sfântă, l-a separat pe om de maimuță. Așa că zilnic o mângâiam, o verificam, o ștergeam răbdător de praf cu o bucată roșie de pluș luată dintr-o cizmărie. Eram obsedat de mașina mea de scris, și foarte mândru de ea. Treptat mi-a mai trecut și am văzut latura practică. O scoteam cu grijă din cutie, o așezam pe masă după ce întindeam o bucată de pânză curată dedesubt. Țineam la îndemână un teanc de foi de scris și începeam să țăcăn. Dura până mă lua somnul. Pe vremea aceea lucram și 16 ore pe zi. Trezeam vecinii. Cei cu auzul prea sensibil s-au plâns că îi deranjez. Administratorul blocului mi-a bătut odată la ușă: „Tovarășu' student, mai încet și nu noaptea! Găsește-ți alte ore!" Norocul meu a fost că la etajul de dedesubt, 9, până unde urca liftul (locuiam la etajul 10 într-un bloc turn), locuia cineva care lucra, de asemenea, cu o mașină de scris și înțelegea. Era secretara lui Dan Hăulică la revista *Secolul XX*, doamna Stoica, o femeie amabilă

de la care am învățat multe despre ce este o mașină de scris și cum se folosește. Și multe despre viață...

Am fost atât de excitat să am o mașină de scris, încât m-am apucat aproape instantaneu de scris primul meu roman. Pe celelalte, scrise pe caiete studențești, cu stiloul/pixul, le părăsisem până să ajung la final. Am terminat de scris *Luxul melancoliei* în anul când absolveam, în 1977. Am mai trecut o dată prin el – redactare și corectură. La recomandarea lui Gelu Ionescu, care îmi era profesor de literatură universală, am predat manuscrisul doamnei Geta Dimisianu, o femeie curajoasă, la editura Cartea Românească. A apărut după vreo trei-patru ani, în 1982... Am fost norocos. Din păcate, a fost concediată de la editură după un întreg scandal, în ciuda solidarității arătate de Alexandru Paleologu, Lucian Pintilie etc. Nu bănuiam atunci că astfel norocul meu se ducea pe apa sâmbetei. În anii care au urmat, două romane predate editurii Cartea Românească, *Playback* și *Corpuri de iluminat*, au fost respinse. Mi-au fost evocate ca explicație, dar după 1989, Securitatea și Cenzura. Eu zic altceva, că editura a jucat un rol decisiv. Au fost publicate după anul 1989. Voi spune odată povestea lor.

Despre mașina mea de scris. Dacă n-aș fi căpătat-o, nu aș fi scris *Luxul melancoliei*, romanul meu de debut. Poate altă carte, dar nu asta.

9

Pentru un pumn de dolari l-am văzut la Cinema Gloria. Știam că un film are căutare când se făcea speculă cu bilete la el. La casierie nu se mai găseau, dar la câțiva pași interlopi înfipți pe la uși îți ofereau câte vrei la suprapreț. Plăteai de două până la de trei ori biletul. Degeaba se învârtea milițianul prin zonă, era de kiki, era înțeles cu speculanții. Avea și el partea lui din afacere. Se vindeau în fața cinematografului – niciodată înăuntru – bomboane agricole (semințe de floarea-soarelui și dovleac), susan, acadele, giugiuc. Gumă de mestecat de contrabandă – „Ia ciunga! Care vrei ciunga!!! O dau ieftin!" Negustorii ambulanți aveau instinct cinefil și un mare simț al chilipirului. Apăreau roi numai când

se aducea un film tare, cu „bătăi", la care se umplea sala până la refuz. Un blockbuster, zicem azi. Mai ales la spectacolele de seară lumea se călca în picioare. De exemplu, când rulau *Spartacus*, *Cleopatra*, *Clanul sicilienilor*... Nu știu cât frecventa această lume apărută din străfundurile societății românești. Insuficient educată, dar proletarizată, cenușie, îndobitocită de propaganda de tip sovietic. Dar la film mergea în masă. Era o distracție populară, ieftină – pentru buzunarul și înțelegerea „omului nou". Avea ce vedea – un scenariu palpitant, vedete cu ghiotura, filme de mare montare, colorat cinemascop. Și costa numai 4 lei. La teatru costa de 5 ori mai mult și era un spectacol care cerea educație. Era dificil de înțeles, pretențios. După 8 ore de muncă grea nu prea îți ardea. Voiai să te descarci nervos, să te amuzi. La teatru nu aveai suspans, nu se aplauda aiurea-n tramvai, nu se tropăia, nu se vorbea tare, nu puteai să-ți săruți gagica. Sălile de teatru din București se găseau în centru. Departe de Cinema Gloria, aflat la mama dracu'. Mâncai o pâine până-n Bulevardul Elisabeta, rebotezat „6 Martie", căruia lumea îi zicea în derâdere „Cinema șase a treia".

Am aflat că *Pentru un pumn de dolari* se dădea la Gloria, în apropiere. Era un cinematograf, pe strada Baba Novac, peste drum de lacul IOR. Era modern – prezentat ca „o mare biruință a regimului socialist din țara noastră". Guvernul se îngrijea să ofere cultură și distracție proletariatului. Imaginea noii săli de cinema apărea pe prima pagină a *Scînteii*, la 23 August și 1 Mai. Îmi amintesc o imagine pe coperta color a revistei *Flacăra* – cu oameni tineri, frumoși, îmbrăcați la ultima modă, ca niște manechine – se pregăteau fericiți să intre la film. Se farda gros realitatea. Propaganda nu se oprea nicio secundă, ca în bancul iubit de Stalin – despre „dușmanul care nu doarme niciodată".

Cinema Gloria oferea circ locuitorilor cartierului. Pâinea o oferea industria din jur – fabricile IOR, Titan, 23 August, IMUAB, Republica etc. – care ținea ocupată forța de muncă. În anii '60 nu s-a ridicat nicio biserică sau spital în tot cartierul. Pe Baba Novac, axa cartierului, Ceaușescu l-a plimbat pe Nixon într-o decapotabilă. Cert, populația îi detesta pe ruși și îi era frică de ei. Toți știam (chiar și copiii) că situația României – de țară prizonieră în lagărul socialist – se datora Kremlinului. Fără acest factor,

am fi fost un popor liber. Nimănui nu îi plăcea comunismul, chiar dacă destui se mutaseră în blocurile curățele de pe malul lacului IOR, cu apă curentă, balcoane, lumină electrică și-și cumpăraseră în rate televizoare, aragazuri, frigidere. Unii chiar și „mașină mică" – un Fiat 600 sau 850, un Renault Gordini, un Wartburg, un Moskvich, o Skoda Octavia.

Cinema Gloria s-a deschis cu un film cu comuniști, *Duminică la ora șase,* făcut de Lucian Pintilie. Era o avanpremieră cu sala plină cu elevi aduși de la școlile din jur. Propaganda funcționa fără răgaz. Sala de cinema era plasată într-un complex comercial nou-nouț, cu magazine, un restaurant, cofetărie, coafor/frizerie, farmacie. Dar elementul central era cinematograful. Rulau filme începând cu ora 9.30 până aproape de miezul nopții. Avea holuri mari, o sală modernă, în pantă, cu vreo 800 de locuri pe scaune confortabile. Avea aparate de proiecție silențioase și ecran caleidoscop. Proletariatul avea de ce să fie mulțumit. Părea a fi tratat cu respect și că avea beneficii din partea conducătorilor iubiți. România trecea în anii '60 printr-o perioadă de așa-zisă liberalizare. Se aduceau filme occidentale. De producții Mosfilm, Defa Berlin sau Barrandov-Praga prea puțin mai auzeam.

Pentru un pumn de dolari nu aveam cum să îl ratez. Gașca de la colțul străzii din care făceam parte vorbea despre film și despre un pistolar jucat de un actor american necunoscut – Clint Eastwood. Era senzația acelui an, toți am devenit peste noapte fanii lui. Încercam să mergem ca el, să vorbim ca el, să privim ca el. Îmi plăceau westernurile, văzusem deja câteva la Cinema Aurora (fost „23 August", fost Florida). *Ultimul tren din Gun Hill* (cu Kirk Douglas și Anthony Quinn) și *Cei șapte magnifici* (Yul Brynner, Steve McQueen) – erau preferatele mele. Regia o semna italianul Sergio Leone (în anii '80, am văzut pe video *Once upon a time in America* – tot de Sergio Leone, care mi-a plăcut mult). *Pentru un pumn de dolari* era film de acțiune (un western spaghetti făcut de italieni la Cinecitta), dar era mai ales un film de atmosferă. Multe tăceri, tensiune maximă de la prima secvență, peisaje deșertice, suspans și iar suspans. De neuitat chipul tăbăcit de arșiță, enigmatic, al lui Clint Eastwood. Îmi plăcea că vorbea printre dinți și avea sictir. Privea cu ochii

mijiți prin fumul de țigară. Am văzut *Pentru un pumn de dolari* (și celelalte două serii, firește) de mai multe ori. Obiceiul mi-a rămas. Văd de mai multe ori filmele care-mi plac.

10

În bloc s-a declanșat o campanie de strângere de hârtie și sticle goale pentru fonduri suplimentare cerute de administrator. Într-o zi găsesc pe palier – aici funcționau în uscătorie biroul și casieria tov. B – un vraf de ziare și reviste vechi. Un vecin se simțise și răspunsese la apel. Scosese din debara câte ceva. Am aruncat o privire spre mormanul de hârtii legat pachet cu sfoară. Sus în stânga scria „Strict secret". Buletinul informativ Agerpres. L-am tras repede după ușa mea, ap. 39. Era o publicație editată de CC al PCR pentru uz intern. Vreo 30 de numere din anii 1966–1972 – aproape toate dedicate revoluției culturale chineze. Subiecte – dintre cele mai ascunse de capul românului. Moartea lui Lin Biao, conflictul armat sino-sovietic din 1969, vizita lui Nixon la Pekin. De asemenea, erau pline cu ororile revoluției culturale, descrise de agențiile de presă străine – execuțiile, linșajele, incendierile comise de Gărzile Roșii instigate de marele cârmaci glorificat pretutindeni în China.

Cam asta voia să facă și Ceaușescu din România. Să fie zeu. Așa că am citit șocat și atent. Era ce ne așteptam la București și mă întrebam dacă nu era cazul să mă car în Occident până nu e prea târziu. Pătrundeam în secretele celor mari. Războiul Rece nu se ducea numai între SUA și URSS, ci și între China și URSS. Din partea mea – întărâtă-i drace! O cenzură habotnică acoperea realitatea cu o plasă densă. Cenzura era mai eficace decât Zidul Berlinului, ne separa complet de lumea liberă. Nu aflai nimic din tot ce te interesa citind *Scînteia*, urmărind TVR, ascultând Radio București. Dacă întrebai pe cineva mai informat despre ce se petrece în China deveneai suspect. De câte ori nu am auzit? Nu e treaba ta! Caietele respective, format A4, 30–50 de pagini dactilo, erau tipărite modest. Conțineau informații (nicio fotografie) care nu apăreau în presa românească. M-am delectat o săptămână. Istoria era mai tare ca un

thriller și decât dramele shakespeariene la un loc (sigur curgea mai mult sânge decât acolo). Citeam despre lucruri incredibile, 100% palpitante. Am citit pe nerăsuflate. Am lăsat tipăriturile cât să îmi trag sufletul. Nu bănuisem existența acelor evenimente, lideri, scene, masacre. De Sărbători am reluat lectura lor. Pe scurt: Mao se apucase să răstoarne China cu susul în jos. A pornit în 1966 (aveam 14 ani și nu citeam ziare) ofensiva împotriva universităților, școlii, culturii. A ajuns repede singurul publicat de la Shanghai la Pekin, Mao se închipuia poet. Întâi i-a instigat pe elevi și studenți împotriva profesorilor. Sute de mii au fost alungați, linșați, uciși, schilodiți. Au fost batjocoriți în ceremonii publice de înfierare. Vina lor era că predau matematică, o literatură străină, că își învățau elevii despre plante și animale. Biblioteci întregi au fost arse. Apoi studenții și profesorii lor – câți au rămas în viață – au fost trimiși la țară să facă agricultură. Orașele au fost pustiite. Au fost interzise toate cărțile, aveai voie să ai doar cărticica roșie a lui Mao – învățată pe de rost. Universitățile, cinematografele, teatrele și restaurantele de pe toată întinderea Chinei au fost închise. Sloganul era: „Lupta împotriva capitalismului și a revizuirii marxism-leninismului". Cine erau cei sacrificați? Cei pe care Mao îi considera periculoși pentru puterea sa personală, cei care i se opuseseră vreodată.

A fost un spectacol de mare montare, cu milioane de figuranți mărșăluind fanatizați în toate orașele. Nu era vorba atât despre purificarea comunismului chinez căzut pradă revizionismului. Era vorba mai ales de a-și apăra propria putere într-o perioadă când nemulțumirile față de el în partid și guvern erau tot mai mari. *Marele Salt Înainte* a fost un catastrofal eșec care i s-a imputat lui Mao. Metodele lui au fost contestate. China suferise un dezastru economic. Au apărut voci critice chiar la vârful partidului, guvernului și al armatei. Chiar în anturajul său, printre apropiați, veteranii *Marșului cel lung* din anii '30, epopeea pe care se baza mitul lui Mao. Se vorbea despre retragerea lui – dacă nu de bunăvoie, atunci forțată. *Revoluția culturală* a fost contraofensiva declanșată de Mao pentru a-i conserva puterea. Mao a dat foc Chinei cu singurul scop de a supraviețui el politic. După universități, a atacat armata, apoi

aparatul de partid și liderii care i se opuneau. Lin Biao (omul nr. 2), Liu Shao Tzi (premier), Deng Xiaoping, miniștri, generali – rudele lor au căzut victime cu miile. Au fost înlăturați, înfierați public, schilodiți, bătuți, închiși sau au murit în condiții suspecte. Mao se răzbuna pentru toate afronturile. Acționa mai ales din frica unui complot menit să-l înlăture de la putere. Trecuse la o epurare fără precedent după modelul Marii Terori, din anii '30, din URSS. A impus în prim-plan la Pekin „Banda celor patru – condusă de propria soție", detestata Jiang Qing. Instrumentul lui favorit – Gărzile Roșii, batalioane de asalt formate din voluntari, spaima tuturor. Puteau aresta, concedia, linșa pe oricine fără probe.

Acest infern a durat 10 ani, din 1966 în 1976, când Mao s-a stins. A fost mumificat și înmormântat ca un zeu. Cei un miliard de chinezi de la acea vreme au păstrat un minut de reculegere. Locomotivele, mașinile, fabricile, magazinele s-au oprit. Toată lumea a rămas nemișcată. S-a lăsat o tăcere absolută – cât un continent. Fabulos!

Azi Mao și revoluția culturală sunt subiecte tabu... Nu se vorbește deloc în China. Poate-s resturile acelei tăceri din ziua înmormântării zeului Mao.

Am găsit acum vreo cinci ani pe o tarabă la Nisa un exemplar din cărticica roșie a lui Mao și am cumpărat-o – s-o am în arhivă. Faptul că se găsea aruncată printre alte lucruri vechi și prăfuite, la preț de second-hand, mi-a permis câteva reflexii de genul – timpul trece, marile glorii se fac praf și pulbere etc. Mao e și nu e uitat. Au existat și în Occident maoiști (intelectuali mai ales, cu obiceiul lor prost de a se alinia zeilor). A fost o isterie generală care a impus multe din elementele sale „stilistice". Ele au fost preluate și au devenit repede o contracultură, s-au folclorizat. Cărticica roșie a făcut epocă. Ținuta cazonă, sobră, vestonul de inspirație militară au devenit obligatorii pentru miliardul de chinezi. În Occident a fost purtată benevol, ca un semn de frondă împotriva capitalismului. Era șic – pentru staruri rock, vedete de cinema, lideri sindicali și studenți, intelighenție în căutare de stindard – să se afișeze în tunica lui Mao și să citeze la ocazii din cărticica lui. Asta voia să sugereze „stânga", un „spirit liber". Firește, numai pentru naivi. O parte dintre

intelectualii radicali de stânga, dezamăgiți de Kremlin, considerat „burghez și revizionist", s-au devotat lui Mao. Și-au stâlcit limba cu expresii din discursurile „marelui cârmaci" frunzărite în traducere.

Un exemplu. Când fenomenul a ajuns la maximum, 1974, câteva „spirite" de prima mână ale Franței. Philippe Sollers, Roland Barthes, Julia Kristeva etc. au făcut o vizită în China, hotărâți să se adape de la „marea gândire" a secolului XX. A fost un pelerinaj ritual, cum altădată credincioșii se duceau la Ierusalim. Îmi amintesc o fotografie apărută în presa de mare tiraj – cu ei pe aeroport la Beijing în vestoane maoiste, arătând cărticica roșie spre camere!!! Cred că asta își propuseseră, de fapt, să apară pe prima pagină...

Grupuri maoiste au apărut pretutindeni. Am întâlnit asemenea personaje nostalgice în Los Angeles și New York, la Paris și Roma, târziu în anii '90, când atracția lui Mao era o amintire. Dacă azi a mai rămas ceva, este întâi tăcerea chinezilor când vine vorba despre „revoluția lor culturală", despre care, încă traumatizați sau complici, refuză să vorbească. Și doi: marca anilor '60–'70, pe care, dacă vrem să îi evocăm, trebuie să facem apel și la brandul „Mao". Am văzut la Viena acum câțiva ani o expoziție cu asemenea gadgeturi – afișe, filme, cărți, bibelouri, tablouri. Pe seama lui Mao se fac afaceri foarte bune. Întâi, totul a fost parte a unui cult cvasireligios, care a tins să îl transforme în zeu. Apoi acest fenomen de masă a devenit comerț. Tricouri, brichete, șepci, vestoane, cărticica roșie, statuete s-au fabricat în milioane de exemplare. Orice amintește de el se vinde foarte bine în talciocuri, în malluri, pe stradă și pe plajă, pe toate meridianele globului. E de decenii o uriașă industrie. Cred că Mao are o lungă insomnie în mausoleul lui știind că se face profit... capitalist pe seama lui, marele adversar al pieței, liberalismului și banilor. Încă o ironie a istoriei.

CAPITOLUL 7

1

Într-o zi, ardeam gazul între două cursuri pe holul facultății. Una dintre secretare mă invită la decanat. Cum nu mai fusesem niciodată acolo, mi s-a părut suspect. Ce o fi asta? O urmez, ajuns acolo, îmi arată telefonul (vechi, ebonită neagră, disc cu cifre) și-mi spune să răspund, mă caută cineva. Vocea se prezintă, cutare de la CC al UTC. Îmi spune că nu ne cunoaștem, dar a auzit lucruri frumoase despre mine și ar vrea să bem o cafea zece minute. Era prin februarie 1977, eram deja în ultimul an. Priveam terminarea facultății cu maximă îngrijorare, nu știam unde o să ajung după repartiție. Legat de asta fusesem vizitat în garsonieră (neanunțat) de doi tipi. Mi-au oferit un post de profesor (asistent) de filosofie la Academia Militară. Am refuzat, voiam să rămân civil. M-am gândit că telefonul din senin avea legătură cu aceeași chestiune.

Întâlnirea a avut loc la restaurantul de la parterul hotelului Banat, din Piața Rosetti. Locul nu mi-a plăcut. O atmosferă mizeră de birt, bețivani la mese, deși abia era prânzul, fum gros (sunt alergic la fumul/mirosul de țigară). Părea o lume subterană – șoferi, bișnițari, amploiați – Sankt Petersburg în vremea lui Cicikov. Tipul s-a ridicat de la o masă și mi-a făcut semn. M-a întrebat ce „servesc". Nu frecventam localurile, nu ieșeam nicăieri. Eram sărac de luceam în lumina lunii ca un cuțit. Dar nici plăcere nu aveam să pierd vremea la taclale. Mă aflam într-un mediu străin și eram încordat. M-am întrebat de ce întrevederea nu are loc într-un birou, la CC al UTC? Păream niște bandiți care făceau troc cu marfă de contrabandă. El bea o cafea, am cerut o apă.

A intrat repede în subiect, semn că se grăbea. S-a prezentat din prima frază, mi-a spus că lucra la Securitate. Nu știu dacă numele dat nu era fals. Ăștia umblă incognito, așa că nu l-am crezut. Mi-a spus să fiu discret, să nu spun nimănui de întrevederea noastră. E un secret, trăim în conspirativitate și are anumite reguli. Aha, ca pe vremea ilegaliștilor. Voia să creeze o aură de mister, s-o facă pe interesantul. Am trecut în aceeași clipă pe poziții defensive, nu m-am mai gândit la o eventuală ofertă. Scopul întâlnirii era altul. Mi-am propus să fiu prudent, să ascult și mai ales să nu vorbesc. M-am întrebat ce dracu' spusesem, pe unde oi fi fost!? Eram cam slobod la gură, deși îmi propuneam mereu contrariul. Era un tip blonziu, cu freza îngrijită, ușor efeminat. Mi-a spus că mă urmărea pe la cenaclurile pe unde mergeam (Charmides, al facultății, la Filosofie, la Crohmălniceanu, la Litere etc.) Mi-a arătat un ziar împăturit unde eram pomenit ca participant la o lectură... A văzut pesemne că m-am albit când s-a prezentat că e de la Securitate și a început să mă laude – aveam cultură, eram ascultat, mă pricepeam, blablabla. Laudele de la un securist sunt periculoase, nu eram atât de prost să nu pricep. „Faceți o anchetă despre mine?" l-am întrebat. „Sunt suspect de ceva? Vă pierdeți vremea, sunt curat, nu fac nimic dăunător..." M-a luat gura pe dinainte? „O, nu", zice prevenitor. „Avem o propunere pentru dumneavoastră", în sfârșit, mi-am spus. Ajungem la punct. Și-mi spune că ar vrea să lucrez pentru el. Cine „el"? îl întreb. Pentru Securitate. „Adică?" fac eu. Să le raportez ce se spune prin cenacluri, la seminar, să îi atrag atenția asupra atitudinilor dușmănoase ale unora. „Suntem în plin Război Rece, nici rușii, nici americanii nu ne iubesc. Nu se știe ce se poate întâmpla. România nu are prieteni." „Să-și facă!" zic eu ca prostul. După replica asta, se uită lung la mine, mă măsoară și se lasă pe speteaza scaunului. Mă scrutează în tăcere.

Credea că îi va fi ușor cu un biet student. A continuat: „Să fim vigilenți! Să prevenim răul care se poate întâmpla. România e amenințată". „Frecții!" am zis în gând. Mă lua drept fraier. Accept? mă întreabă. Ce să accept? Ca să scap din strânsoare, îi spun că trebuie să vorbesc cu nevasta. El zice că ar fi o prostie, nevasta nu trebuie să știe nimic. Lucrăm conspirat. Eu: „Ne spunem tot, nu avem secrete unul față de altul".

Mă scotea din situație pe moment. Zic: „Îmi trebuie timp de gândire, nu pot să dau un răspuns așa repede. E o chestiune importantă". Zice după mine: „Da, e importantă". Părea dezamăgit, credea că mă va agăța ușor.

Mi s-a părut ciudat că m-a însoțit până la stația de troleibuz. Trăgea o geantă voluminoasă. Pe trotuar mi-am dat sema ca avea un aer de amploiat, adus de umeri. A stat cu mine, fumând, până când a venit troleibuzul, un 84 sau 92, care mă lăsa aproape de casă, la dracu' în praznic. Mamei nu i-am spus pățania, dar l-am sunat pe tata. El a spus să refuz fără să se gândească o clipă. „Nu e de tine!" a zis scurt. „Tocmai pe tine te-au găsit!?... Dă-i în mă-sa!" I-am spus neveste-mii. Ea i-a spus la rândul ei maică-sii. Era ca-ntr-un film neorealist italian, când lumea bârfește peste balcon, printre rufe întinse la uscat. Tot familionul participa la vodevil. Noaptea n-am dormit, nici următoarea. Mă întrebam – intimidat – ce represalii urmează după ce îl voi anunța pe securist de refuzul meu. După câteva zile ne-am întâlnit din nou, de data asta la mine în cartier. La complexul de la Barajul Dunării, la limita Bucureștiului, la un birt frecventat de lumpenii zonei. Deși era în apropiere de blocul unde locuiam, nu intrasem niciodată. Am ajuns cu 30 de minute mai devreme. Repetam în gând ce aveam să zic și să fac. Voiam să se termine odată toată povestea, mă apăsa. Tipul a fost recunoscut de un ospătar, acesta l-a chemat pe responsabil. A apărut într-un minut făcând temenele. Se uita la mine ca la o victimă sau ca la un gunoi. M-am jenat, eram lângă casă și exista riscul să spună că aveam legături cu Securitatea. Reputația mea – câtă era – s-ar fi făcut zdrențe. Mai interesant era că securistul știa de tămbălăul pe care îl făcusem în familie. De unde aflase, habar nu am. Ascultase la ușă, din telefon? Prea știa amănunte, replici, situații. Mi-a spus supărat, dând din cap ca o păpușă, că nu era bine ce am făcut. Eu rânjeam. Aș fi putut să refuz și fără să fac scandal, zice. Nu vrei, nu vrei și gata! Mi-a reproșat că m-am deconspirat și nu mai eram bun să servesc de informator al glorioasei lui Securități. Atâta pagubă! Și, mai grav, îl deconspirasem pe el! Îi pomenisem numele. S-a plâns că îi făcusem rău și fusese chemat la raport. Ca să vezi! Așa am scăpat. M-am descurcat bine, mi-am zis, bravo, cam rocambolesc, dar important era că ieșisem din ambuscadă.

La plecare, un minut mai târziu (responsabilul era nefericit că nu comandasem nimic), mi-a zis din uşă: „Tovarăşe Tănase, sper să nu ne revedem, o să fie de rău dacă faci prostii. Abia atunci stăm noi de vorbă serios!" Se vedea că îi părea rău că mă ratase. Misiunea eşuată îl atingea la dosar. Nu am avut ocazia să ne mai încrucişăm drumurile. I-am găsit numele o lună mai târziu la Mica publicitate din *România liberă*. A murit sub dărâmături, la cutremurul din 4 martie 1977. Nu mi-a părut rău de el. Singurul dintre dispăruţi pentru care n-am gândit de bine. Aveam şi de ce, trăsesem o sperietură soră cu moartea. O firidă a realităţii în care tocmai intram mi se arătase şi era hâdă. Uneori mi s-a părut că îl zăresc pe un bulevard, pierdut în mulţime. Un tânăr blond cu o geantă voluminoasă sub braţ. Aşa mi l-am imaginat pe dracu-mpielităt mereu de atunci.

2

Revelionul a fost o plictiseală, lumea tensionată şi nu ştiu de ce, parcă trăiam din presentimente. Dupa câteva cozi lângă o vitrină şi într-un gang la portocale şi sifoane ne strângem câteva familii într-un imobil mirosind a igrasie, cu balcoane închise cu parbrize de autobuz. Ceauşescu ţine obişnuitul discurs, nu anunţă nimic bun. Pare sigur de el şi de puterea lui tot mai militarizată. De Sfântul Ion la tata, în apartamentul de două camere. Mai vin Mihai şi Petrică, Tudor, Felesica. Ca toate neamurile, mai mult se ceartă, că tot nu s-au văzut de mult. Distracţia se termină şi o iau pe jos pe Căţelu, Baba Novac... Mă închid în casă de vreme rea cu gând să scriu la *Luxul melancoliei*. Pe când îmi iau porţia de ştiri, cu urechea la Europa Liberă, aflu că Paul Goma a trimis o scrisoare lui Pavel Kohout. Kohout lansase Charta 77. Ecoul maxim, toate agenţiile de presă preiau. Tăişul anti-Kremlin mi-era clar. Semnatarii protestau împotriva invaziei din august '68 şi a regimului Husak sprijinit de şenilele tancurilor lui Brejnev.

Acasă, la facultate, printre amici, văd animaţie. Mai respirăm şi noi. Îi simt, mai mult intuiesc că abia aşteaptă să ajungă acasă să asculte Europa Liberă, să afle ce s-a mai întâmplat. Trece sau nu Husak la arestări. La Bucureşti fiecare – în expectativă – să vadă ce se petrece. Fiecare dintre cunoscuţi priveşte protestul de la Praga ca pe o victorie personală,

parcă s-ar fi întâmplat la București. Occidentul capitulase la Helsinki în fața lui Brejnev și ce se petrecea la Praga era primul semnal că lucrurile o iau în altă direcție. Reacția nu a venit din Occident, ci din estul Europei, din „lagărul socialist". Prin Gubernia Valahia îngheț, nu se petrecea nimic deși eram cei mai cocoșați, aveam genunchii juliți de cât am stat pe cioburi de sticlă la colț. La București era liniște, se auzea musca, nu mișca nimeni în front. Firește, ne purtam complexele de inferioritate cu semeție. Fiecare își spunea că nu suntem în stare de nimic și aștepta pe celălalt să facă ceva. Bun, nu suntem în stare de nimic, ne simțeam umiliți din cauza fricii endemice de care sufeream. Și vine vestea. Paul Goma s-a solidarizat cu Kohout... Zău!? Știam despre Goma că trimisese clandestin două romane în Occident, *Ostinato* și *UȘA*, pentru că erau interzise. Vameșii le opreau dacă încercai să le aduci. Nu îl cunoșteam pe Goma. L-am întâlnit o singură dată în Piața Palatului, la coloane, la intrarea într-o cafenea, Union cred că se numea localul. Era cu Virgil Mazilescu, pe care-l cunoșteam de la Petre Stoica. Ne-a prezentat, am trecut mai departe, ei au intrat în local. Asta a fost tot.

Cine ar fi crezut că va fi o tăcere totală în gubernie? Cascada de știri părea să nu se mai sfârșească, se întâmplau lucruri. Zeci de semnături, se alăturau cu repeziciune sute. Greu să descifrezi ce era fabulație din ce se spunea pe unde scurte și ce era adevăr. Ceaușescu se confrunta prima dată cu așa ceva. Detesta să fie sfidat, criticat la el acasă. Nu prea știa cum să reacționeze. În anturajul lui se vorbea că se înfruntau două găști, durii cu ceilalți – care cereau tratarea cu prudență și diplomație a situației. Securitatea și-a arătat zelul și a înconjurat locuința lui Goma, l-a izolat. Cine se apropia era „umflat" în maniera lui Pristanda, luat pe sus, ca în finalul actului doi din *Scrisoarea pierdută*. La care se adaugă un episod contondent. Lipsă la Caragiale.

Destui au fost bătuți, arestați, li s-au făcut procese, au plătit cu pușcăria. Regimul a vrut să arate că nu e nimic serios și a pus totul într-o cheie de derizoriu. Reține secvența cu un boxer care sparge ușa și pătrunde în apartament să-i dea o bătaie soră cu moartea lui Goma. Îl chema Stumpf, îl văzusem boxând pe patinoarul „23 August". Aleile din jurul adresei lui Goma erau înțesate de securiști, milițieni, care legitimau pe orice

îndrăzneț. Radio Europa Liberă livra mișcările făcute de autorități. Mai aflam ceva și din oraș. Bucureștiul se umpluse de zvonuri, inclusiv acela că Ceaușescu se va retrage de la putere. Dar câte! Basme!

Au mai semnat cu Goma medicul psihiatru Ion Vianu, Ion Ladea, și el medic, fiul sculptorului Romulus Ladea, apoi criticul literar Ion Negoițescu. Scriitorii s-au abținut să îl sprijine. De neînțeles! Mai târziu, am căpătat convingerea că dacă în 1977 scriitorii ar fi făcut bloc cu Goma (momentul internațional era foarte bun) și s-ar fi strâns 100–200 de semnături de scriitori cunoscuți, cu prestigiu, scriitori cu cititori, regimul nu ar fi trecut prin deriva jalnică din anii '80. Când ajungeam acasă seara și dădeam drumul la aparat, eram sigur că voi auzi nume noi de scriitori&intelectuali care s-au alăturat protestului. Îmi ziceam că avalanșa pornise. M-am înșelat, Goma a rămas singur. Efectul – Regimul, după o scurtă ezitare, văzând că nu este susținut, a trecut la represalii. Semnatarii au fost izolați, hărțuiți, arestați, unii dintre ei duși la Rahova, la cercetări penale.

A fost într-o vineri, 4 martie, 1977. Patruzeci de ani în urmă. La TVR era un film. Ora 21.21. Locuiam la etajul X, ultimul, al unui bloc turn de la marginea Bucureștiului. De la fereastra mea se vedeau uzinele „23 August", foste Malaxa, Bărăganul și un rest de cale ferată. Citeam ceva pentru facultate. Deodată, blocul a început să se zgâlțâie, să pârâie tare din încheieturi. Ușile se învârteau în balamale, se trânteau repetat. Lampa în tavan a început să se legene. Tot ce era agățat pe pereți a căzut. S-a auzit un zgomot aparent fără sursă. Firește, m-am speriat, o frică neobișnuită. Vezi moartea cu ochii, cum se zice. Chiar o vezi. Nu mai cunoscusem o asemenea senzație. Am crezut că s-a sfârșit, că blocul se va prăbuși. Mă imaginam căzând de la etajul X. M-am uitat pe fereastră dintr-un gest reflex. Spre groaza mea, blocurile din jur se înclinau, se îndoiau de la mijloc, cam la nivelul etajului 5–6. Luminile – stinse peste tot, toate ferestrele întunecate.

Apoi, brusc, după această vibrație asasină, totul s-a oprit. S-au aprins luminile, s-au auzit voci omenești. Lumea s-a repezit la ferestre să vadă ce s-a întâmplat. Cineva a strigat – cutremur. Ce să fac? În garsonieră totul

era căzut pe jos, cărți, farfurii, rafturi. Am ieșit pe palier, pe scări se strânseseră vecini. Erau la fel de speriați. Prin ce experiență, Doamne, am trecut! Mulți se temeau că urmează alte cutremure. Unii plângeau, alții deveniseră febrili și nu își găseau locul. Erau și impasibili, cei care fuseseră înghețați de spaimă. Nu puteau vorbi, nu se puteau mișca. Stăteau rezemați de pereți. Lumea a țâșnit din apartamente, fiecare cum îl găsise minutul fatal. În capoate, pijamale, halate, maiouri, treninguri etc. Am aflat mai târziu că nu trebuia să ieșim pe scări, pentru că scările se prăbușesc primele.

Am coborât la parter. În fața blocului se adunase lumea, bărbați mai ales. Comentau zgomotos ce se întâmplase. Fiecare avea idei despre ce trebuia făcut. Câteva apeluri la calm. Ne întrebam dacă existau victime etc. Pe străzi automobile cu farurile aprinse, claxonând continuu... Mulți încercau să iasă afară din oraș, pe câmp, unde nu existau blocuri cu multe etaje și stâlpi electrici. Spre mirarea mea, autobuzele și troleibuzele circulau. Am urcat și am plecat spre centru să văd ce se întâmplase. Am coborât undeva, pe la stația Rosetti. Lumea înghesuită pe un trotuar asculta la radio. Postul național nu a anunțat cutremurul. Se auzea muzică, de parcă nimic nu se întâmplase. Ceaușescu era în Africa și nimeni nu a avut curajul să anunțe dezastrul. Așa că se asculta Europa Liberă, care și-a întrerupt transmisia și a anunțat cutremurul. Așa ceva în urmă cu un ceas era o infracțiune. Dar barierele fuseseră trecute.

Abia ajuns în centru, pe bulevardul Magheru, pe Maria Rosetti, la Scala, la Piața Romană, la Piața Rosetti, am înțeles, după numărul mare de imobile prăbușite, dimensiunea exactă a nenorocirii.

După câteva zile de forfotă, ne-am întors la protestul lui Goma, dar în cu totul alt climat. Securitatea a devenit extrem de agresivă, stăpânea jocul. Cutremurul îl întărise pe Ceaușescu, care pedalase cu propaganda pe tema „patria în pericol". Se victimiza în toate ocaziile. A cerut sprijin internațional. Protestul lui Goma a fost ecranat. Cutremurul a oferit un alibi Occidentului pentru a-l uita. Ceaușescu era mai important la vest de Zidul Berlinului, decât Paul Goma. Interesele primau. Așa că a trimis la București cantități uriașe de ajutoare. Asta ca nu cumva să o facă

Brejnev&sateliții și Ceaușescu să iasă de sub influența Londrei, Bonnului, Parisului și Washingtonului.

La câteva zile după cutremur, *România literară* a publicat un scurt text semnat de Paul Goma. Mi-am spus, citindu-l, că lucrurile intră în normal. Cenzura va slăbi, poate se va trece din nou la o politică de liberalizare. M-am grăbit. S-a întâmplat exact pe dos, la 1 aprilie Goma a fost arestat. Reacția Occidentului a fost slabă. Cancelariile au dat comunicate goale de conținut, doar ca să se ia notă. Credeam că Ceaușescu&Co nu vor îndrăzni să îl aresteze, măcar de teama scandalului internațional. Brejnev nu l-a arestat pe Soljenițîn, a preferat să-l expulzeze. Iar pe Saharov l-a trimis în surghiun la Gorki. Arestați nu. Mai mult, Goma a fost anchetat brutal de generalul Pleșiță etc. Printre scriitori, deși comentau până atunci febrili situația, s-a făcut brusc liniște. S-a trecut iar la șoapte și la comentat sub plapumă.

3

Bref, am trecut prin tunelul facultății între 1973–1977. Patru ani plicticoși și singuratici. Am scris cu fervoare *Luxul melancoliei* și am citit tot ce mi-a picat în mână. În vara lui 1977 ne-am prezentat într-un amfiteatru să fim „repartizați în producție". Să ne aducem prinosul de recunoștință patriei și partidului. Întorceam dictaturii proletariatului pomana care ni s-a făcut. Am fost ținuți în școală pe spezele statului 12 ani plus 4. Asta era teza oficială. Cine avea de guițat era bine să se abțină. Urma să fiu trimis la țară ca studenții lui Mao, să mă dezbar de năravurile urâte – să nu mai am gânduri nelalocul lor față de Regim și mai ales față de Tovarășul. La țară, izolat într-un sat din Bărăgan, o să-mi iasă fumurile din cap. Și nu numai mie, tuturor celor care absolveau. Bucureștiul era un mediu ostil puterii, mai ales printre studenți. Propaganda și Secu ne priveau cu maximă suspiciune. În alte țări (chiar și în estul Europei), studenții aveau prostul obicei să conteste și să se revolte. La București nu s-a întâmplat nimic, eram niște pămpălăi buni de garagațe și mișTouri – nimic serios.

Repartiția era un târg de vite. Nu te duceai într-un loc ales de tine, ci într-unul stabilit de stat. Erai ca o mobilă cărată de colo-colo fără să te întrebe cineva dacă și vrei. O scurtă listă de posturi vacante îți stătea în față și trebuia să pui degetul pe o poziție de pe foaie, în funcție de media obținută în toți cei patru ani. Sistemul era barbar. Aș fi preferat să-mi caut singur de lucru sau să mă dedic literaturii, să rămân acasă și să scriu. Nu se putea, statul era dornic să te pună la muncă în folosul lui. Dacă nu te prezentai, aveai de plătit despăgubiri cât salariile pe o viață. Puteai să ajungi și la *jail*. Dacă erai șomer, era și mai rău, deveneai un declasat. Regimul se ambiționa să nu aibă niciun șomer. *Scînteia* publica în asemenea momente fierbinți articole mobilizatoare și mincinoase despre tânăra generație, despre devotamentul și patriotismul ei, despre viitorul nostru de aur. Faptul sublinia și mai exact ceea ce eram – iobagi legați de glie. Nu aveam libertatea să hotărăsc într-o chestiune esențială pentru viața mea. Odată cu încheierea studiilor intram în realitatea brutală a Regimului. Cortina cădea și vedeam bine că trăiam într-un decor propagandistic și într-o mare iluzie. Boema studențească – câtă fusese – rămânea în urmă, obiect al melancoliilor.

Am intrat pe rând în amfiteatru să ne sinucidem. Când mi-a venit rândul, am ales (vorba vine) un sat din Bărăgan unde era un nod de cale ferată în drum spre Constanța, Dragalina-Ciulnița. Aici urma să predau ca profesor de liceu. Soția mea a nimerit la Liceul agricol Călărași. Asta a fost tot, a durat un minut (dar ce minut!) și am ieșit pe hol, afară. Am pus inevitabil punct farsei numite „repartiția". Ușa în spatele meu s-a trântit. Mai bine s-au descurcat odraslele de nomenklaturiști. Pentru ele, ceremonia repartiției în câmpul muncii era o formalitate. Tăticul lor va găsi un post bun în București, să nu tușească la iarnă copilul.

Modelul era sovietic, dar fusese preluat din China lui Mao. Ceaușescu voia să trimită studențimea la țară să se educe și avea nevoie de brațe de muncă ieftine. Țara se industrializa forțat și în mare grabă, haotic. În 1974 apăruse o lege tâmpită. Cele mai mari orașe, 14 la număr, au fost declarate închise. Nu puteai să capeți un post într-unul din aceste orașe decât după ce făceai un stagiu de trei ani unde te repartiza mărinimos statul. Firește, bancul nu era valabil pentru unii dintre noi, mai egali

decât alții. În asemenea ocazii, stratificarea societății, privilegiile unora, inegalitățile, se observau perfect. Te întrebai de ce tu nu și celălalt da!? Unde mai pui că beizadeaua învăța mai prost ca tine!? Cam așa porneai în viață – frustrat. Legea din 1974 era dată pentru fraieri, micimani și guguștiuci. Mă înscriam cu glorie printre ei.

A urmat un an de navetă zilnică, cu un tren care pleca dis-de-dimineață la 4.50 din Gara de Nord. Debarcam la Ciulnița cam cu zece minute înainte de începerea orelor. La 14.00 plecam înapoi spre București. Ajungeam la 16.10 înapoi în gară. La 17.00 ajungeam obosit mort în garsonieră. A fost un an dificil, dar am învățat-observat multe. M-am dezmeticit. Cunoșteam fața adevărată a României. Până atunci îmi fusese ascunsă, nu avusesem acces. *Scînteia* nu scria decât entuziast, acoperind rahatul cu citate din Ceaușescu. Descopeream minciuna într-un tren de navetă. Așa va să zică, mi-am zis. Singurul lucru bun care mi s-a întâmplat a fost că am început să scriu al doilea roman, *Playback*, exact pe tema care spărgea geamurile vagonului cu care călătoream zilnic dus-întors. Era vorba despre prăpastia dintre vorbe (propagandă) și realitate. Începeam să-mi pun întrebări despre natura Regimului. M-a costat imens distracția asta.

4

Vara 1977 – câteva zile de vacanță la mare, de adio. Am isprăvit studenția și intram, bun de jug, în „câmpul muncii". Într-un hotel la recepție am auzit într-o zi venind de pe plajă că ar fi fost un accident urât într-o mină din Valea Jiului. Morți și răniți, dar nimeni nu avea cifre. Părea grav pentru că niște tovarăși de rang înalt se duseseră urgent acolo. *Scînteia* de pe pupitrul recepționerului – mutră de delator – ținea la vedere singurul ziar pentru turiști. Ei bine, ziarul consemna prezența unei delegații în Valea Jiului, în frunte cu prim-ministrul Ilie Verdeț. Ce să caute Verdeț în Valea Jiului, dacă nu se întâmplase un accident grav? A doua zi acest zvon a suferit modificări. Se părea că nu era accident, o surpare într-o mină, ci o grevă. O grevă într-un regim comunist era foarte tare. Și ceva paradoxal. Nu se zicea că proletariatul deține puterea? Cum să facă grevă patronii? Minerii intraseră în subteran și nu mai voiau să iasă de acolo

dacă nu li se satisfăceau revendicările. Era vorba despre pensii, salarii, bonificații. Așa se șușotea pe la colțuri – subiect ultrasensibil. Nimeni nu vorbea despre asta cu voce tare, numai în șoaptă.

Am sperat că greviștii își vor impune revendicările. Minerii erau invidiați pentru privilegiile pe care le aveau din partea Regimului – erau recompensați pentru condițiile grele de lucru. Câștigau dublu și triplu în raport cu restul muncitorimii și erau organizați. Subteranul te obligă la disciplină. În împrejurarea unui protest în masă, disciplina se dovedește de mare folos. Minerii erau strâns legați între ei. De a doua zi știrile au încetat să mai sosească și s-a așternut tăcerea. Cenzura intrase sever în funcțiune. Din Valea Jiului nu mai răzbătea nimic. Zvonerii au fost înghesuiți bine ca să tacă, intra la instigare, propagandă ostilă și riscai să fii aruncat în mașina de tocat a Codului Penal. Mai bine, tacă-ți fleanca!

Câteva mutre suspecte și-au făcut apariția în hotel. Hotelul era modest, nu era populat de granguri ca să merite supravegherea Secu. Am văzut doi agenți (mutre inconfundabile) răsfoind registrul unde erau înscriși clienții. Recepționerul îi slugărea zelos, dându-le informații. Altfel, tipii își găseau de lucru prin colțuri, se făceau că beau cafea privind femeile în costume de baie. Ce-i drept, frumoase. De fapt, vegheau să nu se deterioreze atmosfera. Îi vânau p-ăia cu agitația și provocările. Degeaba am cumpărat ziarele de la chioșc. Era chiar în fața hotelului. La coadă la ziare am mai aflat câte ceva, câte unul mai curajos comenta sau știa ceva de la un vecin, un chelner, un bețiv. De la o rudă care lucra în Vale. Dar ziarele nu menționau nimic despre grevă. Radioul și televiziunea nu suflau nici ele măcar o vorbă. În țară domnea calmul, toată suflarea petrecea concedii binemeritate oferite de partid, slavă! Sindicatele își trimiteau oamenii (era începutul lui august) „să se relaxeze în stațiuni, la munte și la mare". Atmosferă destinsă, de vacanță. Nisipul fierbinte... Nimic nu tulbura somnul harnicei clase muncitoare românești. Începeau pregătirile pentru aniversarea zilei de 23 august, când toată lumea își va aduce prinosul de recunoștință partidului, în frunte cu tovarășul, cu T mare.

M-am întors acasă după alte zile din ultima mea vacanță de student. Mă gândeam că la București aflu mai multe. Așa a fost. Se vorbea despre mai multe greve. În Maramureș explodase nu știu ce – morți și răniți.

Zvonurile făceau ravagii, imaginarul colectiv funcționa zeiss. Pe străzi patrule cu militari, milițieni și Gărzi patriotice. O atmosferă care aducea cu starea de asediu. Văzusem ceva asemănător într-un film de Costa Gavras despre o dictatură din America de Sud. Circulau tot felul de scenarii. Era un amestec de speranță, că grevele vor reuși și scăpăm de Ceaușescu. Alții erau dezamăgiți că greva fusese înăbușită. *Tristum post coitum.* Ascultam Europa Liberă seară de seară, poate apare ceva. La postul de radio, lucrurile nu erau deloc limpezi. Fusese sau nu un protest în Valea Jiului? Greva era amintită, dar nu și descrisă, nu existau comentarii sau relatări concrete. Eram dezumflat și mă întrebam dacă nu cumva Securitatea lansase zvonul cu greva minerilor ca să măsoare starea de spirit și să pescuiască agitatorii. Mai târziu, Europa Liberă a difuzat o scrisoare de la un miner, participant la grevă. Povestea ce se întâmplase. Da, era adevărat, minerii se revoltaseră. Da, se baricadaseră în subteran. Când au apărut tovarășii de la București, i-au reținut și au cerut să vorbească numai cu Ceaușescu. Am dedus că fusese deranj mare dacă puneau condiții. La data când a fost citită scrisoarea, însă, greva încetase.

Am aflat mai târziu detalii. Ceaușescu fusese în Vale și le vorbise minerilor ore în șir. Minerii l-au luat prizonier, i-au cerut explicații. S-a negociat strâns, minerii nu au cedat o iotă. Ceaușescu le-a promis să le îndeplinească cererile – să abroge legea care îi nemulțumea. L-au eliberat pe „cel mai iubit fiu al poporului". La final și-au strâns mâinile. Ajuns la București, după ce i-a trecut sperietura, Ceaușescu a întors foaia și a trimis Securitatea să-i împrăștie, să îi aresteze pe capii grevei – cei cu care negociase față în față. A dat ordin să fie anchetați și concediați. Să fie deportați, risipiți, scoși din Valea Jiului. Azi știm că în august 1977 în Valea Jiului a început sfârșitul lui politic. Aveam totuși niște nedumeriri. De ce Occidentul meu iubit, unde visam să ajung odată și odată, ignorase situația apărută!? De ce nu le-a luat apărarea minerilor persecutați? De ce presa lor nu a scris nimic despre grevă și grevișți? Și erau mii! Nu știa ce se întâmplase? Avusese loc un mare eveniment din istoria estului Europei. Cea mai mare grevă din lagărul socialist de până atunci (1948–1977). Nu era puțin lucru. Explicația celor de la Europa Liberă era că izolarea Văii Jiului a făcut ca informațiile să nu parvină în Occident. Asta i-a salvat pe

Ceaușescu și Regimul lui. Era și asta o explicație, de ce nu!? Mai târziu, în timpul grevelor de la Gdansk, din august 1980, am văzut altceva din partea Occidentului. O mobilizare exemplară pentru sprijinirea grevi știlor. Căcăcioșii occidentali și-au mișcat fundurile de pe closetele lor de aur. În plus, Gdansk, port la Baltica, oraș deschis, era în calea drumurilor comerciale. Imposibil să ascunzi o grevă. Asta a permis răspândirea informațiilor și accesul în timp real al presei. Mediatizarea i-a obligat pe comuniștii polonezi să acționeze cu reținere. Nu a fost cazul în Valea Jiului.

Dar mai era ceva, mult mai important. În 1977, dintre liderii est-europeni, Ceaușescu era preferatul Occidentului. Era susținut pentru că era considerat un opozant al Kremlinului lui Brejnev. Un an mai târziu, în 1978 face o vizită oficială la Casa Albă (mai făcuse trei), Valea Jiului era uitată. Agenda strategică a Occidentului era mai importantă decât drepturile omului propovăduite de Jimmy Carter, gazda lui de la Casa Albă.

Cabinetele de la Paris, Londra, Bonn aveau legături strânse cu Ceaușescu. Firește, cunoșteau natura dictatorială a regimului de la București. Acesta a fost contextul în care mass-media occidentală a ignorat evenimentele din Valea Jiului. Ceaușescu trebuia salvat, menținut la putere. Era prietenul lui Jimmy Carter, al guvernului și reginei Marii Britanii, al lui Giscard d'Estaing care venea adesea în vizite particulare să vâneze urși în compania lui Ceaușescu. În 1980, la Gdansk, protestele și negocierile dintre regim și grevi ști s-au derulat în prezența a sute de jurnaliști occidentali (radio, ziare, TV). Rezultatul a fost cu totul altul.

În acel august am stat într-o noapte la fereastră. Priveam halele fostei Malaxa, împărțită după război în câteva fabrici, botezate „23 August", „Republica", IMUAB. Peste 10 000 de muncitori erau masați acolo, în hale. Îi vedeam dimineața coborând din tramvaie, înghesuindu-se la porți să-și ponteze cartelele. Intrau în schimb, în haine cenușii, cu sufertașele cu mâncare în mână... Pe unii, puțini, îi cunoșteam din cartier, locuiau în zonă. Am aflat de la ei că la Malaxa erau nemulțumiri vechi. Un vecin s-a plâns că după evenimentele din Valea Jiului îi năpădiseră securiștii – umblau prin ateliere ca vodă prin lobodă. Dădeai de ei și în closet, citeau mâzgălelile de pe pereți. Dacă nu erau despre sex, ci cu „Jos Ceaușescu!", le acopereau cu var. Altul s-a plâns că erau ținuți continuu în ședințe. La sindicat, la partid.

„Mai mult stăm prin ședințe decât lucrăm. Dacă nu facem planul, ne taie din leafă, să vezi bucluc!" „Va fi grevă!?" l-am întrebat. O încetare a lucrului în București ar fi putut fi ascunsă? „Nu va fi!" Vecinul meu de la sculărie a ridicat din umeri. Era mulțumit că s-au plătit salariile.

A venit și ziua de 23 August. Mare sărbătoare a Regimului. Lumea de la Malaxa și din toate fabricile a ieșit la defilare să-l aclame pe Ceaușescu. Eram pierduți. Toți au uitat de greva minerilor – nici nu a contat, de fapt. Undeva se făcea un joc mare pe spinarea noastră. Nu aveam încotro, trebuia să răbdăm. Răbdăm, dar cât? Și când te gândești că în Valea Jiului, 1–3 august 1977, Ceaușescu putea să cadă, dar și să înceapă prăbușirea blocului sovietic?! Situația era coaptă. A început, totuși, în august 1980 la Gdansk, trei ani mai târziu, nu în România în 1977.

5

Cineva mi-a amintit de serialul TV *Dallas*. Nu mă refer la acel Dallas, unde la 22 noiembrie 1963 a fost asasinat John F. Kennedy. Mă refer la serialul TV *Dallas* – se „dădea" săptămânal episodul și isterizase toată lumea. În SUA începuse să fie difuzat la 2 aprilie 1978, la CBS. Cum trece timpul! Când se difuza, străzile orașelor românești se goleau. Povestea (pe durata a sute de episoade) despre familia Ewing, care făcuse avere din petrol. Membrii ei, ca-ntr-un cadril, se certau pentru a se împăca, se reuneau iar, pentru a declanșa un conflict în alt episod. Duceau o viață de lux care îi făcea pe români să vibreze bovarici. Jinduiau după limuzinele care se vedeau pe ecran, la casele supradimensionate și la parcurile aferente, la ferma de cai, după orașele și peisajele pe care le vedeau. Serialul *Dallas* vindea un mod de viață. Era lumea superînstărită din sudul SUA.

Românii visau în masă la acest mod de viață, chiar dacă le era inaccesibil. Într-o țară cu o populație atât de săracă, cu magazinele goale și cu un dictator care înnebunea. Aventurile sentimentale, rivalitățile pentru bani, afacerile oneroase erau însoțite de sentimentul puterii și al bogăției. *Dallas* înfățișa o lume îndepărtată, ireală. Un cunoscut s-a hotărât să fugă-n SUA câștigat de ce vedea în serial. Cred că i-a mai trecut entuziasmul când a eșuat în cartierul cel mai sărac din NY, Jamaica, plin de

emigranți săraci ca și el. Nu am meditat niciodată la succesul acestui serial – deși la asemenea scară este un fapt sociologic important – rămas până azi în amintirea celor care au apucat să-l vadă. Era un subiect de discuții. Nu puteai lipsi din fața televizorului când se difuza un episod. Finalul, totdeauna deschis, se termina pe o întrebare care te făcea să vrei să vezi ce se întâmpla mai departe. Era făcut pe tiparul romanelor foileton din secolul al XIX-lea.

O explicație a succesului ar fi ducerea cu zăhărelul a telespectatorului. Era o lume de celuloid, kitsch. Cadrul în care se derula intriga era neapărat luxos, un spațiu profilactic, farmaceutic, curat, în care elementele sociale lipseau. America era traversată de mari crize în acei ani (după Vietnam și Watergate, criminalitate, droguri). Niciuna din aceste probleme nu apare un minut în *Dallas*, nici măcar pomenită. Era o lume epurată de dramele omenești și istorice reale. O lume edulcorată. Poveștile sentimentale, luxul întregeau un cadru paternalist. Era un basm, unde binele triumfa. *Dallas* a livrat un model de viață. Un proaspăt îmbogățit după revoluție și-a construit lângă Slobozia, în Bărăgan (imaginat ca un surogat de Texas), un domeniu copiat după cel din Dallas. Pentru el, prototipul bogăției și puterii, al banilor, era cel impus de serialul *Dallas*. Între timp, acest self-made-man a ajuns la închisoare. Confruntat cu realitatea, orice basm este caduc.

6

Am identificat linia, mi-am fixat ceasul, am cumpărat abonament de tren la un ghișeu. Venea cam un sfert din salariu. Câștigam atât de puțin ca stagiar, încât mă întrebam cum voi trece luna. Încercam să învăț, să mă acomodez cu inacceptabilul, să nu schelălăi. Intram în rândul lumii. Amărăciune, eșec, sfârșitul lumii. Mai ales, al viselor din studenție. Planurile mele de a fi scriitor erau praf. Partidul se răhățise pe ele. Nu îmi găseam locul. Îmi era clar că naveta zilnică cu trenul îmi va fărâma oasele, oricât de tare m-aș ține. Era o chestiune de timp să clachez. În primele luni m-am dat cocoș, vesel și încrezător. Mi se părea că trăiesc o aventură care se va termina curând. Greșit. Malaxorul intrase în funcțiune la

parametri normali. Eram transformat într-un gândac cu fiecare zi în care fugeam la gară, de cu noapte, să prind trenul.

Pe străzi, când fugeam după autobuz, era încă întuneric. Luam trenul ca orbetele. Trenul intra șuierând în Bărăgan și-l traversa ca-ntr-o vedenie. Eu îmi luam locul notat pe tichet. Citeam câteva pagini și aţipeam. Dacă nu, dădeam cu ochii de o Românie necunoscută. Câmpia aceea care își avea limita pe Dunăre era inima ei. Descopeream o lume săracă de secol XVIII. În zdrențe, trăind în bordeie, risipite prin Bărăgan. Din loc în loc, agățate de stâlpi, lozinci și panouri de propagandă. În ele, Ceaușescu era preamărit ca un zeu. Ne aștepta – vezi, Doamne! – un viitor de aur, îmbelșugat. Hărnicia muncitorilor și a țăranilor ne va asigura o viață plină de măreție. Ajungeam la Ciulnița la costum, voiam să arăt ca un profesor. În acel sat-oraș de lumpeni. Când coboram în gară dădeam de lumea care popula această așa-zisă țară, nu una fictivă, făcută din lozinci, ci țara reală. Îmbrăcămintea celor care așteptau pe peron era jumătate rurală, jumătate orășenească – cojoace, galoși de cauciuc în loc de pantofi (gumari), flanele, rochii înflorate, basmale strânse sub bărbie, pălării decolorate. Încercam să ignor mormanele de gunoi, navetele de băutură, bețivii lungiți pe lângă ziduri.

Privind de pe peron peste linii dădeam de un peisaj tipic chefere. O întindere imprecisă, o îngrămădeală de vagoane de marfă, locomotive vechi, terasamente, depozite, silozuri. Dej se ambiționase în anii '50 să ridice un oraș agricol în Bărăgan. Șantierul a fost abandonat după niște ani și locul rămăsese o pustietate, un șantier etern. Părea un decor de film proletcultist după terminarea filmărilor. Nu exista o pasarelă să treci dincolo, în sat. Îmi făceam curaj și traversam ca la o cursă cu obstacole 12 linii de tren. Căram o geantă, eram deghizat în profesor. Purtam unicul meu costum de haine. Avansam ca pe front prin tranșee, prin motorină, praf, mizerie... Te așteptai să se tragă din față, să ne culce la pământ vreo rafală de gloanțe. Păream niște emigranți care treceau pe ascuns granița. Țopăiam peste șine, ne cățăram pe scări, ajungeam dincolo de un vagon, o luam de la început cu următorul. Era ceva burlesc, cu Buster Keaton și polițiștii Keystone. Cei de pe peron se hlizeau la indivizii în straie orășenești escaladând liniile de cale ferată și se amuzau. Eram

profesorii de la București... Intrasem într-o fantă neverosimilă a realității. Cu puțin timp în urmă habar n-aveam că există. O crevasă în timp și spațiu. Prins într-o ambuscadă, nu exista cale de întoarcere. Cu TIMPUL totdeauna este astfel. Aici era însă o chestiune de spațiu.

Satul aflat vizavi de gara Ciulnița avea un liceu agricol unde urma „să predau copiilor lumina cărții". Luam contact cu satul așa cum era după 30 de ani de regim bolșevic. Mizerie, sărăcie, debandadă, „somnul cel de moarte". M-a intrigat că bicicletele aveau spițe duble. Am aflat de la un părinte că noaptea lumea ieșea la furat, iar bicicletele așa echipate puteau să care doi saci în loc de unul la un transport. Mă inițiam în secretele vieții la țară. Cancelaria era din alte timpuri, câteva figuri, mai toți veniți de departe, navetiști. Un singur prof localnic, altul de la Călărași, restul veniți de la București. Atmosfera nu era nici rea, nici bună. Un rahat provincial. Cei mai vechi făceau un lung exercițiu al minciunii și dedublării. Erau hârșâiți de navetă, o frecau de o viață, veterani ai vagoanelor de tren urât mirositoare. Erau niște pedepsiți ai Sistemului. Pentru mine, totul era nou și insuportabil. În primele săptămâni a mers cum a mers. Apoi a intervenit rutina, în faza a doua – oboseala, din ce în ce mai accentuată. Eram continuu obosit, cu ochii umflați, fără resurse fizice și mai ales sufletești. Entuziasmul de a trăi o experiență nouă s-a consumat repejor. Mă gândeam că mă ajuta la scris, îmi ziceam că iese o carte de aici (am început-o, un roman naiv bazat pe relatări orale). Speranța s-a epuizat spre vacanța de iarnă. Singurul interes care mă ținea viu cât de cât era că aveam șansa să observ România reală. Trenul cu navetiști era un eșantion perfect al ei.

Era o lume homerică, pestriță și colorată intens. Se întâlneau caracterele cele mai diferite. După un timp am realizat că asistam la un ritual. Aceleași persoane se găseau veșnic așezate pe aceleași locuri, în același vagon. Un mecanism cu repetiție halucinant. Făceau aceleași gesturi, schimbau aceleași replici, jucau aceleași scenete. Și totul se relua zilnic – la infinit. La fel poveștile, bancurile, amintirile, zeflemelele. Am nimerit într-un colț de lume întors la oralitate. Navetiștii vechi se cunoșteau perfect între ei. Se așezau pe bisericuțe, jucau cărți, table, ascultau la radio cu tranzistori. Povesteau ce era pe acasă, ce filme văzuseră, ce gătiseră în seara precedentă, ce necazuri aveau. Nu toți din tren erau

profesori la Ciulnița, unii lucrau la Cernavodă ca ingineri și făceau naveta săptămânal. Alții erau angajați la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Alții se risipeau prin satele înșirate de-a lungul liniei, la câte o fermă... Coborau prin stații, trenul oprea pretutindeni și deversa pe peron, în pustietate, pe cineva – prof sau inginer agronom, zootehnist, inspector. Navetiștii se deosebeau de călătorii ocazionali – priviți cu oarecare dispreț ca neinițiați. Navetiștii – grup în care mă integram treptat – alcătuiau un trib. Roata se învârtea identic în fiecare anotimp.

7

În acest interval de timp (1977–1978), în enclava pe care o traversam zilnic a început transformarea mea într-un *zoon politikon*. Am început să caut o explicație pentru tot ce mi se întâmpla. De ce și unde mă aflu? Ce e de făcut? Cum scap de acolo? Nu era nicio potrivire între ce îmi doream și ce făceam în viața reală. Un labirint mă ținea prizonier, mă răstignea de diverse paragrafe și decizii date de cei din sferele puterii. Trebuia, de pildă, să accept un post de profesor pe care îl detestam pentru că îmi făcea pur și simplu rău. Mă smulgea cu brutalitate de la masa de scris. Respingeam această realitate, simțeam că mă distruge. Cu fiecare cursă pe care o făceam cu trenul acela, o bucată se desprindea din mine. Trebuia să fac ceva, întâi de toate, să înțeleg ce era acel *tourbillon* și să introduc un element rațional cât de mic într-o lume care o luase razna pentru că era irațională.

S-a născut pe negândite o revoltă care se manifesta imperceptibil, dar era prezentă. Doamne ferește să te arăți nemulțumit celorlalți! Nu se știe cu cine vorbești și ce denunț îți face. Ne frecam unii de alții în tren și trăiam o schizofrenie. M-am pus pe citit ca să evit realitatea, cum fac întotdeauna când sunt la ananghie. Mi-am făcut o lungă listă de autori și cărți pe care îi evitasem în facultate. Lecturile ar fi trebuit să-mi dea un răspuns – fie și parțial. Ce era acea realitate care îmi era tot mai străină. Mi-am spus: înapoi la Marx, de vreme ce trăiam în lumea imaginată de el. El le știa pe toate. Ce dracu' a vrut!? Încotro a îndreptat lumea? Înapoi la istoria secolului al XIX-lea, la Rusia și frământările care au dus la puciul bolșevic din noiembrie 1917. Secolul XX își avea rădăcinile aici.

Trebuie să le cercetez, să las hrana gata mestecată, second-hand. Rusia i-a inventat pe Lenin, Troțki și Stalin! De acolo vine răul în care eram scufundat cu forța. Am descoperit că era o problemă să îi citesc. Nu îi mai citea nimeni la București de ani buni. Generația entuziastă, prosovietică, din anii '44–'50, care credea că va clădi o lume nouă, bună și dreaptă, renunțase. Se resemnase și devenise cinică, odioasă, oportunistă. I-am căutat pe unii dintre ei. Niciunul nu a acceptat să îmi vorbească, mai ales când auzeau ce mă preocupă. Sursele Regimului erau bine ferecate. Era o mare dificultate să găsești cărțile care îi inspiraseră pe tovi. Cărțile de care aveam nevoie nu se găseau nicăieri. Partidul epurase în câteva rânduri bibliotecile de înaintașii utopiei comuniste. În 1953, când murise Stalin, în 1956, când Hrușciov îl denunțase la congresul PCUS, în 1958, când Armata Roșie se retrăsese din România, în 1965, când murise Dej. Când partidul făcea o cotitură, bibliotecile aveau de suferit primele. Apărea peste noapte un *index librorum prohibitorum* și în câteva zile rafturile se goleau. Cărțile erau arse în curtea interioară ca să nu se vadă din stradă. Am asistat – copil fiind – la o asemenea ceremonie de autodafé. Lumea se înveselea în jurul focului. Destui doseau cărți și le duceau acasă. Nu ca să le citească, ci ca să facă vreo afacere cândva cu acele cărți interzise. Sau să le rupă foile și să le folosească la privata din curte ca hârtie igienică, se gândeau să facă o economie. Sau ca să aprindă focul în sobă cu ele. Și era pe gratis, o pomană, o captură. Într-o țară comunistă, cărțile părinților fondatori ai utopiei – Marx, Engels, Lenin – erau interzise. În afara unei ediții prescurtate și a alteia care zicea pretențios *Opere complete*, dar era cenzurată masiv, nu găseai niciun titlu. Erau apoi ceilalți, Plehanov, Kautski, Rosa Luxemburg, Troțki, Buharin, de asemenea interzișii. M-am întrebat de ce partidul își ascunde sursele!? Nu mi-a venit să cred că acele cărți nu existau pe nicăieri și ar fi fost mai bine să nu mai întreb de ele că deveneam suspect. Cineva, după o ușă, se enerva. Devenisem deja suspect, dar nu știam. La bibliotecile unde am încercat, sau nu existau deloc, sau erau dosite la fondul secret. Aici mi se cerea un permis special. Cine să mi-l dea!? Așa că am cerut ceva simplu – lucrări care altădată burdușeau toate „bibliotecile de la orașe și sate". Generația dinaintea mea se adăpase la „înțelepciunea genialului conducător al

popoarelor iubitoare de pace". Stalin fusese dezavuat în 1961 și scos de pe rafturi. Nimeni nu mi-a explicat de ce nu aveau cărțile lui. Un activist, făcând pe prostul, mi-a sugerat să cer unei edituri pe cale oficială să-i retipărească lucrările. Mă credea tâmpit.

Nu mai zic de Troțki. Încercam să găsesc *Istoria Revoluției Ruse*. Aflasem despre existența ei dintr-o notă de subsol. Exista o ediție din anii '20. Eram nedumerit. Odioasa burghezie suportase să se vândă cărțile lui Troțki care jurase pieirea capitalismului, iar comuniștii îl interziceau!!! Pas de mai pricepe ceva! Dădeam de contradicții la tot pasul. Mai făceam un pas spre înțelegerea lumii în care existam vrând-nevrând. Am reușit prin intermediul unui profesor, fost ilegalist, Nicolae Bellu, să-mi procur câteva titluri. Avea o bibliotecă bine asortată. Reușise să nu le distrugă atunci când partidul i-o ceruse. De la el am citit *La révolution trahie* din 1937, de Lev Troțki, și am și comentat-o împreună. Degenerarea bolșevismului era un subiect foarte interzis. Eram entuziasmat de descoperire, profesorul mai sceptic. Se mira că un tânăr se interesa de asemenea subiect vetust. Am citit cărțoaia în tren vreme de o săptămână, uneori cu creionul în mână. Îmi cream pe negândite cârjele de care aveam nevoie. Începeam să înțeleg ce se întâmpla în acel secol XX mai urât decât altele. Deveneam un critic al Regimului fără s-o fi dorit neapărat. Aveam doar un capăt de ghem.

Lumea disprețuia acea literatură, o ocolea, dar știam că în mințile bolnave pe care le frecventam – stânga radicală, extremistă, bolșevicii – voi găsi explicația pe care o căutam. Doream să aflu concret ce era utopia pe care generația mea o trăia din plin, până-n prăsele, până la somn și vise. Eram prizonieri, păziți de santinele din miradoare, injectați cu propagandă. Minciuna ne înconjura cu o ceață groasă. Astea erau primele mele concluzii. Prin Zigu Ornea am ajuns să frecventez o bibliotecă bună de pe strada Transilvania. Fondul care mă interesa pe mine nu era prea bogat, dar se găseau câteva titluri de care aveam nevoie. Aici am citit *Marea teroare* de Robert Conquest și gânditorii greci de stânga refugiați la Paris după puciul coloneilor din 1967. Castoriadis, Papaioannou etc. Eseuri din Walter Benjamin tot de aici am citit. Eram superbucuros. Am citit la sală și am și împrumutat circa o lună, poate două. Știam că minunea nu va ține mult și așa

s-a întâmplat. Într-o zi doamna de la pupitru m-a rugat să nu mai vin, nu mai poate să-mi împrumute cărți, nici la sală nu mai aveam voie să citesc, indiferent ce titluri ceream. De ce? Pentru a-mi răspunde m-a scos pe hol, unde credea că nu suntem ascultați. Venise un tovarăș și îi ceruse lista cărților „consultate" de mine (bolșevism, Che, Mao, Troțki, socialism, istoria Rusiei și a URSS). Își făcuse o copie, apoi îi spusese să îmi interzică accesul. Descoperise că nu aveam dreptul să citesc acolo, eram profesor de liceu în Bărăgan, nu cadru universitar, punct. Bref, Secu mă detectase, ajunsese nu știu cum la mine, altfel de ce se interesa ce citesc. Era cum bănuiam. Previzibil. Câteva zile m-am uitat tot timpul peste umăr, să văd dacă mă urmărește cineva. După un timp mi-a trecut.

8

Într-o zi, în tren, de la un radio cu tranzistori, am aflat că Aldo Moro, prim-ministrul Italiei, a fost răpit. Mi-am spus că trebuie să fie o informație falsă, o confuzie sau o minciună a propagandei de la București care voia să ne arate putrefacția capitalismului. Cum să răpești un prim-ministru în inima Occidentului, pe o stradă din Roma? Bun, dar informația s-a confirmat. Coloana oficială a lui Aldo Moro se îndrepta în ziua de 16 martie 1978 spre Parlament. Pe o stradă a fost blocată de mai multe mașini și a fost atacată cu pistoale mitralieră K47 de un grup al Brigăzilor Roșii condus de Mario Moretti. Gărzile de corp, polițiștii au fost uciși, Aldo Moro răpit. A urmat un scandal mediatic monstruos, unul politic și o anchetă de maximă anvergură a Poliției și Serviciilor Secrete. Toate cartierele Romei au fost scotocite pentru a găsi locul în care era ținut prizonier Moro. Atentatul a fost revendicat de Brigăzile Roșii, o grupare de extremă stângă. Răpitorii au încercat să deschidă negocieri cu autoritățile, au emis revendicări, au făcut apel la revoluție. Guvernul italian a refuzat orice negociere cu teroriștii. Două luni mai târziu, 9 mai 1978, după 55 de zile, cadavrul lui Aldo Moro a fost găsit în portbagajul unei mașini abandonate, după ce o redacție a fost anunțată telefonic. Fusese executat de Mario Moretti după o sentință unanimă a răpitorilor. Cadavrul se găsea la egală distanță de sediile celor două mari partide – Democrația

Creştină şi Partidul Comunist. Brigăzile Roşii au dorit să împiedice compromisul istoric dintre cele două mari partide – care ar fi anihilat şansele unei revoluţii. Or, scopul Brigăzilor Roşii era să declanşeze haos prin teroare şi o situaţie de criză care să ducă la o revoluţie de tip bolşevic.

A fost o mare tragedie, întâi de toate una personală pentru Moro şi familia lui. Doi: a pus în discuţie bazele democraţiei italiene şi ale statului de drept. Trei: episodul a dus la distrugerea reţelelor Brigate Rosse şi la eşecul ideologiei stângii radicale, terorist-comuniste, care provocase asasinarea lui Moro. În perioada care a urmat, mulţi brigadişti au fost arestaţi, judecaţi, condamnaţi la termene grele de închisoare. Dar nu justiţia a nimicit gruparea şi a aruncat-o în afara istoriei, ci societatea italiană. Ea nu a răspuns cum au crezut teroriştii. Teroriştii visau la dictatura proletariatului, dar proletariatul nu s-a răsculat. Ridicarea maselor împotriva statului burghez nu s-a produs. Haosul generat de atentat ar fi trebuit să ducă la o situaţie revoluţionară, credeau ei, dar nu s-a întâmplat aşa. Lumea nu a fost nerăbdătoare să scape de democraţia liberală. Dimpotrivă, spiritul de ordine şi vigilenţa pentru apărarea regimului democratic au crescut la stânga, ca şi la dreapta. Acestea au strâns rândurile pentru a nu permite bascularea republicii în dictatură.

Lumea a fost oripilată de răpire şi asasinat. Dacă până atunci un soi de aură romantică mai plana asupra acestor grupări clandestine, după martie–mai 1978 orice înţelegere pentru mesajul Brigăzilor Roşii s-a prăbuşit. Proletariatul a privit impasibil, chiar cu ostilitate, apelurile la baricade, violenţă şi răscoală. Nu a luat episodul răpirii lui Moro ca începutul revoluţiei, ci ca pe o ameninţare. Martie 1978 nu a însemnat un declic al schimbării. Nu a fost începutul răsturnării burgheziei. Calculele liderilor Brigate Rosse s-au dovedit fără un suport real. Nişte fantasme ideologice şi atât. Stânga radicală a înregistrat un eşec decisiv. Ea nu şi-a mai revenit de atunci. Ca fapt divers astăzi, membrii Brigăzilor Roşii sunt spăşiţi, afirmă că regretă. Au publicat cărţi, acordă interviuri TV. Fiecare are cam 30 de ani de puşcărie în spate.

Răpirea lui Moro a arătat şi fundătura în care se afla deja stânga politică radicală după evenimentele fierbinţi din anul 1968 (Paris, mai 1968)

din Occident, dar și din Estul și Centrul Europei (martie, Polonia, Primăvara de la Praga, doctrina Brejnev, apariția disidenților). Acest eșec duce direct la anul 1989.

9

Naveta zilnică pe tren, în afară că te tâmpea și te făcea să fii un zombie, nu avea alte dezavantaje. Dacă nu te amestecai cu coteriile din vagon să joci șeptică sau să stai la bârfă, nu aveai decât să te ghemuiești într-un colț și să citești până când ațipeai. Camarazii te trezeau când ajungeai în gara ta. Ciulnița, cazul meu. Nimeni nu se afla de bunăvoie în acel tren. Legarea de glie era explicația, eram niște iobagi care lucram zilele de clacă pe moșia stăpânului – Partidul. Visam toți ziua când nu ne vom mai trezi la ora 5.00 să bem cafeaua fierbinte dintr-o sorbitură și să fugim la autobuz. Ajungeam la Gara de Nord, suiam în vagon, mereu același, mă așezam pe același loc, scoteam o carte, mă strângeam cu genunchii la gură pe banchetă. Fereastra mă lăsa să măsor întinderea nesfârșită a Bărăganului cu satele pe jumătate îngropate în pământ, risipite la orizont. Număram gările trase la indigo, cu țărani și lumpeni grăbiți să urce, să coboare. Totul era de o monotonie greu de suportat, te adormea... Picasem într-o ambuscadă a istoriei, undeva prin estul Europei, la vremea Războiului Rece. O lume uitată. Drumul pe care călătoream nu ducea nicăieri, dar îmi consuma timpul pe care îl aveam de trăit. Era o mașinărie infernală care nu producea decât fum – ca rarele locomotive cu aburi (mai circulau singuratice pe câte o linie ferată uitată de Dumnezeu la orizont).

Aveam un coleg de suferință care se așeza vizavi în compartiment și citea. Alteori încerca să ducă o conversație cu mine. Nu eram interesat, pentru că deschidea subiecte prea sensibile. Asculta Europa Liberă și avea chef să comenteze cu cineva la fel de tânăr. Mă întrebam dacă nu cumva aveam de-a face cu un provocator trimis să mă descoasă. Eram prevenit de binevoitori să-mi țin gura – trenurile sunt pline de agenți. Vecinul (prof de muzică, se ocupa de un cor de copii) deschidea subiecte de care trebuia să te ferești. Nu discuta despre Mozart sau Debussy, ci despre ce se întâmpla la Casa Albă și Kremlin, ce nebunii mai scornea Ceaușescu,

ce făcea Saharov. Ar fi vrut să ajungă în Occident să-și continue studiile la un conservator de prima mână. Voia să vorbim despre Occidentul pe care îl admira, opus Orientului, Balcanilor, Fanarului, Rusiei. Cădea la politică după două fraze, alimentat de știrile și comentariile nocturne de la Radio Europa Liberă, Vocea Americii, BBC. Nu mă pasionau politica, socialul, subiectele care se comentau cotidian. Viața mi se părea o chestiune strict privată. Eram prea cufundat în lumea imaginară despre care scriam. Începusem deja aventura mea sufletească. Nu luasem drumul bisericii, ca un bun prieten din copilărie, ajuns mai târziu călugăr. Nu l-am înțeles niciodată. Nici nu am dat în patima beției. Cam fiecare dintre navetiști ținea o sticlă de alcool în servietă. Se bea la greu pentru a sfida mediul și a rezista ostilității lui. Nu am devenit curvar (îmi iubeam femeia de acasă), chiar dacă trenul era o futelniță extrem de ofertantă. Era un parc de vânătoare pentru bărbați și femei deopotrivă. Mă aventurasem, în schimb, să scriu *Luxul melancoliei* și schițam al doilea roman, *Playback*. Eram acaparat de scris. Profesorul de muzică sigur credea că monosilabele mele la întrebările lui erau expresia fricii de a vorbi despre subiecte interzise și m-a lăsat în pace. Până când, într-o zi, nu a mai apărut în tren.

Pe acest fundal sufletesc a venit vestea că unul dintre navetiști a încercat să treacă Dunărea înot. Fusese împușcat de grănicerii români de pe un vas de patrulare în mijlocul apei. Așa suna vestea pe care ne-a adus-o la tren mama lui plânsă, într-o dimineață. Cert este că vecinul meu de compartiment nu a mai apărut din acea dimineață niciodată. Locul lui a rămas gol, nu l-a mai ocupat nimeni și a rămas astfel până în vară, când am renunțat să mai fac naveta. Nu am mai avut chef să-mi achit obligațiile față de stat, popor și partid. Am preferat să devin șomer, să rătăcesc pe străzile Bucureștiului în căutare de lucru. Ciudat, îmi plăcea să fiu un declasat în acea lume pe care visasem s-o cuceresc cu romanele mele.

10

Vară plictisitoare, ca de obicei nu eram plecat nicăieri în vacanță. Rămăsesem atârnat la București, unde înduram stoic vipia și praful. Eram cocoțat la cucurigu gagu, etajul 10. Cartier ponosit, periferie. O lume

proletară popula zona, harnicul proletariat care lucra în halele și atelierele de pe platforma industrială Malaxa. Îi vedeam pe muncitori zilnic făcând cozi la măcelării, la aprozare, când ieșeau din schimb. Cărau sticle de bere și tărie, de salam și brânză ambalate în ziare. Duceau la subțioară pâini spre stațiile de tramvai (3) și troleu (84, 92). Era o lume străină de mine, dar mă interesa. Exercita asupra mea o fascinație. S-a dovedit că aveam de ce. S-a făcut august, presa înnebunise ca în fiecare an. Învârtea moara campaniei pentru întâmpinarea cu noi succese în muncă a glorioasei zile de 23 August, când partidul îl arestase pe Antonescu, se aliase cu Armata Roșie și ne scosese din război. Altfel spus, „întorsese armele". Asta era formula folosită, luai sigur 10 în catalog la Istorie dacă nu ți-o aminteai când te scotea tovarășa profesoară la tablă. Fiind luna august, presa era plină cu articole și imagini despre marile realizări ale PCR sub conducerea tovarășului secretar general. Imaginile cu el în atitudini eroice, îmbrățișându-se cu șefi de state, purtând mândru șapca în mijlocul muncitorilor, rătăcind vesel între spice alături de țărani fruntași, erau pretutindeni. Oboseau ochiul. De peste tot se hlizeau imaginile lui retușate. TVR nu mai dădea decât emisiuni de propagandă. O ținea cu steaguri, coloane de pionieri, lucrători în salopete defilând. Stadioane pline de lume care-i aplaudau entuziast pe tovarășul și tovarășa. Ceaușescu, patria, poporul, PCR! PCR! Era o campanie asurzitoare, mai zgomotoasă decât în alți ani sau mi se părea mie – surmenat, indispus, pus pe harță.

Și pe acest fundal cade bomba. În Polonia sunt greve mari. Radio Europa Liberă parcă înnebunise. Am dedus că avea liber de la Congresul SUA să facă agitație. Cum avusese ordin în august 1977 să tacă referitor la greva minerilor din Valea Jiului. La sfârșitul lunii august 1980, a dat în direct reportaje, analize zilnice, declarații. Buletinele de știri nu mai furnizau alte informații decât din Polonia. Aflam în timp real ce se petrecea la șantierul naval V.I. Lenin din Gdansk. Stăteam tot timpul cu urechea lipită de un hârb de radio. Se vorbea de o muncitoare concediată, pentru care muncitorii făcuseră grevă de protest. Liderul greviștilor – Lech Walesa, un electrician. Tare era faza cu delegația de la Varșovia venită pe șantier să negocieze cu greviștii. Aceștia se baricadaseră pe șantier,

cântau imnul vechii Polonii, nu cel comunist. Afișau icoana Sfintei Fecioare, patroana Poloniei, și portretul papei Ioan Paul al II-lea. Țineau slujbe religioase, ridicaseră steagul Poloniei antebelice. În loc să trimită armata, Guvernul de la Varșovia negocia!!! De neconceput! Ceva cu totul nou, dătător de speranțe. În 1956 și în 1970, comuniștii polonezi au tras asupra muncitorilor. În teorie, la Varșovia, ca peste tot la est de Zidul Berlinului, exista un regim de dictatură a proletariatului. Muncitorii erau proprietarii mijloacelor de producție și conduceau țara. Așadar, patronii s-au revoltat contra patronilor. Așa spunea logica. Deci, cum să tragi!? De data asta, în 1980, nu au mai îndrăznit să tragă. Era o schimbare radicală și mă minunam de întorsătură.

M-am entuziasmat, și nu numai eu. Era o stare de spirit febrilă prin București. La Malaxa (ca în august 1977) au apărut iar îmbâcsiții de securiști în civil. S-au dublat gărzile, nu cumva să facă și lucrătorii de aici grevă pe principiul marxist: Proletari din toate țările, uniți-vă! Groaza lui Ceaușescu era nu cumva românii să îi imite pe polonezi. Situația economică era la fel de proastă ca la Varșovia. Ca să descurajeze contaminarea, băgase Securitatea în hale. Activiști de partid parașutați prelucrau proletariatul în ședințe interminabile, cereau disciplină, devotament pentru PCR, Ceaușescu și țara preaiubită. Fiți patrioți, nu vă răsculați! Li se dădeau cifre și statistici mincinoase care pretindeau că o duceau bine. Tovarășul avea grijă personal de nivelul de trai... La Varșovia, recunoșteau ei, da, era criză, penurie, nu se găseau de niciunele prin magazine. Da, Occidentul complota să răstoarne Regimul. Polonia era îndatorată la băncile occidentale, strângea cureaua să plătească ratele, luase măsuri nepopulare, scumpise alimentele și chiriile. Așa se ajunsese la greve. România era – comparativ – într-o situație fericită!!! Așa mi-a relatat un matriței de la IMUAB într-o seară, la o partidă de șah, după o ședință de prelucrare. Li s-a promis că tovarășul va lua măsuri în favoarea muncitorilor, veți vedea. „Stați cuminți, nu faceți prostii!!!" le zisese un mahăr din prezidiu prin microfon. Era de la guvern, uneori îl zărisem lângă Ceaușescu. Altă gogoriță era că Ungaria se pregătea să ne ia Transilvania, dacă sunt tulburări. URSS a masat divizii de blindate la Prut. Brejnev ar putea să repete figura din august 1968 de la Praga dacă

sunt greve în România. Aruncau sloganurile astea de câte ori Ceaușescu avea dificultăți. În august–septembrie 1980 se speriase rău de tot. Știa că, dacă se ridicau muncitorii, cade de la putere. Gogorița despre dictatura proletariatului se făcea praf. Și atunci, în numele cui conducea? Cu ce drept? se întreba matrițerul. Tare chestie! mi-am spus. Eram foarte curios să văd cum se termina povestea, dar speram ca greva de la Gdansk să dureze cât mai mult.

Săptămâna care a urmat am avut un noroc chior. Am găsit săptămânalul italian comunist *Rinascita* de vânzare la chioșcul de ziare. Veniseră două exemplare. Unul l-am înhățat eu. Era numărul dedicat evenimentelor din Polonia. Comuniștii italieni îi susțineau pe greviști. Articole, imagini, interviuri, analize, exact ce-mi trebuia. Imaginile, mai ales, m-au impresionat. Mi-am spus: Uite realitatea! Nu e basm. Am văzut cum arătau greviștii, liderii lor, Walesa și ceilalți. Dar și forțele de ordine în uniforme întunecate – extrem de amenințătoare. Șantierul naval, figurile hotărâte ale greviștilor, delegații negociind față în față. *Rinascita* îmi parvenise la țanc. Ce auzisem la radio căpăta o imagine. Esențial. De obicei nu se aducea presă străină în cartier. De data asta, poziția geografică – la marginea orașului – făcea chioșcul interesant. Difuzorii au preferat să nu distribuie acel număr din *Rinascita* pe bulevardele centrale. Numai la marginea orașului, unde se presupunea că nu citește nimeni, iar ecourile se sting repede de la sine.

L-am citit înfrigurat toată ziua. Am comparat cu ce se zicea la Europa Liberă. Mi-am făcut lecțiile. Întrebarea care nu-mi dădea pace era: dacă în România muncitorimea va face grevă? Populația o ducea la fel de prost ca polonezii. Nu, n-au făcut grevă, nu s-au revoltat, deși tensiunea în fabrici era mai mare ca oricând. Târziu am înțeles că ratarea acelui moment, pasivitatea de atunci și refuzul de a se revolta au dus la tot ce s-a întâmplat rău în anii '80. Ceaușescu, înfricoșat că evenimentele din Polonia s-ar putea repeta acasă la el, a ordonat o fugă înainte. Asta a dus la revoluție în 1989 și la execuția de la zidul cazărmii din Târgoviște. Ceaușescu a refuzat să negocieze în decembrie. Mai mult, a dat ordin să se tragă în oameni. Nu a înțeles nimic din ce s-a întâmplat în vara lui 1980, la Gdansk.

PS: Am împrumutat *Rinascita* unui vecin. Avea în apartament un cățel simpatic. Când i-am cerut revista înapoi după două zile, nu a știut cum să se scuze. Cățelul făcuse pipi pe ziarul grevei de la Gdansk. Na!

11

NY la începutul anilor '90. Am fost să văd locul unde Mark Chapman l-a asasinat pe John Lennon. În altă vizită, vara 1997, pe când mă găseam iar la NY cu o bursă Fulbright, mi-am dus și copilul, Roxana, care intra în ultima clasă de liceu, să îi arăt locul, un imobil din Central Park, și i-am vorbit despre John Lennon. Am făcut, firește, fotografii, am stat de vorbă cu un portar amabil care ne-a spus că toată lumea vine aici, depune flori, îi cere să povestească despre asasinarea lui Lennon. Era un adevărat pelerinaj, deși trecuseră mulți ani. Pentru mine, muzica și versurile lui Lennon au însemnat un capitol esențial, pentru educația mea sentimentală. Mi-a dat ideea că trebuie, într-o formă sau alta, să te revolți. Mai știam ceva despre revoltă de la Camus și de la alții, dar mesajele lui Lennon erau mai vii, mai provocatoare, mai actuale. Butada lui că Beatles-ii sunt mai populari ca Isus, care a provocat atâta indignare în SUA, mi-a plăcut – era o sfidare teribilă a sistemului, ceea ce pentru un adolescent cuminte ca mine însemna mult.

În 1980, Lennon revenea pe plan muzical înregistrând albumul „Double Fantasy", după o nouă împăcare cu Yoko Ono. La 8 decembrie 1980, trei săptămâni mai târziu, cei doi se întorceau acasă de la studioul de înregistrări, Mark David Chapman s-a apropiat și l-a împușcat pe Lennon în spate. Absurd, pentru un autograf. Moartea a fost constatată de medici la ora 11.07. A fost incinerat la cimitirul Ferncliff din New York. Lumea s-a strâns, zeci de mii de persoane îndurerate, a avut loc un meeting de doliu lângă locul asasinatului, în Central Park. Aici s-au cântat cântecele lui. Yoko Ono a risipit apoi în parc cenușa. Mark Chapman a fost judecat pentru crimă și pedepsit la 20 de ani de închisoare. În anul 2000 trebuia să fie eliberat. Nu a fost eliberat, i s-a intentat un nou proces și este tot în închisoare și azi, când scriu aceste rânduri.

CAPITOLUL 8

1

În timpul studenției, ucenicia mea în ale scrisului s-a încheiat. Terminam etapa versificărilor dimoviene, a eseurilor deșteptăcuțe și iconoclaste, a prozelor ratate. M-am apucat într-o noapte – obosit de tocit, pregăteam un examen nesuferit de logică matematică – să scriu un roman. Spre mirarea mea, după niște ani, am scris pe ultima pagină „sfârșit". Mai mult, am reușit să-l public (*Luxul melancoliei*, 1982, editura Cartea Românească). Travaliul a durat fix patru ani până la ultima versiune. A început astfel. Am cumpărat un caiet studențesc mare, dictando, am scris pe copertă *Luxul melancoliei*, roman. Câteva zile nu l-am deschis. În altă noapte am mâzgălit primele fraze cu un stilou cam defect – lăsa cerneală și murdărea pagina. Am trecut pe mașina de scris. Acele prime pagini au dispărut din corpul romanului. *Luxul melancoliei* e o poveste cam nebuloasă despre doi prieteni care aleg drumuri opuse în viață. Unul – Luca – va fi un reușit, celălalt – Matei – un boem incorigibil, un ratat. Părea destul de simplu să-l duc la capăt. Nu a fost.

Ajungeam acasă după cursuri acoperit de zgură. Răsuceam cheia în yală, trăgeam ușa și găseam decorul gata montat pentru capodopera cu care aveam de gând să răstorn literatura *up-side-down*. Așa credeam, păcatele mele. Mă aplecam deasupra mașinii de scris (un Consul) – un drog puternic. Întâlnirea cu personajele era o binecuvântare. Mă ajuta să mă refugiez, să supraviețuiesc emoțional și să-mi păstrez un oarecare echilibru. Mă ajuta mai ales să nu mă las prins în angrenajul lucrurilor fără sens. Spuneam atunci destul de des – cui voia să mă asculte – Infernul trebuie să se termine la ușă! Eram preocupat să scap de contingent.

Puteam, în garsoniera de la etajul 10, să ignor brutala realitate cotidiană care mă sfârteca. Aveam ceva numai al meu, secret, de unde puteam să depășesc orice situație, cât de critică ar fi fost. De pildă, aceea că eram profund nefericit. Mă căsătorisem repede – student – și nu nimerisem bine. Nu găsisem sufletul pereche, așa cum sperasem, și nu știam ce să fac cu mine. A fost un noroc să încep *Luxul melancoliei* când eram *down*.

Eram convins că sunt perfect apărat în colțul meu (așezat cu fața la perete, ca un pedepsit) în spatele acelei uși. Spațiu închis ermetic. Nu mă atingea nimic din nebunia de afară atât timp cât aveam resurse să scriu măcar un rând. Amicii mei erau pe cale de dispariție – unii au preferat alcoolul, alții femeile, alții hobby-uri – bridge, colecții, carieră. Unii chiar plecaseră spre alte planete. Eu mă refugiasem în scris. Mă bazam în privința protecției pe ușa garsonierei. Nu era blindată, nu se închidea cu cifru. Era o banală ușă de bloc. Dacă îi dădeai un umăr cădea. Dacă lipeai urechea de lemnul ei se auzea ce se vorbea în casă, inclusiv șoaptele. Nu mai zic ce mirosuri venite pe sub ușă de la vecini, aveam instantaneu în nas – tocană, pilafuri, varză călită, cartofi prăjiți, crenvurști fierți.

Ușa era o garanție. Îmi făcea bine starea de iluzie solipsistă. Aparent, scrisul meu nu depindea de ce se întâmpla în jur. Pesemne că tertipul funcționa într-o lume liberă. Eu depindeam – doar trăiam în Europa de Est – de cenzură, de propagandă, de hachițele partidului. Erau instituții puternice care luptau să înhațe sufletul omului și să-l subjuge. La intervale regulate avea loc un congres, o plenară, o ședință și Ceaușescu ținea un discurs nenorocit. Se răfuia chiar și cu scriitorii, așa marginali cum erau. Aici le spunea ce și cum să scrie, care erau subiectele cerute de propaganda PCR. Mărețele idealuri trebuiau servite. Masele aveau nevoie de o artă nouă despre orânduirea noastră care ducea direct în utopia în care ne vom scălda fericiți. Cam așa suna teza. Voia, pe scurt, ca scriitorul să mobilizeze lumea să-l urmeze neabătut pe dictator. Eu gândeam exact pe dos despre scrisul meu. Așa că, pe negândite, am deschis un nou front. Depășeam pragul literaturii.

Credeam că ușa mea de bloc este inexpugnabilă. Cum primul meu roman a apărut fără opintiri, chiar dacă a durat patru-cinci ani, credeam că lucrurile sunt în regulă, cel puțin cu mine. Ca pe o plajă, îmi

spuneam – găsesc eu un loc sub soare unde să-mi întind prosopul. Eram un debutant, încercam să trec neobservat. Este exact ce nu mi-a reușit. Securitatea m-a reperat repede ca element subversiv. Mă mir, pentru că nu doream să mă amestec printre scriitori, nici să fac politică – mi se părea pierdere de timp și periculos. Petre Stoica (vecinul meu de la etajul 9) m-a prevenit – să am grijă ce și cu cine stau de vorbă când mă aflu printre scriitori. „Cel mai bine e să-ți ții gura." Din păcate, am ignorat sfatul lui și am tras destule ponoase. Mă pregăteam să duc o viață burgheză, de scriitor banal, fără hopuri, fără interdicții, fără drame. S-a întâmplat invers. Mă minteam, aveam talent pentru așa ceva. Îl am și azi.

Între timp (1978–1982) am scris al doilea roman *Playback* și l-am depus la editura Cartea Românească la începutul anului 1983. *Playback* a fost amânat și respins de editură întâi, apoi interzis de cenzură. M-am dezmeticit extrem de greu din asta. A fost o lovitură grea. Interzicerea unei cărți este o experiență halucinantă pentru un scriitor. Treci prin niște stări greu de suportat. Tata zicea: „Vezi, ți-am zis, bagă-ți mințile în cap! Dai cu treanca-fleanca pe unde te duci". Explicația oficială a interzicerii cărții mele era că în vara 1983 a avut loc o plenară pe teme de propagandă și cultură la Mangalia. Îndepărtata Polonie, cu Solidarność și starea de asediu, îl îngrijora pe dictator. Noi, ăștilalți, ne uitam cu nădejde spre Polonia. Occidentul începuse să-l critice pe Ceaușescu, chiar dacă timid. Îl lăudase deșănțat, mai ales după august '68. În țară era din ce în ce mai rău. Dictatorul hotărâse să plătească în avans datoria externă, a impus să strângem cureaua. În magazine și-a făcut loc penuria. O duceam mai greu decât în al Doilea Război Mondial, zicea bunica maternă, Anicuța. Nu se găsea nimic, vitrinele arătau conserve acoperite de praf. Ceaușescu îmbopoțona dezastrul cu propaganda lui de partid. Voia să arate că mizeria era de fapt un trai înfloritor. La Mangalia s-a tras iar (ca și în iulie 1971) frâna de mână. S-au restrâns așa-zisele libertăți de care ne-am fi bucurat. Rolul cenzurii a crescut, s-a blocat primirea de noi membri în Uniunea Scriitorilor, s-a revenit la proletcultism. Numai bucurii! Ceaușescu trebuia preamărit ca un zeu. Trebuia pupat în cur, primea bucuros cărți cu omagii publicate de USR. Aici au contribuit mulți scriitori. Totul devenea un mare rahat! cum mi-a zis un amic, între timp emigrat. Se părea că romanul

meu – *Playback* – devenise un cocktail Molotov pentru Regim. Toți redactorii se fereau, nimeni nu îmi dădea o explicație. O știau toți în editură, dar nimeni nu avea curaj s-o rostească cu glas tare. Să nu-și piardă slujba, să nu i se refuze pașaportul, să nu-l taie de la premiile USR, să nu i se interzică noua carte. Laşitatea are un milion de motive să facă rău. În fundal aveam de a face indirect cu noul delir de grandoare al lui Ceaușescu.

M-am înșelat amarnic, ușa nu oprea Regimul să-mi intre în intimitate. Nu l-a împiedicat să interzică *Playback*, iar în 1987, un alt roman, *Corpuri de iluminat* (taxat de cenzură drept sordid). Eu credeam că scrisesem un roman de dragoste cam idilic. Atunci, am știut că ușa aceea nu există. Într-o zi, câțiva securiști au intrat în absența mea în apartamentul unde locuiam (mă mutasem în Filantropia) și au montat microfoane. Dar mai întâi au scotocit prin sertare după manuscrise subversive. Locuiam singur (divorțasem). Unul dintre securiști a șterpelit câteva pachete de țigări străine pe care le păstram pentru un doctor. Penuria ajunsese și la ei? Găinarul nu s-a putut abține. Despre vizita inopinată am aflat de la doamna care locuia în apartamentul vecin. M-a prevenit conspirativ că am fost vizitat de niște necunoscuți, trei la număr.

Am aflat, citindu-mi dosarul la CNSAS, că în martie 1983 Securitatea a început să-mi asculte telefonul. Mi s-a aprobat montarea lui expres ca să aibă cum să asculte ce vorbesc. După ani de zile, cererea mea pentru acordarea unui număr de telefon a fost aprobată. Am înțeles de ce. M-am bucurat pentru că nu mai trebuia să cobor în stradă unde era o cabină, să telefonez. Nu am mirosit capcana. Interceptarea a durat până în 1989, de Crăciun. După 1990 a fost reluată de câteva ori, pe diferite termene.

Asta e cu ușile. Aflați că sunt o iluzie.

2

Era un dat. Primeai o repartiție și te mutai acolo unde ți se spunea. Adresa era notată pe foaie. Nu aveai de ales, nu locuiai unde-ți doreai, ci unde voia partidul. Ziceai mulțumesc că te muți de la curte la bloc. Îți suiai calabalâcul în remorca unui camion și asta era tot. Puteai să dai de băut că ai primit pe daiboj două camere în Berceni sau Rahova. Ți se făcea pe loc

instructajul propagandistic, să pricepi cine are grijă de tine și să-i fii fidel. Blocul cu pricina era în mic imaginea societății românești. Așa cum și-o imagina ideologia expusă în manualul de marxism-leninism și în articole de prima pagină din *Scînteia*. Blocul era, de fapt, utopia comunistă. Asta era și ideea, erau înghesuiți la grămadă muncitorii, intelectualii, funcționarii. Acestea erau categoriile sociale acceptate oficial de Serviciile de cadre. Erai ori una, ori alta. Scopul acestei aduceri laolaltă era ca locatarii să se deteste reciproc, să se privească cu neîncredere, în final să se denunțe la Miliție și Securitate. Era un capitol important al luptei de clasă. Ce denunțau într-un bloc? Că X de la apartamentul vecin asculta Radio Europa Liberă, că vine acasă cu femei. Sau că are rude în străinătate, sau spune bancuri cu Ceaușescu. Că ar cheltui prea mult, delatorul se întreba de unde are banii!? Vigilența locatarilor era esențială – ea ținea Regimul în viață. Era obligatoriu să nu fii lăsat singur, să nu te simți liber. Tovarășii, vecinii, cetățenii vegheau. Vigilența revoluționară nu era o vorbă goală. Funcționa, ținea lumea mobilizată. Mereu în campanie! Nu existau intimitate, viață privată, secret. Indiscreția era la ea acasă. Pereții erau subțiri, făcuți din materiale proaste. Iarna era frig bocnă, vara arșiță, cuptor. În plus, prin pereți se auzea tot. Dacă aveai urechi fine, înțelegeai multe despre cum trăiesc cei din apartamentul de alături. Când mergeau la closet, când făceau duș, de exemplu. Când puneau aspiratorul. Cum se derulau partidele de amor, certurile din familie, orăcăitul copilului, filmul dat la televizor. Baia, mai ales la ore târzii, provoca mari satisfacții, grohăieli, arii din opere, folclor. Când era un serial tare, *Kojak, Dallas*, lumea stătea fixată cu ochii în micul ecran. Atunci puteam și eu să mă îmbăiez, pentru simplul motiv că erau singurele minutele când apa ajungea la etajul 10.

Mai interesante mi s-au părut mirosurile. Un poem. Igrasia de la subsol unde prin pânza de apă înotau șobolani. Când traversam coridorul pe etajul meu, ghiceam instantaneu ce se gătea dincolo de ușă. Când prăjea cartofi, când se dospea cozonacul, când se prepara o tocăniță sau încălzea pe aragaz o mâncare de varză. Ți se întorcea stomacul pe dos. Îmi venea să vomit. Se adăuga, ca și cum nu era de ajuns, gingașul miros de gunoi venit de la ghenă. O duhoare de împuțiciune, de putrefact, de rânced, de pestilențial. Conducta care ducea de la ultimul etaj la subsol nu era etanșeizată, nu mai avea capace de când se dăduse blocul în folosință.

Pe fiecare etaj acest miros îți strâmba nasul. În plus, de la subsol urca prin casa scărilor un miros greu și fetid de gunoi, igrasie și mucegai. Trebuia să stai bine cu ficatul ca să reziști.

Da, locatarii se spionau unii pe alții și, chiar dacă nu ar fi vrut să afle ce se întâmpla, tot ar fi aflat – prea stăteau grămadă, ca-ntr-o baie publică. Cei mai mulți erau prima generație încălțată, veniți de la țară să slugărească în industrie. Erau fericiți că au apă curentă, căldură în calorifere și lumină electrică. Li se părea un lux. Pentru asta erau recunoscători partidului și fideli Regimului. Chiar dacă vecinii circulau între apartamente să împrumute o ceașcă de ulei, o lingură de făină, de zahăr sau să ceară împrumut 100 de lei până la leafă. Zăream adesea pe palier siluete în capot și papuci, ele cu părul pus pe bigudiuri, ei în maiou, trăgând dintr-un muc de țigară. Asta însemna că deveniseră familiari. Trăiau la comun, visul de aur al omenirii proletare, de la Marx citire.

Femeile prin bucătării. Bărbații aveau alte ocupații. Stăteau jos, la intrarea în bloc, și supravegheau cine intra, cine ieșea. Te măsurau lung. Dacă erai nou pe acolo, te întrebau la cine mergi și, eventual, îți spuneau dacă respectivul era acasă. Să nu urci degeaba. În antracte, când nu jucau table, dezbăteau cu pasiune marile derbiuri Steaua *vs* Dinamo sau Rapid. Politică nu se discuta, Doamne ferește! Zidurile aveau urechi și informatori se găseau cu duiumul. Nimeni nu avea încredere în nimeni.

Spre sfârșitul anilor '80, viața la bloc și-a schimbat aspectul. Până atunci avea cât de cât aparența normalității, cu bune și rele, se putea trăi. Penuria din magazine a schimonosit relațiile dintre vecini. Cei care reușeau totuși să-și procure hrană erau detestați. Îmi aduc aminte de personajul cel mai antipatic din bloc în preajma căderii lui Ceaușescu. Era unul la care venea un microbuz din care erau coborâte tot felul de pachete, baxuri de bere, carne, pungi de făină și zahăr, mezeluri, calupuri de brânză, portocale și banane, cutii de ness. Până atunci, lumea din bloc îl simpatiza pentru că răspundea la salut și era politicos. Din ziua când microbuzul a apărut prima dată în fața blocului, a fost urât. Invidia și-a făcut repede loc, relațiile lui cu vecinii s-au stricat. După 22 decembrie '89 aproape a fost linșat – ca profitor al vechiului regim, ca unul care o dusese bine, în vreme ce ceilalți o duseseră prost. Asta se plătește. Pe ușa lui, poeți *ad-hoc* i-au

scris „biletele de amor". Mașina i-a fost zgâriată, pneurile găurite. A trebuit să se mute în ianuarie 1990. Era ceva imposibil de contracarat.

În anii comunismului târziu, seara, două ore se tăia curentul și rămâneam pe întuneric. Din avion, Bucureștiul era o mare de întuneric. Am învățat repede să avem pregătite lumânări, așa că bisericile s-au umplut iar de lume și cifra lor de afaceri a crescut. O lovitură dată de propaganda occidentală lui Ceaușescu și utopiei lui. Cine nu știe că religia este opiu pentru popor? Marx dixit. Ne-am întors la timpurile în care încă nu se descoperise electricitatea. Ceaușescu, în ciuda evidenței dezastrului, pretindea că ajunsesem printre cele mai dezvoltate țări din lume, că eram la concurență cu Occidentul. Nu ne deranja că rămâneam fără televizor, pentru că nu mai aveai ce să vezi în afară de programe despre Ceaușescu, mărețul nostru conducător – rârâit și bâlbâit, Carpatul gândirii, lider de anvergură planetară. Propaganda (prin tăierea curentului, se făceau economii drastice) eșua astfel să ne mai îndoctrineze suficient. Cum se spune, își dădea singură cu tesla în c...

Mai era ceva care ne făcea fericiți – nu mai erau gaze. Atâta vreme cât caloriferele erau reci ca gheața, puteai să aprinzi aragazul și să-l folosești ca sursă de căldură. Dacă puneai o cratiță cu apă la fiert, aburii mai dezmorțeau puțin aerul. Poate nu-ți mai clănțăneau dinții. Pe tema asta au circulat un milion de bancuri. Sistemul a funcționat până când au aflat cerberii regimului că risipeam un bun al dictaturii proletariatului. Brusc, ne-au lipsit și de gazul metan de pe țeavă, ca să nu consumăm atât și să facem pagube economiei naționale. Ideea era simplă – să ne congelăm. Cum de rezistă eschimoșii la Polul Nord și sunt sănătoși tun? Să ne călim, tovarăși, omul nou trebuia să fie sănătos ca să dea bătălii de clasă. Trebuia să devenim rezistenți la boli și să slujim patria! Spitalele – ca dovadă – s-au umplut de bolnavi de gripă, de pneumonie etc. Ceaușească a spus într-o plenară că nu avem decât să punem o haină în plus pe noi! Ce atâta gălăgie?

3

Ziua mea, 17 februarie 1982. Fac 30 de ani. O zi extrem de încărcată emoțional. Nu am invitați, garsoniera mea nu i-ar încăpea. Ar fi trebuit

totuși să serbez pentru că mi se întâmpla ceva special. Dimineață merg la Gara de Nord, la trenul de Bacău, să mă întâlnesc cu o persoană pe care n-o cunoșteam. Un mesager îmi aducea din tipografie două exemplare din romanul meu de debut *Luxul melancoliei*. Era prima dată când vedeam cartea și eram foarte emoționat. Am vorbit seara la telefon, când mi-a și dat marea veste. Mi s-a tăiat respirația. Am năvălit în bucătărie să îi spun nevestei. Am rămas muți amândoi. Eu nu visam decât să fiu scriitor încă din copilărie și, iată, făceam pasul. De la o vreme, nici eu nu mai credeam. Îmi ziceam adesea c-o să rămân nepublicat, un veleitar care insistă umil la ușile editurilor. De la predarea manuscrisului trecuseră cam cinci ani și-mi pierdusem speranța.

Cineva îmi aducea două exemplare cu prima cursă de tren. Nu știu cât am dormit, mai mult am stat de vorbă cu N. Am făcut planuri. Ne întrebam ce va urma!? Ce se va întâmpla cu noi? Apăruse un copil, Roxana, și povestea noastră se complicase. Vestea apariției romanului aducea ceva pace, lucrurile păreau să se clarifice. Ne gândeam amândoi la o viață mai bună. Eram săraci, nu ne ajungeam cu banii. Prea o duceam greu, nu aveam de niciunele. Mai interveneau părinții și mai dregeau câte ceva – plăteau restanțe la întreținere, chirie, umpleau debaraua cu provizii. Trăiam dintr-un singur salariu și acela infim. Dar iată, soarele venea și pe strada noastră. Îmi imaginam că editura va plăti drepturi de autor. Erau și alte lucruri de prospectat. Statutul meu – îmi spusese poetul Petre Stoica, vecinul meu – se va modifica, intram în lumea scriitoricească. Am simțit cum cineva îmi ia o greutate de pe umeri. Îngerul meu. Intram pe un teritoriu necunoscut. Ofertant, dar plin de riscuri. Dimineață cobor în stație într-un nor de praf, miros de benzină și gaze de eșapament. Nu părăseau niciodată zona. Urc în mașina 79, care traversa Bucureștiul de la betoniera de la Barajul Dunării, în spatele uzinelor Malaxa, la Gara de Nord. Eram anesteziat, cu gândurile duse, înfrigurat după o noapte de nesomn, plină de gânduri. Eram nerăbdător la maximum să îmi văd cartea. E ca și cum ți se naște primul copil și-l vezi prima dată la fereastra maternității. Am numărat stațiile, am privit încordat trecătorii și vitrinele. Era devreme, orașul mai curând pustiu. Îmbrăcam alte haine,

le schimbam pe cele vechi cu cele ale unui „scriitor". Mi se părea cea mai nobilă ocupație. Era tot ce-mi dorisem. Nu știu cât aveam pulsul, dar trebuie să fi fost foarte sus.

Am debarcat la Gara de Nord, peroanele aglomerate, lume multă, înghesuială la ghișee, pasageri dormitând pe geamantane, mișcare browniană. Peisajul la care mă așteptam. Am găsit relativ repede linia la care venea trenul de Bacău. A mai durat, venisem prea devreme. În sfârșit, trenul oprește la peron și o doamnă – parcă ducea un copil de mână, nu-mi mai amintesc bine – se apropie cu cartea, ca s-o recunosc. Facem prezentările, schimbăm câteva cuvinte. Îi mulțumesc. Înșfac cele două exemplare... Cum s-a îndepărtat – totul a durat un minut – am început neîncrezător să răsfoiesc cartea, s-o pipăi, să privesc încordat coperta. Am sărutat-o! Așa arăta visul meu, va să zică. Nu asta am vrut!? De ce mă simt atunci atât de înstrăinat? m-am întrebat.

Acasă liftul nu mergea și am urcat cele zece etaje pe scări. Eram obișnuit, liftul se defecta des și căpătasem antrenament. M-am întrebat mereu cum urca N. pe jos când era gravidă? M-am temut mereu că va pierde sarcina. Ne doream un copil. Mai pierduse unul și era vulnerabilă. Am sunat, ea mi-a deschis ușa. Nu era chiar primirea pe care o așteptam. Amândoi eram diferiți în comparație cu ce eram în urmă cu un ceas. Avea o privire îndepărtată. O privire care mă exaspera uneori, pentru că era femeia pe care o iubeam. Se uita îngrijorată la mine din ușă. Am intrat, am schimbat câteva vorbe. I-am dat un exemplar și am dispărut în bucătărie să înfulec un sendviș și să beau ceai. Când am intrat în cameră, stătea pe marginea patului cu Roxie în brațe. Îi păream ciudat, cred că îi păream altă ființă. Meritam să fiu pedepsit. Nu cumva devenisem altcineva? Nu îi rezervam surprize? Parcă aveam un burlan în umăr care scotea fum, iar pe creștet purtam mai nou o elice care se rotea ca un ventilator. Ființa asta suprarealistă eram chiar eu. Am început să țopăi, să strig, să mă bucur. Roxie s-a înseninat și a început să râdă cu toată gura. Îmi amintesc și azi acel sunet. N. voia să pară detașată, chiar indiferentă, deși nu era. Voia să mă lase să mă descarc...

Adevărul este că de la acest episod ne-am îndepărtat treptat unul de altul tot mai mult. Până când s-a produs inevitabilul și ne-am despărțit.

Mi-am spus – ca un filosof de cartier ce eram – că orice succes, cât de mare ar fi, ascunde un eșec și mai mare...

4

Ce an, 1982! Îmi apare primul roman, *Luxul melancoliei*. Spre vară primesc un apartament, două camere, 52 de metri pătrați, și mă mut. Părăsesc garsoniera de groază de la etajul 10. De acum locuiesc pe mâna stângă a bulevardului Filantropia, doi pași de Cimitirul evreiesc. E al treilea cartier bucureștean în care trăiesc – după Obor și Bariera Vergului. În capătul străzii mele se găsește o grădiniță, cândva „Școala din mahalaua Dracului". Bulevardul nu mai are aspectul lui de altădată – cu cinematografe, prăvălii, restaurante, ateliere de reparații. Odată a fost un cartier eminamente negustoresc, mică burghezie harnică și prosperă. În anii '70, Ceaușescu a dat ordin ca imobilele antebelice de la bulevard să fie demolate. S-au ridicat în loc blocuri urâte, cu aspect postapocaliptic.

Cartierul a apărut între Hanul Galben și Groapa lui Oautu, înainte de Primul Război Mondial. Construirea Gării de Nord a dus la apariția peste pârloagă a caselor joase și a prăvăliilor lipite una de alta, întinse de la Piața Victoriei până la Chibrit și la podul Constanța. S-au dus într-o generație peste arături, culturi de porumb, grădini și livezi. Am cercetat trecutul cartierului în presa timpului și în arhive. Am descoperit că veneam de la o barieră a orașului, S-E, cea a Vergului, la alta – la Hanul Galben, N-V. Vodă Mavrogheni a ridicat pe aici un foișor, palat domnesc, cișmea, monetărie, grădini, un spital, precum și biserica Mavrogheni cu hramul Izvorul Tămăduirii, în curtea căreia e îngropat Ion Heliade Rădulescu. Aici, în 1821 Tudor Vladimirescu s-a întâlnit în taină cu Alexandru Ipsilanti încercând o împăcare între panduri și Eteria. Câțiva ani mai târziu, Ion Heliade Rădulescu a tipărit aici prima gazetă românească – *Curierul Românesc*, înainte să se mute la Obor, într-un loc întins care îi poartă amintirea, Câmpul lui Eliade (unde m-am născut și am trăit prima copilărie). Aici a cântat în corul bisericii Brâncuși când era student, până a fost dat afară de paroh care l-a surprins furând din cutia milei – de foame.

Am bătut zona cu pasul de nenumărate ori. Îmi place, e încărcată cu multă istorie, deşi nu pare. La intersecţia dintre Calea Filantropia cu Banu Manta, se găsea odată bariera de N-V a Bucureştilor – destul de turbulentă (de unde numele) – Mahalaua Dracului. Era populată de ţărani, negustori, de hoţi şi tâlhari veniţi după pradă. În aceste locuri a pictat Ion Luchian. Se păstrează un peisaj superb prins într-o iarnă. Hanul Galben (intersecţia str. Banul Manta cu str. Dr. Felix) a rezistat până în 1985, când Ceauşescu a dat ordin să fie demolat pentru a face loc unei parcări. Asta ca să nu rivalizeze casa modestă, păstrată miraculos peste timp, cu măreţele lui blocuri proletare din spate. Motivul: strică peisajul! Memoriile, protestele, articolele din presa literară nu au putut salva hanul. Păcat, mare păcat! De câte ori nu mi-am purtat paşii pe aici, întrebându-mă cum aş putea intra înăuntru. Pe aici pe undeva venea Nicolae Filimon să se odihnească, să citească şi să scrie. O făcea mai ales vara, într-o livadă şi o căsuţă pe care le moştenise. Era gospodar, strângea fructele şi le vindea, din struguri făcea vin, tot pentru comerţ. Mai încolo e Piaţa 1 Mai, Filantropia pe vremuri. A fost prima piaţă naţionalizată de comunişti în 1948. Constantin Doncea, viceprimar, liderul grevei de la Griviţa din februarie 1933 – având trista notorietate că a demolat într-o noapte statuile din Bucureşti (regele Carol, regele Ferdinand, I.C. Brătianu, Ionel Brătianu, Lascăr Catargiu etc.) – a participat la inaugurare. Păstrez o pagină de ziar cu un reportaj de la trista festivitate. Vizavi erau restaurantul şi grădina Parcul Millea unde venea prin 1945–1946 Gheorghiu-Dej, care locuia pe strada Câmpina, în spatele Pieţei Domenii, într-o vilă, în curtea căreia pusese să se sape un adăpost antiaerian, nu cumva să-l lovească americanii dacă ar fi bombardat Bucureştiul. Clădirea restaurantului Parcul Millea se păstrează şi azi, foloseşte ca depozit. Literele vechii firme se pot citi încă. Gheorghiu-Dej venea pe jos însoţit de câţiva complici cu care făcuse puşcărie (Chivu Stoica, Drăghici, Apostol, Teohari Georgescu, Iosif Chişinevschi) să îi asculte cântând romanţe pe Dorina Drăghici şi Nicu Stoenescu.

Între cele două pieţe – Filantropia şi Domenii – existau multe cinematografe cu grădini de vară, între timp dispărute. Plus o puzderie de cârciumi foarte animate unde se strângeau chibiţii – fanii curselor de cai de

la Hipodrom, aflat în apropiere. Se discutau cursele, se măsurau jocheii, se paria cu pasiune la câteva agenții celebre. Cartierul era vestit pentru acești pasionați de cai și curse care se strângeau aici. La extrema vestică a mahalalei se găsea Podul Grant. Unea Grivița cu Giulești. Podul a fost demolat fără rost. Dacă a scăpat neatins de covorul de bombe anglo-americane la 4 aprilie 1944, nu a reușit să supraviețuiască teribililor ani '80. Aici era granița Mahalalei Dracului – pe aliniamentul Gropii lui Ouatu. Numele nu vine de la un tâlhar, ci de la „fabrica lui Watt" – tradus astfel Ouatu în jargon bucureștean. Unii confundă locul cu groapa Cuțarida (lumea din romanul lui Eugen Barbu, *Groapa*) – câteva stații mai departe. Pe locul fostei gropi Cuțarida, regele Carol a trasat Parcul Copilului, gazda unui teren de rugby. În anii '30, groapa de gunoi s-a acoperit și s-au construit locuințe ieftine pentru ceferiști. Azi trec drept locuințe de lux. Revenind, pe locul gropii lui Oautu s-a tăiat un parc unde s-a ridicat Biserica Sf. Maria. Biserica face pandant cu cealaltă biserică, mai veche, Mavrogheni. Chiar în spatele Bisericii Sf. Maria vine strada Carol Knappe, unde Ștefan Foriș, șeful PCR, a fost sechestrat în 4 aprilie 1944 (ziua marelui bombardament anglo-american la Gara de Nord–Grivița) de un comando condus de Emil Bodnăraș și Iosif Rangheț și dus într-o casă conspirativă din Vatra Luminoasă, unde la 23 august va fi ținut sub arest mareșalul Antonescu, înainte de a fi predat rușilor.

Ca primă impresie despre Mahalaua Dracului, unde m-am mutat în vara anului 1982.

5

Într-o zi pe la prânz, la Casa Scriitorilor, cineva mi-a făcut cunoștință cu Alexandru Paleologu. Era pe holul de la etaj, ieșea de la *Secolul XX*. Era îmbrăcat impecabil, batista albă la buzunarul de la piept. Avea o voce baritonală, sonoră. I-am oferit *Luxul melancoliei* și l-am rugat să mă aștepte un minut cât scriu un autograf. S-a așezat lângă mine pe banchetă și s-a uitat la mine curios. M-a studiat un minut ca un entomolog. A luat cartea cu grijă. A pipăit-o, a zis: „Frumos titlu! Mata ești melancolic!?" Așa s-ar zice.

Evident, numele meu nu îi spunea nimic. „Vrei s-o citesc, nu!?" „Dacă aveți timp..." „Uite cum facem. Îmi arunc ochii prin ea și dacă-mi place o citesc. Vorbim atunci, dacă o fi! Dacă nu îmi place, uităm totul..." M-a descusut puțin (aștepta pe cineva și avea timp). I-am spus că romanul a fost publicat la Cartea Românească, redactor mi-a fost Geta Dimisianu. Am fost recomandat editurii de Gelu Ionescu, care îmi era profesor. Aha, bun. Până să deslușesc ce voia să spună, a apărut Nicu Steinhardt. Urca scările de marmură rezemându-se de balustradă. Purta un basc larg, negru, costum cu vestă. Avea o umbrelă neagră pe care o folosea ca pe un baston. Era agitat, vorbea repede. S-au îmbrățișat zgomotos, era evident că se bucurau să se întâlnească. Nu se văzuseră de ceva vreme... Nu știam atunci că fuseseră împreună la pușcărie, judecați în același proces. Aveam să scriu în anii '90 o carte despre procesul lor, după o lungă cercetare în arhive și după ce am stat de vorbă cu supraviețuitorii – *Anatomia mistificării.*

Steinhardt venea din provincie, a relatat repede ce i se întâmplase în tren, ceva vesel. Le plăcea să râdă, mi-a fost limpede. Aveau clasă, erau asemănători, deși tipologic erau foarte diferiți. Făceau parte din altă lume decât a mea. Eu veneam de la periferia Bucureștiului, o lume măruntă. Alexandru Paleologu a spus: „Uite dragă, îți prezint un tânăr romancier". Nu se referise nimeni la mine astfel până atunci. Mi-a făcut o enormă plăcere să îl aud. Îi admiram pe amândoi, îi citisem, nu-mi imaginam că în ziua aceea aveam să îi cunosc. Am mai scos un exemplar din servietă și i l-am dat „d-lui Steinhardt", cum am scris în dedicație. L-a primit cu aceeași gesticulație. A pipăit-o, a măsurat-o, a răsfoit câteva pagini. Nu știu de ce, dar m-am așteptat s-o ducă la ureche să asculte dacă nu zornăie sau piuie. Nu a scos niciun sunet, păcat. După ce a primit autograful, a ascuns-o într-un fel de teșcherea. M-am scuzat pentru scrisul meu de necitit. Lasă, dragă!...

M-am retras, voiau să fie singuri, îi incomodam. Am plecat spre Piața Lahovary de unde am luat autobuzul 42, care ducea la Barajul Dunării, la betoniera de la marginea orașului, spre fortul Cățelu. M-a legat de cei doi – Paleologu și Steinhardt – o prietenie strânsă, care debuta în acea zi. A fost mai degrabă un discipolat asumat de mine ca ucenic și de ei ca maeștri. Am învățat de la ei mai mult decât îmi imaginam că o să am

norocul. Le sunt foarte dator. Nu îmi pot aminti anii '80 fără să fac legătura cu prezența lor în imediata apropiere.

6

Îmi place cum încep romanele lui Balzac. Lungi descrieri de străzi, clădiri, mobile, obiecte. Autorul te lasă să-ți faci o impresie despre lumea concretă în care trăiesc personajele. Azi nu mai spun ceva neapărat, pentru că lucrurile de care ne însoțim sunt cu totul altele. Mă întreb dacă ne mai amintim obiectele din jurul nostru!? Cele care ne-au înconjurat cândva. De exemplu, cele din anii '80. Din copilăria și adolescența noastră. Melancolicii să se țină deoparte – pericol de infarct. Vă provoc la acest joc de societate. Iată aici schița unei liste, dar doar o schiță. Cine își mai amintește ventuzele care se aplicau pe spate când aveai gripă? Am zărit o cutie cu ventuze zilele trecute la un târg de vechituri. De prăjitoarele de cafea mecanice sau de fiarele de călcat cu cărbuni? De primus și de termos? De lămpile cu carbid sau de butelia de aragaz? Dar de frigiderele Fram!? De Daciile 1 100 din anii '60? De motoreta Mobra? De motocicleta CZ sau MZ? De mașinile sovietice Pobeda, Volga, Moskvich? De sifoane? De televizoarele alb-negru sovietice, marca Temp și Rubin? Cine nu a avut în casă așa ceva? Dar de antena de pe acoperișul blocului, unde te suiai când nu se vedea? Te suiai pe bloc s-o poziționezi. Vă mai amintiți radioul cu tranzistori Carpați, care îți permitea să asculți muzică plimbându-te pe stradă, invidiat de tot cartierul? Dar de radio Gloria? Dar de magnetofoanele Tesla pe care se asculta Domenico Modugno, Cliff Richard și Connie Francis? Odată erau nelipsite de la ceaiurile dansante. Mai știe cineva despre aparatele foto est-germane? Dar despre mașinile Wartburg și Trabant? Ați purtat blugi „dangarezi"? Dar tenișii chinezești? Ați băut cafea cu înlocuitori? Ați fumat BT-uri bulgărești sau Gold chinezești? Ele erau expresia relațiilor pe care le aveai. Însemna că ești un privilegiat. Aveai acces la cantinele sindicatului și partidului unde „se băga" marfă din țările socialiste, ca nesscafé și sucuri de ananas. Tot acolo găseai și jumătăți de pui congelat și cartoane cu ouă. Aduceau câteodată salam

de Sibiu, unt și mălai bun. Ați băut vin spumant Zarea? Ați purtat pantofi Guban, dar Otteri timișoreni? Cine își mai amintește concediile la 2 Mai și nopțile pe plajă? Dar cojoacele trei sferturi, denumite „deloane"? Dar cuplajele de fotbal pe stadionul „23 August"? Dar partidele de bridge și canastă? Dar duminicile la ștrand? Dar de distracția favorită din anii '80, filmele pe aparatele video trimise de rudele plecate în Occident? Românul se strângea seara prin case și înghițea patru-cinci filme copiate clandestin.

Sunt toate doar niște obiecte. Nu o să le mai vedem niciodată. Le constatăm lipsa când nu le mai avem. Mă apucă uneori melancolia când îmi amintesc cât de mult mi-am dorit unele dintre aceste lucruri care azi îmi par derizorii. De exemplu, o pereche de bocanci cu patine. Locuiam în apropierea patinoarului „23 August" și aș fi vrut să învăț să patinez. Fetele care-mi plăceau mie mergeau la patinoar.

Trăim înconjurați de obiecte. Rareori le observăm și le acordăm o clipă de atenție. Își fac treaba, iar când le-a trecut vremea, le aruncăm la gunoi. Devin un capitol de istorie...

7

Am început să merg la Casa Scriitorilor. Mi-a plăcut să mă frec de scriitori, deși detestam șuetele și boema. În plus, nu beam – ceea ce mă făcea antipatic și suspect. Cine nu bea trăgea cu urechea! Locul era înțesat de agenții Poliției, bănuiam, mă prevenise Petre Stoica. Era o adevărată paranoia, fiecare bănuia pe fiecare. Nu puteai conta pe nimeni să nu te toarne. Eram hotărât să-mi țin gura, dar nu prea am reușit. Riscam, pentru că voiam neapărat să-i cunosc pe cei pe care îi citeam. Să constat dacă au trei urechi, șapte dinți în plus în gură, poartă perucă și sunt ventriloci. Era și altceva – odată ce treceai gardul Casei Monteoru intrai într-un spațiu aproape securizat. Scriitorii erau ceva mai feriți în comparație cu restul populației. Dacă lătrai înăuntru contra Regimului, se tolera. Convenția era să nu o faci în stradă, să te audă lumea. Acolo ar fi intervenit Securitatea. La beție, unii proferau fără jenă înjurături la adresa lui Ceaușescu. Când îi lua Secu ziceau că erau beți și afacerea se încheia. Promiteau să nu se mai repete, încasau niște parale de la Fondul Literar și gata.

Scriitorii puteau să își pună numele pe o carte, să apară la evenimente publice. Unii făceau scandal, protestau, trimiteau memorii, publicau în străinătate. Să fii membru al USR (visul meu, nu am reușit decât după căderea lui Ceaușescu) îți oferea o anumită protecție. Parțială, dar reală. Autoritățile se purtau cu mănuși când era vorba despre scriitori.

După ce a apărut *Luxul melancoliei* nu a urmat nimic din ce mă așteptam. Eram tot un declasat, pierdut într-o periferie, mă aflam într-o groapă socială de unde voiam să ies cât mai curând. Îmi doream o identitate. Meseria de scriitor, ziceam, îmi conferea una. Dacă mă întreba cineva ce sunt, atunci te întrebau mulți și-ți cereau actele – puteam să spun că sunt scriitor! M-am întrebat în iarna–primăvara 1982 unde erau telefoanele care îți cer un autograf? Nu mă bătea nimeni pe spate încurajator, nu m-a felicitat niciun vecin. Așteptam înfrigurat să se întâmple ceva de bine. Stelele urmau același orbite pe cer. Ce așteptam? Pe Godot! Habar nu aveam. Apăruse romanul meu, alfa & omega. Se audeeee!? Surzilor!!! Viața mea se scurgea ca mai înainte, cenușie, rutină. Nu se schimbase cu o iotă. Așa-mi trebuie dacă nu am fost cuminte! Mă pișasem contra vântului. Două luni, poate trei, nu au apărut recenzii. *Luxul melancoliei* nu exista… „Are un titlu cam impertinent, prea de clasic!" Tipul se mira că cenzura mi l-a aprobat… Eram la Casa Scriitorilor.

Apoi au apărut în cascadă cronici, în revistele literare pe care le vânam la chioșcul din colțul străzii. Articolele salutau debutul unui anume Stelian Tănase, despre care nu auzise nimeni. Explicabil, de vreme ce nu publicasem în presă până la 30 de ani. Un critic a mers până acolo să spună că romanul este atât de bine scris, încât trebuie să fie opera unui scriitor consacrat care publică sub pseudonim. Mersi. Știam prea puțin despre ghetoul literar, despre coterii și găști, despre rivalități și interese. La fel despre împilarea PCR, a cenzurii, a Securității. Au apărut atâtea cronici pentru că nu știa nimeni de unde să mă ia, cărei găști aparțin. A fost prima și ultima dată când s-a întâmplat așa. Nu voi mai beneficia de prezumția de nevinovăție. După *Luxul melancoliei* datele despre mine au început să circule. Am fost pus la index, în sertare cu etichetă, atârnat de guler în cârlig. Puteam să scriu orice, tot aia era! Azi e la fel. Inerția clanurilor este mai tare ca istoria. După acel moment fericit, am fost tratat

în funcție de simpatiile și antipatiile unora și altora. Granițele acestor clanuri erau foarte adânc trasate în anii '80, cum sunt și azi. Se adaugă orgoliul. Scriitorul este o ființă bolnavă de el însuși. Mă găseam în toiul unei parade de monologuri, care de care mai flamboiant. Fiecare pe calapodul său. O parte suferiseră prin pușcării și ieșiseră în anii '60 împuținați, ciuntiți la suflet. Prea puțini supraviețuiseră moral și erau cât de cât normali. Alții se alcoolizau bântuiți de spectrul trecutului. Încercau să uite, să ascundă ce scriseseră în anii '50, ce funduri pupaseră. Fuseseră vajnici mâncători de căcat – cum spunea Dan Deșliu. El însuși în cauză, ca poet proletcultist de seamă. Altă categorie – cei care se înghesuiau în anii '80 să slugărească Regimul. Deveniseră oficiali și aveau privilegii. Niciunul nu cobora la birtul de la parterul Casei Monteoru, unde mânca și bea pleava scriitorimii. Ei ocupau birourile de sus, conduceau redacții, aveau catedre, erau granguri. Ocupația lor de căpătâi era să aplaude frenetic la congrese când vorbea secretarul general, binefăcătorul lor. Desigur, mâzgăleau articole superelogioase – de 23 august și 26 ianuarie, aniversarea tovarășului. Și mai eram noi, optzeciștii, într-un colț – debutam atunci. Ne separau aceleași tranșee. Unii puseseră deja botul, se mânjiseră cu ode și omagii. Se dădeau cu Regimul și erau răsplătiți cu premii și posturi bune, li se tipăreau cărțile, călătoreau în străinătate, deveneau șefuți pe undeva. Din păcate, generația mea relua aidoma vechile războaie, războaiele altora. Aveam să pățim la fel dacă nu se petrecea o minune.

8

Am văzut *Călăuza* într-o sală de cartier, la Cinema Viitorul, azi devenită depozit. Un cinematograf mic, 200 de locuri, care aducea filme de cinematecă. Invita uneori regizori, scriitori etc., organiza discuții după proiecții. În deșertul cultural de atunci era ceva aparte. Sala nu își făcea reclamă, programele și proiecțiile unicat de aici erau „discrete", aproape clandestine. Aflai despre ele de la amici la fel de cinefili ca tine, care pândeau cine-evenimentele sau, dacă ajungeai la sală, copiai programul din vitrină scris cu mijloace artizanale. O seară petrecută cu un film la Viitorul era ceva decent. Avea calitate, cum spunem astăzi. Era respirabil.

Nu dădeai de mitocănimea care se înghesuia la blockbustere și la filme indiene pe bulevardul 0603, adică 6 Martie. Întâlneai o fantomatică lume bună, elita bucureșteană, snobimea, rafinații, pe cei îmbrăcați corect. Pasionați toți de filme bune. Dădeai de cunoscuți, legai conversații, schimbai casete video și telefoane, se înfiripau relații. Putea să pară că duci o viață cât de cât normală trei ceasuri. La final, mă întorceam în zloata de afară. Luam un autobuz spre periferie. Plonjam în realitatea anilor '80 – se traducea prin mizerie, frică, umilință nesfârșită. Îmi aduc aminte că la un film am avut onoarea să fiu gardat de doi securiști care voiau să știe dacă nu mă întâlnesc cu cineva anume, și să-mi măsoare reacțiile la ce se petrecea pe ecran. Era o viață, jur. Așa cum era ea, subterană.

Ce mă intriga la aceste seri era similitudinea. Atmosfera din sala de cinema și ce se vedea în film erau identice. O lume a fricii, a lucrurilor nespuse până la capăt, a tăcerilor, a ieșirii din realitate. O atmosferă apăsătoare, confuză, fără transparențe și limpezimi, fără identitate. Era sufocant. Eram trăitori și eu, și personajele lui Tarkovski în Lagărul socialist – de la Vladivostok la Praga și Berlin. Un continuum al privării de libertate, al opresiunii, al spinărilor încovoiate, al umbrelor. Ceva adânc se petrecea în acea sală de cinema la fiecare proiecție. Începusem „experiența Tarkovski" cu primul lui film, *Copilăria lui Ivan*, coborând în propria copilărie. Îl considerasem un film sovietic, tipic, de război, dar ieșea din tipare. L-am văzut la Bariera Vergului într-o sală goală. Nici mai târziu nu am văzut înghesuială la filmele lui. Nici la Viitorul, nici la Cinemateca (unde văzusem *Rubliov* – de cinci-șase ori) nu se umplea sala. Tarkovski trecea drept un regizor dificil, plicticos, prea lung. Cred că dificultatea filmelor lui venea uneori din necesitatea regizorului de a ocoli capcanele cenzurii. Devenea obscur *Ad usum Delphini*.

Ce trebuie spus este că *Rubliov*, *Stalker* (*Călăuza*) sunt categoric „filme rusești" – încărcate de spaimele Rusiei, de întinderea ei fără sfârșit, de superstițiile ei. Îmi plăcea mai ales pentru că ocolea realismul (socialist sau nu), ieșea în fantastic, producea viziuni filosofice folosind imagini. Se întreba dureros ce este omul, care este menirea și de unde vine. Vorbea deschis despre Dumnezeu. Ca în *Rubliov, Călăuza, Solaris, Oglinda* etc. Asemenea filme erau de negândit a fi făcute la București și mă întrebam

cum regimul neostalinist Brejnev îl producea pe Tarkovski care dădea capodopere. Ele aveau „defectul" că negau brutal ideologia oficială.

A anunțat în 1984 că nu se mai întoarce în URSS. A mai făcut două filme – *Nostalgia* și *Sacrificiul* în Occident. Le-am văzut într-o noapte pe un video... Nu știu cine le adusese clandestin din străinătate. Cred că mai am casetele prin casă. În noaptea de 28/29 decembrie 1986, Andrei Tarkovski a murit de cancer la plămâni (n. 1932). Am scris mai târziu, în amintirea lui, *Skepsis* (2012), care se voia un citat din filmele lui. Omagiul meu adus aceluia care m-a obligat să intru repetat într-o sală de cinema.

9

Ce cozi se făceau pentru revelion! Lumea se mobiliza în ciuda frigului, a zăpezii și a viscolului, a zloatei de pe străzi. Se făceau planuri minuțioase de campanie. Alimentarele nu aveau aproape nimic pe rafturi în afară de conserve. Dacă aveai ceva noroc găseai, după o așteptare serioasă, copite de porc, numite adidași, bune pentru piftie sau pui subnutriți – cât pumnul – numiți „frații Petreuș", după numele unor cântăreți – frați, din Maramureș. Picioarele de porc se mai numeau „patrioți" pentru că erau singurele rămase în țară – recte, netrimise la export. Capetelor de porc – și ele la mare căutare printre gospodine – li se zicea, în argou, „calculatoare". Se căuta în draci șampania Zarea, în fapt, un vin spumant autohton plin de chimicale, produs de o fabrică din București. Să ai ce-ți trebuie pe masă de Anul Nou era o mare aventură, mai ales spre sfârșitul anilor '80, când nu se mai găsea nimic. Toate produsele erau cartelate și gospodinele își făceau din timp provizii în debarale – făină, ouă, unt, mălai etc. Nu aveai voie să cumperi decât ce-ți era repartizat pe cartelă și de la un singur magazin. Asta se numea arondare. Când te gândești că războiul se încheiase de 40 de ani.

În decembrie, era zarvă și agitație în tot orașul. Cine avea o Dacia, un Trabant, un Wartburg, un Olcit făcea curse între diferite cartiere, unde se zvonise că „s-a băgat marfă" – copite sau urechi de porc, pui congelați, vin vărsat sau banane. Figura a mers până când s-a raționalizat benzina.

Se făceau cozi de kilometri noaptea, la stațiile PECO. Exista o piață paralelă, subterană – înfloritoare. Benzinarii au făcut avere din bacșișuri și speculă. Oamenii dovedeau o mare ingeniozitate pentru a-și face rost de hrană. Mai avantajați erau cei cu rude la țară, de unde puteau aduce ce lipsea la oraș. Dar cu băgare de seamă, pentru că tăierile de porc erau supravegheate, în diverse contexte chiar interzise. Firește că, adesea, contra unei jumătăți din porcul sacrificat se rezolva. Nimeni nu pățea nimic. Miliția patrula în ajunul Crăciunului pe șosele, pândea la intrarea în orașe. Dacă te prindea îți confisca porcul. De regulă, plutonierul ducea carnea tovarășului comandant, care avea ordin de la nevastă să facă rost de carne. Mai ieftin scăpai când milițianul era deja aprovizionat și era dispus să împartă cu tine, șofer prins cu obiectul delict în portbagaj. De fapt, Miliția îi urmărea pe cei care tăiau ca să comercializeze pe piața neagră – asta era o afacere, te îmbogățea și Ceaușescu era contra unui atare fenomen pentru că ataca baza de clasă a regimului care pretindea că toți suntem egali – până la proba contrarie, se înțelege. Mai era și chestiunea exportului unde se ducea tot pentru plata datoriei externe. Firește, nomenklaturiștii aveau porc pe masa de Crăciun și de Anul Nou. Exclus să le lipsească, erau semizei. Muritorii trebuiau să îi hrănească. Era o uriașă diferență între modul de aprovizionare al oamenilor obișnuiți și al tovărășilor din Aparat. Poporul muncitor se afla la putere pentru că oficial trăiam într-un regim de „dictatura proletariatului". Doar tovarășii găseau în rețelele de magazine ale Gospodăriei de partid copane, pachete de carne de porc, portocale, cafea, ness, brânză, mezeluri, băuturi.

Îmi amintesc cozile infernale la portocale, banane sau ness. Se formau imediat la un colț de stradă. Camionul descărca marfa direct pe trotuar, în fața magazinului. Nu băga marfa înăuntru, pentru că exista riscul să se spargă vitrinele. Apărea o vânzătoare cu un cântar, se înființa și un milițian, plus agenții în civil. Cozile reprezentau un pericol de explozie socială. Totul se vindea chiar acolo. Erau niște lădițe din lemn subțire, iar portocalele erau învelite în hârtie de șervețel. Trecătorul își întrerupea alte ocupații când se ducea vestea că s-au adus portocale și – de prin vecini, din stații de de tramvai etc. – lumea se repezea să își ocupe loc la rând. Dacă aveai noroc să nu fii al miilea, după câteva ceasuri, duceai acasă ceva

rarisim – ness, ciocolată, cafea, portocale sau banane, vată, hârtie igienică... Nu cred că în anii '80 am mâncat banane sau portocale, pentru că nu m-am așezat la coadă niciodată. Mi se părea umilitor și o pierdere mare de vreme. Puteam să trăiesc și fără... Aveai voie să cumperi numai o cantitate limitată. Să zicem trei banane sau o cutie de ness. Odată am văzut o bătaie zdravănă între niște gospodine la Piața Kogălniceanu. Oricum, lumea, dacă apuca ceva, era fericită să ducă acasă captura ca pe un mare trofeu. Cu cât mai mare coada, cu atât mai mare mândria.

La București, multă lumea se strângea pentru revelion la Pavilionul Expoziției Naționale (Romexpo). Se făceau liste în întreprinderi prin UTC și sindicat. Asta te scăpa de servitutea–isteria cumpărăturilor: Nu mai erai silit să umbli de bezmetic prin oraș să te aprovizionezi. Adică să stai o zi la o coadă homerică să-ți umpli sifoanele sau să iei pâine. Alt mod de a petrece revelionul – acasă cu familia. Unul aducea murăturile, altul salata de boeuf, altul friptura. Se puneau la bătaie relațiile, cumetriile, obligațiile, pentru ca noaptea de Anul Nou să treacă cu bine. Un văr la Aprozar, un ginere la Alimentara, un vecin la un depozit de vinuri – valorau aur.

Era în povestea asta incapacitatea regimului de a asigura o aprovizionare normală (azi se cam vede ce înseamnă așa ceva), dar și o încercare vădită de umilire. Cineva deținea aceste mărfuri și ca să le obții trebuia să faci mari eforturi, să te ploconești, să pierzi vremea. „Tovarășa Ceaușescu" era de părere că ne dădea să mâncăm ca la chiori! Era o gândire de castă, ciocoiască sau, cum zicea un amic, „de scroafă cocoțată în copac". Și primii secretari de județ, siliți totuși să scoată ceva pe piață în decembrie, și ei gândeau la fel. Era o gândire de castă, ciocoiască. Niște desculți ajunși ștabi, cărora le puțea la nas lumea obișnuită. Ei se bucurau de mari privilegii. Pe scurt, porc de Crăciun, portocale pe masa de Anul Nou, ness etc. Erau semnele reușitei sociale. Așa își plătea PCR lingăii, servitorii, cadrele – cu aceste favoruri. Asta părea să le dea dreptul să îi disprețuiască pe nefericiții siliți să alerge de colo-colo cu plasele la ei, gata să stea la rând dacă se *băga* ceva la magazin. Era afișarea unei superiorități de castă care marca cu o linie roșie diferența dintre oamenii regimului, privilegiați și restul.

Între cele două zone exista o categorie intermediară – speculanții, descurcăreții, învârtiții, cei cu relații, piloșii. Era un fel de piață liberă

improvizată. Unii ofereau la schimb contraservicii – pasau țigări, casete video, blugi, băuturi etc. În anii '80, cafeaua era mai rară decât aurul. Ce se livra în magazine nu era cafea adevărată, ci un surogat – îi zicea nechezol în derâdere, pentru că, după ce o beai, nechezai! spunea bancul. Era făcută din orz, hrana cailor. Doctorii ofereau consultații contra țigări, whisky, carne etc. Leul nu aveau nicio valoare pentru că nu aveai ce cumpăra cu el. La fel și profesorii – le dădeau meditații elevilor nu pe bani, ci cu plata în natură, făceau troc. Ce să facă cu banii dacă nu se găsea nimic. La asta ajunsese economia românească după peste 40 de ani de regim comunist. Vorba unui profesor: „Ăstora (comuniștilor) le-a trebuit 40 de ani să risipească ce a adunat burghezia în 20 de ani". Era o economie de penurie, în care consumatorii erau comparați de nomenklaturiști cu o invazie de lăcuste hămesite. Poate că deveniserăm niște lăcuste, mai știi!

Nu mă mir azi, retrospectiv, că romanul meu *Playback* a fost interzis în 1984/85/86 de cenzură și de Securitate. Unul dintre motive a fost că descriam într-un capitol o coadă la carne în ziua de Ajun, care se termina într-un viscol, toți cei care așteptau la măcelărie mureau degerați sub un morman de zăpadă. Eram un naiv – vorbeam de funie în casa spânzuratului.

10

Imaginea pe care lumea românească și-o formase cu privire la Occident era falsă, confuză și caricaturală. Nu e de mirare. S-a format în apartamente de bloc supraaglomerate, în pivnițe, în mansarde, în garaje – pe ascuns –, în vizionari video nesfârșite puse la cale de afaceriști improvizați, primii capitaliști autohtoni. Emisarii acestei imagini inexacte erau Rambo, Agentul 007 etc. Mii de conaționali se aruncau în Dunăre să ajungă în acest Occident de mucava. Filmele video au pătruns în „masele largi populare" în anii '80. Acest Occident inexistent, de basm, s-a dovedit mai tare decât propaganda Regimului.

Cum se petrecea chestiunea? Cel interesat își cumpăra un aparat video și un televizor color, ambele de pe piața neagră – înfloritoare, corupția era cât casa, instituțiile putrede. Pe această piață – cu mărfuri de

contrabandă – găseai orice, chiar un tanc dacă îți trebuia. Investiția în video avea valoarea unei Dacii, cu televizor color cu tot. Rămânea problema casetelor. Existau mai multe surse, le găseai tot pe piața neagră. În București, câțiva tipi copiau filme cu antene satelit (de altfel, interzise, dacă instalai una pe terasa blocului sau în balcon, ți se confisca în 24 de ore). Le traduceau cu o voce din off. Am văzut la cineva un perete de aparate video și altul de televizoare color. Multiplica apoi marfa în ateliere artizanale și le oferea la vânzare. Existau în București câteva rețele cunoscute de unde puteai achiziționa casete – cu împrumut sau de cumpărat. Numai că, dacă știai tu unde se văd filme, știa și Miliția, nu era un secret. Aerul tău conspirativ, de ins clandestin, era ridicol.

Nu a fost ceva izolat, ci un fenomen de masă. În toată țara, în orașele mari și mici, adesea în sate, au apărut săli unde se vedeau zilnic filme. Nu se mai proiectau filme pe peliculă, pe vechile ecrane tehnicolor din pânză. Cinematografele tradiționale se închideau. Le lua locul spectacolul video. Destule săli erau găzduite în cluburi, case de cultură patronate de sindicate și UTC, sau în cămine culturale. Statul le tolera pentru că nu mai avea bani, iar spectacole video produceau foarte mulți – cu care se plăteau gazele, electricitatea, apa, salariile mai ales. În afacere circulau mulți bani negri, cash, neimpozitați, din care se înfrupta multă lume. Bineînțeles că Administrația nu intervenea, Miliția nici atât.

Erau apoi „particularii", cei care o făceau de capul lor. Nu avea nimeni autorizație. Fiecare se descurca pe cont propriu, la risc. Supraviețuiau mituind în dreapta și în stânga. Dar bani erau destui, ajungeau să umple toate gurile. Publicul improvizat se strângea acasă la unul (circa 20 de persoane, uneori mai multe) sau în spații neconvenționale. Nu existau afișe, nici on-line, ca azi. Spectatorii se aduceau unii pe alții. Dacă aduceai doi plătitori, aveai intrare liberă o seară. Mă întrebam cine mai dormea în București. Ziua populația umbla cu ochii umflați, cu cearcăne, somnola. Explicația era simplă – își petrecea serile/nopțile vizionând filme pe bandă rulantă. Ziua le comentau la birou, făceau schimb de impresii. Seara iar se strângeau pe undeva să vadă filme. La mijlocul anilor '80 era deja o molimă, cea mai populară distracție. Contagiunea era

la maximum, 90% luaseră boala, deveniseră dependenți. Mă așteptam să fie descinderi ale Miliției, confiscări de aparatură, amenzi pentru șmecherii și bișnițarii care făcuseră prea mulți bani din video. Chiar să le închidă șandramaua. Să se publice în Buletinul oficial o hotărâre de guvern care să interzică „orice activate neautorizată în domeniul audio-video". Nu s-a întâmplat și m-am întrebat cum de nomenklatura nu se simțea amenințată? Două ar fi fost motivele să intervină. 1) Apărea o pătură de afaceriști, de oameni cu bani, o burghezie *in statu nascendi*. Uitase Regimul de lupta de clasă. 2) PCR pierdea monopolul informației și propagandei fără de care o dictatură nu rezista. Nu se mai uita nimeni la televiziunea oficială. Or aceasta era principalul instrument de manipulare și control al populației. Audiența TVR coborâse la zero. Toată lumea prefera programele video. Pierderea monopolului s-a dovedit letală pentru Regim. În decembrie '89, lumea a luptat pentru acel Occident dobândit mental de pe casetele video, cu care se îndopa de 10 ani. M-am așteptat ca într-o zi să apară cenzura, să se interzică totul, să oprească aducerea de aparate video, de exemplu. Să se închidă sălile. Să se confiște aparatele. Din fericire, nu s-a întâmplat așa.

Cred că unul din motive a fost Securitatea. A fost principalul furnizor de casete video, de aparate și ofițerii ei au fost principalii investitori/beneficiari. Nu cred că la vârf cineva a informat ce se petrecea. Generali și colonei au fost amestecați până în gât în afacere la București și în provincie. Ei au asigurat la scară mare protecția dealerilor din business. Adesea, rețelele (sălile, importul de aparate video, antenele satelit) au fost organizate chiar de cei care ar fi trebuit să supravegheze să nu existe, iar dacă apăreau, să le distrugă. Au preferat să profite. E vorba de sume uriașe de bani negri.

Așa s-a întâmplat ca statul să nu intervină în această industrie privată apărută în anii '80. Dacă s-a auzit de descinderi ale Miliției și Securității, ele nu vizau atât afacerea cu video, ci traficul de valută, prostituția, drogurile. Uneori, dar foarte parțial, vizau filme politice care se refereau critic la lumea de la Est de Zidul Berlinului. Un amic a avut o anchetă, i s-au confiscat 2 000 de casete pentru a fi vizionate. La final, un colonel de Miliție temut, V., cam plictisit (povestea amicul), i-a returnat casetele, cu excepția

celor porno (ca să le vadă și el, a comentat amicul). Nu au lipsit din inventar nici filmele interzise în România – de propagandă anticomunistă.

Cum decurgea afacerea. Un cunoscut te poftea să vezi filme – între trei-cinci filme de reprezentație. Încasa 100 lei/om. Într-o săptămână strângea cât leafa pe multe luni a unui amploiat. Afacerea a luat repede amploare. Destule averi au debutat în acei ani. Legea nr. 18 de confiscare a averilor ilicite, în acest caz, nu a funcționat. Dacă mă prind – mi s-a spovedit amicul videotecar –, las jumate la Miliție. Oferta de filme era extrem de variată, aveai ce vedea. Pe piață circulau filme de arte marțiale, westernuri învechite, horror, comedii siropoase, polițiste etc. Puteai viziona și filmele premiate cu Oscar, la Cannes, Veneția, Berlin și multe succese de box-office din Occident. Am văzut concerte Queen, Jimmy Hendrix, Pink Floyd, Beatles. Și câte! Mi-am făcut o colecție de filme politice. Circulau filme politice, pe care le vânam cu deosebire. Filme în care, de exemplu, URSS era descrisă în alte culori decât cele ale Kremlinului. *Căința*, de exemplu. Așa am văzut filmele lui Wajda despre Solidarność. Am văzut *Mărturia*, despre procesul Slanski din Cehoslovacia 1952, făcut de Costa Gavras în 1969, cu Yves Montand. Etc.

Casetele video au constituit o contracultură la cea oficială și un perfect prilej de socializare. Atomizarea societății a slăbit, coeziunea ei a crescut. În decembrie '89 asta a contat. Toată lumea vedea, schimba, cumpăra, colecționa casete. Nu mai trebuia să te uiți la televiziunea de stat sau să frecventezi cinematografele. În ambele opera cenzura. Era de preferat să împrumuți o casetă și s-o vezi acasă. Firește, dacă aveai un aparat video sau un prieten fericit care deținea unul. Aparatele video erau scumpe, prohibitive, costau cam jumătate dintr-o Dacia. Multe erau aduse și comercializate de piloții Tarom, marinarii, sportivii care ieșeau în Occident, agenții Securității deghizați în diplomați.

Pe scurt, Regimul n-a sesizat pericolul și nu le-a interzis. Spargerea monopolului regimului în ce privește informația și cultura a fost un moment important pentru ce s-a întâmplat apoi. Ne-a pregătit mental pentru o lume alternativă. Ne-am făcut o idee despre Occident după aceste casete video. Chiar dacă simplificat fals, a scos lumea în stradă laolaltă cu foamea, sărăcia, frigul. A fost prima spărtură în Zidul Berlinului.

Fenomenul video ar trebui cercetat minuțios dacă vrem să înțelegem anii comunismului târziu și una dintre resursele prăbușirii regimurilor comuniste.

La 14 august 1980 începe greva muncitorilor de la șantierul naval din Gdansk, în Polonia. Aici s-a născut Solidarność – a fost momentul când lumea Războiului Rece s-a întors pe dos. Așa a început prăbușirea comunismului. Ceva de neimaginat de strategii Zidului Berlinului. Am învățat despre polonezii perioadei comuniste mai ales din filmele lui Andrzej Wajda. Printr-un miracol, filmele lui au venit la București. Au rulat în săli obscure. Dacă urmăreai programul cinematografelor de cartier în presă, le găseai. Pactul de la Varșovia impunea să se facă schimb de „producții cinematografice" ca să se bareze calea filmelor din Occidentul decadent și burghez. Sălile erau pe jumătate goale. Cine se ducea la un film produs într-o țară comunistă? Snobismul te obliga să vezi numai filme de la Vest de Cortina de Fier. Ce mare artă și ce filme extraordinare făcea Wajda (și nu numai el în Polonia, Jerzy Skolimowski, Polanski la început, Jerzy Kawalerowicz etc.). Andrzej Wajda a fost unul dintre regizorii mei favoriți și a rămas până astăzi. A murit la Varșovia, la 90 de ani. Ce filme, aproape toate geniale! A fost cel mai important regizor care a lucrat în spatele Cortinei de Fier. Peste ruși, cehoslovaci, unguri. A fost regizorul meu favorit, l-am pus lângă Fellini și Antonioni.

Cred că am văzut prima dată *Canalul*, apoi *Cenușă și diamant* (cine și-l mai amintește?), o capodoperă, turnat la mijlocul anilor '50. Are câteva scene antologice – de pildă, finalul, când eroul moare pe o groapă de gunoi, după o agonie între rufe întinse la uscat, simbol al purității. Genial! Wajda a pus Polonia și destinul ei în discuție – fără clișee, dar cu o mare durere. O Polonie sfâșiată. Mi-au plăcut mult filmele lui „mici". Obișnuia să facă un film mare, de largă respirație, un film de montare cum se spune, cu buget mare. Între ele făcea un film cu buget mic, intimist chiar, cu povești cotidiene, de fapt divers – *Fără anestezie*, *Pădurea de mesteceni*, *Vânatoarea de muște*, *Domnișoarele din Vilno*, *Totul de vânzare*, *Nunta*... Filmele lui mari au fost de inspirație istorică – *Cenușa*, *Danton*, *Posedații*, *Omul de marmură*, *Omul de fier* (despre Solidarność

și grevele din Polonia). După 1989 face *Katyn* – filmul tragediei de la Katyn, unde mii de ofițeri polonezi au fost asasinați de KGB la ordinul lui Stalin. A făcut și un film despre Lech Wałęsa, în două serii...

A fost și o prezență publică decisă și fermă în Polonia. O conștiință. În 1980–1989 a susținut activ Solidarność. Obligat să plece în exil după lovitura de stat militară din 13 decembrie 1981, a continuat să susțină forțele potrivnice generalului Jaruzelski. În 1989 a participat la alegeri pe lista Solidarność, împrumutând prestigiul său uriaș în Polonia sindicatului liber. A fost ales în primul parlament necomunist, apoi s-a retras, lăsând locul altora mai tineri, cum a spus, dar a rămas apropiat luptei pentru o Polonie democrată și independentă.

De Wajda mă leagă toată adolescența și tinerețea de iubitor necondiționat al filmului. Am văzut filmele lui la cinema Aurora, la Munca în Bariera Vergului, la Arta pe Calea Călărași, la Viitorul pe strada Mihai Eminescu, la Miorița pe Calea Moșilor, la Popular în mahalaua Mătăsari, în sălile cinematecii – Union și Eforie. I-am văzut filmele în repetate rânduri. Oriunde a fost pe afiș un film al lui, am intrat în sală să îl văd/revăd.

CAPITOLUL 9

1

Lumea românească – umilită, exasperată de alergătura infernală după cumpărături pentru revelion – se așeza, în fine, în jurul mesei, în micile apartamente de bloc. Se spuneau bancuri cu Nea Nicu, se comentau ultimele zvonuri. Că vine o scumpire, că s-a dărâmat o biserică, că rușii sunt la graniță, că ungurii cer Transilvania, că Ceaușescu e grav bolnav – baliverne. Se schimbau noutăți din familie. Cine se măritase, cine are nepoți/copii, cine a avansat la serviciu, cine și-a luat Dacia, cine a cerut pașaport. Anul Nou era aproape. Începea devastarea proviziilor strânse cu mari eforturi. Afumături, vin, țuică, mizilicuri, așa, de foame. Ospățul cu friptane se derula după miezul nopții. Programul TV era în centrul atenției – cu Toma Caragiu, Dem Rădulescu, cu cântăreți cunoscuți. Lumea încerca să se relaxeze.

Personajul principal al conversației era tot Ceaușescu. Cel temut, înjurat, persiflat ne ocupa gândurile. Ajunsese o obsesie națională pentru că de mulți ani totul depindea de el. Dacă am fi scăpat de el, credeau mulți, am fi dus-o mai bine. Era cauza tuturor relelor. Acumulase prea multă putere, era obiectul unui cult al personalității care depășea orice închipuire. Exista El și apoi ceilalți, restul. Și când lumea începea să se simtă bine datorită bancurilor și momentului festiv, plus alcoolul ăla ieftin și prost, spre miezul nopții programul TVR se oprea brusc. Lumea se strângea să vadă/asculte „mesajul de Anul Nou rostit de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România", cum zicea solemn crainicul.

Timpul stătea deodată în loc și vocea oracolului începea să rostească sentințele. Ne grăbeam să deschidem sticla aia mare și verde de pe bufet. Ne speriam de bubuitură, femeile mai ales. Înțepeneam cu paharele desperecheate în mână. Conținutului – pișwasser – în folclorul urban îi zicea pretențios șampanie. Începeau să bubuie pocnitorile și tiribombele în fața blocului. Ne făceam ochi și urechi, tăcere – se asculta discursul de Anul Nou al dictatorului. Cred că ieșea de-al dracu' la miezul nopții, ca să ne strice revelionul. De ce să fim fericiți, mulțumiți de viață? Mai bine dădeam de el, Dracula de ocazie. Nimeni nu avea curaj să facă vreo remarcă pentru că peste tot foiau delatorii, nu știai cine te toarnă. Cel mai bun prieten putea fi un informator care-ți punea pielea pe băț fără jenă.

De știut: Ceaușescu nu vorbea în direct. Se uita și el la sine însuși din vila lui din Primăverii sau de la Predeal. Era înregistrat într-un studio din clădirea CC al PCR de unde aveam să scot cu câțiva de la baricada de la Inter echipamentul de sonorizare pe 22 decembrie 1989, ora 12.30–13.00, și să îl montez în balconul clădirii. Dar atunci, la TV, Ceaușescu, fără să bănuiască ce-l așteptă – țeapăn, poza în părintele patriei. Părea împăiat, era un robot. Avea gulerul cămășii strâns, nasturii încheiați până sub mărul lui Adam, nodul cravatei impecabil. Privea fix camera și citea textul de pe prompter greoi, uneori silabisea. Ce zicea? Se lăuda cu realizăril*i* Regimului, cu nivelul nostru de trai, cu producția de tractoare și strunguri. Dădea cifre de bilanț pe care nu le credea nimeni. Vorbea despre marile lui succese de politică externă. Aflam cât eram de fericiți și cât de bine o duceam! Zicea că o s-o ducem tot așa, nu se va schimba nimic. Adică eram condamnați să trăim sub el încă 100 de ani. Nimeni nu își imagina că va sfârși sub gloanțele unei revoluții.

În acei ani, ai comunismului târziu, ajunsesem la o schizofrenie generalizată. Ceaușescu era detestat, toți ne plângeam/râdeam de el, îl plasam în bancurile cele mai scârboase. Și iată, vorbea la TV chiar stăpânul nostru. Ce făceam? Ne înfigeam în fața micilor ecrane alb-negru și color. Avea 22 de milioane de oameni în puterea lui. De ce era urmărit cu atâta atenție și încordare? Azi am spune că făcea cel mai mare rating. Răspuns. 1) Din cauză că eram dependenți de semnătura lui. Și 2) voiam să aflăm un minut mai devreme veștile proaste. Ne întrebam ce ne rezervă viitorul într-o vreme când era din ce în ce mai rău cu fiecare zi. Unde se va opri

acest tăvălug de frig, boli, foame, demolări, propagandă, Securitate, control. Ne întrebam ce nebunie îi mai trece prin cap bâlbâitului? Ce ordine va da mâine!? Eram prinși într-o capcană istorică și priveam hipnotizați cum își rostea discursul lui din vorbe goale. Cum termina de vorbit, dispărea. Pe ecran apărea mira și apoi ceasul care măsura ultimele secunde ale anului. În fața blocului începeau să bubuie pocnitorile și tiribombele. Ne trezeam ca dintr-o halucinație, ne aminteam unde suntem, umpleam paharele cu șampania aia ieftină și proastă. Ne uram la mulți ani, ne îmbrățișam. Cam asta era tot! Speram că fix peste 12 luni altcineva va recita mesajul de Anul Nou. Dar nu ne puneam mari nădejdi, Ceaușescu și regimul lui păreau să dureze măcar încă o generație. Canonada tiribombelor în fața blocului scotea lumea pe balcoane, în stradă... Venise Anul Nou!

2

În 1986 am auzit în Piața Filantropia ceva despre o explozie puternică atunci când cineva a întrebat dacă verdețurile de pe taraba sărăcăcioasă a unui țăran sunt contaminate. Radio București nu zicea nimic. *Scînteia*, *România liberă*, la fel, niciun rând. Pe stradă, în birouri, cunoștințele la telefon (cu fereală, că erau ascultate) vorbeau ceva, dar imprecis. Nimeni nu știa exact despre ce era vorba. Am dat pe Radio Europa Liberă și am aflat că un nor radioactiv fusese observat deasupra Poloniei, Mării Baltice și Scandinaviei. După două zile, știrile s-au pornit în cascadă. Avusese loc un accident oribil la Cernobîl în Ucraina, acolo se găsea o veche centrală nucleară. Se produsese cel mai mare accident de acest tip din istorie. Din câte am înțeles, rușii habar n-aveau, nu îi anunțase nimeni. TASS tăcea. Lumea la București era tot mai speriată. Se încercau leacuri băbești, se spălau bine legumele, dar și apa era infestată, gândeam. Niște vecini au pus staniol la ferestre. Am văzut oameni cu batiste la gură prin stații de autobuz... Mulți înghițeau pastile de iod date de farmaciști. Brusc, le-a crescut prețul, se vindeau la negru. Ne temeam toți de efectul exploziei. Aveam în minte imagini de la Hiroshima și Nagasaki... Kremlinul nimic! La Moscova, ni se spunea, se fac pregătiri pentru demonstrația oamenilor muncii din Piața Roșie. Era tot ce avea de transmis TASS. Apoi a venit o ședință a Biroului Politic al PCUS prezidată de Gorbaciov,

când tovarășii au înțeles, în sfârșit, că sunt rupți de realitate. Lumea toată se cutremura de catastrofă, și la Kremlin ezitau să anunțe ce s-a întâmplat...

A fost un șoc. Presupun azi că, fără tragedia de la Cernobîl, perestroika și glasnost nu ar mai fi avut loc. Atunci a fost ceasul adevărului la Moscova. Bucureștiul a așteptat ca mai întâi să anunțe sovieticii tragedia pentru a da primele știri.

3

Douăzeci de ani de la asasinarea lui Che Guevara. În atâția ani (octombrie 1967, în Bolivia) apar (rar, dar apar) informații despre el, în ciuda cenzurii. La București, singurul revoluționar este Ceaușescu. Văd un documentar pe video despre capturarea și asasinarea lui. Prind o carte despre viața lui și jurnalul pe motocicletă. Destui acceptă necritic măreția acestui rătăcit, caracterul lui eroic și umanist. Che Guevara este un personaj tragic care s-a înșelat grav pe sine și pe ceilalți cu privire la sensul istoriei. Un exemplu – revoluția nu trebuie îndreptată împotriva burgheziei cum visa el, ci împotriva bolșevicilor. Privesc cu destul scepticism acest mit de ceva vreme. Ceva scârțâie, montura nu e făcută prea bine. Aparatul de propagandă – altădată redutabil – nu a lucrat cum o făcea pe vremea Cominternului. Nici Lubianka nu mai e ce a fost. Colajul din care e făcut Che Guevara nu e prea convingător – mai ales la Est de Zidul Berlinului. Nu doream demolarea capitalismului, era singura noastră speranță să scăpăm de steaua roșie. Voiam să ne bucurăm aici de ce era Occidentul. Che Guevara este și el un copil al Războiului Rece, dar de sens contrar.

La 8 octombrie 1967, Ernesto Che Guevara și oamenii lui au fost capturați în Bolivia. La Higuera au sosit colonelul Joaquín Zenteno Anaya și agentul CIA Félix Rodríguez. La prânz, 9 octombrie, președintele Boliviei dă ordinul de execuție. Ceea ce se și întâmplă peste puțin timp. Episodul a provocat un șoc pretutindeni. Che Guevara era deja o legendă. Poate se credea intangibil, supraom, nemuritor. Sau alții l-au crezut de neatins grație celebrității sale. A fost pentru mulți un zeu al lumii moderne. De ce a căpătat un asemenea statut? 1) A părăsit mediul familial, burghez – provenea dintr-o familie argentiniană bogată, era medic – ca să „lupte pentru libertate". 2) S-a declarat un adversar al SUA și al imperialismului. A câștigat

astfel simpatia Lumii a Treia. 3) S-au găsit destui intelectuali în lumea civilizată care se doreau nonconformiști și contestau radical SUA. Erau utopici, antidemocrați, antiliberali, anticapitaliști difuz. Erau gata să idolatrizeze pe cineva care nu-și consuma frustrările prin cafenele la Paris sau la Londra, ci „punea mâna pe armă să-i combată pe yankei". Acești intelectuali i-au asigurat circulația numelui. 4) A participat la preluarea puterii de către forțele de gherilă în Cuba, un episod-cheie al Războiului Rece, când, în 1959, Fidel Castro a cucerit Havana. 5) Ani mai târziu, Che Guevara a părăsit Cuba, „a refuzat să beneficieze de favorurile puterii". A plecat în America de Sud pentru a iniția un alt război de guerilă – care urmărea „eliberarea unui popor (bolivian), oprimat de imperialismul american". Che Guevara a vrut să joace rolul unui eliberator, al unui revoluționar romantic. 6) Moartea lui în condiții dramatice a adăugat ultimele ingrediente pentru a face din el un erou, o legendă. Și azi milioane de tineri poartă tricouri, băști model Che Guevara, îl idolatrizează fără să știe bine de ce.

Marxistul ortodox, comunistul pur și dur Che Guevara a părăsit Cuba la câteva luni după discursul cel mai spectaculos ținut la Conferința tricontinentală, la Alger, în care a atacat dur, în egală măsură, SUA și URSS pentru politicile lor imperialiste, de mari puteri. Întors la Havana – unde era omul nr. 2 al regimului – s-a certat decisiv cu Fidel Castro, rămas fidel Moscovei. Câți *intello* nu s-au hrănit pe malul stâng al Senei, în South-East Manhattan etc. cu pozițiile lui antiamericane, antiliberale, anticapitaliste?! Acum, după cum vedem, și antisovietice. Între timp, dezamăgit, s-a plasat între cele două blocuri, Moscova și Washington DC. Che era în acești ani de final mai aproape de Troțki și de „revoluția permanentă", decât de Lenin și de Stalin. Moscova practica realpolitikul, nu mai nutrea avânturi revoluționare la scara planetei. La 11 decembrie 1964, din inima SUA, în uniformă de guerrillero, la New York, sediul ONU, a atacat chiar SUA, hrănind speranțele admiratorilor lui. Câți nu s-au hrănit și cu aventura sa boliviană (unde a fost trădat cinic de Fidel Castro și de Brejnev) care l-a dus la moarte. Satul Higuera a devenit de atunci loc „sacru" pentru *gauche*-iști, bolșevici, anarhiști, teroriști.

Che Guevara rămâne un erou sau un asasin? Se uită prea ușor că a dat ordin să fie împușcați mii de oameni considerați de el „dușmani ai

revoluției" la Havana în 1960 și există relatări că a participat la execuții. Nu găsesc nimic înălțător în acest personaj, care ucidea în numele revoluției lui. Un terorist, în fond. Che Guevara este o dramă kitsch, cu puțin glamour romantic. Ar fi timpul ca personajul să fie dezvăluit în adevărata lui întunecime. Nimic grandios, doar sânge, resentiment și frustrare, și nebunie.

Lumea greșește grav uneori și e oarbă când își face zei din asemenea personaje care răspândesc în jur moartea. Destinul lui Che Guevara este istoria unei neînțelegeri. Există deja o întreagă industrie care îl folosește ca brand. Peste tot îi găsești chipiul. Face parte din cultura populară, s-a folclorizat. Ar fi interesant să aflăm de ce facem asemenea alegeri. De ce a devenit una dintre figurile cele mai populare ale ultimelor decenii. De ce atâția au văzut în el un salvator și un Mesia? Da, recunosc, sunt un detractor al acestui mit de neînțeles pentru mine – Che Guevara.

4

În anii '70–'80 ai secolului XX, abia trecea Anul Nou și românii se trezeau sub un masiv asalt propagandistic. Era ca o canonadă. De ce? Ceaușeasca se născuse în 1916, la 7 ianuarie, la Găești. Ceaușescu tot în ianuarie, dar pe 26, 1918, la Scornicești. Niciodată până în 1990 nu s-a spus sau scris ce vârstă avea tovarășa. Din cochetăria respectivei, dar și pentru că nu dorea să se știe că era mai bătrână decât el. *Scînteia, România liberă* se umpleau până la saturație cu articole despre ei. Faptele lor extraordinare erau redate în amănunt. Sigur că erau falsuri istorice, baliverne, invenții. Nu le credea nimeni și nici nu le citea nimeni. Secția de propagandă a CC al PCR putea să raporteze la cabinetele 1 și 2 că și-au îndeplinit misiunea. Cei doi erau prezentați ca niște zei în viață, drept marele noroc, marea șansă a poporului român. Se practica un cult al personalității delirant. Secretarul general al PCR era desenat ca un continuator al lui Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul. Elena Ceaușescu era savant de renume mondial. Ce mă interesa mai mult nu erau textele, ci retușarea fotografiilor. El apărea mereu cam de aceeași vârstă, întinerit, de 45–50 de ani, în acele fotografii oficiale Agerpres. Ea arată cam de 35–40 de ani, deși avea 70. Pot să jur că nici tineri nu au arătat așa. În aceste imagini erau mai subțiri, defectele

fizionomiei erau corectate. Erau ca niște staruri Mosfilm. Cu cât îmbătrâneau, cu atât intervenția retușierilor era mai grosolană. Se muncea din greu să li se dea o față antedatată, să arate tineri și surâzători. Toată luna ianuarie era o invazie de materiale dedicate familiei conducătoare. Dădeai drumul la radio și auzeai un cor cântând marșuri patriotice despre „Partidul, Ceaușescu, România". Puteai să auzi și un moment poetic cu poezii recitate de actori cunoscuți, dedicate celor doi de scriitorii aserviți. Ce sentimente, ce înduioșare, ce mai săltau ritmul și rima! Deschideai televizorul și vedeai numai imagini cu tovul și tova în epocalele vizite în străinătate, cu liderii lumii care îi primiseră în capitalele lor. Recepții fastuoase, fanfare, decorații, mulțimi entuziaste pe bulevarde, spectacole de gală. La TVR apărea un crainic care raporta frenetic cifre fabuloase despre nivelul de trai, despre brava noastră industrie care depășea recordurile și cifrele de plan, despre recoltele extraordinare obținute sub conducerea celor doi. După grafice o duceam foarte bine și eram fericiți. Cei doi, în consecință, erau slăviți de popor.

Campania din ianuarie se încheia la 26 ianuarie cu un mare spectacol omagial la care participau neapărat cei doi Ceaușescu, membrii ai CC al PCR și ai guvernului. Pe scenă (la Sala Palatului sau Teatrul Național) într-o manieră împrumutată din China lui Mao și Coreea lui Kim Ir Sen defilau soldați, proletari, țărani. Se scandau lozinci, se dansa. Brigăzi de agitație rosteau vorbe dulci despre marile realizări sub înțeleapta lor conducere. Din când în când, un actor celebru ieșea în față și recita o poezie dedicată măreței epoci de kkt. La final, toată distribuția se găsea în scenă și cânta/recita ceva înălțător, de laudă, mult iubitului nostru conducător, soare între sori. Urma scandarea minute în șir a numelui tovarășului pe silabe, în picioare, însoțită de aplauze prelungite. Toată lumea din sală se ridica în picioare. Asta dura până când tovarășul, urmat de soție, părăseau sala. Moment în care transmisiunea TVR se termina. România se ducea la culcare înjurând.

5

1987 pare un an de serie, banal, nimic special. Am răsfoit Jurnalul să extrag câteva secvențe. Eram la zece ani după Goma și tot la zece după greva din Valea Jiului. Mergeam din rău în mai rău. Între timp, criza s-a acutizat

și generalizat. Ceaușescu dădea semne de nebunie. Ținea lunar discursuri în provincie. Aici era întâmpinat cu protocol, ca și cum ar fi fost un oaspete străin. Nebunului îi plăcea să aterizeze cu elicopterul pe stadioane pline până la refuz, cu lume adusă cu anasâna din întreprinderi, cazărmi, școli. Se făcea o paradă și militarii băteau pas de defilare. Era încântat să îi cânte fanfara, să i se prezinte onorul, să îi dea un general raportul acolo pe teren, să-l vadă lumea și să ia aminte. Murea să i se arate considerație. Nu mai trăia decât pentru a fi admirat. Se vedea ca un mare voievod al românilor. Urca la tribună, ținea discursuri funambulești pe care abia le citea. Se transmitea la TVR pentru ca populația să asiste la pasele lui de mania grandorii. Cifrele de bilanț arătau fabulos, aminteau febril călătoriile în străinătate unde era primit de regi, președinți, premieri. Estimp, în apartamente caloriferele erau înghețate bocnă. Haz de necaz – exista propunerea ca de Bobotează să fie scoase afară pentru a se mai încălzi puțin țevile, ca să nu crape. Magazinele halucinante – absolut goale. Ceaușescu mai paranoic ca oricând demola sate întregi. Venea un camion, un tovarăș însoțit de un milițian apărea la poartă. I se spunea să-și suie avutul în remorcă. Statul – binevoitor – îi oferea un camion, nu costa nimic. Apoi i se ordona bietului să se mute. Încerca să refuze, dar era atenționat că mâine casa va fi demolată. Era adevărat, a doua zi apăreau buldozerele. Țăranul cu ce avea în gospodărie era transferat într-un bloc nou fără canalizare, cu closetul pe câmp. Animalele rămâneau legate prin preajmă. Asta era modernizare după Ceaușescu. Să mute lumea la bloc. Așa se petreceau lucrurile la țară, unde se trecuse la sistematizare, mai ales în jurul orașelor. Ceaușescu era plin de zel, voia să facă într-un an cât alții în secole. Mai voia și să rămână în istorie drept cel mai de seamă conducător al românilor. Partea proastă era că ajunseserăm să fim obsedați de el, de aparițiile lui TV, de faptul că stăpânea țara, că ne era frică de Securitate, de administrație – instrumentele de predilecție. Îl detestam pentru că eram neputincioși, nu aveam cum să ne apărăm de urgie. Ceaușescu se răfuia cu satul, deși era țăran get-beget. În orașe demola biserici, cartiere întregi, tot ce îi amintea de trecut. Bucureștiul s-a transformat repede în anii '80 într-un infern. Cu săpături la metrou, șantiere în intersecții, bulevarde excavate. Din Uranus până la Bariera Vergului a ras casă cu casă, curte cu curte cu buldozerele. Odată, când m-am dus la mama, la Bariera Vergului, am

coborât din tramvai și nu mi-a venit să cred. O imagine halucinantă – o întindere de moloz, cărămizi, zgură până la Dâmbovița și Piața Unirii.

Am fost poftit la Partid. Aici mi-a fost anunțată vizita lui Gorbaciov și mi s-a interzis să ies pe stradă în acele zile, am fost sfătuit că ar fi mai bine să plec în provincie. Să las un telefon, o adresă unde aș putea fi găsit în caz de urgență! Oricum ar fi, să nu mă apropii de locurile unde se vor afla Ceaușescu și Gorbaciov. Habar nu aveam pe unde vor trece (nu știa nimeni, era mare secret). Tovul mi-a spus că se va transmite la TV, să mă uit, am de învățat. „Atâta pagubă, să stau acasă", i-am spus. Măgulit că eram băgat în seamă, am completat: „Nu am de gând să mă arăt și nici să protestez. Nu e momentul, la București situația nu e coaptă. Gorbaciov vine și pleacă, nu se va întâmpla nimic". Am ieșit din acel birou larg, cu uși capitonate. Pentru mine, totuși, Gorbaciov rămâne un bolșevic, se pretindea leninist. Nu era nici Reagan, nici papa Ioan Paul al II-lea. Multă lume nutrea speranța că Ceaușescu va auzi ce trebuie. În 1987 ajunsesem într-o situație paradoxală. Să râzi, nu alta. De decenii, populația îi ura pe ruși, îi considera vinovați de ocuparea țării cu tancurile Armatei Roșii și de instalarea regimului comunist care ne nenorocise. Acum, în 1987, ne legam speranțele de a scăpa de Ceaușescu de Kremlin. De negândit cu trei ani mai devreme. Speram că glasnost și perestroika vor fi aplicate și la București. Nu ne mai uitam spre Occident, era și cam departe, și era complice cu dictatura lui Ceaușescu, pe care o privea cu bunăvoință. Cu aceste sentimente amestecate a fost așteptată vizita lui Gorbaciov – primul lider sovietic privit cu simpatie de români...

Pagini de jurnal

„Luni, 25 mai '87

Vizita lui Gorbaciov a provocat o stare de febrilitate la București. De o săptămână prin magazine rafturile sunt pline cu lucruri pe care bucureșteanul nu le-a mai văzut de mult. (...) La alimentarele și băcăniile din cartierul meu sosesc mașini frigorifice cu marfă de câteva ori pe zi. Altădată veneau săptămânal. Sâmbătă am văzut foarte multă armată pe străzile centrale și pregătiri de pavoazare. La Teatrul «Tănase» s-a cerut scoaterea din vitrină a unor afișe care ar putea trece drept aluzie.

Bărbatul fatal etc. (Teatrul Giulești avea turneu cu spectacolul *Așteptam pe altcineva* în ziua când N.C. făcea o vizită, spectacolul s-a suspendat, afișele smulse de băieții care organizau vizita.) Carele televiziunii zumzăiau pe traseu. La ambasadă (URSS, n.a.) au ars luminile toată noaptea. Pe Dâmbovița, de câteva săptămâni se lucrează în draci. Practic, cu toată mâna de lucru din construcții, plus brigăzi din întreprinderi. Plus armată, activiști etc. La Piața Unirii, la fel, o forfotă de nedescris și noaptea, la lumina reflectoarelor. Se zice că acolo va fi miting sau Gorbaciov va coborî în mijlocul celor strânși pe trotuare. Populația așteaptă cu speranță, speră că, după vizită, N.C. va trece la reforme ca la ruși. Gorbaciov este foarte popular, iar la București, la vârf, se simte asta."

Nu s-a întâmplat nimic, Gorbaciov a venit și a plecat. Am văzut la teve în direct mitingul din sala de festivități de la Uzina „23 August" plină-ochi cu așa-zișii muncitori – activul de partid selectat dintre cei mai fideli acoliți ai dictatorului și ai nevestei sale. A ieșit o mascaradă, o comedie. Două discursuri paralele, ca la balamuc. A fost un dialog al surzilor, Ceaușescu nu înțelege decât vulgata deprinsă sumar în pușcăriile Doftana și Caransebeș de la spionii sovietici (Bodnăraș, Pantiușa Bondarenko, Serghei Nikonov, Goncearuc, Babenko etc.) plus ceva sos ideologic naționalist de la Dej și Drăghici. Asta era tot. În 1987 era deja omul altei epoci. Drama lui a fost că a supraviețuit cu 15–20 de ani. S-a văzut perfect în noiembrie același an. Mă slujesc iar de pasaje din *Jurnal* pentru a fixa acel moment.

„Joi, 26 noiembrie '87

Emoție puternică după evenimentele de la Brașov. Toată lumea nu vorbește decât despre asta. Cu speranța că e începutul sfârșitului. Cu teama de a nu fi auziți de informatori. O puzderie, camuflați în oameni cumsecade. Amenințarea iernii grele. Țara unde nu se întâmplă nimic. Așa zicea unul. Uite că se întâmplă!"

„Luni, 30 noiembrie '87

Atmosferă încordată după Brașov. Toată lumea se întreabă ce va urma? Întâi o represiune a muncitorilor din Brașov. Este reflexul oricărui regim de acest tip. Problema este dacă după represiune se vor lua totuși măsuri, se va trece cât de cât la schimbări care să ducă la îmbunătățirea

situației oamenilor. Mai e chestiunea dacă la Brașov s-a consumat unul din primele episoade ale crizei regimului sau doar un episod (așa cum a fost Valea Jiului, 1977) izolat, fără niciun efect. Discursul ținut de Ceaușescu acum câteva zile nici nu amintește evenimentele, ca și cum nimic nu s-a întâmplat. În schimb, se arată drastic față de liderul unui județ care a organizat o vânătoare soldată cu un accident mortal și acuză starea de lucruri din Aparat (familiarism, lipsă de disciplină etc.) care nu îndeplinește prompt sarcinile trasate de el!!! Corupția, camarila instalată prin provincie, modul de viață rupt complet de cel al oamenilor de rând sunt de mult cunoscute. Se pare că numai N.C. nu aflase. Așa se miră el din când în când. Acum, (este, n.a.) speriat că locotenenții lui au început să se împuște între ei. În ce privește „forța de muncă" – (nu a spus, n.a.) nimic. Niciun cuvânt, ceva din care să rezulte că-l preocupă soarta supușilor. Din punctul de vedere al unuia ca mine, doar un cârtitor (o ureche care aude zvonurile, informațiile, relatările), ignorarea de către N.C. și presă a evenimentelor de la Brașov pare a avea două surse.

1) A minciunii, a înșelării cu bună-știință a oamenilor – or, acum fisura s-a produs. Voia să ne convingă că nu s-a întâmplat nimic. Dar lumea știe, așa încât a făcut o mutare proastă. Faptul că n-a spus un cuvânt, oricare ar fi fost, arată marasmul și disprețul pentru ceilalți.

2) Ignorarea, dacă este reală (deși nu este pentru că au fost arestări masive la Brașov), arată o pierdere a contactului cu realitatea. Ceea ce se știe deja. Oricum, tot o mutare proastă. A câta? Cât va mai dura? se întreabă toți. În 1977, în timpul grevelor, N.C. era în Crimeea; s-a întors urgent și s-a dus în Valea Jiului. În 1987, e în țară (vota). A doua zi pleca în străinătate (Egipt). S-au scurs 10 ani. E mai sigur de el, mai bătrân, cu reacții întârziate, mai izolat și disprețuitor. Iar moravurile politice s-au prefăcut în 10 ani."

„Luni, 7 decembrie '87

Ieri peste București a fulguit. Sâmbătă, în zori, necunoscuți au incendiat statuia lui Lenin. Lumea comentează satisfăcută că Secu nu a reușit să împiedice operația, dar și pentru că niște curajoși au îndrăznit să-și arate protestul într-un loc atât de păzit. Plus umorul. Câteva zeci de muncitori de la Marmura lucrează la refacerea soclului (înconjurat de incendiatori cu pneuri date cu benzină). Mie asta îmi amintește de răfuiala cu simbolurile puterii prezente în toate epocile de criză. Peste București fulguiește. Vine iarna grea. Frig în casă de dormi îmbrăcat. Iar cozi pretutindeni. E bine. Când nu e coadă, nu e nimic de vânzare. (...)"

„Luni, 21 decembrie

Un ziarist mi-a povestit cum s-a petrecut incendierea statuii lui Lenin. Pe la 5 în zori, un camion oprește. Coboară câțiva muncitori în salopete. Leagă cauciucurile de soclu, le udă cu benzină. Dau foc și dispar. Primele apar la slujbă femeile de serviciu. Milițianul joacă table cu portarul într-o aripă a Casei Scânteii. Femeia îi spune: Arde Lenin! Milițianul glumește și o face pe istețul, adică nu prinde spiritul. Apare altă femeie și-l anunță: Cineva a pus foc lui Lenin! Tot nu crede. «Vă țineți de bancuri! Statuia dumitale, arde dom'...» Iese. Exclamă: M-am nenorocit! Mi-am pierdut pâinea! Dă alarma, cheamă pompierii..."

6

Am văzut primul film din seria James Bond, *Dr. No* alb-negru, tradus la cască la Cinema Union. Era o iarnă groaznică, zăpadă înaltă de un metru, ger și viscol. Am așteptat pe trotuar câteva ceasuri să iau bilet. Am ieșit din sală târziu, se întunecase, eram cam dezamăgit. De mirare, pentru că mitul agentului 007, Bond, James Bond, aflat în serviciul Majestății Sale îmi era familiar. E drept, mereu prin terți – alții povesteau una din cărțile lui Jan Fleming intrate dracu' știe cum în țară. Dar nu le avusesem în mână vreodată. Odată cu filmul de la cinematecă *Dr. No* aveam prima dată un contact direct cu Bond. Războiul Rece prin spioni. Filmele cu el nu circulau în rețeaua de cinematografe. Interdicția i se trăgea de la episodul *From Russia with Love*, taxat ca antisovietic. Un amic al cărui tată era regizor l-a văzut la Sala Dalles, unde duminica se făceau proiecții de filme pentru tovarăși – scriitori, artiști bine văzuți de Regim. Se intra pe bază de abonament, circuit închis. Cu ajutorul lui „am văzut" destule filme din ce descria el. Ne aduna de regulă într-un părculeț din vecini și povestea ultima vizionare. Așa am „văzut", de pildă, *La dolce vita*, povestit de el mult înainte de a-l vedea pe ecran. Tot așa și *From Russia with Love*.

Pesemne că *Dr. No* venise prea târziu, dacă nu îmi plăcuse. Depășisem vârsta romanelor de aventuri – Colecția 15 lei și *Aventurile submarinului Dox*, niște broșuri antebelice care treceau din mână-n mână cu frenezie. Ele satisfăceau – într-o lume searbădă și cenușie – gustul de exotic. Aveau personaje curajoase care se luptau eroic pentru cauza binelui.

Nu se găseau asemenea cărți în librării pentru că, vezi Doamne, incitau la ură și la violență. Ne rămâneau romanele sovietice cu partizani ascunși în păduri, care deraiau trenuri și altele, tot made în URSS, cu agenți KGB în luptă cu agenții Abwehr. Totul pe fundalul „marelui război pentru apărarea patriei". Erau proaste, nu aveau cu ce să te cucerească. Cert, nu se citeau pe nerăsuflate. Erau pline cu discuții ideologice și descrieri plictisitoare. Aventură zero, adrenalină *niet*. Nicio partidă de amor, nicio îndrăgosteală. Nu tu beții, nu tu cafturi, nu tu urmăriri pe muchie de cuțit. Ce să citești? Ideea era simplă – spionii sovietici sunt vigilenți, nu au timp de sex, nu își pierd capul nicio clipă pentru vreo damă supersexy – numai așa își puteau îndeplini misiunea încredințată de partid.

Prima dată cred că s-a tradus *policier* în RSR – Conan Doyle, cu Sherlock Holmes, apoi Agatha Christie și Georges Simenon cu Maigret. La mijlocul anilor '60, în plină așa-zisă liberalizare, au apărut chiar colecții de aventuri și intrigă polițistă. Lumea comunistă avea să fie thrilled. Îi citeam pe Dashiel Hammet, Raymond Chandler, rămași până azi preferații mei. Editurile făceau afaceri bune, trăgeau tiraje mari și pentru ele banii erau buni. Deși apăruse omul nou, reflexele rămâneseră burgheze. Erau ieftine – costau doar 5 lei. Era un gen popular, prindea la cititorii îndobitociți de propagandă. În plus, respirau aer occidental – ingredient extrem de puternic.

Martie 1989. O ultimă amintire cu James Bond. Finele anilor '80, secolul trecut. Zi frumoasă. M-am dus la matineu la Cinemateca să văd unul dintre episoadele cu James Bond, *Goldfinger* (era din 1964 și nu se găsea pe video). Se intra pe bază de abonament și nu exista pericol de contaminare. În plus, Regimul agoniza. Unii începeau să nu mai respecte regulile. Cu ochii lipiți, mă găseam într-un șir lung de spectatori, care ieșeau din sală după ce filmul se terminase, The End. Tipul se lipește de mine pe neașteptate, o voce pe care am recunoscut-o. Ce mai faceți? Bun filmul? Aparținea colonelului Sterian de la Securitatea București. Iată un agent 007 veritabil, nu unul fictiv. De câțiva ani (din martie 1983) mă supraveghea. Trimitea mașini de filaj dimineața în fața blocului să mă urmărească pe unde umblam. Îmi asculta telefonul. Mă încolțise cu informatori. Colonelul mi s-a alăturat și a deschis o discuție fără un subiect anume. Voia să spună că ne

întâlniserăm întâmplător (eu credeam, dimpotrivă, că mă aștepta). A zis că de mult voia să stea de vorbă cu mine. Subiectul lui era despre romanele mele interzise de cenzură, *Playback* și *Corpuri de iluminat*. Unde se găseau? Cumva la o editură din Occident? Era convins că trimisesem manuscrisul – din două, măcar unul – la Londra sau la Paris. Poveste pe care o cultivam intens cu scopul de a ține la distanță tipi ca acest colonel de Securitate. Dacă mă aresta sau mă chema în anchetă, sau aveam un accident trebuia să fie sigur că ieșea mare tevatură în Occident. Așa speram cel puțin. Urmăream de mai mulți ani la Radio Europa Liberă scandalurile cu scriitori ruși, polonezi, est-germani care aveau de pătimit de pe urma „dictaturii proletariatului". Soluția era publicarea cărților lor la Paris. Era lucrul de care colonelul se temea cel mai tare. Ar fi însemnat sfârșitul carierei lui dacă apărea *Playback* la o editură occidentală. Unde mai pui tevatura care ar fi ieșit de aici. Era un război al nervilor și al aparențelor. Fiecare juca așa cum putea, cu ce cărți avea. Esența jocului meu era s-o fac pe prostul. Era tot o poveste à la James Bond. De frică să nu scap ceva, să fiu prea sincer, să mă dau de gol, am început să îi povestesc filmul – *Goldfinger*. Am ajuns cu conversația la ambasadele pe care le vizitam și m-a avertizat – o s-o pățesc urât dacă nu mă potolesc. Ia-o ca sfat! Să nu mai intru în ambasade! a zis. E interzis! Unde scrie? l-am întrebat. Am ajuns pe Calea Victoriei, în dreptul braseriei Capșa. Aveam întâlnire cu Carandino – și el filat de Securitate. Trebuia să mă despart de colonel. Era vădit nemulțumit de cum decursese conversația care se dorea banală. Nu scosese nimic de la mine. Mă apucasem – ca să treacă vremea – să îi povestesc *Goldfinger*. Ca atunci când un copil ne povestea filme văzute la Dalles. S-a lăsat de pe un picior pe altul și a zis enervat: Uite ce e! Să nu crezi că noi suntem niște tâmpiți și că nu știm cu ce te ocupi! Avem și noi familii și în apartamentele noastre e frig... Și încă ceva... Să nu te mai prind că te duci la Paleologu că îți rup picioarele! Mi-am zis, uite cum mă răsplătește după ce i-am povestit James Bond. Am presupus că sunt un povestitor jalnic. Am făcut stânga-mprejur, l-am lăsat acolo, singur, pe trotuar.

Acasă am reflectat la rostul întâlnirii așa-zis întâmplătoare. De ce îmi ieșise înainte? Ce subiect îl interesa? Ce dracu' voia de la mine? Spre dimineață, după o noapte nedormită, am înțeles. Era ceva ce îi spusesem

lui tata la telefon. Știam că telefonul meu este ascultat (îmi spusese cel care asigura service-ul de la PTTR) și mă jucam cu focul. Tata mă sfătuia să fiu cuminte. Am ajuns la subiectul Secu și elite și i-am zis că securiștii nu sunt elite, în ciuda a ceea ce se spune. Sunt periferia, cei mai slabi, și sunt corupți. Dacă ar fi altfel, țara ar merge mai bine. Situația nu ar fi atât de proastă. Tata a închis, bănuia că telefonul este ascultat. Am presupus că afirmațiile mele îl jigniseră pe colonel și o luase personal. Nu putea să-mi ardă o corecție, să mă bage într-un beci, să mă ia la pumni. Vremurile se schimbaseră și cred că era informat că Regimul pe care îl slujea ca un câine își trăia ultimul act în acel 1989. Tot Estul se inflama și nu avea cum să fie Bucureștiul excepția. Nici Ceaușescu nu rezistă.

7

Nicu Steinhardt mi-a spus primul – într-o discuție purtată în apropierea garsonierei în care locuia, pe lângă Casa Sutu – că regimul comunist se va prăbuși. 1) Cum am ieșit în stradă, am observat agenții Securității pitiți într-o Dacia bej, doi au ieșit din mașină și s-au luat după noi. Prezența lor ne stimula... 2) Afirmația nu venea hodoronc-tronc, ci continua o discuție despre Soljenițîn pornită la el acasă. Era bucuros să găsească un admirator al scriitorului rus. Citisem *Arhipelagul Gulag*, *Pavilionul canceroșilor*, *O zi din viața lui Ivan Denisovici*. Să spun că avea în perete o fotografie a lui Soljenițîn, decupată dintr-o revistă occidentală. Scriitorul rus era unul dintre subiectele lui favorite. De aici am început să vorbim despre comunism. A ajuns să-mi spună limpede că „o să trăim sfârșitul lui!!! Ai să vezi! Nu mai e mult!" și era doar în 1983. Nu prea se arătau semne. 99% aveau convingerea că nu se va prăbuși niciodată. Vom trăi veșnic cu un Ceaușescu deasupra capului. Cel puțin cât va exista URSS, i-am zis. E de neimaginat ca URSS să cadă sau să-și schimbe sistemul politic. Rușii sunt născuți pentru bolșevism. Le trebuie un cnut. Și eu, suspicios – de ce mi-a trântit asta cu căderea comunismului? Poate mă încerca, mi-am zis. De ce ar avea încredere într-un necunoscut care îl provoca pe subiecte pe care mai nimeni nu avea curaj să le abordeze. Era letal dacă eram un informator al Securității. Lumea noastră era burdușită de ei. Circula butada că la doi români sunt

trei informatori. Nu o credeam, dar după 1990, când am cercetat în arhive, s-a adeverit. Erau oricum mai mulți decât credeam. M-am uitat lung la figura lui să văd dacă nu blufează așa, să mă încurajeze, îi păream deprimat. Nu, deloc. Era senin, rostise un adevăr de necontestat.

Nu îl știam de prea multă vreme, m-am apropiat de el după ce i-am dat *Luxul melancoliei*. L-am cunoscut prin intermediul lui Alexandru Paleologu la Casa Scriitorilor. După câteva zile mi-a spus că pleacă la Rohia, dar ia cartea cu el, fii fără grijă, nu am uitat ce am promis. Ne-am revăzut, nu la București, ci la Bistrița, după câteva luni, la un colocviu unde veneau scriitori și artiști plastici. Avem de vorbit! mi-a spus. Eram așezați în jurul unui blat lung din lemn. Mânca numai brânză de vaci pe care o purta într-o bucată de pânză. A desfăcut-o la masă, ignorând toate bunătățile ardelenești. Suferea grav cu stomacul. I se trăgea din pușcărie. Cum ședeam umăr la umăr, am schimbat doar câteva vorbe. Pe scurt, „Grea carte ai scris, frate Steliane..." Etc. Mă opresc aici. Restul ziselor lui avea un caracter privat. Îmi era adresat numai mie. Îmi amintesc că amesteca – cum îi plăcea – considerații psihologice despre mine și literatura pe care încercam s-o scriu. Întâi despre deznădejde. Era primul care observa și era adevărat. Mi-a spus că pendulez nepermis între credință și necredință și că nu sunt lămurit. El era evreu și se botezase într-o celulă, la Jilava, și înțelegeam perfect ce voia să-mi spună. NU am răspuns. Apoi era curios să vadă cum voi continua. I-am relatat că depusesem în iarnă, la editură, al doilea roman. Da? Și cum îi zice? *Playback*. La cine? La Geta Dimisianu. Aha! Ești pe mâini bune. Poți să tragi nădejdi să apară... Dar de ce acest titlu? Nu îi plăcea („Nu o să înțeleagă nimeni"). I-am spus că nu există un echivalent românesc, e un cuvânt tehnic, descria un procedeu din televiziune. I-am extins înțelesul la întreaga societate. I-am explicat și ce vrea să zică „playback". Aha. A rămas să vorbim într-una din seri mai mult. Dar nu am mai apucat decât peste ceva vreme, când a venit la București și m-a anunțat prin telefon să ne vedem în trei, și cu Conu' Alecu. Stătea puțin în oraș – avea o treabă la radio...

Nicu Steinhardt locuia într-o chicinetă care amintea de o chilie, pe strada Ion Ghica 3. În anii care au urmat, ritualul între noi a fost același. Petrecea perioade lungi la mănăstirea Rohia în Maramureș, unde se ducea să-și curețe sufletul... Când poposea la București, ne vedeam în

Ion Ghica sau în oraș și făceam lungi plimbări. Peripatetizam pe câteva subiecte, cam aceleași. Era curios să afle: „Ce mai e cu cărțile, *Playback* și *Corpuri de iluminat*? Se interesa ce făcusem la ultima vizită la editură, apoi la cenzură. Mă scruta să vadă dacă cedez. Puțini rezistă la o asemenea presiune. Trebuie să mărturisesc că mi-a dat curaj, nu am cedat și pentru că mi-a fost rușine de marele meu prieten și sfătuitor. M-a făcut să mă țin tare. M-a încurajat să nu capitulez. Mi-a explicat, dacă voi fi anchetat, cum să mă comport, povestindu-mi nu o dată, din propria experiență la Securitate. Mi-a folosit, recunosc, nu m-am lăsat intimidat. Îl tachinam uneori pe chestiunea: „Când ziceați că o să cadă comunismul, domnule Steinhardt?" „Ai să vezi!" făcea, „răbdare". Cum în anii '80 au început să apară semne că URSS era grav bolnavă, prindeam curaj. Mai mult eu, că el era deja convins că nu mai este mult până atunci. Avea o extraordinară dorință să asiste la ultimul act și să râdă!!!...

Din nefericire, n-a mai apucat. Mi-a părut extrem de rău, de figura pe care i-o făcuse destinul. La asta m-am gândit în aprilie 1989 când cineva m-a anunțat că Nicu Steinhardt a murit la Rohia. Era singurul om pe care îl cunoșteam și care ar fi trebuit neapărat să trăiască zilele din toamna/iarna acelui an. Era cel mai bun dintre noi. Înțelesese mai bine și înaintea noastră ce se întâmpla. Dar asta am văzut abia după 22 decembrie.

Am călătorit într-un tren de noapte de la Gara de Nord, toată noaptea. Am ajuns la Rohia a doua zi. Funeraliile au fost de o tristețe pe care nu mi-am imaginat-o să existe în vreun fel. Toată lumea strânsă la mănăstire l-a plâns sincer și profund. Despărțirea a fost toată o mare durere. Cel puțin pentru mine – aveam secretul nostru. Știam că a murit neîmplinit, că nu a apucat să vadă ce prevăzuse. Când priveam în jur și observam armata de agenți ai Securității care supravegheau înmormântarea marelui lor dușman, chiar am început să cred că nu mai e mult...

8

Propaganda ne asuprea și ne injecta otravă. N-aveai unde să te refugiezi. Gorbaciov la București, atenționarea să nu ies pe străzi, lipsa banilor și mai ales de orizont. Protestul muncitoresc de la Brașov și febrilitatea prezentei Securități. An greu, presiunea creștea în fiecare zi. Atmosferă

apăsătoare. Se va întâmpla ceva, îmi spuneam, pute tot mai nasol. Istoria cu hachițele ei ne-a aruncat la gunoi. N-ai unde să fugi, ești absolut singur. Când fac o pauză de scris mă uit nopțile pe geam în curtea interioară. Am impresia că mă terciuiește cerul ca pe o gânganie. Peisaj deprimant de ziduri coșcovite, și de ferestre murdare și întunecate. O curte interioară, neorealistă, ca la Napoli în anii '50. Nu eram într-o situație atât de proastă ca alții. Eram chiar un privilegiat. Aveam scrisul. Ceilalți nu aveau șansa asta. Mă refer la locatarii blocului din Mahalaua Dracului. Dacă scrisul meu ne despărțea, aveam în comun cu lumea ascunsă îndărătul ferestrelor SEXUL. Destui au trecut pe alcool, destui au înnebunit, destui au pierit te miri cum, alții au fost împușcați când încercau să treacă Dunărea înot. Îți rămânea sexul pentru a supraviețui. Cum cădea întunericul se simțea în aer o tensiune. Sexul devenise un refugiu obligatoriu în fața dictaturii. Singura șansă de a merge mai departe, de a rămâne cu mințile întregi. În jur, rahatul cât casa, totul era nesatisfăcător, frustrant, rău. Regimul încă nu ajunsese în paturile noastre. Rămânea pe holuri cu agenții, pândea cine intră/iese din apartament. Ce se întâmplă după ușă mă privea strict. Mă rog, așa credeam. Eram un naiv. De mirare că mărețului partid, omniprezent altfel, nu îi trecuse prin cap să interzică pur și simplu să facem sex. Să ne acuze de individualism, o valoare care contrazicea colectivismul. Putea să ne oblige la sex-în-grup în fața tovarășilor. Ar fi singura formă de sex acceptată de Regim. Ceaușescu voia să copulăm ca să ne înmulțim. Se visa dictatorul unei țări de măcar 30 de milioane de gugumani. Mi-era groază că am microfoane montate de Securitate în pereți, devenisem cvasiparanoic. Uitam de obsesie când auzeam soneria și știam că este ea. O fi fost microfoane, ne ascultau tovarășii, dar lăsam instantaneu garda jos. Al dracu' instinct! Voiam să mă bucur de trupul ei. Fie ce-o fi! Nu mă lăsam inhibat de societatea socialistă multilateral dezvoltată. Preferam de o mie de ori să ascult șoaptele ei de amor (uneori aveam în urechi glasul lui Ceaușescu lătrând un discurs). Mă lăsam în voia reflexelor condiționate, mă bucuram nepermis de plăcere carnală. Uneori, mă simțeam vinovat față de Regimul de democrație populară, de tovarășul și de tovarășa. Deschideam yala, mă uitam instantaneu la fața din cadrul ușii. Doamne, ce sâni

avea, ce coapse, ce buze, ce pulpe! Mă miram că tovarășii de la partid ne lăsaseră această plăcere, că nu inventau ceva să ne împiedice să ne futem. Bâlbâitul cel mare se oftica să ne vadă fericiți. Fețele noastre bucuroase îi dădeau gânduri negre. Nu ne bucuram că depășisem cifrele de plan, nici că făcusem cincinalul în 4 ani jumătate, nici că participam la efortul eroic al poporului de a ajunge din urmă țările capitaliste. Ne bucuram ca proștii că ejaculam, că ea chițăia de plăcere, că eram blegi în tristum post coitum și eram inutilizabili pentru industrie și agricultură. Încălcam nerușinați etica și echitatea socialistă. Ne dedicam nevolnici sexului. Regimul ne moraliza în *Scînteia* și ne vorbea la aparatele de radio cu citate din Marx și Lenin. La ordinea zilei – morala proletară. Tovarășa devenise bigotă de când era la menopauză. În plus, era voyeuristă, înregistra ce făceau în pat tovii din Biroul Politic și se uita.

Cât despre noi, ăștia!? Legea din 1966 cu privire la avort îți băga gheață în chiloți. Când îți era lumea mai dragă, te gândeai că lași gravidă amoreza. O partidă de sex era o partidă de sex, indiferent de inhibiții. Eram mare pofticios și-mi vedeam de plăcerile mele interzise. Ce-mi amintesc azi este ambalajul. Cadrul, atmosfera, promiscuitatea. Conversația mai ales. Amestecul dintre ideologie și obscenități. Una dintre partenerele mele obișnuia să-mi ceară să spun porcările când eram deasupra ei. De ce? am întrebat-o odată. Mă excit! Prima dată când mi-a transmis dorința ei de a auzi chestiile pe care le înveți la colțul străzii la 7 ani, am citat din Ceaușescu. Am rostit tandru „dictatura proletariatului" ca introducere. Am continuat cu „Hai la lupta cea mare!" Când ritmul s-a întețit, am silabisit „partidul comunist român, forța conducătoare în RSR". Pe final am silabisit: „*Venceremos*! Burghezia va pieri!" Porcării mai mari nu cunoșteam. Tipa nu s-a inhibat, ardoarea ei, dimpotrivă, a crescut. M-a cuprins de gât cu cracii ei perfecți. I s-a părut că am un umor nebun, dar nu aveam deloc. Tu faci amor în dușmănie. Era să mă omori! Ce ai avut cu mine? Era ceva adevăr – dama era nevastă de nomenklaturist, știab pe la MAE sau CC. Bărbatu-său mereu plecat prin Occidentul putrefact unde eu nu călătorisem vreodată. De unde amorul în dușmănie despre care vorbea. Obiectiv, eram dușmani de clasă, ne uram. Mă răzbunam pe Regim prin ea. Ea cobora din ceruri să și-o tragă

cu un lumpen. Puțea a Chanel până la colțul străzii. Avea șofer care o aștepta să-și termine treburile cu mine și s-o ducă la bridge. Mă scotea la localuri selecte – la mese, mutre patibulare, tovi, diplomați, granguri. Ce găsise la mine? Am bănuit că îndeplinea o misiune a Securității pe lângă mine. Dacă mă spiona? Înnebunisem, mi-era clar. Dacă era una d-alea de lux de la Inter? Dacă bărbatul ei diplomat era o ficțiune? Era cumva o boarfă pe care Organele o strecurau în patul meu ca să afle ce legături aveam cu niște ambasade occidentale la București și mai ales dacă transmisesem *Playback* și *Corpuri de iluminat* la Paris sau Londra?

Cum s-a terminat povestea? Simplu. Mi-a transmis o frumusețe de păduchi lați și mi-a stricat o idilă promițătoare care abia începuse. Într-un tren am cunoscut o doamnă foarte apetisantă. La vreo două săptămâni m-am dus după ea în provincie cu gândul știut. Ce nu făceam atunci pentru o partidă de sex? Practic, orice. Ajung, mergem la un local să dansăm, totul decurge perfect. Mă retrag la duș și constat, nefericitul de mine, că am păduchi lați. Am știut din prima clipă cine m-a cadorisit. Alte partuze nu aveam în acea perioadă. Am renunțat să îmi probez talentele de loverboy. A doua zi am fost la gară. Doamna a rămas convinsă că nu eram capabil să prestez. M-am făcut de râs din cauza parfumatei mele amante. Ura mea de clasă s-a accentuat. Revoluția m-a găsit astfel pregătit ideologic să combat nomenklatura pe baricade și să strig: „Jos comunismul!"

9

Mai este o istorie, mai greu de povestit, dar extrem de prezentă în interstițiile realității curente la vremea comunismului târziu – anii '80. Viața unui scriitor la București nu are nimic spectaculos. Nu avea nici atunci. Se scurgea undeva la periferie, unde șoaptele nu se auzeau. Când începe? Poate aici. Povestea mea, cel puțin.

*** MINISTERUL DE INTERNE/ DEPARTAMENTUL SECURITĂȚII STATULUI/ Unitatea militară 0800/s BUC/ Nr. 122/ C.S. din II/00737718/22.08.1984/ Anexa NR. 2 STRICT SECRET/ Exemplar unic

RAPORT

Rugăm să aprobați folosirea mijloacelor T.O. tip ICT (interceptarea convorbirilor telefonice, n.a.) la TĂNASE STELIAN conspirativ „ȘTEFAN" de profesie și specialitate... din str. Aleea Barajului Dunării nr. 4 Telefon 660245

Lucrarea T.O. va funcționa în perioada 22.08.84 până la 30.09.84.

Raportăm că din datele obținute rezultă că împreună cu obiectivul mai locuiesc la adresa menționată și... TĂNASE NINETA – soție.

Prin folosirea mijlocului T.O. ne interesează comentariile politice de orice fel, date despre preocupările sale literare, relațiile din rândul oamenilor de litere și natura acestora, intenții de a intra în legătură cu cetățeni străini pentru a scoate afară materiale în scopul publicării în exterior.

Datele și informațiile rezultate vor fi transmise la indicativ 122/CS tovarășului lt major Creta... telefon 6604 care va asigura o permanentă cooperare cu unitatea (Subunitatea) „T" în această perioadă.

Ss indescifrabil /DANA – 44 /nr 26/25/ ss indescifrabil

ȘEFUL SERVICIULUI BIROULUI (gradul numele și prenumele) ss indescifrabil.

Extrem de indescifrabili tipii! Observații: 1) în 1984 nu mai locuiam de doi ani la adresa din Barajul Dunării, ci în bdul 1 Mai 109, bloc 13 A. 2) Urmărirea mea prin TO începuse deja în martie 1983, conform dosar/arhive CNSAS. Ea datează două luni mai târziu, după ce am predat manuscrisul intitulat *Playback*. Îmi imaginez că a fost predat Securității la cerere. E greu de aflat azi, pentru că dosarul ȘTEFAN (cum eram botezat în dosar) a fost în mare parte distrus în decembrie 1989–ianuarie 1990. Ce se găsea la CNSAS în 2001 – când l-am citit – reprezintă cam 1/6. Numerotarea paginilor trădează mari goluri.

Episodul face parte din comediile acelor ani, care nu erau puține. Dictaturile au un aspect terifiant, dar în mod egal și unul de comedie. A mea a început după ce am debutat în 1982 cu romanul *Luxul melancoliei*. A avut succes de critică și cititori, și aveam motive să cred că *Playback* va apărea mai repede, nu după patru-cinci ani ca la debut. Nu

s-a întâmplat așa. Cartea a fost respinsă de editură și apoi de cenzură. Am sperat în fiecare an să fie pusă în planul editorial pentru anul care vine. Editura a adoptat tactica tergiversării. Șefii ei nu au avut curajul să-mi spună că romanul a fost respins. Aveau un alibi – intervenise Securitatea pe fir. Dar despre această instituție nu se vorbea în nicio ocazie. De ce nu mi s-a comunicat că romanul a fost oprit? Ca să nu reacționez, să nu scriu Europei Libere, să nu protestez în presa străină. Nu cumva să amintesc ceva de Ceaușescu și de regimul lui. Dacă pomeneam de cenzură?! Oficial nu mai exista din 1978, anunțată la Plenara CC din iunie 1977, – Vezi, Doamne, scriitorii erau liberi să scrie/publice ce vor. Oficialităților le era teamă de un scandal, mai ales în Occident.

Ce conținea *Playback* ca să stârnească interesul Organelor? O jurnalistă TV care avea un program săptămânal – „Portret contemporan" – invită în studio un membru supleant al Biroului Politic al CC al PMR care urma să fie promovat membru plin. Suntem în anii 1963–1964 ai unei timide liberalizări la București. Cei doi devin amanți... Alt personaj – șoferul – visa să șofeze Mercedesul acestui ștab. Este presat să devină informator, să-și toarne șeful. După un număr de încurcături, șoferul acceptă târgul și i se repartizează un Mercedes. Din păcate pentru el, șeful lui îl concediază când află că-l turna. În final, șoferul dă foc Mercedesului în care se află amanta șefului lui, jurnalista TV. De fapt, nu a fost un accident, ci un asasinat pus la cale chiar de ștab și executat de Securitate. Asta era intriga romanului. A fost cenzurat și a ajuns obiect de studiu pentru Securitate. Cartea și autorul – în același timp.

Respectiva instituție se interesa de mine încă din facultate – cum a mărturisit la niște audieri un colonel Ureche. Motivul – contacte cu străini. După debut, pentru tentative de a trimite manuscrisul *Playback* în Occident, așa cum apare în dosar în mai multe rapoarte. Am stârnit – fără să vreau și să-mi doresc – interesul Securității. Am devenit ceea ce se numea „obiectiv". Ca atare, mi s-a deschis un „dosar de urmărire informativă". Întâi, mi-a fost ascultat telefonul; doi, s-a trecut la filaj; trei,

mobilizați informatorii existenți și plasarea altora; patru, ancheta. Supravegherea a durat fără întrerupere până la sfârșitul lunii decembrie 1989.

*** MINISTERUL DE INTERNE/ DEPARTAMENTUL SECURITĂȚII STATULUI/ Direcția a IV-a/ Nr. D/00214269 din 20.12.1989// STRICT SECRET/Exemplarul nr. 1 //

Către,
SECURITATEA MUNICIPIULUI BUCUREȘTI
Trimitem alăturat spre exploatare copia notei informative nr. 501/00129 din 20.12.1989 furnizat de sursa „V. CRISTESCU" privind pe STELIAN TĂNASE aflat în atenția unității dvs. Rugăm ca datele să fie exploatate cu atenție pentru a nu se deconspira sursa organelor noastre.

ȘEFUL DIRECȚIEI
general locotenent
Vasile Gheorghe

p. ȘEFUL SERVICIULUI
Maior Pasca Virgil

Remarc data la care este emis acest document – 20 decembrie 1989. Altă remarcă – mă încredințasem pe mâinile celui care de câțiva ani turna la Securitate lucrurile mele cele mai intime. Normal – cel care semna denunțurile cu „V. Cristescu" era încă din timpul facultății prietenul meu cel mai bun. Băgam mâna în foc pentru el. Dramoleta securisto-editorială, în acel decembrie s-a încheiat. Am sentimentul că le-am scăpat printre degete tuturor celor implicați: editură, cenzură, Securitate. Dacă nu cădea Regimul în 22? Dacă întârzia căderea lui Ceaușescu, ce s-ar fi ales de mine (și de alții)?

Între cele două rapoarte din 22.08.1984 și 20.12.1989 sute de rapoarte, note de filaj, delațiuni etc. Care a fost rostul lor? Au salvat Regimul? Mizeria umană conținută în aceste hârtii îngălbenite de timp este imensă. Răsfoind dosarul de la CNSAS am retrăit infernul de neimaginat al acelor ani.

10

„Vineri, 10 noiembrie '89

Zidul de la Berlin, aud la radio, s-a prăbușit, nu mai există. Îmi crește pulsul, diafragma se încordează. Lăcrimez, simt ceea ce simt de atâtea

ori – că mai am resurse să îndur. Cât va mai dura. Surescitarea mea, dar și a altora, este maximă. Speranța prinde un contur mai precis."

Din acest pasaj lipsește ceva. În zori, era încă întuneric, sună telefonul. Aveam o convenție pentru cunoscuți. Sună de trei ori, nu răspund. Mai sună o dată, ridic receptorul. Aud semnalul. Întind mâna spre noptieră. Cine sună la ora asta, să fi fost 5. În aparat vocea lui Conu' Alecu. Zice: Ai auzit ce s-a întâmplat? Da! S-a terminat! Răspund. Ne vedem la 11.00? Da! Paf, închide. Nu dormisem niciunul. Stătuserăm lipiți de aparatele de radio – se transmitea în direct ce se întâmpla la Berlin. Am rămas singur, să-mi trag sufletul. Șocul era imens. Cine dormise în Europa în acea noapte? Zidul Berlinului – coșmarul Războiului Rece – a căzut. Lumea dăduse năvală și îl traversase de la Est la Vest. Dispărea cea mai întinsă pușcărie din inima Europei la Pacific. Aș fi dat orice să fiu în noaptea aceea acolo, nu în patul meu din Mahalaua Dracului. Niciodată până atunci nu fusesem unde se întâmpla ceva important. Habar nu am cum se făcea, dar eram în altă parte. Nu mă nimerisem nici acum la fața locului. Destinul trecea indiferent pe lângă mine. Începuse să mă obsedeze ideea. Europa fierbea, la București nu se întâmpla nimic. Eram încă o dată un personaj secundar. Un chibiț, un spectator și încă unul clandestin, fără bilet.

M-am gândit la rele în acea dimineață. Dacă rușii și americanii se vor încorda pe motiv că nu erau de acord să dispară Zidul? Dispariția lui strica echilibrul de decenii care exista între ele. De ce nu? Se demola cu acordul lor? Mă îndoiam, prea se întâmplase repede. Nu se vorbise despre negocieri între Gorbaciov și Bush pe această temă. Zidul Berlinului, în ciuda aparențelor, păstrase pacea, ținuse congelate amenințările reciproce. Kremlinul și Casa Albă își păstraseră în hangare jucăriile cu focoase nucleare și blindatele. Dacă Zidul nu mai exista, aveau tot ce le trebuie să se confrunte direct, militar, pe teren. De când visau generalii SUA și mareșalii ruși să arate ce poate geniul lor destructiv. Eram prăpăstios, temător, nu aveam încredere în supraputeri nici cât negru sub unghie. Pentru Moscova și Washington nu existau decât ei. Restul lumii era de kkt și n-avea decât să se facă praf și pulbere. De ce ar supraviețui Bucureștiul? Nu vedeam motive.

Povestea începută la 13 august 1961, când Hrușciov a ridicat Zidul, se încheia. Într-o noapte, berlinezii s-au trezit cu orașul tăiat în două. Un gard de sârmă ghimpată, turnuri de control, bariere, câini de pază, camioane militare, multă armată au apărut pe bulevardele centrale. Se ridica Zidul Berlinului. A fost ridicat ca să oprească fluxul de cetățeni din Germania de Est spre raiul capitalist, care începea fix o stradă mai încolo, în Berlinul de Vest. Pentru lumea civilizată a fost un mare șoc, o surpriză de proporții orchestrată de la Kremlin. A fost un semnal că blocul sovietic pierduse partida. Hrușciov se lăudase că în câțiva ani ajunge din urmă țările capitaliste în ce privește standardul de viață, în așa fel că est-europenii să nu mai fie tentați să fugă în Occident. Vorbe goale, propagandă! URSS și aliații lor nu au ținut pasul cu boomul economic capitalist. Cum era și un război ideologic, iar Germania comunistă se depopula cu repeziciune, s-a luat această decizie. Zidul a fost o rușine a lumii postbelice. Natura regimului bolșevic, de închisoare a popoarelor, s-a văzut și mai bine ca niciodată. Lagărul începea în Vest la Berlin și Praga și se termina la Vladivostok. Între 1961–1989 au fost înregistrate 1 500 de victime. Toți au fost oameni curajoși care au încercat să treacă în Vest, să găsească libertatea – pentru asta au fost împușcați.

Când m-am liniștit în acea dimineață de noiembrie 1989, am înțeles că acesta era semnalul că blocul sovietic și-a încheiat istoria. Războiul Rece se încheia. Imaginea mulțimii trecând printre grăniceri prin Zid a rămas emblema prăbușirii regimurilor comuniste din Europa.

Romanul meu *Dracul și mumia* povestește despre un drac și mumia lui Lenin, pe care primul o fură din Piața Roșie. Finalul se petrece la zenitul Războiului Rece, la Checkpoint Charlie, decembrie 1961, locul pe unde se trecea dintr-o zonă în cealaltă. Zidul Berlinului m-a obsedat toată tinerețea. Am dorit să marchez locul pe care l-a avut în istoria generației noastre. E inutil să spun că nu am fost la Berlin înainte să termin cartea (am ajuns mai târziu, pentru câteva zile), că nu am trecut, așadar, pe la Checkpoint Charlie, unde Occidentul și URSS făceau schimb de spioni. În carte – dracul contra Lenin. Sentimentul meu a fost în acel

timp că Zidul s-a aflat nu doar în Berlin, ci în fiecare punct din Imperiul sovietic, la București, la Praga, la Sofia, la Budapesta.

O epocă se termina, comentam în acea dimineață cu Conu' Alecu, plimbându-ne febrili prin cartierul Armenesc. Se petreceau lucruri mari. Numai la București nu se întâmpla nimic. România se găsea la alt ceas politic. Bucureștiul se pregătea de al XIV-lea congres al PCR. Ceaușescu își aranjase deja realegerea, a câta din 1965!? Străzile erau pustii, restaurantele nu aveau nimic de servit, magazinele goale. Teatrele își terminau spectacolele (ținute în frig, cu lumea stând în paltoane) la opt, la cinematografe filmele nu rulau după căderea întunericului. În cartiere se tăia curentul electric câte două-trei ore pe seară. Pe străzi patrulau echipe mixte, cu militari, milițieni, gărzi patriotice din fabrici. Era stare de asediu nedeclarată, dar stare de asediu. Un echipaj de Securitate stătea în fața blocului meu zi și noapte. Nu mă păzeau pe mine, ci pe Ceaușescu, să nu fie deranjat de vreun protest. Atmosfera era total suprarealistă. Am fost consemnat la domiciliu. Un tovarăș care făcea pe importantul m-a chemat cazon la partid, la Capitală, și mi-a zis grav că până după congresul al XIV-lea al PCR să stau acasă, să nu mă întâlnesc cu prietenii mei scriitori și mai ales să nu calc prin ambasade. Nu era prima dată, știam refrenul. Când a fost Gorbaciov la București, în mai '87, primisem același consemn.

Toată lumea spera să nu mai fie ales Ceaușescu. La Sofia și Berlin, Jivkov și Honecker fuseseră înlocuiți. La Varșovia și Budapesta, regimul comunist – *tempi passati*, bătea vânt de libertate, cum cânta Scorpions. La 24 noiembrie al XIV-lea congres al PCR îl alegea din nou pe Nicolae Ceaușescu secretar general al partidului. Rămânea dictatorul absolut al României. Era la putere din 1965. Blocul sovietic se prăbușea. Epoca Războiului Rece apusese. Dar la congres nu s-a întâmplat ce spera atâta lume. Ceaușescu a fost reales în unanimitate. Cu urale repetate, scandarea numelui său și aplauze. A urmat o baie de mulțime în Piața Palatului. Voia neapărat să arate că era iubit de popor. S-a transmis în direct la TVR, să vedem toți dragostea neprecupețită cu care era înconjurat. Cine credea regia aia ieftină? O văzusem de mii de ori din 1965.

Tot circul propagandistic – dansatori, tarafuri, civili, muncitori aduși din uzinele bucureștene – fusese pus în funcțiune. Plus Miliția, Securitatea, Armata – stâlpii puterii. Ce spectacol înșelător! Peste o lună avea să fie răsturnat de la putere, judecat și executat.

11

La 11 februarie 1945 s-a încheiat Conferința de la Ialta. Românii sunt convinși că soarta lor a fost decisă la două întâlniri la vârf între mai-marii lumii. Prima a avut loc în 1945, în Crimeea, la Ialta, între Franklin Delano Roosevelt, Winston Churchill și Iosif Stalin. A doua s-a desfășurat în largul insulei Malta, la 2–3 decembrie 1989, între George Bush și Mihail Gorbaciov. La primul summit s-a împărțit lumea postbelică în sfere de influență. Noi am căzut la est de Cortina de Fier, am fost ocupați de sovietici, pentru aproape o jumătate de secol. Chiar dacă în 1958 Armata Roșie s-a retras, România a rămas în cadrele Ialtei, la granița URSS, și și-a păstrat regimul comunist. La a doua întâlnire, cea de la Malta, această împărțeală s-ar fi desfăcut. Cei doi lideri au declarat că Războiul Rece s-a terminat. Ca urmare, Ceaușescu, „marele patriot care apăra independența și libertatea României", a fost sacrificat de Moscova și Washington, DC. El ar fi căzut victima unui complot pus la cale de KGB cu sprijinul CIA. Asta e opinia curentă.

Acest mit este jignitor pentru români. Ca și cum românii nu sunt în stare să răstoarne un dictator dacă se hotărăsc să o facă. Am fi niște lași și oricum mămăliga nu explodează. Dacă nu ar fi existat înțelegerea Bush-Gorbaciov, spun aceste voci, Ceaușescu mai rămânea multă vreme la putere. În această citire, după Malta, România s-a umplut de agenți sovietici, de grupuri paramilitare, de Moskvitch-uri etc. Complotiștii din CC al PCR, Securitate și Armată, sub protecția Moscovei, l-ar fi răsturnat pe Ceaușescu. A fost, așadar, un pact între Bush și Gorbaciov – ca la Ialta – și tot pentru împărțirea lumii în sfere de influență. Tu iei Panama, eu iau România! În 9 octombrie 1944, la Kremlin, într-o conversație Stalin–Churchill, am fost livrați la schimb cu Grecia.

E un scenariu pentru naivii care caută explicații conspiraționiste la orice. Și Ialta, și Malta reprezintă două mituri istorice foarte rezistente.

Întrebarea e de ce au prins atât de bine!? Răspuns: ambele sunt un panaceu prin care poți să explici tot ce se întâmplă în lume. Amândouă se asortează perfect cu teoria conspirației. Tot ce se întâmplă în România sau în altă țară mică este rodul unei conspirații externe între granzi. Fie a masonilor, fie a marilor puteri, fie a evreilor, fie a Vaticanului, fie a Bilderbergului. Mai este o explicație pentru care Ialta și Malta sunt mituri atât de populare. Oamenii tind să-și vindece frustrările prin a se victimiza. Românii au multe frustrări la marginea Europei, între imperii. Cu Ialta și Malta poți să faci, așadar, lejer din România o victimă a marilor puteri. Tot ce a fost rău în secolul XX vine de acolo. Poți să susții că tot ce se întâmplă acasă la tine a fost deja hotărât între Moscova, Londra și Washington. Deci e inutil să încerci să te opui sau să faci ceva. Fatalismul este după ușă, rețetă bună de aplicat la orice. E și comod, intelectual și moral. E și ieftin. Nu trebuie să îți mai bați capul, să distingi nuanțele, să citești în arhive ca să vezi cu exactitate ce s-a întâmplat și despre ce este vorba. E un mit convenabil. O Românie crucificată de niște băieți răi, ruși și americani! Asta te ajută să pari tu însuți mai bun – angelic, harnic, capabil, bine intenționat, dar fără noroc. Cel mai bine se explică ratarea, faptul că nu ai un destin prin ghinion, prin răutatea celorlalți. Să pari nevinovat în istorie este ceva foarte folositor! Inocența este o stare către care tindem toți pe lumea asta, inclusiv marii ticăloși. Mai ales ei!

Ialta și Malta au acest dar de a explica/exonera sărăcia, mizeria, lașitatea, cruzimea, prostia, supunerea, delațiunea. Le poți pune pe seama altora. Alții sunt de vină pentru slăbiciunile și păcatele tale. Așa a fost să fie, așa sunt vremurile, ce era să fac – am auzit de mii de ori aceste formule.

Ce dezamăgiți ar fi cei convinși de aceste mituri dacă ar afla că nici la Ialta, nici la Malta nu s-a discutat despre România. Nu a scos nimeni dintre granzii lumii o hartă și un cuțit să tranșeze corpul țărișoarei noastre mult iubite pe care nici n-o merităm. Abia de aici pornind, putem să începem o discuție despre istoria României în secolul XX, despre vinovății, lașități, caractere, decizii bune și rele, despre eșecurile și rarele noastre victorii...

EPILOG

1

Cine spune că istoria este rațională și previzibilă, nu știe ce spune. Sunt precum acei învățăcei care susțin existența unui adevăr obiectiv. Al lor, firește, care dă și un sens istoriei!!! Ne întâlnim în paradisul comunist, tovarăși! Toți sunt niște marxiști nepocăiți (neo, post, cripto, sexo etc.), rămași cu mințile rătăcite în trecut, victime ale ideologiilor egalitariste. Punct.

Tot ce apare în istorie este nou, nu vine din trecut, nu e un act repetat. Istoria nu e cu bis. Apariția lui Nicolae Ceaușescu a fost un teribil accident în istoria României, nu expresia unei legi a materialismului dialectic și istoric, cum au susținut ideologii partidului în intenția lor de a-l zeifica pe dictator. Efectele au fost devastatoare. Am trăit scene de umor în tot timpul Regimului ceaușist. Pe lângă aspectul sumbru, terifiant, înfricoșător, dictaturile sunt pline de grotesc, burlești, cu umor voluntar și ne oferă prilejuri de a râde, prin comicul nebun al situațiilor absurde pe care le provoacă. Un exemplu – împopoțonarea ca președinte al RSR, cu sceptru, tricolor pe piept, persiflate de Salvador Dali. Un alt exemplu – haosul din administrație, generator de situații absurde la scară mare. Haosul a fost mult mai răspândit și mai puternic decât în scrierile lui Gogol care s-a ocupat, cu geniul lui, de nebunia administrației țariste. Birocrația controlată de liderul absolut al PCR devenise un colos, un sistem de care nu aveai cum să scapi. Așa că râdeai ce râdeai, dar îți înghețа repede zâmbetul pe buze. Nu se petrecea o comedie, ci o tragedie la scară mare. Demența societății românești sub Ceaușescu a fost aspectul esențial. Ea provenea din faptul că toți se purtau ca și cum ar fi trăit într-o lume normală. Efectul a fost o dedublare în masă. Milioane de oameni

au fost cuprinse de acest fenomen. Consecința – schizofrenia generală a lumii românești. Am trăit „ca și cum" am fi trăit.

Societatea românească se transformase, pur și simplu, într-un balamuc. Unii se prefăceau bolnavi, alții se prefăceau sănătoși. România anilor '70–'80 era o țară absurdă, hilară, incredibilă. Era o ficțiune creată de delirul megaloman al unui dictator care își pierduse mințile. Aparițiile lui Ceaușescu în public, pe stadioanele unde ținea discursurile lui interminabile, prolixe și agramate, erau prilejuri de comedie de mare montare. La congrese, în prezidii și mai ales în vizitele în străinătate era și mai rău. L-am văzut în înregistrări alături de regina Elisabeta, Willy Brandt, Richard Nixon, de Gaulle... Aparițiile lui erau de un haz total, chiar dacă își lua un aer pompos și solemn. Sau mai ales atunci. Ca un clovn care-și lua pentru un minut o mină serioasă. Era clar că gazdele lui îl tratau ca pe prostul satului. Îl țineau în fața microfoanelor doar ca să-i facă puțin curaj. Dar și ca să semneze contracte în avantajul lor. S-au folosit de el. Ceaușescu făcea zelos ceea ce i se cerea, pentru că pe el, țăran analfabet din Scornicești, pușcăriașul de la Doftana, îl interesau la maximum laudele, propaganda, luminile reflectoarelor puse asupra lui.

I se spunea că este un lider de importanță planetară. Îi făcea mare plăcere să audă și să creadă asta. Râdeau de el. Nu conta că acei lideri occidentali se jenau să se afișeze cu el. Interesul îi obliga să joace în ciudatul vodevil, având ca partener un grobian și-un primitiv. Îi ofereau niște spectacole organizate de Protocol ca să aibă ce poftea. Aplauze, flash-uri în jur, să fie înghesuit de camerele TV. Ceaușescu chiar a crezut lingușelile, elogiile, ditirambii. A crezut, bietul, că este un mare lider și că era respectat. Cât era el de șiret, nu s-a prins că era un spectacol – butaforie, efecte speciale. Nu a crezut că totul era regizat ca să îl prostească.

Nebunia lui din ce în ce mai evidentă trăda o boală fără leac. Cauza – pierduse simțul realității. Nimeni din anturaj nu a avut curajul să îl tragă de mânecă, să îi spună ce se întâmplă. Că România se scufunda în întuneric, mizerie și frică. Delirul lui de grandoare depășise orice limită. Delirul lui era un amestec de ideologie stalinistă și de istorie de manual de clasa a patra, din care nu citise un rând, privise doar pozele. La astea se adăugau complexele dobândite – unele proveneau din copilăria lui umilă. Mai intrau în aceste secvențe perioada petrecută în

închisori și cum fusese tratat acolo de tovarășii lui. Demolările din București au fost, cel puțin în parte, un răspuns întârziat la mizeriile clandestinității. Înainte de a fi o personalitate nematurizată și incompletă a fost una fracturată. A opus instinctiv copilăriei și tinereții petrecute la periferia societății românești – anii 1960–1980, când ajunsese la vârf. Condiției lui de lumpen, nici țăran, nici proletar, nici orășean, analfabet, rebut școlar, cu trecut jalnic, le-a opus „marile realizări ale regimului său" și „figura de lider mondial, figură eroică a istoriei românilor". Putem să înțelegem cât îl durea amintirea copilăriei și a tinereții lui, comparând cu megalomania sa tot mai pronunțată din anii '80. Era o fugă înainte. Psihicul lui era bolnav. Voia să demonstreze ceva. Să fie în ochii lui altcineva decât era de fapt – un nimeni, un analfabet care, grație împărțirii Europei de Cortina de Fier, s-a văzut în vârful piramidei sociale. Făcea parte dintr-o așa-zisă elită mesianică, revoluționară, împinsă de tancurile Armatei Roșii în poziții de comandă. Membrii ei au ocupat locurile vechii elite românești trimise să înfunde pușcăriile și nimicite.

Kremlinul s-a folosit de elemente declasate, de pegra societății românești, de gangsteri politici, de cozi de topor, de reduși mintal, de sadici, de derbedei, de periferie, de scursurile și dejecțiile lumii românești ca să-și instaleze puterea aici. Erau singurele elemente care au acceptat colaborarea rușinoasă cu ocupantul străin, au acceptat să își trădeze și să-și vândă țara. Scopul Kremlinului a fost de a ține țara sub controlul consilierilor sovietici, în vederea jefuirii ei. România trebuia să ajungă (ca și celelalte țări ocupate de Armata Roșie conform planurilor Kremlinului) o sub-populație, fără conducători autentici, fără elite legitime. O populație fără țară, o periferie controlată de Stalin. Pe această listă – nomenklatură, în rusește – s-a aflat și Ceaușescu, selecționat tocmai pentru că nu-l ducea mintea, era un fanatic, crud, și nu înțelegea o iotă din ce se întâmpla, dar era măcinat de ambiții absolute de putere. Nu știa ce înseamnă patriotism, valori morale, istoria națională. Făcea parte dintr-un grup – comuniștii autohtoni – alcătuit din bolșevici, teroriști, conspiratori, gangsteri, hoți la drumul mare, dejecțiile istoriei, tâlhari, informatori ai Siguranței. Unii au fost aduși de la Moscova, alții au fost găsiți la fața locului, de obicei în închisori. Acestor jalnice personaje li s-a dat România pe mână. Moscova i-a considerat cei mai ahtiați de putere, dispuși să facă orice pentru a o avea, gata să îndeplinească

ordinele stăpânului sovietic. Ei au declanşat aşa-zisa luptă de clasă împotriva vechilor elite ca să curețe terenul şi să-şi facă loc. Au ţintit fără scrupule privilegiile puterii. Criteriile de selecţie ale celor aleşi să distrugă România în folosul URSS au fost lăcomia, ticăloşia, fanatismul, supunerea oarbă.

Pe acest culoar s-a strecurat spre putere Nicolae Ceauşescu. A avut cele mai dure şi sângeroase misiuni în anii '40–'50. A fost omul forte, cel care dădea cu pumnul în masă, care trecea la represalii. A îndeplinit sarcinile murdare încredinţate de Gheorghiu-Dej în închisoare şi în lagăr (Jilava, Doftana, Caransebeş, Târgu-Jiu) şi în libertate. A dat ordin de mai multe ori să se tragă în populaţie. Ce a făcut la Timişoara şi Bucureşti în decembrie 1989 nu era prima dată. A escaladat aparatul de partid în anii '40–'50, iar în martie 1965, la moartea lui Gheorghiu-Dej, a devenit liderul lui. A avut profilul perfect al apparatcikului amoral, cinic, fanatic şi crud, obsedat de putere ca nimeni altul. De aici încolo acest personaj primitiv, semianalfabet, needucat, un lumpen, provenind din pegră, a fost aruncat pe o traiectorie cu care nu avea nicio legătură. A fost o impostură totală. Nu e de mirare că a făcut ce a făcut, că s-a lansat într-o aventură fatală şi că ne-a târât pe toţi după el, în nebunia lui. Istoria – iraţională cum este, reversibilă şi nerepetitivă – şi-a bătut rău joc de el, dar mai rău de noi. Destinul ar fi putut să îl lase pe Ceauşescu într-o periferie bucureşteană să pună pingele şi flecuri pantofilor aduşi la reparat de mahalagii. Cine îşi asumă această zisă „deviaţie", cum îi plăcea lui Stalin să spună când istoria ieşea din canon? Marxiştii autohtoni tac (la fel, cei de aiurea). Cum tac şi pe tema gulagului sovietic şi românesc. E ca şi cum perioada comunistă (România din 1948, după alungarea regelui, şi până în 1989) nu a existat. Pentru un dialog pe tema nefericitului secolul XX este necesar întâi de toate să aflăm ce cred ei despre aceste lucruri. Altfel, e doar o tacla despre făţărnicie, despre utopii, amăgire şi minciună.

2

În seara de 20 decembrie, Ceauşescu, abia întors din Iran, a apărut la televizor înconjurat de câţiva acoliţi. Nu eram acasă, mă ascundeam. Am văzut transmisia în casa cuiva. Credeam că va anunţa în sfârşit că se retrage de la putere. Va exprima regrete pentru ce se întâmplase la Timişoara.

Poate va face câteva demiteri ca să se salveze. Am ascultat ceva contrar. După Ceaușescu, era vorba despre agenturi străine, de provocări, de derbedei și anarhiști în solda străinătății, ruși și unguri. A făcut apel la patriotism, ca ultima lui resursă. A anunțat măsuri represive. Toată România se afla în fața televizorului. Începea partida finală.

Sunt 30 de ani de atunci. Televiziunile se agită, fac documentare care rememorează evenimentele. Mă uit ca prostul, dar nu îmi amintesc nimic – nici locuri, nici oameni. Elena îmi atrage atenția că apar în secvențe din biroul lui Ceaușescu, apoi în balconul CC al PCR, printre revoluționari... Tot nu îmi amintesc, îmi pare rău. E adevărat, am petrecut zilele de 21–24 decembrie în stradă. Am fost în 21 decembrie, de la prânz, la Scala, unde se strângeau primii protestatari. Cine s-ar fi gândit că, după 24 de ore, Ceaușescu părăsea puterea cu un elicopter?

3

Pagini de jurnal

„Mă opresc în colțul bulevardului pe trotuar la Scala. Vineri, 21 decembrie, 12.30. De o parte scutieri, de cealaltă câteva zeci, poate 200 de oameni care strigau: «Jos Ceaușescu!» «Asasinii!» «Ti-mi-șoa-ra!» Din Piața Palatului lumea fugea îngrozită, de teamă să nu se tragă. Toți au în subconștient masacrul de la Timișoara – sunt aceiași care scandaseră până în urmă cu un sfert de ceas «Ceaușescu PCR!», «Ceaușescu și poporul!» De ce o luaseră la fugă în loc să stea acolo și să îi ceară demisia, ca la Leipzig și Praga. Mi-e teamă să intru în mulțime, stau lipit de un zid și măsor situația. Scena era absolut fantastică, mă excită. Nu mai văzusem ceva asemănător. Iau note într-un carnețel ca să nu uit. Ce reacție tâmpită! Vorbea încă frica din mine, ce mă făcuse să stau laș deoparte să scriu literatură în loc să combat Regimul. Era și un semnal că nu sunt cu protestatarii – puteam fi confundat cu un ziarist în caz că ne fugăresc scutierii. Halal! Căcăciosule! Potaie! Marș în lanț! Am trăit toată viața pentru clipele astea, le visasem. Și tocmai acum mă părăsise curajul. Întorc spatele protestatarilor și scutierilor ca și cum aș ieși din sala de cinema în timpul unui film. Fac câțiva pași, număr în gând. Urc în blocul Patria la un amic care locuiește la etajul 5. Balconul lui este un excelent punct de observație a bulevardului. Mulțimea era dispusă în adâncime,

nu era numai linia subțire de la Scala. Se retrăgea, se regrupa pe străzile laterale, revenea să-i înfrunte pe scutieri pe bulevard. Vizavi armata. Acolo haosul, aici ordinea. Văzusem secvența asta în niște filme despre dictaturi sud-americane cu revoluții și puciuri. Un déjà-vu extraordinar. Era ireal ce se întâmpla. Era altă lume, totul s-a schimbat..."

„Zăbovesc la Piața Romană, zăresc un cunoscut. Stăm de vorbă – are detalii de la Timișoara (e timișorean). Acolo s-a terminat cu comunismul. Așteaptă, zic, se regrupează și trec la asalt, nu lasă Ceașcă puterea așa ușor. Chestia e să reușească și la București, altfel e degeaba la Timișoara. Lumea e dezorganizată, a ocupat carosabilul, se înghesuie pe trotuare. Plec acasă să îmi schimb cojocul cu haine mai ușoare. Îmi iau canadiana și șapca. Am ceva de Gavroche. Le voi da jos peste trei zile. O aștept pe A. Parchează mașina pe Visarion, ne scufundăm în mulțimea de la Casata. Scutierii au împins lumea de la Scala până aici. Mai mulți pe trotuar decât pe carosabil, lumea mai mult se uită, puțini îndrăznesc să strige «Jos Ceaușescu!» și să stea în fața scutierilor. Toți știu că la Timișoara s-a tras în plin fără milă. Mulți privesc de la ferestre. Câțiva stăm în genunchi pe asfalt cam pe unde e cinema Studio. O fată e lovită puternic, când întinde flori spre soldați. Noi răspundem scandând: «Fără violență!» E ceva carnavalesc, pare o farsă. Dar dă în tragedie când soldații iar apar adormiți, sunt tăcuți. Ascunși îndărătul scuturilor și al căștilor, vor primi ordin să învie și să tragă. În loc de inimă, au un trăgaci. Mulțimea e gălăgioasă, furioasă, veselă, primăvăratică. Trupa e cenușie și posomorâtă, amenințătoare. E ordinea armatei, aliniată, compactă, în uniforme, cu mișcări repetate, precise. În fața soldaților kaki/cenușii, anarhia, coloritul nostru pestriț. Ne retragem când dau asalturi, și ne întoarcem după zece minute. Fantastic cum învață o mulțime din instinct să se plieze, cum deprinde spontan tot felul de mișcări. Descopăr că mulțimea e un corp viu, care trece rapid de la entuziasm la furie, la frică, la stupoare. Soldații câștigă pe teren, ne împing spre Piața Romană. Mă tem că s-a dus dracu' totul. Mâine va fi liniște și o să urmeze o vânătoare de oameni, represiunea – ca la Budapesta în 1956 (...)"

„Încep să am speranțe. Odată ce lumea iese de la serviciu ne înmulțim.

E posibil ca, dacă nu ne-au risipit, C. să fi pierdut partida. Bună idee să adune lumea să îi țină un discurs după Timișoara. Crede că ține România vorbindu-le proștilor. Un fel de vrajă, d-asta se plimba prin țară și strângea mulțimi pe stadioane, trebuia să le vorbească, altfel s-ar fi prăbușit Regimul. Avea și motive să creadă așa ceva. Un discurs l-a ridicat

pe 21 august 1968, a fost *his finest hour*. Datora acelui discurs totul. Bâlbâitul, poticnitul, agramatul, rârâitul, creație a propagandei de partid și a vorbelor goale ale ideologiei marxist-leninist-staliniste, a devenit un star al politicii mondiale. Credea că ține lumea în loc vorbind, că face lucrurile să meargă, tot așa, vorbind. E o iluzie răsăriteană care se trage din ortodoxie. Pe 21 decembrie, când a zis câteva cuvinte și lumea l-a huiduit, a încetat să existe. (...) Cred că ideea reeditării succesului din 21 august '68 la 21 de ani distanță l-a amețit pe Ceaușescu. A acceptat să iasă la balconul CC în fața mulțimii. Numai că de data asta lumea era speriată că va fi masacrată ca la Timișoara. Era cu urechile-n radio, ca să afle cum a mai căzut un lider comunist. După ce au dispărut (Jivkov, Honecker) – cum e fatalist, superstițios, bucureșteanul și-a spus că lucrurile sunt aranjate, că e rândul lui Ceaușescu să plece, că o putere mare a decis să-l sacrifice. Speranța asta i-a ținut pe mulți în stradă în 21–22 decembrie.

Am ajuns cu A. la Piața Universității. Aici e mai multă lume. Unul s-a suit pe stâlpul de Ciclop și zbiară. Nu prea am auzit ce zice, dar curajul de a se expune face bine. Mi-am luat carnet și pix să notez ce văd, să nu uit. Ziua asta nu se va repeta. Un student de la Timișoara, subțire, lung, cu plete, zice că a venit cu trenul să ridice Bucureștiul. Ei – zice – au terminat cu comunismul. Organizarea mulțimii, descoperirea a tot felul de lucruri și acțiuni care să ne țină compacți este extrem de interesantă. E ca în recreație la școală, cu jocuri, ștafete, cântece. Asta am și făcut. Am cântat, am scandat (s-a inventat rapid un repertoriu vast, cineva va trebui să îl strângă odată). Lumea e veselă, dispusă – parează teama. Din mesele și cazanele de gunoi de la un restaurant se încropește o baricadă. Mai trece câte un elicopter și îl huiduim. Doamne, ce avem la gură! Ceaușescu a devenit din cel mai iubit fiu al poporului ultimul om, redus la o insectă, e un jeg, un nimic. Îi chemăm pe cei de pe trotuare, mai mulți decât cei de pe carosabil, să ocupe și ei bulevardul. Le arătăm cotul, pișcotul, labele și botul. Îi invităm frumos. Scandăm, dansăm, apoi ne aducem aminte de ce suntem acolo și începeam iar să strigăm tare de se zguduie ferestrele – «Jos comunismul! Jos Ceaușescu! Timișoara! Asasinii!» Am răgușit, aproape că vocea mi-a dispărut. (...)

A început să se tragă asupra noastră la miezul nopții. (...) Am luat-o la fugă prin Piața Rosetti, de-a lungul liniei de tramvai, flancat de lumea care fugea de asemenea speriată. Eram cu DP. Ne-am gândit să ne ascundem în casa din Armenească 34, la domnul Paleologu, unde începusem ziua asta lungă. Întuneric. Nu a răspuns nimeni. Am ieșit pe strada Silvestru, unde ne-a luat un taxi. Era trecut de 1.00. M-a lăsat acasă, în 1 Mai, nu mi-a luat

bani. Era hotărât să se ducă în piață. Las mașina acasă și mă duc acolo să-l dăm jos! A scăpat o înjurătură groasă. Mă gândeam că s-a terminat. I-am spus că se trage, sunt morți. De mâine va fi teroare, doliu. Numai dacă ar ieși lumea din nou, scăpăm. Ceaușescu a înnebunit..."

4

22 decembrie 1989, pe la 12.00–12.30, pătrund în clădirea CC al PCR. Eram numai cei de la baricadă în clădire. Pe la 14.30 au început să apară figuri suspecte de securiști, militari, politruci. Am constatat că revoluția noastră se transforma în altceva. Băieții și fetele de la baricadă au fost copleșiți numericește de aceste figuri, inși tunși corect, în costume de haine de stofă bună, la cămașă albă și cravată. Halal revoluționari care scăpaseră dintr-un masacru. Nu își dăduseră osteneala nici măcar să se deghizeze. Gecile, pufoaicele, șepcile, blugii au devenit tot mai rare în mulțimea tovarășilor. Am plecat – pe la 17.30, eram amărât –, am înțeles că centrii nervoși ai revoluției treceau în alte mâini. Am mai rămas în piață până când lumea a terminat de scandat la ieșirea lui Iliescu în balcon – „Fără comuniști!" Lipseau cheile de la Praga și un Václav Havel să preia puterea. Am luat-o pe Calea Victoriei și în spatele meu la câteva minute a început să se tragă. Pistoalele automate clănțăneau sinistru, le auzisem–văzusem cu o noapte în urmă la Inter, la câțiva metri distanță. Mi s-a făcut mai teamă ca niciodată să nu fiu lovit de un glonț rătăcit. Haz de necaz, ratam ocazia să trăiesc o zi măcar în libertate. Am ajuns la sediul Uniunii Scriitorilor cu gândul să mă adăpostesc aici cât mai răpăie armele. Instinctiv, fără a fi convocați, scriitorii se strânseseră spontan. Tensiunea în clădire era foarte mare. Scriitorii se adunaseră să fie împreună, să schimbe impresii, fără o agendă anume. Spre mirarea mea, cred că și a altora, Iaru a cerut să fiu primit pe loc membru al US. A relatat scurt că aveam două romane refuzate, protestasem împotriva a ce se întâmpla și mă ținusem tare, nu capitulasem. Situația mea era bine cunoscută. S-a votat pe loc în afara oricărui statut, ca la orice revoluție. USR se purtase cu scriitorii prost sub conducerea triumviratului lui D.R. Popescu, Bălăiță, Țoiu. Au fost cei mai negri ani din regimul Ceaușescu. Au demisionat. S-a format un comitet de 8 (eu printre ei).

Pe 23 dimineața, pe la șase în zori, am ajuns la TVR. Îmi aduc aminte că la Arcul de Triumf erau niște bușteni de-a curmezișul șoselei Kiseleff și o tanchetă. Câțiva tineri înarmați, cu brasarde tricolore pe braț, dormitau pe o bancă. Nu aveam nimic de făcut anume la TVR, dar nu voiam să scap nimic din ce se întâmpla (am scris în *Maestro* despre episod). Clar, acele zile/nopți nu se vor repeta. M-am amestecat printre soldați, civili, cameramani, revoluționari etc. Era un frecuș extraordinar și un haos de nedescris. Timpul se scurtase, devenise extrem de intens: Doamne, cât mă plictiseam în ultimii zece ani în așteptarea tâmpă a acestui decembrie miraculos! Fiecare clipă a fost decisivă în toată iarna aceea. Spațiul se dilata și se strângea ca o armonică. Se trăgea de peste tot. Îmi căutam moartea, cochetam cu ea, dar fără să vreau să mor. Trăiam cu teama că un glonț rătăcit putea să mă nimerească. Să mă culeagă mama de la Morgă. Credeam că intram într-un război civil, Ceaușescu nu va ceda ușor. Vor fi atentate cu bombe, voi trăi în clandestinitate o vreme. Nimeni nu prevedea ce se va întâmpla în continuare. Deraieri, gări ocupate, teroriști, schimbări fulgerătoare la vârf. Capturarea lui Ceaușescu nu mi se păruse reală, mai curând butaforie, un scenariu pregătit de mult timp. Prea se întâmplau ca-ntr-un teatru de păpuși și marionete. Ce urma?

Am plecat din clădirea TVR pe la 14.00 (am văzut în imaginile de arhivă), după ce văzusem în studioul 4 prea multe secvențe din scenariul în curs. Traversarea curții TVR a fost un episod dintr-un serial. Cum am ieșit din clădire a început să se tragă. Eram într-o zonă expusă trăgătorilor. Am luat-o târâș, pe burtă, capul la cutie. Cum locuiam într-un bloc destul de aproape, am ajuns pe străzi laterale acasă, pe străzi pustii. Am dormit continuu 24 de ore, neîntrerupt. M-am trezit a doua zi după prânz. Nu aveam nimic în frigider și îmi era foame. Telefoanele au început să zbârnâie. Mi-am dat întâlnire cu câțiva dintre amicii mei de atunci (azi aproape că nu ne mai vorbim, din păcate) undeva la Teatrul Bulandra, pe cheiul Dâmboviței. Pe când mergeam pe Bulevardul Elisabeta spre Piața Universității, la pas, să vedem orașul și peripatetizam despre ce o să facă în continuare fiecare, a început să se tragă. Eram în dreptul străzii Beldiman, aproape de sediul Miliției. Am crezut că ăsta e sfârșitul – exact ce căutam. Intrasem într-un foc încrucișat, nu aveai unde să te

ascunzi. Nu știu cum am scăpat din zona de foc, se trăgea de pe acoperișuri, de la etajele de sus, de la hotelul Capitol – restaurant Berlin.

5

A început agitația tranziției – durează până azi. Timpul s-a accelerat brusc. Nu mai știam când dormeam și când nu. Mă ajunsese oboseala din urmă, dar frenezia noutății și febrilitatea schimbărilor țineau loc de cafea și euforizante. Intrasem în altă lume. Noaptea visam că Ceaușescu nu fusese prins, nu căzuse de la putere și când mă trezeam urma să reintru în traiul cotidian de dinainte de revoluție, că nu se întâmplase nimic, lucrurile erau ca înainte. Cu mașina Securității în fața blocului. Cu mizerii, frică, frig și cenzură. Totul se petrecuse mult prea repede. Nu-mi imaginasem în 21 decembrie, la baricada de la Inter, că Ceaușescu va fugi după o zi cu elicopterul de pe clădirea CC al PCR, că va fi capturat pe o șosea banală, ținut prizonier într-o cazarmă în așteptarea execuției. Bucureștiul înnebunise, s-a umplut repede de străini – reporteri mai ales, care cereau întruna interviuri. În Piața Palatului s-au instalat studiouri TV, s-au plantat antene satelit. Tancuri ale armatei române erau aliniate între Ateneu și Palatul Regal care arăta ca după un bombardament. Era o priveliște extrem de spectaculoasă. Se transmitea continuu „revoluția în direct". Orașul fusese pus pe hartă într-o noapte grație sacrificiului tinerilor care au ieșit cu piepturile goale în fața armatei și fuseseră primiți cu gloanțe. Am circulat prin oraș, măsuram baricadele, vorbeam cu băieții din patrule, pe cei mai mulți îi știam de la baricadă sau din clădirea CC din 22 decembrie.

Îmi plăcea mult atmosfera revoluționară. Mă pasiona chiar, eram fericit. Nu îmi venea să cred că totul se schimbase. Speram să nu ne întoarcem niciodată la normalitate. Și ca revoluția să dureze o generație. Era un déjà-vu continuu cu ce citisem. Citisem mult despre revoluții. Aveam capul împuiat de scene, personaje, replici. Bucureștiul era cuprins de haos și anomie, era ceva halucinant. Bucureștiul complet schimbat îmi trezea simțurile, mă excita, mă simțeam bine flanând pe bulevardele pustii întrerupte de baricade și patrule. Asta visasem toată viața – o revoluție. Eram obsedat de mulțimi care ies în stradă și răstoarnă dictatorul ca în romanele lui Sábato, Roa Bastos, Márquez... Ca în istoriile revoluțiilor de la Londra, Paris, Sankt Petersburg. Românii avuseseră în istorie o singură revoluție, în 1848.

Asta era a doua – șansa mea și a generației mele. Venise cam târziu (aveam 37 de ani), întârziase 20 de ani – dar venise, în fine, Dumnezeule! Ciudat, în vara–toamna 1989 visam în fiecare noapte mulțimi invadând străzile – ieșind de la stadion, în gura unei stații de metrou, scandând nu știu ce, stând la coadă... În vis rătăceam prin mulțime singur, altădată cocoțat pe o baricadă insurgentă agitând un drapel sau întins pe o targă și dus de o ambulanță...

Prin ianuarie 1990 ceva s-a schimbat în atmosfera sărbătorească din primele ore și zile de libertate. Lumea lăsase trecutul recent și se îngrijora în privința viitorului – ce se va întâmpla acum? Dar era o lume fericită, indiscutabil, Ceaușescu fusese realmente temut și detestat. Dispariția lui a însemnat ieșirea din frică. Nu ne venea să credem că am scăpat teferi. Era stăpân din 1965, de când aveam 13 ani, acum, în decembrie 1989, aveam 37. O parte din copilărie, adolescența, tinerețea, anii '80 (cei mai urâți) îi trăisem sub dictatura lui infectă. Cu poza lui pe ziduri, cu sunetul vocii lui sparte și rârâite în televizor seară de seară. Eram plini de speranțe. Sărbătoarea s-a terminat odată cu execuția Ceaușeștilor la cazarma din Târgoviște. Am privit imaginile de la proces ca pe un spectacol prost. Mai ales că erau cenzurate. Execuția a fost dezamăgitoare. Voiam să văd un pluton de execuție ca în filme, cu un comandant care dă ordine, îi întreabă pe condamnați care este ultima lor dorință. Cu un procuror care citește actul de acuzare, cu un preot. Voiam ceva solemn (a se compara cu execuția lui Antonescu). Așa cred eu că trebuia să se încheie o epocă. Și încă una teribilă. Nu a fost nimic, decât o reglare de conturi, un asasinat. Cei doi Ceaușești au ieșit din clădire în curtea cazărmii din Târgoviște și până să se dezmeticească au fost seceraţi cu pistoale mitralieră. Operatorul nu a redat totul pentru că nici nu a apucat să dea drumul la cameră. Atât de repede s-au petrecut lucrurile. Ceva barbar. Povestea mi s-a părut de o grabă suspectă. Procesul a avut însă și o funcție cathartică. A rezultat o eliberare, o ușurare sufletească pentru toată lumea. Am scăpat de frică. Dresorul, gardianul închisorii, stăpânul nostru murise, iar noi avuseserăm privilegiul să fim martori la execuție. Să ne convingem că, într-adevăr, Ceaușeștii au murit. Dacă nu era un trucaj, un film de ficțiune ceea ce văzuserăm cu toții. Eram destul de paranoici să presupunem una ca asta. Nu ne venea să credem că dictatorul chiar a murit, că nu era un zeu. Și că nu intervenise nimeni de afară – rușii, americanii – să îl scape de la moarte. Au circulat asemenea

zvonuri. Că se înscenase execuția și fuseseră lăsați să plece în URSS. Sau că fugiseră undeva în țările arabe, unde aveau depuse miliarde de dolari. Unii credeau că ni se prezentase filmul ca să nu mai ieșim să protestăm în stradă. Să ne ocupăm mai bine de sărbătorile de iarnă. Credeau, și nu puțini, că se trăsese cu gloanțe oarbe. Eu am presupus că execuția a fost reală. Intrasem în altă lume, supraviețuisem. Nu mă întâlnisem cu glonțul. Dumnezeu a vegheat asupra mea.

6

Toată adolescența și tinerețea mea am visat o pereche de blugi, ca oricine de la est de Cortina de Fier. Erau simbolul Occidentului, al americanismului, al noncoformismului față de regim. Nimic nu întrecea o pereche de blue jeans ca gadget, obiect dorit, sau orice vreți. Indiferent din ce era făcut un pantalon, dacă nu era jeans era degeaba. Existau niști imitații prin talciocuri – chinezești, polonezi, cărora li se spunea dangarezi. O stofă gri-albastră grosolană, cu capse pe la buzunare. Dar nu semănau deloc cu veritabilii, prea mult doriții, Levi Strauss. Nu am reușit înainte de 1989 să îmi fac rost de o pereche, în ciuda tuturor eforturilor. Părinții mei nu aveau de unde să îmi dea o sumă așa de mare, și, chiar dacă ar fi avut, considerau blugii o cheltuială inutilă, un moft. Pantalonii din stofă erau de zece ori mai ieftini. Prețul unei perechi de blugi era în medie o jumătate de salariu, cca 1 000 lei în anii '80. Uneori chiar mai mult. Cine purta blugi făcea parte dintr-un strat superior al societății comuniste, era „mai egal" decât ceilalți. Eh, și vine revoluția, cade regimul Ceaușescu – regăsim, nu-i așa, libertatea – și în primăvara anului 1990 ajung la Paris. Era timpul să îmi satisfac vechea dorință. Mi-am luat nu numai jeanși. Mi-am cumpărat și o geacă, și cămașă, tot de blugi.

Mă întorc la București și, firește, port echipamentul achiziționat la Paris. Țanțoș, mă preumblu pe Calea Victoriei 120, Piața Universității, dornic să mă intersectez cu amici, să mă arăt super-occidentalizat (îmi imaginam). Să îi fac să moară de ciudă. Nu-i vorbă, știam pe ce mizam. Invidia și ciuda la noi se manifestă spontan și sunt prezente în proporție de masă. Era un mijloc sigur nu de a fi admirat, cum credeam eu, ci detestat... Dar asta am aflat-o mai târziu, după ce m-am hârjonit cu lumea românească eliberată de dictatură, așa cum a fost dată de la Dumnezeu.

Morala fabulei. Ceasul rău – mă întâlnesc cu un amic pe care nu-l mai văzusem dinainte de decembrie 1989. Mă aflam în Piața Palatului, cam pustie la acea oră, ziua în amiaza mare. Îl opresc. Ei bine, amicul nu mă recunoaște. Din cauza ținutei mele – blugi din cap până-n picioare –, cum nu mă văzuse niciodată. Eu nu semănam cu mine. Mă credeam foarte cool. Amicul mi s-a adresat scurt:

— Arăți ca un bișnițar din Gara de Nord!

Din ziua aia, cred că era sfârșitul lunii aprilie 1990, până în ziua de azi, nu am mai purtat niciodată blugi. Amicul se răhățise în Occidentul meu. Mai bine zis, în ce-mi imaginasem eu că ar fi Occidentul. Uite pentru ce căzuse Zidul Berlinului!

7

La începutul lui decembrie 1990 am fost invitat de gazeta *Moscow News* la o întâlnire cu alți redactori-șefi din fostul bloc sovietic (conduceam *22*) din Varșovia, Praga, Budapesta, Berlinul de Est etc. În acel weekend s-a încercat organizarea unui schimb de informații din țările recent eliberate de comunism. Dependența de vechile agenții (TASS, Agerpres etc.) nu era sănătoasă, se încerca o altă abordare, mult mai deschisă, a fenomenelor politice din centrul și estul Europei. În ultima zi era prevăzut program de voie – shopping și vizitarea orașului. Fiecare invitat a primit ca ghid un redactor local pentru a-l ajuta să vadă ce dorește din Moscova. Aveam o jumătate de zi la dispoziție. Am cerut să văd Piața Roșie, neapărat mausoleul lui Lenin.

Am ajuns aici însoțit de ghidul meu *ad-hoc*. O întindere imensă, cel mai larg spațiu urban pe care l-am întâlnit vreodată. Te simțeai insignifiant. Citisem mii de pagini despre Piața Roșie, știam o mulțime de istorii despre acel loc și mai ales despre bolșevici. Lenin era obiectul cercetărilor mele de ani de zile. Mi se părea personajul determinant din secolul XX. Era diavolul, un monstru absolut. Adusese cel mai mare rău Rusiei și Europei. Acțiunile și ideile lui au întors mersul lucrurilor cu capul în jos. A însângerat Rusia cu pasiunea lui pentru „teroarea revoluționară". Tot ce s-a întâmplat în Europa de la puciul din octombrie 1917 la Sankt Petersburg i se datorează. Îl vedeam pe Lenin ca sursă a răului, a dezastrelor și a masacrelor. Voiam să dau ochii cu obsesia mea din anii '80, să îi văd cadavrul îmbălsămat. Lenin (n. 21 ianuarie 1870) era mitul fondator

al URSS, zeul lumii sovietice, profetul mincinos. La moartea lui, în 1924, bolșevicii, în loc să-l îngroape într-un cimitir, au ridicat mausoleul din Piața Roșie – să îl preamărească și să țină Rusia sub ascultare. Lumea rusească era profund religioasă, superstițioasă, legată de biserică, de credință, de ortodoxie. Lenin trebuia să țină loc, în statul sovietic ateu, de divinitate, când bisericile se demolau sau erau transformate în fabrici și depozite, și preoții arestați. Asta voiam să fac, să văd monstrul.

Am avansat greu prin Piața Roșie, pustie la ora aceea, bătea un vânt rece de decembrie. Însoțitorul meu îmi dădea explicații. La mausoleu era coadă de circa 100 de metri și mi-am zis că avem de așteptat. Ghidul meu de la *Moscow News* mi-a explicat că, fiind jurnaliști, puteam intra peste rând. Am ajuns în dreptul soldaților din gardă și i-am zis: „Știi ceva? Renunț să îl mai văd pe Lenin!" Nu m-a crezut. Părea și că îi pare rău, făcuserăm atâta drum. Ar fi vrut să mă servească, să plec mulțumit de acolo cu amintirea aceea. Am repetat ce am spus și am făcut stânga-împrejur. Adio, Lenin!

Asta a fost tot. Secvența asta mi-a revenit în minte de atunci de multe ori. Cert este că în anul următor mă aflam la Washington. Am început din senin să scriu o carte despre Lenin, o fabulație, nu istorie reală. Episodul prin care trecusem în Piața Roșie mi se pare de neînțeles și cam suprarealist. Cartea mea voia să deslușească resorturile acelei duminici din decembrie 1990, când i-am întors spatele. Am terminat de scris *Dracul și mumia* cincisprezece ani mai târziu. În ea povestesc cum un drac fură mumia lui Lenin din Piața Roșie într-o noapte de aprilie. La final, după multe peripeții, Occidentul și URSS reușesc să îi captureze pe cei doi dezertori și fac schimb de prizonieri – decembrie 1961 la Checkpoint Charlie, în Berlin.

Drumul înapoi spre metrou prin Piața Roșie a durat cât o epopee. Timpul s-a dilatat brusc, clipa, minutul, ora au căpătat alte valori decât de obicei. Eram bucuros că refuzasem să îl văd, că nu îmi trebuia nimic să mă conving că era întins acolo sub sticlă.

8

Pentru lumea românească, zădărnicia este un sentiment definitoriu și vine mai ales din conștiința lipsei universalității. Este efectul neputinței de a dura în fața istoriei. Zădărnicia exprimă marginalitatea. Aici nimic nu dăinuie. O invazie militară străină, un cutremur, o epidemie sau un potop distrug totul la

intervale regulate. Este și motivul pentru care românii probează un geniu inaugural, încep mereu ceva, o epocă, un mare edificiu, un regim, dar nu obișnuiesc să încheie aproape niciodată. Totul rămâne în stadiul de vis, de proiect, de schiță. Românii au ratat modernitatea ca și tot secolul XX, de altfel. Nu pun punct și din această cauză trecutul nici nu e trecut. Românii trăiesc într-un prezent continuu și într-o perspectivă lipsită de sens.

Aici zădărnicia este un sentiment definitoriu care vine din neputința în fața istoriei. Și dacă nu sunt catastrofele, intervine Divinitatea pentru a-l obliga să ia totul de la început. Zădărnicia nu este o dimensiune individuală, aparține întregii societăți. Zădărnicia cuplează cu absurdul existenței (tot o marcă românească, vezi Eugene Ionesco), cu pasivitatea în fața vicisitudinilor vieții. Un exemplu clasic este „Balada Meșterului Manole" în care tot ce se construiește ziua se năruie noaptea și este nevoie de sacrificarea soției meșterului pentru a opri manifestarea zădărniciei. Dar sacrificiul este perceput ca o pierdere, un eșec, de aceea nefrecventat. Emil Cioran scria în *Amurgul gândurilor*: „Când treci însă gol prin fața unei oglinzi, te pomenești menit pieirii, căci trupul e un zăcământ de zădărnicie, în care mucegăiește gândul nemuririi". Zădărnicia are a face cu o viziune istoristă și păguboasă asupra noastră. Suntem pieritori, orice am face ajungem o mână de oase într-un cimitir. Din această cauză, relativizarea lucrurilor, măsura și umilința trebuie să prevaleze în raport cu o iluzorie măreție. Sau cu caracterul presupus definitiv al lucrurilor, mai ales al operei omului înclinat mereu să se mintă singur, să vadă mai mult în loc de mai puțin în ceea ce face, gândește și zice.

Dicționarele nu sunt prea sigure când definesc termenul de zădărnicie. Zădărnicie poate însemna degeaba, inutil, fără sens, goliciune, dar și deșertăciune, înfumurare, vanitate, trufie. Când Emil Cioran (în *Îndreptar pătimaș*) scrie că „Totul e zadarnic, afară de zădărnicie" – avem de-a face cu o parafrază după *Ecleziast*: „O, deșertăciune a deșertăciunilor! Totul este deșertăciune" (Psalmul 39, 5–6). Dacă totul e deșertăciune și zădărnicie, ce nu e deșertăciune și zădărnicie!? Văd aici ceva definitoriu, prea ne-am târât prin istorie.

SFÂRȘIT

CORINT ISTORIE

Titlu	Autor	Preț
Abandonații. Destinele unor tineri americani în Rusia lui Stalin	Tim Tzouliadis	39,90
Adevărata călătorie a lui Zahei. Vasile Voiculescu și taina „Rugului Aprins"	Marius Oprea	37,50
Adolf Hitler. O viață în imagini	Maria J. Martinez Rubio	39,90
Agentul Zigzag. Dragoste, trădare și spionaj în al Doilea Război Mondial	Ben Macintyre	44,90
Antoniu și Cleopatra. Adevărul din spatele celei mai frumoase povești de dragoste din lumea antică	Diana Preston	37,50
Arma secretă a Israelului	Jason Gewirtz	39,90
Asasinarea arhiducelui	Greg King, Sue Woolmans	42,50
Atlas istoric Duby. Toată istoria lumii în 300 de hărți		44,90
Attila Hunul. Teroarea barbară și prăbușirea Imperiului Roman	Christopher Kelly	34,90
Bani murdari	Tom Wainwright	44.90
Beria. Mâna dreaptă a lui Stalin	Any Knight	39,90
Binecuvântați fie spionii. Istoria secretă a Mossad-ului de la origini până în 1999	Gordon Thomas	49,90
Călătoria prin Eldorado. Zece ani de lagăre sovietice	Nikolai Vasilievici Sablin	37,50
Călăul lui Hitler. Viața lui Heydrich	Robert Gerwarth	39,90
Când Churchill a dat iama în oi și Stalin a jefuit o bancă	Giles Milton	29,90
Când Hitler a luat cocaină și Lenin și-a pierdut creierul	Giles Milton	32,50
CIA și asasinarea celor doi Kennedy	Patrick Nolan	34,90
CIA. Războiul secret împotriva terorismului	Mark Mazzetti	34,90
Conchistadorii prin ochii aztecilor. Antologie de texte indigene	Miguel León-Portilla	32,50
Confesiunile unui fost islamist	Maajid Nawaz	34,90
Conversații cu Regele Mihai	Stelian Tănase	44,90
Conversații cu Stalin	Milovan Djilas	19,90
Coreea de Nord. Între fascinație și teroare	Loretta Napoleoni	27,50
Crimeea și noul imperiu rus	Agnia Grigas	39,90
Cu Hitler până la sfârșit. Memoriile ordonanței lui Hitler	Heinz Linge	29,99
De la SSI la SIE	Florian Banu	39,90
Democrația sub asediu	A. Goșu, A. Gussi (coord.)	39,90
Destin în bătaia vântului. Jurnal	Evghenia Ghinzburg	34,90
Destin deturnat. O istorie a lumii prin ochii Islamului	Tamim Ansary	39,90
Dezastrul de la Cernobîl	Svetlana Aleksievici	33,62
Dispărută în Moscova	Marguerite Harrison	34,90
Două surori. Din Norvegia în jihadul din Siria	Åsne Seierstad	39,90
Dragoste și revoluție	Florin Țurcanu, Enis Tulça	27,50
Drumul Damascului. Spovedania unui fost torționar	Doina Jela	34,90
Drumul din Kolîma. Călătorie pe urmele Gulagului	Nicolas Werth	24,90
Duduia. Scrisori din exil ale Elenei Lupescu	Diana Mandache	34,90
Ecaterina cea Mare	Henri Troyat	34,90
Edit von Coler. Agentă nazistă la București	Jacques Picard	10,00
Ekaterinburg. Ultimele zile ale Romanovilor	Helen Rappaport	34,90
El Narco. Cartelurile de droguri din Mexic	Ioan Grillo	34,90
Evadare din lagărul 14. Incredibila odisee a unui om din Coreea de Nord până în lumea liberă	Blaine Harden	27,50

Titlu	Autor	Preț
Evadare de la Auschwitz	Joel C. Rosenberg	49,90
Evita. Viața secretă a Evei Perón	Nicholas Fraser, Marysa Navarro	29,90
Fiica lui Stalin – Viața extraordinară a Svetlanei Allilueva	Rosemary Sullivan	39,90
Fotograful de la Mauthausen	Benito Bermejo	47,50
Genghis-han și nașterea lumii moderne	Jack Weatherford	39,90
Grace de Monaco. Povestea unei prințese	Jean des Cars	24,90
Harem. Lumea din spatele vălului	Alev Lytle Croutier	34,90
Hitler așa cum l-am cunoscut	Heinrich Hoffmann	24,90
Iadul dezlănțuit. Al Doilea Război Mondial văzut de contemporani (1939–1945)	Max Hastings	59,90
Iluzia cristalizării. Comunism, exil, destine	Liliana Corobca	34,90
Iranul meu. Gustul amar al revoluției	Shirin Ebadi	29,90
Irlandezul. Asasinul mafiei	Charles Brandt	44,90
ISIS. Armata jihadului	Michael Weiss, Hassan Hassan	29,90
ISIS. Califatul terorii	Loretta Nepoleoni	24,90
ISIS. Jocul morții	Mark Bourrie	29,90
ISIS. Negustorii de oameni	Loretta Napoleoni	29,90
Islamism. Planul secret de creare a califatului	Glenn Beck	29,90
Islamiștii. Cum ne văd ei pe noi	Anne Nivat	24,90
Islamiștii europeni	Robert S. Leiken	39,90
Istoria nespusă a Statelor Unite ale Americii	Oliver Stone și Peter Kuznick	44,90
Istoria terorismului	Randall D. Law	39,90
Ivan cel Groaznic	Henri Troyat	24,90
În Africa. Uimitoarele aventuri ale lui Stanley și Livingstone	Martin Dugard	44,90
În buncăr cu Hitler. Ultimele zile ale celui de-al Treilea Reich	Joachim Fest	22,50
În căutarea victimelor comunismului	Guido Barella	19,90
În furtuni de oțel	Ernst Jünger	37,50
În inima mării	Nathaniel Philbrick	29,90
În slujba Kremlinului. Spioni care au schimbat cursul istoriei	Vladimir Fédorovski	27,50
Însemnări intime și politice (iulie 1941–martie 1942)	Adolf Hitler, François Delpla	39,90
Întâi l-au omorât pe tata. Povestea unei fetițe din Cambodgia	Loung Ung	29,99
Întoarcerea acasă. Povestea adevărată a unui drum anevoios spre libertate	Slavomir Rawicz	29,99
Jacqueline Bouvier Kennedy Onassis	Barbara Leaming	34,90
Jurnal, vol. 1	Ion Rațiu	39,90
Jurnal, vol. 2	Ion Rațiu	39,90
Jurnal, vol. 3	Ion Rațiu	59,90
Jurnal nediplomatic (1998-2001)	Ioan Grigorescu	39,90
Jurnalul de la Guantánamo	Mohamedou Ould Slahi, editat de Larry Siems	34,90
Jurnalul marii ducese Olga Romanova. Martor regal al Revoluției Ruse	Helen Azar	27,50
Jurnalul unui soldat din Legiunea Străină	Simon Murray	34,90
Kamikaze. Povestea unui pilot japonez din Escadrilele Sinucigașe	Yasuo Kuwahara, Gordon T. Allred	29,90
Kiseleff 10. Fabrica de scriitori	Marin Ioniță	34,90

Titlu	Autor	Preț
Leii din Kandahar. O poveste de război despre forțele speciale	Rusty Bradley, Kevin Maurer	32,50
Leningrad. Tragedia unui oraș sub asediu, 1914–1918	Anna Reid	37,50
Mafia arabă în România	Marius Oprea	34,90
Mareșalul lui Stalin. Viața lui Gheorghi Jukov	Geoffrey Roberts	44,90
Maria Antoaneta. Procesul reginei	Raphael Dargent	37,50
Maria Tănase. Artista, omul, legenda	Stejărel Olaru	44,90
Masacrul din Darfur	Mukesh Kapila	34,90
Masoni sub judecata comunistă. Grupul Bellu	Diana Mandache	49,90
Mărturie din iad	Immaculée Ilibagiza, Steve Erwin	34,90
Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului	John Freely	34,90
Memorii	Ernst Röhm	44,90
Mica enciclopedie a Marelui Război (1914–1918)	Doru Dumitrescu, Mihai Manea, Mirela Popescu	24,90
Mihai Caraman	Florian Banu	54,90
Moscova, 1941. Sfârșitul *blitzkrieg*-ului	Rodric Braithwaite	39,90
Munca forțată din România în regimul comunist	Nicoleta Ionescu-Gură	25,20
Neînfricații. Evadări spectaculoase din lagărele japoneze	Mark Felton	29,90
Niciun pericol. Povestea adevărată a unui soldat care a luptat în războiul CIA împotriva comunismului	Robert Baer	19,90
Niculae Filipescu. Însemnări	N. Polizu-Micșunești	29,90
Noii împărați. Putere și dinastii comuniste în China	Kerry Brown	29,90
Noul țar	Steven Lee Myers	39,90
O istorie secretă a Revoluției Ruse	Victor Loupan	24,90
O lume secretă. Mari spioane din secolul al XX-lea	Vladimir Fedorovski	24,90
O revoltată în Rusia bolșevică	Evghenia Iaroslavskaia-Markon	24,90
O viață în Gulag	Dmitri Vitkovski	22,50
O zi în Roma Antică. Secrete și curiozități	Alberto Angela	34,90
Omul de Neanderthal. O poveste rescrisă de știința modernă	Dimitra Papagianni Michael A. Morse	39,90
Parisul anilor nebuni	Mary McAuliffe	44,90
Petru cel Mare	Henri Troyat	34,90
Prin deșert spre libertate. Fuga mea din Coreea de Nord	Eunsun Kim, Sébastien Falletti	24,90
Putinofobia. Rusia contemporană și angoasele Occidentului	Giulietto Chiesa	24,90
Război	Sebastian Junger	29,90
Războiul redescoperit 1914–1918	Stéphane Audoin-Rouzeau, Annette Becker	29,90
Războiul unei familii 1914–2014	Stéphane Audoin-Rouzeau	19,90
Regele Carol al României. Povestea unei vieți	Mite Kremnitz	19,90
Regina Deșertului. O femeie în Arabia	Gertrude Bell, Georgina Howell	34,90
Regina Elisabeta a II-a. Portret intim	Andrew Marr	34,90
Regina Elisabeta a II-a	Jean des Cars	64,90
Regina Victoria	Matthew Dennison	24,90
Retragerea lui Napoleon din Rusia. Memoriile maiorului Vionnet	Louis Joseph Vionnet	29,90
Riposta	Aaron J. Klein	39,90
Rola 800	Marius Oprea	39,90

Titlu	Autor	Preţ
Rudolf de Habsburg	Christine Mondon	24,90
Rudolf de Habsburg şi secretele de la Mayerling	Jean des Cars	44,90
Rusia explodează. Planul secret pentru resuscitarea KGB-ului	Iuri Felştinski, Aleksandr Litvinenko	34,90
Saga dinastiei Romanov	Jean des Cars	34,90
Saga reginelor	Jean des Cars	34,90
Sahara. O poveste adevărată despre supravieţuire	Dean King	39,90
Saladin. Triumful Renaşterii sunnite	A.R. Azzam	42,50
Scandaluri regale. Poveşti şocante despre regi, regine, ţari, papi şi împăraţi	Michael Farquhar	39,90
Secretele morţii lui Mussolini. Adevărul despre controversata execuţie!	Luciano Garibaldi	29,90
Secretul lui Leonardo	Costantino d'Orazio	34,90
Singur în Damasc. Viaţa şi moartea spionului israelian Eli Cohen	Samuel Segev	37,50
Siria. De ce s-a înşelat Occidentul	Frédéric Pichon	24,90
Statul în secolul XXI. Modelul chinez	Dan Tomozei	34,90
Sfârşitul. Rezistenţa sfidătoare şi înfrângerea Germaniei lui Hitler, 1944–1945	Ian Kershaw	39,90
Sissi, împărăteasa Austriei	Jean des Cars	33,62
Sissi. Biografia împărătesei Elisabeta de Austro-Ungaria	Angeles Caso	38,44
Spionul lui Stalin. Richard Sorge şi reţeaua despionaj din Tokio	Robert Whymant	39,90
Stalingrad. Cum a triumfat Armata Roşie	Michael K. Jones	29,90
Stalingradul de pe Yangtze. Bătălia pentru Shanghai – 1937	Peter Harmsen	37,50
Stalinismul de fiecare zi. Viaţa cotidiană în Rusia sovietică a anilor 1930	Sheila Fitzpatrick	34,90
Strania sinucidere a Europei. Imigraţie, identitate, islam	Douglas Murray	57,50
Suleyman Magnificul şi sultana Hurrem	Erhan Afyoncu	24,90
Sultana Kösem	Aslî Eke	29,90
Supravieţuitorii. Monarhia la începutul secolului XXI	Peter Conradi	39,90
Şef în Gulag. Amintirile unui ofiţer sovietic	Feodor Mociulski, Deborah Kaple	29,90
Timur Lenk	Amaud Blin	27,50
Tunelurile terorii. Războiul dintre Hamas şi Israel	Alan Dershowitz	34,90
Turcia, între nebunie şi melancolie	Ece Temelkuran	34,90
Turcia lui Erdoğan	Ahmet İnsel	27,50
Turcia şi fantoma armeană	Laure Marchand şi Guillaume Perrier	24,90
Ultimele convorbiri cu Regele Mihai I	Bogdan Şerban-Iancu	39,90
Un martor al Marii Uniri	Ionel Pop	27,50
URSS în Afganistan (1979–1989)	Rodric Braithwaite	39,90
Yitzhak Rabin. Soldat, lider, om de stat	Itamar Rabinovich	24,90
Zăpadă însângerată	Günter K. Koschorrek	39,90

În curând:

Duşmani vechi, ameninţări noi. Istoria secretă a Mossad-ului din 2000 până în prezent
de Gordon Thomas

Pentru comenzi și informații, contactați:
GRUPUL EDITORIAL CORINT
Departamentul de Vânzări
Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, București, cod poștal 010517
Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20
Depozit
Str. Gării nr. 11, Mogoșoaia, jud. Ilfov
Tel.: 0758.053.416
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.edituracorint.ro

Format: 16/70x100;
Coli tipo: 16

Tipărit la
MONITORUL OFICIAL R.A.

De același autor:

FICȚIUNE

- *Luxul melancoliei* (1982)
- *Corpuri de iluminat* (1990, roman interzis de cenzură în comunism)
- *Playback* (1995, roman interzis de cenzură în comunism)
- *Maestro* (2008)
- *Dracul și Mumia* (2010)
- *Moartea unui dansator de tango* (2011)
- *Skepsis* (2012)
- *Nocturnă cu vampir. Opus 1* (2017)
- *Partida de vânătoare* (2018)
- *Marele incendiator* (2019)

Volume apărute în traducere în SUA,
Marea Britanie, Italia, Spania, Bulgaria.
Eseuri traduse în Germania, Austria, Franța, SUA.

De același autor:

NON-FICȚIUNE

- *Revoluția ca eșec* (1996)
- *Sfidarea memoriei. Convorbiri cu Alexandru Paleologu* (1996)
- *Anatomia mistificării* (1997)
- *LA vs. NY* (1998)
- *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul Revoluției* (2009)
- *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948–1965* (1998)
- *Acasă se vorbește în șoaptă* (2002)
- *Clienții lu' Tanti Varvara. Istorii clandestine* (2005)
- *Racovski. Dosar secret* (2008)
- *Cioran și Securitatea* (2010)
- *Dinastia* (2017)
- *Conversații cu Regele Mihai* (2018)
- *Repertoarul amorului* (2019)

De același autor:

NON-FICȚIUNE

- *Revoluția ca eșec* (1996)
- *Sfidarea memoriei. Convorbiri cu Alexandru Paleologu* (1996)
- *Anatomia mistificării* (1997)
- *LA vs. NY* (1998)
- *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul Revoluției* (2009)
- *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948–1965* (1998)
- *Acasă se vorbește în șoaptă* (2002)
- *Clienții lu' Tanti Varvara. Istorii clandestine* (2005)
- *Racovski. Dosar secret* (2008)
- *Cioran și Securitatea* (2010)
- *Dinastia* (2017)
- *Conversații cu Regele Mihai* (2018)
- *Repertoarul amorului* (2019)

Sunt un copil al Războiului Rece. Cortina de Fier mi-a ecranat existența. A pus ștampila „Strict interzis" în dreptul fiecărei decizii pe care am luat-o. Istoria nu reține asemenea amănunte. Ea spune doar că fiecare a trăit încercând să supraviețuiască răului. După Ialta și Potsdam, mai multe generații au fost irosite. La final, unii s-au mântuit pe baricadele Revoluției, alții nu.

Această carte nu este o istorie a Războiului Rece. Și nici un volum de memorii. Fiecare om trăiește mai multe vieți în același timp. Pe una dintre ele o găsiți consemnată în aceste pagini copleșite de furie și melancolie.

Ștefan Tanasă

Carte recomandată de

Historia

Partener media:

Radio România Cultural

ISBN: 978-606-793-743-5

www.edituracorint.ro